2020 ÖABT ESKİ TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ – TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ

DR. YUSUF CAN TIRAŞ

İçindekiler

KİTAP İLE İLGİLİ BİLGİLER 11
1. HAFTA 11
1.1. Divan Edebiyatı Kaynakları 11
1.2. Divan Edebiyatı'nın Şiir Kaynakları 13
1.3. Divan Şiirinin İçeriği 17
1.3.1. Divan Şiirinde Tarih ve Mitoloji 17
1.3.2. Divan Şiirinde Tabiat 20
1.4. Gazel Şerhi 25
1.5. Divan Şiiri Sözlüğü 30
1.6. Haftanın Soruları 32
2. HAFTA 32
2.1.Tezkireler 32
2.1.1. 15. Yüzyıl Tezkireleri 33
2.1.2. 16. Yüzyıl Tezkireleri 34
2.1.3. 17. Yüzyıl Tezkireleri 40
2.1.4. 18. Yüzyıl Tezkireleri 44
2.1.5. 19. Yüzyıl Tezkireleri 47
2.2. Gazel Şerhi 50
2.3. Divan Şiiri Sözlüğü 54
2.4. Haftanın Soruları 56
3. HAFTA 63
3.1. ARUZ VEZNİ 63
3.1.1. Aruz Vezni, Aruz Kusurları ve Vezin Bulma Aşamaları 63
3.1.2. Türk Edebiyatı'nda Sıkça Kullanılan Aruz Vezinleri 66
3.2. Aruz Vezni Bulma Uygulamaları 67
3.2.1. 13. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma 67
3.2.2. 14. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma 68
3.2.3. 15. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma 70
3.2.4. 16. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma 71
3.2.5. 17. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma 72
3.2.6. 18. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma 72

Dr. Yusuf Can Tıraş

3.3. Gazel Şerhi 74
3.4. Divan Şiiri Sözlüğü 78
3.5. Haftanın Soruları 79
4. HAFTA 84
SÖZ SANATLARI 84
A) MECAZLAR 85
1. TEŞBİH: 85
1. İSTİARE 88
2. MECAZ-I MÜRSEL 89
3. KİNAYE 90
4. TA'RİZ 92
5. TEŞHÎS – İNTÂK 93
B) ANLAM İLE İLGİLİ SANATLAR 94
1. İHÂM 94
2. TEVRİYE 96
3. TENASÜP 97
4. LEFF Ü NEŞR 99
5. TECÂHÜL-İ ÂRİF 101
6. HÜSN-İ TA'LÎL 101
7. SİHR-İ HELÂL 102
8. MÜBALAĞA 103
9. TEZAD 104
10. İSTİDRÂK 106
11. TEKRÎR 106
12. NİDÂ 107
13. İSTİFHÂM 107
14. RÜCÛ' 108
15. TELMİH 109
16. İRSÂL-İ MESEL 110
17. İKTİBÂS 111
C) DİĞER SÖZ SANATLARI 112
1. CİNAS 112

Dr. Yusuf Can Tıraş

2. KALB 113
3. İŞTİKÂK 114
4. AKİS 115
5. İÂDE 116
6. TARSİ' 117
7. MUAMMÂ – LUGAZ 117
8. HARFLERLE YAPILAN SANATLAR 117
9. TARİH DÜŞÜRME 118
10. MÜLEMMÂ 119
5. HAFTA 120
NAZIM BİÇİMLERİ 120
1. BEYİTLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ 121
1. GAZEL 121
2. KASÎDE 125
3. KIT'A 136
4. MÜSTEZÂD 137
5. MESNEVÎ 138
2. BENTLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ 141
A) TEK DÖRTLÜKLER 141
1. RUBÂÎ 141
2. TUYUG 142
B) MUSAMMATLAR 143
1. MURABBÂ 143
2. TERBÎ' 144
3. ŞARKI 144
BEŞLİLER 146
1. MUHAMMES 146
2. TARDİYE 147
3. TAHMÎS 148
4. TAŞTÎR 149
ALTILILAR 149
1. MÜSEDDES 149

Dr. Yusuf Can Tıraş

2. TESDÎS 150
YEDİLİLER 151
1. MÜSEBBA' 151
2. TESBÎ' 151
SEKİZLİLER 152
1. MÜSEMMEN 152
2. TESMÎN 152
DOKUZLULAR 153
1. MÜTESSA 153
2. TETSÎ 153
ONLULAR 153
1. MU'AŞŞER 153
2. Ta'şîr 154
1. TERKÎB-İ BEND 154
2. TERCÎ'-İ BEND 157
GAZEL ŞERHİ 158
DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ 161
- ÂB-I HAYÂT 161
HAFTANIN SORULARI 163
6. HAFTA 169
EDEBÎ TÜRLER 169
SINAV ANALİZİ 169
1. Bahâriye 170
2. Cülûsiyye 170
3. Esmâ-i Hüsnâ 171
4. Esmâ-i Nebî 171
5. Falnâme 172
6. Fetihnâme / Fethiyye 172
7. Fütüvvetnâme 173
8. Gazavâtnâme 173
9. Hasb-ı Hâl 173
10. Hezl 174

Dr. Yusuf Can Tıraş

11. Hiciv 174
12. Hilye 175
13. Iydiyye 176
14. İşretnâme / Sâkînâme 176
15. Kırk Hadis 177
16. Kıyâfetnâme 178
17. Letâyifnâme 178
18. Maktel 179
19. Menâkıbnâme 179
20. Mersiye 180
21. Mevlid 180
22. Mi'râcnâme 181
23. Münâcât 181
24. Münşeât 182
25. Naat 183
26. Nasihatnâme / Pendnâme 183
27. Nevrûziye 184
28. Rahşiye 184
29. Ramazannâme 185
30. Sayfiyye / Temmûziye 185
31. Seyâhâtnâme 186
32. Sefâretnâme 187
33. Sergüzeştnâme 187
34. Siyer 188
35. Sûrnâme 188
36. Şehrengîz 189
37. Şitâiye 190
38. Tevhîd 190
39. Vefeyâtnâme 191
GAZEL ŞERHİ 192
DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ 195
HAFTANIN SORULARI 197

Dr. Yusuf Can Tiraş

7. HAFTA 202
ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ 202
1. 13. YÜZYIL 202
EVHADÜDDÎN-İ KİRMÂNÎ 203
YUNUS EMRE 203
MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RÛMÎ 205
SULTAN VELED 207
HOCA DEHHÂNÎ 209
NÂSİRÎ 210
HACI BEKTAŞ-I VELÎ 211
DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ 211
GAZEL ŞERHİ 213
HAFTANIN SORULARI 217
8. HAFTA 222
ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ (14. YÜZYIL) 222
14. YÜZYILDA TÜRK DÜNYASI (GENEL) 222
14. YÜZYILDA BATI TÜRK EDEBİYATI 222
14. YÜZYIL AZERÎ SAHASI TÜRK EDEBİYATI 222
HASANOĞLU 223
KADI BURHÂNEDDÎN 223
NESÎMÎ 225
SULTAN AHMED B. VEYS 226
ANADOLU SAHASI TÜRK EDEBİYATI 226
GÜLŞEHRÎ 227
ÂŞIK PAŞA 228
ŞEYYÂD HAMZA 229
YÛSUF-I MEDDÂH 231
ELVÂN ÇELEBİ 232
HOCA MES'ÛD 233
FAHRÎ 234
ŞEYHOĞLU MUSTAFA 235
AHMEDÎ 235

Dr. Yusuf Can Tıraş

ERZURUMLU MUSTAFA DARÎR 238
AHMED FAKÎH 239
14. YÜZYIL MENSUR ESERLERİ 241
14. YÜZYIL MESNEVÎLERİ 241
ÇAĞATAY EDEBİYATI'NIN ÖNEMLİ ŞAİR VE YAZARLARI 244
GAZEL ŞERHİ 245
DÎVÂN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ 248
HAFTANIN SORULARI 249
9. HAFTA: 15.YÜZYIL ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ 254
15. YÜZYIL AZERÎ EDEBİYATI 254
15.YÜZYIL OSMANLI EDEBİYATI 254
1400-1450 DÖNEMİ ŞAİR VE YAZARLARI 256
AHMED-İ DÂ'Î 256
SÜLEYMAN ÇELEBİ 258
ABDÜLVÂSİ ÇELEBİ 259
ŞEYHÎ 261
FÂTİH VE II. BÂYEZÎD DÖNEMİ VE DÖNEMİN ŞAİR VE YAZARLARI 262
AVNÎ 263
AHMED PAŞA 264
KARAMANLI NİZÂMÎ 264
ZEYNEP HANIM 264
CEM SULTAN 265
NECATÎ BEY 267
HAMDULLAH HAMDÎ 267
MİHRÎ HATUN 270
MESİHÎ 271
CEMÂLÎ 271
TÂCÎ-ZÂDE CA'FER ÇELEBİ 272
EŞREFOĞLU RÛMÎ 273
DÖNEMİN DİĞER ŞAİRLERİ 274
15.YÜZYIL MESNEVÎLERİ 274
15. YÜZYIL MENSÛR ESERLERİ 277

Dr. Yusuf Can Tıraş

DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ 279
HAFTANIN SORULARI 281
16.YÜZYIL ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ 286
16.YÜZYILIN GENEL GÖRÜNÜMÜ 286
16.YÜZYIL ÇAĞATAY SAHASI TÜRK EDEBİYATI 287
16.YÜZYIL AZERÎ SAHASI TÜRK EDEBİYATI 287
FUZÛLÎ 287
16.YÜZYIL OSMANLI SAHASI TÜRK EDEBİYATI 290
ZÂTÎ 290
HAYÂLÎ BEY 291
BÂKÎ 292
NEV'Î 294
BAĞDATLI RÛHÎ 295
LÂMİ'Î ÇELEBİ 296
KEMÂL PAŞA-ZÂDE 299
FİGÂNÎ 299
MUHİBBÎ 299
CELÎLÎ 299
HUBBÎ HATUN 299
AGEHÎ 300
FEVRÎ 300
MU'İDÎ 300
BASÎRÎ 300
CİNÂNÎ 300
TAŞLICALI YAHYÂ 300
KARA FAZLÎ 301
HAKANÎ MEHMED EFENDİ 302
16.YÜZYILIN ÖNEMLİ MESNEVÎLERİ 302
16.YÜZYIL MENSUR ESERLERİ 306
DÎVÂN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ 310
HAFTANIN SORULARI 311
17. YÜZYIL ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ 316

Dr. Yusuf Can Tıraş

NEF'Î 317
ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ 319
ŞEYHÜLİSLÂM BAHÂYÎ 320
SEBK-İ HİNDÎ ŞAİRLERİ 321
NÂ'İLÎ-İ KADÎM 321
NEŞÂTÎ 321
FEHÎM-İ KADÎM 322
İSMETÎ 323
MEZÂKÎ 324
HİKEMÎ TARZ TEMSİLCİLERİ 324
NÂBÎ 324
SÂBİT 326
DÖNEMİN DİĞER ŞAİRLERİ 327
17.YÜZYIL MESNEVÎLERİ 328
17.YÜZYIL MENSÛR ESERLERİ 329
DÎVÂN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ : TASAVVUF TERİMLERİ 331
HAFTANIN SORULARI 334
18.YÜZYIL ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ 338
NEDÎM 338
OSMANZÂDE TÂİB 340
SEYYİD VEHBÎ 341
ARPAEMİNİZÂDE SÂMÎ 341
İZZET ALİ PAŞA 342
NAHÎFÎ 343
İSMAİL BELÎG 343
HAŞMET 344
FITNAT HANIM 344
NEŞ'ET 345
SÜNBÜLZÂDE VEHBÎ 345
KÂNÎ 346
KOCA RÂGIB PAŞA 346
ŞEYH GÂLİB 347

Dr. Yusuf Can Tıraş

18.YÜZYIL MESNEVÎLER 350
18.YÜZYIL MENSÛR ESERLERİ 352
DÎVÂN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ : TASAVVUF TERİMLERİ 354
HAFTANIN SORULARI 356
19.YÜZYIL ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ 360
Genel Özellikler: 360
Türk Edebiyatı'nın Durumu 360
DÖNEMİN ÖNEMLİ ŞAİRLERİ: 361
ENDERUNLU VÂSIF 361
KEÇECİ-ZÂDE İZZET MOLLA 362
LESKOFÇALI GÂLİB 364
OSMAN ŞEMS 364
LEYLÂ HANIM 365
ŞEREF HANIM 365
ÂDİLE SULTAN 366
HERSEKLİ ÂRİF HİKMET 367
19. YÜZYIL MESNEVÎLERİ 367
19. YÜZYIL MENSUR ESERLERİ 368
DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ: TASAVVUF TERİMLERİ 369
HAFTANIN SORULARI 371

Dr. Yusuf Can Tıraş

KİTAP İLE İLGİLİ BİLGİLER

- Kitap ile video ders birbirini tamamlamaktadır. Önce video dersleri dinleyip sonra konu anlatımlarına çalışınız.
- Her dersin sorusunu video dersi dinleyip konu anlatımını okuduktan sonra vakit kaybetmeden çözünüz.
- Soruları çözerken, konu anlatımına bakmayınız. Tüm sorular bittikten sonra cevaplarınızı kontrol için bakınız.

1. HAFTA

1.1. Divan Edebiyatı Kaynakları

Divan Edebiyatı'nın ilk ürünleri 11. yüzyılda Karahanlı Devleti'nin İslamiyet'i din olarak kabul etmesiyle başlar. Bu dönemde, İslam medeniyeti ile karşılaşan Türk milleti, bu medeniyetin dil ve kültüründen de etkilenir. Bu dönemden itibaren dilde Arapça ve Farsça sözcükler yer almaya; eserlerde Arapça ve Farsça'nın etkileri görülmeye başlar. Bu dönemde yazılan eserlere "Geçiş Dönemi Eserleri" adı verilmektedir. Geçiş Dönemi Eserleri, Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig", Ahmed Yesevî'nin "Divân-ı Hikmet", Kaşgarlı Mahmud'un "Divânü Lügati't-Türk" ve Edib Ahmed Yüknekî'nin "Atabetü'l-Hakâyık" adlı eserleridir. İşte, bu eserlerden itibaren İslam ve Fars uygarlığından etkilenen Türk Edebiyatı yavaş yavaş bu medeniyetin kaynaklarından yararlanarak Divan Edebiyatı'nı oluşturmaya başlar. Divan Edebiyatı'nın başlıca kaynakları şu şekildedir:

a) Kur'ân-ı Kerîm

İslamiyet'in temel kaynağı olması, Kur'ân-ı Kerîm'in belagat kurallarına uyması, ahenkli olması, içerisinde tasavvufa kaynaklık eden ayetlerin bulunması (Araf Suresi vb.), Yusuf ve Züleyha, Hz. Süleyman, Hz. Yunus ve diğer peygamberlerin hayatlarına ait kıssaların bulunması divan edebiyatında Kur'ân-ı Kerîm'in temel kaynak olmasını sağlamıştır.

b) Hadisler

Dr. Yusuf Can Tiras

Hz. Muhammed'in sözleri ve davranışlarını içeren hadisler, divan şairlerince peygamberimizin anlatıldığı nazım ve nesir türlerinde yararlanılan önemli bir kaynak konumundadır. Özellikle kırk hadis türünün gelişmesinde ve tasavvufa ait terimlerin temellendirilmesinde önemli rol oynar.

- Öneri kitap: Mehmet Yılmaz, Kültürümüzde Ayet ve Hadisler, Kesit Yayınları

c) Peygamber Kıssaları

Divan şiirinde, peygamber kıssaları / mucizeleri önemli bir yer tutmaktadır. Divan Edebiyatı'nda peygamberler şu özelliklerle anılmaktadır:

1. **Hz. Âdem**: İlk insan olması, topraktan yaratılması, şeytanın kendisine secde etmemesi, cennette yasak meyveyi yemesi sonucu yeryüzüne Havva ile gönderilmesi.
2. **Hz. Şît:** Dokuma sanatı
3. **Hz. İdrîs:** İlim ve hikmet sahibi olması, kalemle ilk defa yazı yazması. "İDRİS" sözcüğünde bulunan "d-r-s" harflerinin öğretme işini göstermesi önemli bir ipucudur!!! Katip ve terzilerin ustasıdır.
4. **Hz. Nûh:** Ömür uzunluğu, tufan olayı
5. **Hz. İbrâhîm:** Allah'ın dostu olarak anılır (Halîlullah), Nemrut ile mücadelesi, gül bahçesi, karıncanın kendisine su taşıması, ateşin kendisini yakmaması (GÜL-ATEŞ MAZMUNLARINA DİKKAT)
6. **Hz. İsmâil:** Kurban edilmek istenmesi (ÂŞIĞIN SEVGİLİSİNE KURBAN OLMAK İSTEMESİ HZ. İSMAİL'İ ANIMSATSIN).
7. **Hz. Dâvûd:** Ses güzelliği, demiri sesiyle yumuşatma (DİVAN ŞAİRİ KENDİ ŞİİRİNİ GÜZELLİĞİNİ HZ. DÂVÛD İLE İLİŞKİLENDİRİR)
8. **Hz. Süleyman:** Uzun süre tahtta kalması, Belkıs ile evlenmesi, Hüdhüd kuşu, mühür ve yüzük ile her şeye hâkim olması, iktidar.
9. **Hz. Yakup:** Yusuf peygamberin babası, "hüzn"ün sembolü, oğlunun gömleği ile gözlerinin açılması, rüya yorumlarında bulunması
10. **Hz. Yûsuf:** En önemli özelliği yüz ve yaratılış güzelliğidir. Rüya yorumcusu, kardeşleri tarafından kuyuya atılması (SEVGİLİNİN ÇENE ÇUKURU – HZ. YÛSUF İLİŞKİSİNİ UNUTMA!). İffet sembolü.
11. **Hz. Eyyûb:** Sabır örneği. (ÂŞIK'IN SEVGİLİ KARŞISINDA DİRAYETLİ OLMASI – HZ. EYYÛB)
12. **Hz. Mûsa:** Firavun ile mücadelesi, Allah'ın kendisine tecellî etmesi (ŞİİRDE TECELLÎ GÖRÜRSEN, HZ. MÛSA'YI HATIRLA), Yed-i Beyzâ, Asası ile Firavun'un büyücülerine üstün gelmesi. Nil Nehri'ni ikiye bölmesi.
13. **Hz. Yûnus:** Kavmi tarafından denize atılması sonucu balığın karnında yaşaması.
14. **Hz. İsâ:** Ölülere can vermesi (SEVGİLİNİN DUDAĞI – HZ. İSÂ İLİŞKİSİNİ UNUTMA), göğe yükselmesi, üzerinde iğne bulunduğundan feleğin dördüncü katından yükseğe çıkamaması (MADDİ İSTEKLERDEN UZAKLAŞMA), GÜNEŞ, HZ. İSÂ'YI SİMGELER.

Dr. Yusuf Can Tiraş

15. **Hz. Muhammed:** Son peygamber, ayı ikiye yarması (ŞAKKÜ'L-KAMER), Miraç, KABE KAVSEYN – ALLAH'A YAKINLAŞMA, gölgesinin yere düşmemesi, şefaat sahibi olması.

d) Tasavvuf: Tasavvuf için ayrıca bir bölüm ayrılacaktır.
e) Fars Mitolojisi: Fars mitolojisi ile ilgili her derste bilgi verilecektir.
f) Günlük Yaşam : Şiir şerhlerinde günlük yaşamla ilgili yer alan unsurlar verilecektir.

ÇALIŞMA SORULARI:

Aşağıda yer alan beyitlerde divan edebiyatının kaynaklarını bulunuz. Çalışma sorularını video dersi ve notları izlemeyi bitirdikten sonra çözünüz.

1- Ey her tekellümüm hat-ı sebzün hikâyeti
Virdüm hemîşe mushaf-ı ruhsârun âyeti (Fuzûlî)

2- Âdem alnunda eger görse cemâlün nûrını
Secde emrine inâd itmezdi şeytân-ı racîm (Ahmed Paşa)

3- Gel gönül Ka'be'sin ziyâret kıl
Kim olupdur makâm-ı İbrâhîm (Ahmed Paşa)

4- Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş(Bâkî)

5- Dilde mihr-i hâtem-i la'lün nihân itmiş rakîb
Dîv işitdük bir zamân mühr-i Süleymân gizlemiş (Bâkî)

6- Yûsuf gibi izzetde sen Ya'kûbveş mihnetde ben
Dil sâkin-i beytü'l-hazen tenhâlara saldun beni (Bâkî)

7- Mâr ise adû biz yed-i beyzâ-yı Kelîm'üz
Tûfân ise dünyâ gamı biz keştî-i Nûh'uz (Bağdatlı Rûhî)

1.2. Divan Edebiyatı'nın Şiir Kaynakları

a) **Divanlar:** Divan şairlerinin şiirlerini topladıkları eserdir.
Divan Tertibi:
1- Kasideler
2- Tarih Kıt'aları
3- Gazeller
4- Musammatlar
5- Ruba'îler
6- Kıt'alar
7- Beyitler
8- Mısralar

Dr. Yusuf Can Tıraş

NOT 1: Musammatlar, gazellerden önce gelebilir.

NOT 2: Padişahların divanlarında kasideler çoğunlukla yer almaz.

NOT 3: Gazeller, rediflerin son harfine göre sıralanır.

Divançe: Küçük hacimli ve eksik divanlardır.

Mürettep Divan: Her nazım şeklinden şiirin olduğu divanlardır.

Dîbâce: Şairlerin,divana başlamadan önce şiir hakkında görüşlerini bildirdikleri ön söz. Divanda bulunma zorunluluğu yoktur.

NOT 4: Birden fazla divana sahip olan şairler: Ali Şîr Nevâyî, Gelibolulu Âlî, Ahmed Nâmî, Keçecizâde İzzet Molla.

NOT 5: Çoğu şairin mahlası vardır fakat mahlas kullanmak bir zorunluluk değildir. Kadı Burhaneddîn ve Kemalpaşazâde bu şairlerdendir.

NOT 6: En hacimli divan Edirneli Nazmi'ye aittir.

NOT 7: Anadolu sahasında en eski divan Yunus Emre Divanı'dır.

NOT 8: Nesîmî ve Kadı Burhaneddîn Divanları klasik divan düzenine UYMAZ!!!

b) **Mesnevîler:** Beyit sayısı sınırsız, kafiye bulmanın daha kolay olduğu, her beytin kendi arasında kafiyeli olduğu, genellikle olay ve düşünceleri ifade etmek için yazılan eserlerdir. Şairlerin mesnevi sayısı 5'i bulursa "hamse" adı verilir. Ayrıntılar Mesnevi bölümünde ☺

c) **Şiir Mecmuaları:** Divan edebiyatında "antoloji"nin ilk örnekleridir. Şairlerin birbirlerine yazmış oldukları nazireleri içerir. Şu işlevleri görürler:
   1- Devrin edebî zevki
   2- Hangi şairlerin döneminde güçlü olduğu
   3- Divanı elde bulunmayan şairlerin şiirlerinin tespiti ve yaşanılan dönemi tahminî olarak belirleme

Önemli Şiir Mecmuaları:

- **Ömer b. Mezîd – Mecmû'atü'n-Nezâ'ir (1437):** 15. Yüzyıl ortasına kadar yetişmiş 84 şaire ait 397 şiir yer alır.
- **Eğridirli Hacı Kemal – Câmi'ü'n-Nezâ'ir (1512-13):** 266 şair, çoğunluğu gazel 3140 şiir.
- **Edirneli Nazmî – Mecmâ'ü'n-Nezâyir (1524):** 357 şair, 5527 şiir yer alır.
- **Pervâne Bey Mecmuası (1560):** Yazarının (müellif) kendi adıyla kaleme alınan mecmua.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- **Budinli Hisalî (17.yy) – Metali'ü'n-Nezair:** Nazirelerin sadece MATLA beyti yer alan mecmua.

KAYNAKÇA:

M.A. Yekta Saraç, Eski Türk Edebiyatına Giriş: Biçim ve Ölçü, Anadolu Üniversitesi Yay.

Mustafa İsen (ed.) vd., Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları.

Dr. Yusuf Can Tıraş

ÇALIŞMA SORULARI:

1- Neşâtî'nin hangi şairlere kaynaklık ettiğini araştırmak isteyen bir araştırmacı, aşağıdaki mecmualardan hangisine başvurmalıdır?

A) Mecmû'atü'n-Nezâ'ir
B) Câmi'ü'n-Nezâ'ir
C) Mecmâ'ü'n-Nezâyir
D) Pervâne Bey Mecmuası
E) Hiçbiri

2- Ahmet öğretmen, Türk Dili ve Edebiyatı proje ödevi olarak öğrencisine "Bâkî Dîvânı'nda Sevgili " konusunu vermektedir. Ahmet öğretmenin öğrencisi, Bâkî Dîvânı'nda ilk olarak hangi beyitle karşılacaktır?

A) Haddün katında mihr-i felek bir zavalludur
Alnun yanında bedr ise bir sîr-i mâhdur
B) Gören dil ân-ı hüsnin va'de-yi cânâne katlanmaz
Belî âşıkda sabr olmaz gönül ol âne katlanmaz
C) Bakmadı bâğa gönül yâr ile yâr olmayıcak
Akmadı su gibi gülzâre bahâr olmayıcak
D) Dir görenler dem-i gazabda seni
Bârekallah zihî cemâl ü celâl
E) Hîç bilür mi mey yirine dembedem kan yutduğum
İşidür mi ney yirine âh u efgânum benüm

3- Sadece matlaların verildiği mecmua aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mecmû'atü'n-Nezâ'ir
B) Câmi'ü'n-Nezâ'ir
C) Mecmâ'ü'n-Nezâyir
D) Metali'ü'n-Nezâir

E) Pervâne Bey Mecmuası

4- Divan şiirinde "hüzn"ü simgeleyen peygamber aşağıdakilerden hangidir?

A) Hz. Yusuf
B) Hz. Eyyûb
C) Hz. Yakûb
D) Hz. Şît
E) Hz. İdrîs

5- Fuzûlî hem Türkçe hem de Farsça divanına ön söz yazmıştır. Divanlarda sıklıkla karşılaşılmayan bu ön sözlere ne ad verilmektedir?

A) Nazîre
B) Mukaddime
C) Dîbâce
D) Kıt'a
E) Takrîz

6- Aşağıdaki şairlerden hangisi "hamse" sahibi şairlerden biri değildir?

A) Hamdullah Hamdi
B) Ali Şîr Nevâyî
C) Taşlıcalı Yahyâ
D) Ahmed-i Rıdvân
E) Keçecizâde İzzet Molla

7- Divan şairlerinin bir kısmı, birden fazla divan tertip etmişlerdir. Bu şairlerden biri de Alî Şîr Nevâyî'dir. Aşağıdaki divanlardan hangisi, Alî Şîr Nevâyî'ye ait değildir?

A) Bedâyiu'l-bidâye
B) Bahâr-ı Efkâr
C) Garâibü's-sıgar
D) Nevâdirü'n-nihâye
E) Nevâdirü'ş-şebâb

8- Anadolu sahasında yazılan ilk divan kime aittir?

A) Ahmed-i Dâî
B) Gülşehrî
C) Âşık Paşa
D) Yunus Emre
E) Mevlânâ

9- Aşağıdakilerden hangisi, mecmuaların edebiyat tarihine katkılarından biri değildir?

Dr. Yusuf Can Tıraş

A) Divanı elimizde olmayan şairlerin tespitinde
B) Yazıldığı dönemin edebi kültürünü tespit etmede
C) Üslup sahibi şairlerin tespitinde
D) Şairlerce beğenilen şiirlerin tespitinde
E) Mecmuada yer alan şairlerin ölüm tarihlerinin tespitinde

10- Anadolu sahasında klasik divan tertibi hangi şairlerden itibaren görülmeye başlamıştır?

A) Bâkî ve Fuzûlî
B) Yunus Emre ve Mevlânâ
C) Ahmed-i Dâî ve Ahmed Fakih
D) Ahmedî ve Şeyhî
E) Kemalpaşazâde ve Kadı Burhaneddîn

1.3. Divan Şiirinin İçeriği

1.3.1. Divan Şiirinde Tarih ve Mitoloji

a) Cemşîd: "Cem" olarak da bilinen şarabı bulmasıyla ünlenmiş İran padişahı. Kudret, eğlence meclisleri, taht ve parlak tacıya anılır. Dünyayı gösterdiğine inanılan bir kadehi vardır.

"Âlemde gayrı muhtera' bir zevk yok mudur
Tâ key çekerler adını bir câm için Cem'in" (Nâbî)
"Cihân fütûhuna Cem câmdır demiş miftâh
Gelin mülâzım-ı câm-ı cihân-nümâ olalım" (Şeyhî)

b) Dahhâk: Cemşîd'i öldürerek İran padişahı olmuştur. Kötülüğün ve zulmün sembolüdür. Şeytan iki omzundan öptüğü için iki omzunda da yılan çıkmıştır.

"Başı dururken iki omuzunda zülf-i yâr
Dahhâkvâr lebleri yetîme aceb güler" (Necâtî)

c) Efrâsiyâb: Şehnâme'de geçen ünlü Türk hükümdar Alp Er Tunga'dır. Kahramanlığı ve hükümdarlığın sembolüdür.

"O pâk-dil ki ederse tevâzundan eder
Sıtabl-ı hâsına Efrâsiyâb'ı mîrâhûr" (Nâbî)

d) Ferîdûn: Dahhâk'ı yenmiş ve İran hükümdarı olmuştur. Adaleti, uzum ömrü ve gücü simgeler.

"Ferrâş-ı sarây-ı harem-i pâki Ferîdûn
Çârûb-ı der-i bârgehi bâl-i hümâdur" (Neşâtî)

e) Gâve: Dahhâk'a isyan eden ve Ferîdûn'u onun yerine geçiren demircidir. Haksızlığa, adaletsizliğe, zulme karşı gelmeyi temsil eder.

"Kâmetin ham-keşte kılmakta Direfş-i Gâviyân
Râyet-i mansûrunun pîşinde dâim râ gibi" (Nedîm)

Dr. Yusuf Can Tıraş

f) **Nerîmân:** Sam'ın babası, Zâl'in dedesidir. Kahramanlık sembolüdür.
"Tîr-i gamzenle yatar meydân-ı aşkında zebûn
Şol dil-âverler ki eder tîg-i Nerîmân ile bahs" (Ahmed Paşa).

g) **Zâl:** Sâm'ın oğlu, Rüstem'in babası. Bembeyaz doğması sebebiyle babası tarafından terk edilir. Simurg tarafından beslenip büyütülür. Ok atmasıyla meşhurdur. Aynı zamanda ihtiyarlığı simgeler.
"Pîr-i Zâl-i dehre Bâkî kimse muhtâc olmasun
Saklasun Hak kulların nâ-merde muhtâc olmasun" (Bâkî)

h) **Rüstem:** Zâl'in oğludur. Rüstem, "kurtuldum" anlamındadır. Cesaret ve kahramanlık sahibidir. Meşhur bir atı vardır: RAHŞ. "Tehemten" olarak da anılmaktadır.
"Görüp sipahını olsaydı vâkıf-ı rezmin
Tefâhur etmez idi darb-ı tîg ile Rüstem" (Fuzûlî)

I) **İsfendiyâr:** "Heft-hân" adlı yolu geçen iki kişiden biridir. Diğeri Rüstem'dir. Rüstem'le yapmış olduğu savaşta yenilir. Kahramanlığın sembolüdür.
"Ayş u safâ-yı ahd-i Cem ü devr-i câmı gör
Bahs itme rezm-i Rüstem ü İsfendiyâr'dan" (Bâkî)

i) **Kahraman:** Devler tarafından kaçırılmış ve büyütülmüştür. Büyüyünce onlardan olmadığını öğrenmiş ve onlarla savaşarak ülkesine bir "GERGEDAN" sırtında dönmüştür. Yiğitlik sembolüdür. "Kahraman-ı Katil"dir.
"Biz Budin'ün şâhrâhında mücâhidlerinüz
Müşrikine kîni olan Kahraman-ı kâtilüz" (Yahya Bey)

j) **Keyhusrev:** İktidar, saltanat, kudret ve gücü simgeler.
"Unutdur nâmını Keyhüsrev'in Afrasiyab'ın hem
İki kemter kulun zapt eyledi İran u Turan'ı" (Gelibolulu Âlî)

k) **Keykûbâd:** Adaleti, görkemi, dünyanın geçiciliğini simgeler.
"Serheng-i kemter olmaya cünd-i sipâhına
Nûşirevân u Sencer ü Dârâ vü Keykubâd" (Nev'î)

l) **Minuçihr:** Saltanat ve kahramanlığın sembolüdür.
"Minuçihr'in solar gül çehresi bîm-i sitîzinden
Ne dem Efrâsiyâbâsâ girerse rezme meydâna" (S. Vehbî)

m) **Nûşirevân:** Adaletin sembolüdür. Sarayına bir çan bağlatmış ve kendisiyle görüşmek isteyenlerin bu çanı çalmasını istemiştir. 2013 ÖABT'de sorulmuştur. TÂK-I KİSRÂ: Sarayının adı.
"Gûyiyâ Nûşînrevân-ı subhdur kim 'adl içün
Lâceverdî kubbeye zencîr-i zer asar güneş" (Ahmed Paşa)

n) **Husrev:** Hüsrev ü Şîrîn'in erkek kahramanı. Bu kelime aynı zamanda "sultan" anlamındadır. Şîrîn'e âşıktır. İki atı vardır: GÜLGÛN ve ŞEBDÎZ
"Hüsrevâ bil ki dâl-i devletdir
Ki sana geldi Genc-i Bâd-âver" (Ahmed Paşa).

o) **Siyâvuş:** Haksız yere öldürülme sembolüdür.
"Ayş u nûş eyle müdâm olma inen dünyâ-perest

Dr. Yusuf Can Tıraş

Kanı Dârâ kanı Cem kanı Siyâvûş ey sanem" (Zâtî).

p) Bihzâd: Minyatür ustasıdır.
"Ne Kasr ammâ ki hayret-bahş-ı nazzâr-ı hayâl-endîşe
Eger reng-i bahârı sorsa tasvîr edemez Behzâd" (Şeyh Gâlib).

q) Cengiz: Moğol hükümdarı. Saltanatı ve zalimliği simgeler.
"Ehl-i sâlib ü leşker-i Cengîz'den beter
Mülke tasallut eyleyen ol kavm-i cân-şikâr"(Nedîm)

r) Fagfûr: Çin hükümdarlarının unvanıdır. Kâse-i fagfûrî tamlamasıyla kullanılır.
"Dûr düşmüş iki bendemdir desen ey Fahr-ı Rûm
Raks ede Hâkân-ı Türkistân ile Fağfûr-ı Çin" (Hayâlî)

s) İskender: İskender-i Zulkarneyn ya da Makedonyalı İskender. Âb-ı Hayâtı araması, Yecûc ve Mecûc'un yayılmasını engellemesi, dünyayı gösteren aynaya sahip olması ve dünya hakimiyeti açısından anılır.
Ne yana buyursa revâdur getürmek
Devâtun Aristo silâhın Sikender" (Bâkî)

t) Mânî: Çok ünlü ressamdr. Nigâristân adlı mabedle anılır.
"Kalem kılaydı ellerin olup dîvâne gayretden
Eger nakşını göreydi benüm divânımı Mânî" (Ahmedî)

ÇALIŞMA SORULARI:

Aşağıdaki beyitlerde mitolojik şahsiyetleri ve beyitteki ilgisini gösteriniz.

1- Hayâlün tahtgâhıdur derûn-ı sîne-i gülşen
Sezâvâr olmaz ol sadre eger Dârâ eger Behmen (Bâkî)
"Bahçenin göğsünün içi hayalin taht yeridir. Eğer Dârâ ya da Behmen gelse o makama yakışmaz"
Dârâ: Döneminde İran en geniş sınırlara ulaşmıştır. İskender ile savaşmıştır. İhtişam ve ululuk sembolüdür.
Behmen: Hükümdarlık ve büyüklük sembolüdür.

2- Kemend-endâz-ı dehrün kimse bendinden halâs olmaz
Zamâne gösterür Behrâm olursan âkıbet gûrı (Bâkî)
"Dünya avcısının bağından kimse kendini kurtaramaz. Behrâm olsan da zaman sana mezarı/çukuru gösterir"
Behrâm: Özellikle eğlence ve av söz konusu olduğunda Behrâm hatırlanır. Behrâm, sürekli yaban eşeği avına çıkar. Bu avlardan birinde bir çukura düşüp ölür. O yüzden Behrâm-ı Gûr adıyla anılır.

3- Yazarken şeklim olmuş nakş-ı dîvâr
Bakıp sîb-i zenahdânına Bihzâd (Hayâlî)
"Behzâd, sevgilinin çene çukuruna bakınca, duvara işlediği resim benim yazıma benzemiş"

4- İki âlem gussasın unutdurur kişiye câm

Dr. Yusuf Can Tiraş

Cem anunçün câmı elden komayıp içdi müdâm (Mesîhî)
"Kadeh, içene iki dünya kaygısını unutturur. Bu yüzden Cem, kadehi elden bırakmayıp, sürekli içti."

5- Ey gül-i handân kalan dillerde zülfün fikridür
Mârlar efsânesidür söylenen Dahhâk'dan (İbn-i Kemâl)
"Ey güler yüzlü (sevgili)! Gönlümüzde kalan saçlarının düşüncesidir. Sanki, Dahhak'ın omuzlarından çıkan yılan efsanesidir"

6- Kasr-ı işret tahtımuz oldı kadehler tâcımuz
Biz bu âlem bezmgâhında acib Dârâlaruz (Ubeydî)
"Eğlence sarayı tahtımız, kadehler de tacımız olmuştur. Biz bu âlemin eglence yerinde ne şaşılası Dârâlarız" bk. 1. Beyit.

7- Ey Usûlî nevbeti geldiği saat ögüdür
Nice bin Efrasiyâbın hırmenin bu asiyâb (Usûlî)
"Ey Usûlî! Vakti gelince, bu değirmen binlerce kahramanı da öğütür, yok eder. Kimse kalıcı değldir"

8- Yoluna ey Husrev-i Şîrîn-dehen
Dîde mi var kim yaşı Gülgûn degil (Ahmed Paşa)
"Ey tatlı ağızlı sevgili! Yoluna göz yaşları akıtırım ama bu senin atın Gülgûn kadar hızlı olamaz"

9- Hüsnünde mâni' olmaga cânâ bu dil Ye'cûcına
İskender-i haddün yapar tozdan havâ üstinde sed (Mesîhî)
"Ey sevgili! Güzelliğinde bu gönüldeki Ye'cûc'a engel olmak için, İskender tozlardan set çekerek bir sınır yapar" (Sevgilinin yürüyüşünde ardında bıraktığı tozlar, âşıklar tarafından göze çekiliyor)

10- Bozaldan sûret-i Erjengi sen bu nakş-ı dilkeşle
Benim vasfımda her beytim Nigaristân-ı Mânidür (Hayâlî)
"Sen bu gönlü çeken resimle, Mani'nin eseri olan Erjeng'teki resimleri bozduğun için, bana göre, her beytim Mânî'nin Nigaristan eseridir"

1.3.2. Divan Şiirinde Tabiat

1- **Nergis:** Kendini beğenmişliği temsil eder. Sevgilinin baygın gözüdür.
"Gül hasretinle yollara tutsun kulağını
Nergis gibi kıyâmete dek çeksün intizâr" (Bâkî)
"Bîmâr tenim nergis-i mestin eleminden
Hûnîn cigerim la'l-i dür-efşânın içindir" (Fuzûlî)

2- Anka: Kanaat ve istigna sembolüdür.

Dr. Yusuf Can Tıraş

"Kâf-ı istignâda Ankâ-yı hümâyûn-bâl iken
Ârzû-yı sâye-i perr-i hümâ düşmez bana" (Neş'et)

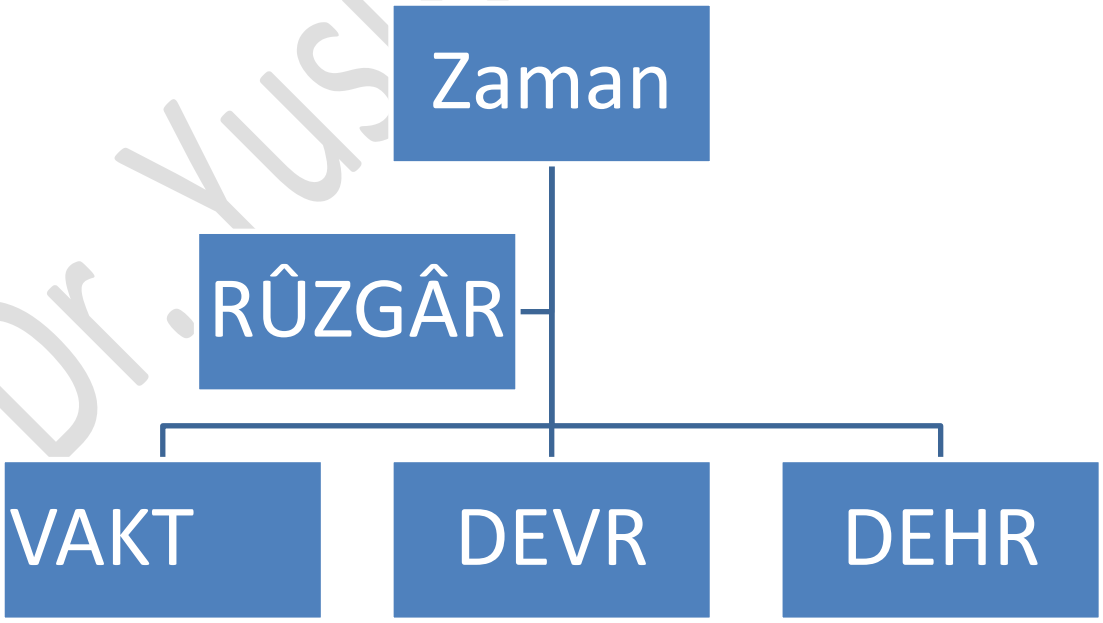
3- **Hümâ:** Kemikle beslenen efsanevî bir kuş. Gölgesi yere düşmez. Devlet kuşudur. Mutluluğu, talihi simgeler.
"Biz ki ceyb-i hırkaya çektik seri şimden gerü
Başına çalsın felek zıll-i hümâ-yı himmetin" (Mantıkî)

4- **Kozmik Âlem:**
- Divan şiirine hakim kozmoloji anlayışında gökyüzü, felek denilen katmanlardan oluşur. Dünya merkezdedir. Her felekte gezegen/seyyâre bulunur.
- **Felekler:** Seb'a-i Seyyâre: Yedi gezegen
- **Ay:** Kamer, mâh - VEZİR
- **Utarid :** Merkür - KÂTİP
- **Zühre:** Venüs, Nâhid – ÇALGICI, RAKKASE
- **Şems:** Güneş, Hurşîd – SULTAN
- **Mirrih:** Merih - KOMUTAN
- **Zuhal :** Satürn - HAZİNEDAR
- **Müşterî:** Jüpiter – KADI

5- **Dört Unsur:** (Anâsır-ı erba'a) Hava, su (âb, mâ), ateş (nâr), toprak (hâk, turâb)
"Bestedir birbirine çenber-i dolâb-ı vücûd
Murtabit birbirine âb ile hâk âteş ile âb" (Nâbî)

6- **Mevâlid-i Selâse:** Üç çocuk: Hayvanât, nebâtât, cemâdât

7- **Zaman:**

8- **HAYVANLAR:**

BÜLBÜL	**ANDELÎB, HEZÂR**
ŞAHİN	
KEKLİK	**KEBG**
SÜLÜN	**TEZERV**

Dr. Yusuf Can Tıraş

GÜVERCİN	**KEBÛTER, HAMMÂM**
PAPAĞAN	**TÛTÎ**
KUMRU	**KUMRÎ**
AKBABA	**KERKES**
BAYKUŞ	**BÛM**
KARGA	**GURÂB, ZÂG**
YARASA	**HUFFÂŞ**
ÇAYLAK	**ZEGÂN**
ARSLAN	**ŞÎR, GAZANFER**
PELENG	**KAPLAN**
BEBR	**PARS**
ÂHÛ	**GAZÂL, CEYLAN**
FİL	**PÎL**
EŞEK	**HAR**
KÖPEK	**İT, SEG, KELB**
KELEBEK	**PERVÂNE**
SİNEK	**MEGES, ZÜBÂB**
ARI	**ZENBÛR**
KARINCA	**MÛR**
ÖRÜMCEK	**ANKEBÛT**
BALIK	**MÂHÎ**
TİMSAH	**NEHENG**
YILAN	**MÂR, SU'BÂN, EF'Î**
DEVE	**NÂKA, ÜŞTÜR, BA'İR**

9- BİTKİLER

AĞAÇ	**ŞECER, DIRAHT**
FİDAN	**NAHL, NİHÂL**
ÇINAR	**ÇENÂR**
ARDIÇ	**AR'AR**
TÛBÂ	**CENNET AĞACI, SEVGİLİNİN BOYU**
ŞİMŞİR	**ŞİMŞÂD**
KOZALAK	**SANAVBER**
GÜL	**EN ÖNEMLİ ÇİÇEKTİR. HZ. MUHAMMED'İ, SEVGİLİYİ SİMGELER. TÜM GÜZELLİKLER BU ÇİÇEKTE TOPLANMIŞTIR. SEVGİLİNİN AĞZI, YANAĞI, KULAĞINA BENZETİLİR. DİKENİ RAKİBE BENZETİLİR.**
LÂLE	**GÜLDEN SONRA İKİNCİ EN ÖNEMLİ ÇİÇEKTİR. ALLAH'I SİMGELER. KIRMIZI RENGİ NEDENİYLE SEVGİLİNİN YANAĞINA BENZETİLİR. ÂŞIĞIN VÜCUDUNDAKİ YARALAR LALENİN ORTASINDAKİ SİYAHLIĞA BENZETİLİR. LALE-İ NU'MÂN İBARESİNE DİKKAT**

Dr. Yusuf Can Tıraş

	EDİNİZ!!!
MENEKŞE	**BENEFŞE**
NANE	
ŞEBBOY	
SÜMBÜL	**SÜNBÜL**
YASEMİN	**YASEMEN**
ZA'FERÂN	**ÂŞIĞIN SARARMIŞ YÜZÜNE BENZETİLİR.**
NİLÜFER	
KARANFİL	

ÇALIŞMA SORULARI

1- "Sâkiyâ mey sun ki bir dem lâlezâr elden gider
İrişüp fasl-ı hazân vakt-i bahâr elden gider"
Bu beyte göre, şairin önemsediği kavram aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

A) Sâkî
B) Mey
C) Lâlezâr
D) Vakt
E) Aşk

2- "Baş koyar her subh-dem hurşîd hâk-i pâyuna
Bu sa'âdetden anun geldükçe artar pâyesi"
Bu beyte göre, derecenin artmasına sebep olan kozmik unsur aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ay
B) Güneş
C) Jüpiter
D) Venüs
E) Sabah vakti

3- "Rezme Mirrîh ü bezme Nâhîdüz
Tîg ber-kef rebâb der-begalüz"
Bu beyte göre, Mirrîh ve Nâhid sırasıyla hangilerini temsil etmektedir?

A) Sultan – Vezir
B) Kadı – Hazinedâr
C) Çalgıcı – Sultan
D) Savaş – Barış
E) Vezir – Barış

4- "Gülşeninde âlemün bu sırra irmez hîç kes
Zâglar âzâde vü bülbül giriftâr-ı kafes"
Bu beyte göre, şair aşağıdaki durumların hangisinden yakınmaktadır?

A) İyiler kötüleri hapsetmiştir.
B) Kötüler serbest, iyiler tutsaktır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

C) Dünya sırlarına erişilememektedir.

D) Gülbahçesinde bülbülleri kafeste sergilemek bir alışkanlık hâline getirilmiştir.

E) İyiler ve kötüler birbirini tamamlayan iki unsurdur.

5- "Şîrler pençe-i kahrumda olurken lerzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn etdi felek"

Bu beyte göre, âhû karşısında güçsüz durumda olan unsur hangisidir?

A) Timsah

B) Bülbül

C) Arslan

D) Kaplan

E) Baykuş

6- Aşağıdaki mitolojik şahsiyetlerden hangisi, resim sanatındaki ustalığı ve sevgiliyi resmetmede beceriksizliği dolayısıyla anılmaktadır?

A) Behrâm

B) Keykavus

C) Nerîmân

D) Bihzâd

E) Gâve

7- Âşıkların, gönüllerindeki yaraya benzettikleri çiçek aşağıdakilerin hangisidir?

A) Gül

B) Nergis

C) Lale

D) Tûbâ

E) Sanavber

8- "Seni gelür işidüp bâğa yasemen cânâ
Çıkup o şevk ile dîvâra reh-güzâra bakar"

Beytinin günümüz Türkçesi ile ifadesi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ey sevgili! Senin geldiğini işiten yasemen, o heyecanla duvarın üstüne çıkıp yollarına bakar.

B) Ey sevgili! Yasemin senin geldiğini işittiğinden beri, yollarını gözler. Duvarın üstünde büyümek ister.

C) Ey yasemin! Cana duvara çıkıp baktığında sevgili sana bakmak için yollarını gözler.

D) Ey yasemin! Yoluna bakan sevgili duvarın üstüne heyecanla çıkarak duvara bakar.

E) Ey sevgili! Senin güzelliğini işiten yasemin, duvarın üstünde yollarını gözler.

9- "Dem olur kûy-ı harâbâtda bir dürd-keşin
Çarh-ı çârümde Mesîha eremez pâyesine"

Bu beyitte, aşağıdaki gezegenlerden hangisi belirtilmek istenmiştir?

A) Zuhal

B) Merih

Dr. Yusuf Can Tiraş

C) Güneş
D) Kamer
E) Müşterî

10- "Feleğin çalgıcısı olan bu gezegen, güzelliği ve parlaklığıyla kadınları simgeler. Musikî ile birlite anılır" **Özellikleri verilen gezegen aşağıdaki beyitlerin hangisinde yer almaktadır?**

A) Meclis-i aşkında çengi Zühre, deffaf âfitâb
Neylesin raksetmesin mi zerre-i nâçizler

B) Bakıp destinde şemşîre bîm-i cân ile Behrâm
Dolaşsın ayagı dâmâna râh-ı kehkeşân üzre

C) Eyâ hurşîd-i meh-peyker cemâlin Müşterî-manzar
Ne manzar manzar-ı tâli' ne tâli' tâli'-i enver

D) Ey mushaf-ı cemâlüne nûr u ziyâ varak
V'ey şâm-ı zülf ü hatuna şems ü kamer çerâg

E) Karşı çağırup o dîv-i hâil
Mihr oldı Zühâl'e san mukabil

1.4. Gazel Şerhi

GAZEL-İ NECÂTÎ BEY

Çıkalı göklere âhum şereri döne döne
Yandı kandîl-i sipihrün ciğeri döne döne

Ayağı yer mi basar zülfüne ber-dâr olanun
Zevk ü şevk ile virür cân u seri döne döne

Şâm-ı zülfünle gönül Mısrı harâb oldı diyü
Sana iletdi kebûter haberi döne döne

Sen durup raks idesin karşuna ben boynum eğem
İne zülfün koca sen sîm-beri döne döne

Ka'be olmasa kapun ay ile gün leyl ü nehar
Eylemezlerdi tavaf ol güzeri döne döne

Sen olasun diyü yir yir asılup âyîneler
Gelene gidene eyler nazarı döne döne

Ey Necâtî yaraşur mutribi şeh meclisinin

Dr. Yusuf Can Tıraş

Raks urup okıya bu şi'r-i teri döne döne

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün/ Feilün

1- Çıkalı göklere âhum şereri döne döne
Yandı kandîl-i sipihrün cigeri döne döne

Bilinmeyen Kelime ve Kelime Grupları:
Sipihr: Gökyüzü, felek.
Şerer: Kıvılcım.
Kandîl-i sipihr: Felek kandili.

Beytin Günümüz Türkçesi:
Âh kıvılcımlarım döne döne gökyüzüne çıkmasından itibaren, felek kandilinin ciğeri de döne döne yanmıştır.

Âşığın sevgiliye olan aşkı sebebiyle feryat etmesi sonucu çıkan nefesler dönerek feleğe ulaşmış, felek de bu yakıcılık sebebiyle tekrar tekrar yanmıştır.

Edebi Sanatlar:
Tekrir: Döne döne.
Hüsn-i Talil: Güneşin sıcaklığı, âşığın feryatları sonucu çıkmaktadır (2. Mısraya dikkat).
Mübalağa: Âh'ın gökyüzüne çıkıp orayı yakması

2- Ayağı yer mi basar zülfüne ber-dâr olanun
Zevk ü şevk ile virür cân u seri döne döne

Bilinmeyen Kelime ve Kelime Grupları
Ber-dâr olmak: Asılmak, idam edilmek
Zülf: Sevgilinin saçları
Cân u ser ver-: Hayatını sona erdirmek

Beytin Günümüz Türkçesi:
Ey sevgili! Senin saçlarına asılan / senin saçlarına takılı kalanın ayağı yere mi basar / sevinçten havalara uçar. O yüzden isteyerek ve çok büyük bir heyecanla hayatını senin yoluna defalarca verir.

Edebi Sanatlar:

Dr. Yusuf Can Tıraş

Kinaye: Ayağı yer mi basar: 1- Çok fazla sevinmek; 2- İdam sonucu ayağın altındaki taburenin alınması, idam edilenin havada kalması.
Cinas: Zevk – Şevk

3- Şâm-ı zülfünle gönül Mısrı harâb oldı diyü
Sana iletdi kebûter haberi döne döne

Bilinmeyen Kelime ve Kelime Grupları
Kebûter: Güvercin
Şâm: Akşam, Suriye'de bir şehir.
Şâm-ı zülf: Siyah saç

Beytin Günümüz Türkçesi:
Ey sevgili! Saçının karanlığında gönül ülkesi harap oldu diyerek, güvercin bu durumu sana döne döne iletti.

Edebi Sanatlar:
Kinaye: Şam, hem akşam hem de şehir anlamındadır
Hüsn-i Ta'lil: Güvercinlerin havada takla atması ve bunun sevgiliye haber taşıması.
Telmih: Güvercinlerin posta işlerinde kullanılması.

4- Sen durup raks idesin karşuna ben boynum eğem
İne zülfün koca sen sîm-beri döne döne

Bilinmeyen Kelime ve Kelime Grupları
Zülf: Sevgilinin saçları
Koc-: Sarılmak, kucaklamak.
Sîm-ber: Gümüş göğüslü

Beytin Günümüz Türkçesi:
Ey sevgili! Sen karşıma geçip dans ettiğinde ben boynumu büküp, (üzgün üzgün) sana bakıyorum. Saçların senin gümüş göğsünü defalarca kucaklarken (ben nasıl dayanayım?)

Sevgililinin saçları da rakîp konumundadır.

5- Ka'be olmasa kapun ay ile gün leyl ü nehâr
Eylemezlerdi tavaf ol güzerî döne döne

Bilinmeyen Kelime ve Kelime Grupları
Leyl ü nehâr: Gece ve gündüz.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Tavaf: Ziyaret etmek. Hacıların Ka'be'nin etrafını yedi defa dolaşması.
Güzer: Geçme, geçiş.

Beytin Günümüz Türkçesi:
Senin kapın Ka'be olmasaydı, ay ile güneş, gece gündüz, kapının yolunu defalarca tavaf etmezdi.

Edebi Sanatlar:
Teşbih-i Beliğ: Sevgilinin kapısı – Ka'be
Hüsn-İ Ta'lîl: Ay ve güneşin sevgilinin kapısına uğramak için doğması.

6- Sen olasın diyü yir yir asılup âyîneler
Gelene gidene eyler nazarı döne döne

Bilinmeyen Kelime ve Kelime Grupları
Âyîne: Ayna, gözgü
Nazar: Bakış

Beytin Günümüz Türkçesi:
Ey sevgili! Sen geçersin diye her yere aynalar asıldı. Bu aynalar da defalarca dönerek geleni gideni sensin diye gözlemektedir.

Edebi Sanatlar:
Telmih: O dönemde, top şeklinde olan aynalar esnafların dükkanları önüne süs malzemesi olarak asılır. Ayrıca, evlerin kapısına gelenin kim olduğunu gösteren aynalar da asılırdı.
Hüsn-i ta'lîl: Asılan top biçimindeki aynaların dönüşü, sevgilinin gelişini gözetlemek içindir.

7- Ey Necâtî yaraşur mutribi şeh meclisinin
Raks urup okıya bu şi'r-i teri döne döne

Bilinmeyen Kelime ve Kelime Grupları
Mutrib: Çalgıcı.
Şi'r-i ter: Taze, yeni şiir

Beytin Günümüz Türkçesi:
Ey Necâtî! Padişah meclisinin çalgıcısı bu yeni şiiri dans ederek söylese uygundur.

Edebi Sanatlar:
Nidâ: Ey Necâtî.

Dr. Yusuf Can Tıraş

ÇALIŞMA SORULARI

1- Lâle-hadler yine gülşende neler itmediler
Servi yürütmediler goncayı söyletmediler
Yukarıdaki beytin vezni aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

A) Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün
B) Mef'ûlü / Mefâ'îlün / Mef'ûlü / Mefâ'îlün
C) Fâ'ilâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
D) Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün
E) Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün/ Fe'ilün

2- Taşradan geldi çemen mülkine bîgâne diyü
Devr-i gül sohbetine lâleyi iletmediler
Beytin günümüz Türkçesi ile ifadesi, aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

A) Taşra memleketinden bahçeye geldi, yabancıdır diyerek, gül zamanında laleler güllere izin vermedi.
B) Dışarıdan yeşillik ülkesine geldi, yabancıdır diyerek, gül zamanında yapılan sohbete laleyi ulaştırmadılar.
C) Gül zamanında yapılan sohbete laleyi iletmediler.
D) Yeşillikler ülkesi yabancıları kendisine dahil etmediğinden, dışarıdan gelen gülleri lale sohbetine dahil etmediler.
E) Gül zamanı sohbete laleyi dahil etmediler, çünkü taşra memleketinden gelmiştir.

3- Âdeti hûbların cevr ü cefâdur ammâ
Bana itdüklerini kimselere itmediler
Verilen beyte göre, Necâtî hangi durumdan yakınmaktadır?

A) Güzellerin, Necâtî'ye eziyetlerinden
B) Güzellerin, Necâtî'ye diğer âşıklara göre daha fazla eziyet etmesinden
C) Güzellerin, Necâtî'ye eziyet etmemelerinden
D) Güzellerin, âşıklara sıkıntı ve eziyet göstermelerinden
E) Güzellerin, sürekli alışılmış davranışlarını yapmalarından.

4- Hamdülillah mey-i cân-bahş ile sâkîlerümüz
Âb-ı hayvân ile Kevser suyın istetmediler
Verilen beyte göre, aşağıdaki kelime ve kelime gruplarından hangisinin anlamı yanlış verilmiştir?

A) Hamdülillah: Allah'a hamd olsun.
B) Mey-i can-bahş: Can alan, öldüren şarap
C) Sâkî: Meyhane çırağı
D) Âb-ı hayvân: Ölümsüzlük verdiğine inanılan su.

Dr. Yusuf Can Tıraş

E) Kevser: Kur'ân-ı Kerîm'de bir sure ismi olup, cennette bulunan tatlı su.

5- Hele ol kaşları yâ okları peykânlarını
Sîneden çekmediler yüregi oynatmadılar
Yukarıdaki beytte geçen "peykân" sözcüğünün anlamı aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

A) Ok
B) Yay
C) Ok ucundaki sivri demir
D) Sevgili
E) Yay

6- Bin güzeller bulınur Yûsuf'a mânend ammâ
Bu kadar var ki bular kendülerin satmadılar
Yukarıdaki beyitte, hangi edebi sanat kullanılmıştır?

A) Kinaye
B) İstiare
C) Telmih
D) Hüsn-i ta'lîl
E) Teşbih

7- Ey … yüri sabr eyle elünden ne gelür
Hûblar … ü cefâyı kime ögretmediler
Beyitte verilen boşluklara uygun sözcükler sırasıyla aşağıdakilerden hangisidir?

A) Fuzûlî – devr
B) Neşâtî – zulm
C) Sevgili – kibr
D) Necâtî – cevr
E) Necâtî - zevk

1.5. Divan Şiiri Sözlüğü

ÂŞIK-SEVGİLİ-RAKÎB-AŞK: Divan şiirinin temel konularından biri "aşk"tır. Bu sebeple âşığın, sevgili (=maşûk) için türlü engellerle karşılaşması, her şeye tahammül etmesi ve aşkından vazgeçmemesi divan şiirinde işlenen konuların temelini oluşturur.

Divan şiirinde iki türlü aşk söz konusudur. Birisi ilahî aşk, diğeri ise beşeri aşktır. Şairler, bu anlayış üzerine şiirlerini inşa ederler. Şair, beşeri aşkı tattıktan sonra ilahî aşka

Dr. Yusuf Can Tıraş

yönelir. İlahî aşka yönelmek de bir tür "tasavvuf"a yönelmektir. İlahî aşktan maksat, Allah aşkıdır. Allah aşkına yönelen şair de, Allah'ı "sevgili" olarak görmektedir. Öte yandan, kişiyi Allah aşkından alıkoyan şeyler ise (=masiva) "rakîb" olarak görülmektedir. Aşk, şairler tarafından aklın, dolayısıyla ilmin üstündedir. Fuzûlî'nin *"Aşk imiş her ne var âlemde / İlm bir kîl ü kâl imiş ancak"* ifadesi bunu yansıtmaktadır.

Aşk, fakir ile zenginin buluşma noktasıdır. Âşık, aşkı sebebiyle sultandan bile üstün konumdadır. Bu noktada, Fuzûlî *"Hakîr bakma bana kimseden sağınma kemem / Fakîr-i pâdşehâsâ gedâ-yı muhteşemem*" demektedir. Şu da unutulmamalıdır ki, şairler her zaman ilahî aşkı dile getirmiş değildir.

Âşığın peşinden koştuğu sevgili(=maşûk) tamamen yüce bir konumdadır. Tüm iyi özellikler onda toplanmıştır. Örneğin, Ahmed Paşa, "bilmedüm" redifli gazelinde sevgilinin bazı özelliklerini bize anlatır: "Kad kıyamet, gamze âfet, zülf fitne, hat belâ". Yani, sevgilinin boyu (=kad) yücedir, ayağa kalkmıştır, yürüyüşüyle herkesi perişan eder. Yan bakış(=gamze) ile âşıkların canı alınır. Saçları (=zülf) karalığı dolayısıyla fitne oluşturur. Ayva tüyleri (=hat) ise yine âşıklara bela olmuştur, onları perişanlığa götürür. Dolayısıyla, sevgili her konumda ezici, hükmedici ve yok edici bir kişiliğe sahiptir. Cevr ü cefası, eziyeti sıkıntısı, eksik değildir. Sevgili, âşıktan kendini esirger (=tecâhül, istignâ). Şefkati yoktur. Bununla ilgili şairler şu beyitleri dile getirmişlerdir:

"Ne sende mihr ü vefâ ne bende sabr u karâr
O yok bu yok ne aceb bizden ictinâb itdün" (Bâkî)

"Ger derse Fuzûlî ki güzellerde vefâ var
Aldanma ki şair sözü elbette yalandır"

Öte yandan, âşık ile sevgili arasında bir engel daha vardır. Bu engel, rakîptir. Sevgiliye âşıktan daha yakın olan rakîb, âşık tarafından istenmeyen, ölmesi arzu edilen kişidir. Rakip ile ilgili birçok beyitte it, diken, karga, seg, şeytan, iblis kelimeleri de anılmaktadır:

"Ey dem-â-dem reşk tîgiyle benüm kanum töküp
Mey içüp agyâr ile seyr-i gülistân eyleyen" (Fuzûlî)

"Kûyına varsa aceb mi dilberün gâhî rakîb
Cennet idi bir zamân İblîs-i mel'ûnun yiri" (Bâkî)

"Şarâb sohbetin ellerle eyledün vardun
Firâkun âteşine bağrumı kebâb itdün"

Cânâ bizi kor sohbet-i agyârı komazsın
Uşşâkı satup gayr ile bâzârı komazsın"

Dr. Yusuf Can Tras

1.6. Haftanın Soruları

2. HAFTA

2.1.Tezkireler

ÖABT'de tezkireler hakkında çıkan soru sayıları:

Türk Dili ve Edebiyatı:

2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	1	-	1	1	-
2019					
1					

Türkçe Öğretmenliği:

2013	2014	2015	2016	2017	2018
-	-	-	-	-	-

Tezkireler hakkında bilinmesi gereken temel noktalar:

- Çeşitli meslek gruplarındaki şahsiyetlerin biyografisini içeren eserlere "tezkire" denilmektedir.
- İslam tarihinde tezkire türü "tabakat" adlı verilen eserler sonucu doğmuştur.
- Türk Edebiyatı'nda tezkire türüne kaynaklık eden başlıca eserler: Câmî'nin "Bahâristân" eseri ve Devletşah'ın "Devletşah Tezkiresi"dir. Bu iki eser "Herat" ekolünü meydana getirmiştir. Bu tezkireleri örnek alan tezkireler Ali Şîr Nevâyî'nin "Mecâlisü'n-Nefâis" ve Sehî Bey'in "Heşt Behişt" eseridir.
- Tezkirelerde genel olarak din ve devlet büyükleri anılır.
- Tezkirelerde müellifin "şiir" ve "şair" hakkında görüşleri yer alır. Bunlar bir tür "poetika" sayılır.
- Türk Edebiyatı'nda kronolojik olarak ilk tezkireyi Ali Şîr Nevâyî (y. 1491), son tezkireyi de Nail Tuman (Tuhfe-i Nâilî – y.1949) yazmıştır.
- Tezkireler çeşitli bölümlere ayrılabilir.
- Tezkirelerde şair biyografilerinin uzunluğu kısalığı şairin önemine göre değişebilmektedir.
- 17. Yüzyıldan sonra antoloji tipi tezkire yaygınlaşmıştır. Biyografi kısa, şiir örnekleri uzundur.

Dr. Yusuf Can Tiraş

- Tezkirelerin dışında şair biyografileri için www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com açılmıştır. Yakın zamanda Yesevî Üniversitesi'nin desteğiyle proje ilgililere sunulmuştur.
- Ortaöğretim 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında (s.216-217), Bağdatlı Ahdî'nin "Gülşen-i Şu'arâ" eserinden "Enverî" maddesi verilmiş ve tezkireler hakkında bilgi verilmiştir.

2.1.1. 15. Yüzyıl Tezkireleri

Ali Şîr Nevâyî – Mecâlisü'n-Nefâis

- Türk Edebiyatı'nda yazılan ilk tezkiredir.
- Bir önsöz ve sekiz tabakadan oluşmaktadır.
- Her tabakaya "meclis" ismi verilmiştir.
- Herat ekolündendir: Câmî – Bahâristan ve Devletşah Tezkiresi örnek alınmıştır. (2014 ÖABT SORUSU)
- Tezkirenin her tabakasında o bölümün açıklaması ve sonunda "tetimme" kısmı bulunur (8.bölüm hariç).
- Birinci mecliste, Nevâyî'nin zamanlarının sonuna yetiştiği ancak tanımaya fırsat olmadığı 46 kişi vardır.
- İkinci mecliste, Nevây'inin küçüklüğünde tanıştığı, bazılarıyla sohbet ettiği 93 şair yer alır.
- Üçüncü mecliste, Nevâyî'nin zamanında şöhrete kavuşan 173 şair yer alır.
- Dördüncü mecliste, dönemin tanınmış bilginleri yer alır. 73 kişi.
- Beşinci mecliste, Horasan ve başka yerlerin önemli beyleri yer alır. 23 şair.
- Altıncı mecliste, Horasan dışındaki ululardan 31 şair yer alır.
- Yedinci mecliste, sultanlar ve şehzadelerden 22 şair yer alır.
- Sekizinci meclis, Hüseyin Baykara'yı anlatır. Hüseyin Baykara'nın şiirlerinin tamamının matla beyitleri verilir.
- Şair biyografileri kısa tutulmuştur. Nevâyî'nin ifadesine göre "muhtasar"dır.
- Tezkirede 46'sı Türk ve Türk asıllı şair yer alır. (Türkî-gûy).
- **Tezkireden örnek metin:**

  "**Sultân Ahmed Mîrzâ:** Yahşı ahlâklık, pesendîde etvârlık, dervîş-veş ve âdemî-şîve kişidir. Ata canibidin hoş-tâbʿlık anga mevrûsîdür. Yıllar Horâsân tahtıda hükûmet kıldı kim hîç kişi andın şikâyet kılmadı ve taʿn itmedi. Sultân-i Sahib-kırân'ga ata mesâbesidedür. Ve ikki dîvâb ihtiyârı, mâl ve mülk müşârün ileyh'i ve sipâhî ve çirig muʿtemedün ʿaleyh'i oldur. Gâhî nazm hem aytur ve bu beyt anıngdur kim:

  Sin kibi şûh-ı sitem-ger dünyîde peydâ kanı
  Sihr bâbında közüng dik kâfir-i Yagmâ kanı"

  Alî Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-Nefâyis (Giriş –Metin – Çeviri – Notlar), Haz.: Kemal Eraslan, A. Naci Tokmak, Ankara 2015, s. 196-197).

Dr. Yusuf Can Tıraş

2.1.2. 16. Yüzyıl Tezkireleri

1) Sehî Beg – Heşt Behişt

- Anadolu sahasında yazılan ilk tezkiredir. 1538'de yazılmıştır.
- Eser bir önsöz ve "behişt"(cennet) adı verilen sekiz bölüm ve bir hâtimeden meydana gelmiştir.
- Yazar, her bölümde ele alacağı şairleri genel olarak tanıtmıştır.
- Sehî Beg, bu tezkirede şu kaynaklardan yararlanmıştır: Molla Câmî – Bahâristân, Devletşah Tezkiresi ve Alî Şîr Nevâyî – Mecâlisü'n-Nefâis
- Eserin birinci bölümü Kanuni Sultan Süleyman'a ayrılmıştır.
- 241 şair yer almaktadır.
- En önemli özelliği, Osmanlı Devleti'nde yaşayan şairleri ilk kez bir tezkirede toplamasıdır. Böylece, bazı şairlerin unutulmamasını sağlamıştır.
- Kendisinden sonraki tezkirelere örnek olmuştur.
- **Tezkireden Örnek Metin:**

  "Rüstem Beg

  İsfendiyâroglı Kâsım Beg oglıdur. Kâsımî tahallus iderdi. Sâhîb-maʿrifet ehl-i firâset kâmil ü fâzıl zihni pâk ve hoş-tabʿ pür-idrâk güşâde-dil beg kişi idi. Eşʿârın tertîb üzre dîvân itmişdür. Ve bu ebyât anuñdur.

  Virdi elüme zülfüñ dün gice bir berâtı
  Hicrüñ güninden ol dem buldı göñül necâtı

  Ser-nâme-i mahabbet oldugına hatuñuñ
  Yazmış ʿizâruñ üzre kudret eli berâtı" (Sehî Beg – Heşt Bihişt, Haz.: Halûk İpekten, Günay Kut, Mustafa İsen, Ankara 2017, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap).

2) Latîfî – Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıra-i Nuzemâ

- Anadolu sahasında yazılan ikinci tezkiredir.
- Bir mukaddime, üç fasıl ve bir hatimeden meydana gelmiştir.
- Toplam şair sayısı 334'tür.
- Kronolojik sıralama yerine alfabetik sırayı tercih eden ilk tezkiredir.
- Bu eserde de Herat ekolü örnek alınmıştır.
- Latîfî, tezkirede doğru bilgiler vermeye çalışmıştır. Sehî Beg Tezkiresi'ne göre daha iyidir.
- **En çok eleştirilen yönü, birçok şairi Kastamonulu göstermesidir. Bu sebeple, "Kastamonunâme" olarak adlandırılmıştır.**
- **Tezkireden Örnek Metin:**
- **"Câmiʿî :** Vilâyet-i Saruhândan erbâb-ı fazl u ʿirfândandur. Pâdişâhumuz zamânında nakl itdi. ʿİlm-i hatda Yâkût-ı Sânî ve fenn-i nakşda mânend-i

Dr. Yusuf Can Tıraş

Mânî idi. ʿÂşıkâne eşʿâr-ı dil-güşâsı ve mesnevîden Vâmık u ʿAzrâsı vardur. Bu matlaʿ-ı meşhûr anuñdur.

Hastadur gönlüm gül-i ruhsâruñ eyler ârzû

Teşnedür cânum şeker-güftâruñ eyler ârzû

Hicrân odına döne döne dil kebâb olur

Göz yaşı katre katre çekîde şarâb olur

Bezm-i gamda derd ile ʿuşşâk içün nây iñledi

Şol tapancalar idi def ki kulagum çınladı" (Latîfî – Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ, haz.: Rıdvan Canım, Ankara 2018, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, s.168).

3) Ahdî – Gülşen-i Şuʿarâ

- Anadolu sahasında yazılan üçüncü tezkiredir.
- Bir mukaddime, üç ravza ve bir hâtimeden meydana gelmiştir. Daha sonra sancak beyleri ve defterdar şairler de eklenmiştir.
- Tezkirede, Ahdî'nin çağdaşı olan şairler anlatılmıştır.
- En önemli özelliği, Osmanlı Devleti'nin doğu bölgesindeki şairleri içermesidir. Bağdat ve çevresinde yaşayan 175 şair için tek kaynak durumundadır.
- 381 şair yer almaktadır.
- **Tezkireden Örnek Metin:**
  "PÎR MEHEMMED EFENDİ: ʿAzmî mahlas ider. Mevlidi İstanbul ve zātı zümre-i müderrisīn içre maḳbūl ve ʿayān yanında Defterdār-zāde dimekle meşhūr ve asl ü neseble cevān-baht u saʿādetmend diyü efvāhda meźkūr ve aḳrān içre şānla ser-bülend ve kütüb-i maʿḳūl ü menḳūli tertīb üzre görmede maʿānī ile hūşmend ve üç zebān ile tabʿı nazma şāmil ve her birinüñ edā-yı ferāh-nākinde şuʿarā-yı kāmil gibi ḳābil ve ol şāʿir-i nāzük-mizācuñ eşʿār-ı güher-bārı çok asla taʿrīfe ihtiyāç yoḳdur. Bu bir ḳaç matlaʿ-ı rindāne ki Ĥasb-i Ĥāl-i dil-i dīvānedür anuñdur. Metāliʿ :
  Rāhatum peykān u tīrüñ olalı hātır-nişān
  Kim dimişler *rāhatü'l-insānu fi hıfzı'l-lisān*
  [Diger] Gördiler ḳand-i leb-i dilbere dildāde geçer
  Didiler tūtī-i Hinde dahi ol ḳande uçar" (Bağdatlı Ahdî, Gülşen-i Şuʿarâ, Haz.: Süleyman Solmaz, Ankara 2018, s.78, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap).

4) Âşık Çelebi – Meşâirü'ş-Şu'arâ

Dr. Yusuf Can Turaş

- Tezkire, bir giriş ve şair biyografileri olmak üzere iki bölümdür.
- Giriş kısmı, şiir ve şair hakkında bilgilerin verilmesi, Osmanlı Devleti'ndeki tarihi gelişimi, Osmanlı sultanlarının şairlik yönleri ve edebiyata ilgisi konuları içermesi bakımından önemlidir.
- 426 şair yer almaktadır.
- Kendi tanıdığı şairlerde daha canlı bir anlatım görülmektedir.
- Eserde seciler, Arapça, Farça sözcük ve tamlamalar geniş yer tutar.
- **EBCED sistemine göre yazılmıştır**. Latîfî, Âşık Çelebi'nin alfabetik yazma fikrini kendisinden önce kullanmıştır.
- **Tezkireden örnek metin:**
  "Zeyneb Hâtûn: Amâsiyyeli bir kazînuñ kızıdur. Tâʾife-i nisânuñ ehl-i ʿakl u temyîzidür. Sultân Bâyezîd devletinde ve Sultan Ahmed Hıdmetinde Mihrî ile muʿâsırlar imiş ve kasîde vü medîhalar virmege mübâşirler imiş. (…) Zeynep ere varup eri hükminde olup şiʿrden ve ricâl ile musâhabetden çekinmiş. Bu beytler Zeyneb'üñdür. Rütbetde bî-reyb zînetger-i ebyât ehl-i beyt-i şuʿarâdur ki niyyet sebt olındı. Şiʿr-i û:
  Keşf it nikâbuñı yiri gögi münevver it
  Bu ʿâlem-i ʿanâsırı firdevs-i enver it

  Depret lebüñi cûşa getür havz-ı Kevseri
  ʿAnber saçuñı çöz bu cihânı muʿattar it

  Hattuñ berât yazdı sabâya didi kim
  Var milket-i Hıtâ ile Çîni musahhar it

  Âb-ı hayât olmayıcak kısmet ey göñül
  Biñ yıl gerekse Hızr ile seyr-i Sikender it

  Zeynep ko meyli zînet-i dünyâya zen gibi
  Merdâne var sâde-dil ol terk-i zîver it" (Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi – Meşâ'irü'ş-şu'arâ, Haz.: Filiz Kılıç, Ankara 2018, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, s.256-257).

5) Hasan Çelebi – Tezkire-i Şuʿarâ

- 1586'da kaleme alınmış, Anadolu sahasında yazılan beşinci tezkiredir.
- Bir mukaddime, sultan şairler, şehzade şairler ve akıl şairler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.
- Hasan Çelebi, tezkirede çoğunlukla ilmiye sınıfında mensup şairleri dahil etmiş, meşhur veya tanıdığı şairleri ayrıntılı, yeni şairleri de kısa bir şekilde anlatmıştır.
- Şairler hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Dr. Yusuf Can Tiras

- Süslü nesir örneklerindendir. Dil, sosyal statüye göre değişkenlik göstermektedir.
- Tezkirede şairlerin doğum ve yerleşim yerleri ile ilgili bilgiler, tezkireyi diğer tezkirelerden ayırmaktadır.
- 640 şair yer almaktadır.
- **Tezkireden Örnek Metin[1]:**

FUŻŪLĪ

Feżā'-i leṭāfet-iḳtiżāsı dil-i kerīmān u menʿimān gibi pehnā vü vāsiʿ ve sāḥa-i leṭāfet-mesāḥesi ḫāṭır-ı ʿāṭır-ı ʿārifān-ı feyż-i muẓāhir gibi güşāde vü lāmiʿ olub taḫtgāh-ı ḫulefā ve mülūk-ı pīşīn olub şehr-i İrem-ārā ve firdevs-i tezyīn olmaġla bāġ-ı dād olan dārü'ṣ-selām-ı bā-sedād maḥmiyye-i ʿaliyye-i Baġdād'dandur. Evā'il-i ḥayātdan dem-i vefāta gelince şiʿr ü inşāya kūşiş ve naẓm-ı dil-güşāya verziş üzere şāʿir-i ʿālī-menişdür. Nevā'ī ṭarzına ḳarīb bir üslūb-ı bedīʿ ve semt-i ġarībi vardur. Ḥaḳḳā ki ṭarzında ferīd ve semtinde vaḥīd bir şāʿir-i belāġat-şiʿār ve bir nāẓım-ı feṣāḥat-dişārdur ki lisān-ı ḫüssām-ı berāʿat-intiẓāmla ḫaṭīb-i medāric-i menābir-i ḫüsn-i maḳāl ve zebān-ı ḳalem-i berāʿat-ı ʿilm ile kāşif-i estār-ı ʿarā'is-i siḥr-i ḥalāl ṣafvet-i zülāl-i ṣafā'-i maḳāli reşk-i selsebīl-i cinān ve çeşme-i ḫūrşīd-tābān ve ḥażret-i riyāż-ı eşʿār-ı pür-ʿunvānı maḥsūd u maġbūṭ-ı gülistān-ı cihān ve sebze-zār-ı āsmān-gerdāndur. Sāḥa-i vaṣf-ı kelām-ı pür-intiẓāmı ol mertebeden bīrūndur ki kümeyt-i tīz-kām-ı aḳlām-ı meydān-ı iʿlān ve iʿlāmında cevelān itmeğe (...)

[1] Tezkireden örnek metin, ayrı bir dosya hâlinde, Telegram kanalımıza üye olanlara gönderilecektir.

Günümüz Türkçesi:

Güzellikler gerektiren sahası, cömertlik dolu gönlü ve velinimetler gibi geniş ve eng güzellik enginliğinin sahası ariflerin belli olan güzel kokulu hatırları gibi ferah ve parlak ol halifelerin tahtı ve eski meliklerin yeri olup İrem bahçesinin süsü olan şehir ve cennet g süslenmiş olmakla adaletin bahçesi olan, doğruluk ve barışın hüküm sürdüğü Bağdat'tanc Önceki hayatından ölüm zamanına gelinceye kadar şiir ve inşada çaba göstermiş ve gönül aşan şiirlerinde gayret etmek üzere yüze yaratılışlı bir şairdir. Nevâî'nin tarzına yakın, eşi benzer olmayan ve hayret ettirecek şekilde sanatı vardır. Gerçekten de tarzında seçkin tuttuğu yolda tek bir belagat sahibi olan şairdir. Ayrıca çok üstün şiirler kaleme alan biridir dili çok düzgün kılıcının üstünlüğüyle güzel sözleriyle minberin merdiveninin hutbecisi ilim üstünlüğünün kaleminin dili ile ruha hoş gelen mısra gelininin üzerindeki örtüyü kaldır (ve ondaki güzelliği keşfeden) ve gönlü eğlendiren sözleri tatlı suyun saflığı sanki cennett selsebili kıskandıracak ve güneşin zerrelerini, ünvan dolu şiir bahçesinin efendisi olar kıskanılan ve dünyanın gülbahçelerinin gıbta ettiği bir şairdir. Ayrıca dönen dünyanın yeşil dolu bahçelerine benzer. İntizam dolu sözlerinin niteliğinin sahası o derecede fazladır ki a alanda dolaşan kalemi süratle giden atına benzer ve (kaleminin sözlerini) bildirmede dolaşır

(s.762) *Cismimi yandurma raḥm it yaşıma ey bağrı taş*
İḥtiyāṭ it yanmasun tā kim ḳurı yanında yaş
_˗_ _ /_˗_ _/_˗_ _/_˗_ (Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün)
(Ey bağrı taş olan! Vücudumu artık yandırma, (gözlerimdeki) yaşa bak ve ba merhamet et. Tedbirli davranasın ki kuru yanında yaş yanmasın.)

(Kınalızâde Hasan Çelebi – Tezkiretü'ş-Şu'arâ, haz.: Aysun Sungurhan, Ankara 2017, s.670-671, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap).

6) Beyânî – Tezkire-i Şu'arâ (y.1597-98)

- Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinin özeti şeklindedir.
- Bir mukaddime ve üç bölümden meydana gelmiştir.
- Tezkirenin ilk bölümünde padişahlar anlatılmıştır.
- Dili, sade ve açıktır. Arapça, Farsça tamlamalardan mümkün olduğunca kaçınılmıştır.
- Hakanî, Hızrî, Muidî ve Meyli hakkında ilk kez bilgi veren tezkiredir.
- **Tezkireden Örnek Metin:**
  "CELÎLÎ: Burusavîdür. Dânişmend oldukdan sonra baʿzı hâl-i ârız olmagla kîl ü kâldan fârig olup niçe müddet sumt ile uzlet itmişdür. Gül-i Sad-berg'i ve Yûsuf u Züleyhâ'sı ve Leylâ vü Mecnûn'ı vardur. Bu eşʿâr anun güftârıdur:

  Ne dil ki dâg-ı gamun cerâhatı yokdur
  Yatursa pister-i gül üzre râhatı yokdur

Işk câmın Hüsreve sun ey felek Ferhâdı ko
Kim yeter hûn-ı ciger gülgûn şarâb-ı nâb ana

Baglamışlardı Celîlîye der-i mey-hâneyi
Himmet-i pîr-i mugândan oldı feth-i bâb ana" (Mustafa (Cârullahzâde) – Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü'ş-Şu'arâ), Haz.: Aysun Sungurhan, Ankara 2017, s.48, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.)

7) Gelibolulu Âlî – Künhü'l-Ahbâr

- Eser, aslında bir dünya tarihidir.
- Eserin dördüncü bölümünde (rükn), Osmanlıların ortaya çıkışından 1588-89 yılına kadar olup biten olaylardan, dönemin devlet adamlarından, bilginlerden, şeyhlerden ve şairlerden söz edilir.
- Şairler genelde alfabetik olarak dizilmişlerdir.
- Şairlerle ilgili bilgilerde şiir dışı konulara yer vermemiştir.
- Yararlanılan kaynaklardan söz edilmiştir.
- Örnek beyitleri şiir anlayışına göre düzeltme yoluna gitmiştir.
- Şairlere şairlik yeteneği ölçüsünde yer verilmiştir.
- **Tezkireden Örnek Metin:**
  "Şâh Handân: Nesîmînüñ karındaşıdur. Jülîde-mû lakâbı ile meşhûr sâlik-i vâsıl nâmına bir ʿâşık-ı mahrûr idi. Birâderinüñ keşf-i esrâr itdüginden haberdâr oldukda
  Beyt:
  Gel bu sırrı kimseye fâş eyleme
  Hân-ı hâsı ʿâmmeye aş eyleme
  Beytini yazup göndermiş. Yaʿnî ki pend ü nasîhat semtine sülûl itmiş. Seyyid-i mesfûr dahi bu ebyâtı yazup göndermiş. İhtiyâr elde degül idügine işâret kılmış.
  Nazm
  Deryâ-yı muhît cûşa geldi
  Kevn ile mekân hurûşa geldi

  Sırr-ı ezel oldı âşkârâ
  ʿÂşı

ır'ın

EZBER BOZAN BİLGİ:

16. yüzyılda Anadolu sahasında yazılan ilk tezkirenin Sehi Bey'e ait "Heşt-Behişt" olduğu söylenmektedir. Fakat, Prof. Dr. İsrafil Babacan'a ait olan "16. Asırda Osmanlı Sahası Şâirleri Hakkında Yazılmış 'Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm' Adlı Tanınmayan Bir Tezkire" makalesinde, Garîbî'nin tezkiresinin Anadolu sahasında yazılan ilk tezkire örneği olduğu ifade edilmekte ve Mevlevî şairleri

Dr. Yusuf Can Tıraş

Dr. Yusuf Can Tıraş

2.1.3. 17. Yüzyıl Tezkireleri

ÖNEMLİ HATIRLATMALAR:

- **Bu yüzyılda tezkireciler, ağırlıklı olarak kendi dönemlerinde yaşayan şairleri ele almışlardır.**
- **Bilinenler tekrarlandığı için, biyografiler kısalmış, şiir örnekleri artmıştır.**
- **Antoloji tipi tezkirecilik bu yüzyılda görülmeye başlanmıştır.**
- **Şiir değerlendirmeleri azalmıştır.**

1) Sadıkî – Mecmau'l-Havas

- Mecâlisü'n-Nefâis'ten sonra Doğu Türkçesinin ikinci önemli tezkiresidir.
- I. Şah İsmail döneminden 1602'ye kadar yaşayan İran ve Türk asıllı şairleri içermektedir.
- Devletşah Tezkiresi, Mecâlisü'n-Nefâis ve Tuhfe-i Samî'nin zeyli niteliğindedir.
- Türk dilinin üç edebi şivesi (Çağatay-Osmanlı-Azerî Türkçesi) ile şiir söyleyenleri tanıtmıştır.
- Bir önsöz, sekiz tabaka ve bir hatimeden oluşur.
- Fuzûlî'nin şiirlerinin matla beyitleri bulunmaktadır.
- Osmanlı Devleti sınırlarında olan şairlere yer verilmiştir. Muhibbî(Kanuni Sultan Süleyman), Necâtî Bey, Bâkî.
- **Tezkireden Örnek Metin:**
  "**Necātíʾ-i Rūmí**: Ol vilāyetde ehl-i nažm ve erbāb-ı istiʿdādġa sibḳat tutup melikü'ş-şuʿarālıḳ mesnedide mütemekkin bolur érdi. Fí'l-vāḳiʿ öz ıšš̌ılāġları birle eşʿārı köp yaĥşı vāḳiʿ bolur. Bu ebyāt ol ġažretniijdür kim Beyt:
  Dil kişverine zülf-i siyāhıñ belā yeter
  Yıḳmaġa min vilāyeti bir ejdehā yeter
  Éy çarĥ sén de yār gibi olma bí-vefā
  Zírā bu deñli dünyāya bir bí-vefā yeter
  Ték yérde gökde źerre ḳadar minnet olmasun
  Örtü döşek Necātíye bir būriyā yeter" (Oğuzhan Kuşoğlu, Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Meca'ü'l-Havâs Adlı Eseri, Marmara Üniversitesi – Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü –Doktora Tezi, 2012).

2) Riyazî – Riyazü'ş-Şuarâ

- Bir önsöz ve 2 ravzadan oluşur.
- Şairler ile şair geçinenleri birbirinden ayırmış, yeni söyleyişleri belirtmiştir.
- En önemli özelliği, şairlerin ölüm tarihlerinin belirtilmiş olmasıdır.
- Biyografi ağırlıklı tezkire ile antoloji nitelikli tezkire arasında bir geçiş eseridir.
- Şairlerin hayatına dair geniş bilgi verir.
- Kullanılan dil, şairin makamına ve sosyal statüsüne göre değişmektedir.
- "TÎGÎ BEG: Üskübî Mehemmed Çelebi'dür. Zümre-i sipâl-ı zafer-penâhdandur. Hakkâ ki, semendi tab'-ı çâlâk ve şemşîr-i zebânla çâpüksüvar-ı 'arsa-i belâgat ü beyândur. Tab'ı tahmîs ü tesdîse çespândur. Pâdişâhumuz Sultân Ahmed Hân hazretlerinüñ 'asr-ı şerîflerinde olan erbâb-ı belâgatdandur. Bu eş'âr ol şâ'ir-i pâkîze-güftâruñdur:
  Nazm Kûyında baña eyledi düşnâm-ı firâvân
  Ben bendesini itdi sögüşlerle ziyâfet
  Ve lehu
  Yıkar bir ayag ile 'âlemi bilmem ne hikmetdür
  Şarâb-ı telh ile sâkîde beñzer acı kuvvet var

Dr. Yusuf Can Tınaz

Ve lehu
Kesdürdi gayr elini Züleyhâ ki kalmaya
Dâmân-ı pâk-i Yûsuf-ı Ken‘ân’a sırnaşur
Ve lehu
Sanma cânâ gamzeñ ucından iren peykân çıkar
Hasılı ey kaşları yayum o çıkmaz cân çıkar
Ve lehu
Yanuñda düşmen-i bed-hâhı zemm itmem benüm cânum
Kelâm-ı nâ-sezâ neyler tururken dostum cânum
Ve lehu
Sunma agyâra kadeh halka-i meclisde iken
Ey perî taşra uzatma ayaguñ dâ’ireden
Nesr
Biñ yirmi yedide İstanbul’da fevt olup Edirnekapusı hâricinde medfûndur.” (s.97) (Riyâzî Muhammed Efendi – Rüyâzü’ş-Şuarâ, haz.: Namık Açıkgöz, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2017).

3) Faizî –Zübdetü’ül-Eş’âr

- Antoloji niteliğinde İLK tezkiredir.
- 15.yy.dan 1621’e kadar yaşamış şairler yer alır.
- 14 kadın şair yer almaktadır.
- Ölüm tarihleri belirtilmeye çalışılmıştır.
- Zamanın şiir zevkini vermesi bakımından önemlidir.
- **Tezkireden Örnek Metin:**
  “HAYÂLÎ BEG: Hayâlî Beg tokuz yüz altmış dört’de fevt olmışdur. Târîh-i ʿArşî “sözi dilde Hayâlî gözde kaldı” bu ebyât dîvânından intihâb olındı
  Ben fenâ buldam sözüm bâkîdür ey Cemşîd-fer
  Kendü mahv oldı gül-âbından kodı âsâr gül

  Hayâlî sözlerüñi vasf kılma hoca olan
  Revâ degül ola kendi metaʿına dellâl

  Gül câmiʿi olup durur ey gonce-leb çemen
  Bülbüller oldı aña müʿezzin menâr serv” (s.286) (Bekir Kayabaşı, Kâf-zâde Fâ’izî’nin Zübdetü’l-Eş’âr’ı, İnönü Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1997).

4) Rıza- Tezkire-i Şuʿarâ

- Bir önsöz ve iki bölümden oluşur.
- Şair geçinenleri tezkireye almamıştır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Sadece ünlü şairlerin sanatları hakkında fikirlerini ifade etmiştir.
- Eleştiriden çok övgü vardır.
- Riyazi Tezkiresi'ne göre özet şeklindedir.
- **Tezkireden Örnek Metin:**
- **"BÂHÂYÎ:** İstanbûlî Hasan Çelebi'dür. Tabʿı hev ü tezyîfe ve her şey'i şifâyla taʿrîfe mâʾil olmagın Küfrî lakabıyla mülakkabdur. Tabʿ-ı pür-nikâtı zîbak-ı belâgat u beyân olup bu beyt hüsniyyâtındandur:

  Beyt:

  Eyledi çünkim anı âb-ı sirişküm sîr-âb
  Sînede dâglarum her biri bir lâle olur

  Nesr: ve bu beyt hezliyyâtından olup berây-ı taʿaccüb nüvîşte: (…)" (s.72) (Rıza Tezkiresi – Zehr-i Mâr-zâde Seyyid Mehmed Rızâ, Haz.: Gencay Zavotçu, Ankara 2017, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.)

5) Yümnî –Tezkire-i Şuʿarâ

- Faizî'nin tezkiresine zeyldir.
- Zübdetü'l-Eş'âr'ın kaldığı 1621'den itibaren yaşayan şairlerle başlayan tezkire, müellifin vefatı olan 1622'ye kadar devam etmiştir.
- Şairler hakkında çok az bilgi ve şiirlerinden çok az örnek vardır.
- Diğer kaynaklarda olmayan 11 şair bu tezkirede yer alır.

"Adı Süleymân'dır. Sâbıkan Silâh-dâr kâtibi olmuşdur. Mısr Paşası olan Eyyûb Paşa'nın akribâsındandır.İstanbul'dandır. Seray'dan çıkmadır. hersek havâlisinden olup 1088/ 1677 senesinde vefat eylediği *Tezkire-i Safâyî*'de muharrerdir.

Bu derd-i 'ışkı kâbil-i dermân sanur gören
Bir böyle kâr-ı müşkili âsân sanur gören
Diñlemez oldı nagme-i cân-bahş-ı 'andelîb
Şimdi gurâbı murg-ı hoş-elhân sanur gören
halk- zamâne şöyle galat-bîn oldu kim
Mürde çerâgı şem-i fîrûzân sanır gören
Hayfâ Mezâkî pîleverân-ı zamâneyi
Kıymet-şinâs-ı gevher-i 'irfân sanur gören

Erdem, Sadık (hzl.) (2013). *Tezkire-i Şuarâ-i Yümnî (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeksli Tıpkıbasım)*. Ankara: TTK Yay." (www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com)

6) Âsım – Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr

- Fâizî'nin eserine zeyldir. Antoloji türündedir.
- Antoloji tezkire örnekleri içerisinde en az bilgi veren tezkiredir.
- Bazı şairlerin adı anılmış, hakkında bilgi verilmemiştir.

- **Tezkireden Örnek Metin:**
  "**HAYLÎ EFENDİ:** Hâlâ Vezîr-i Aʿzam Fâzıl Ahmed Pâşâ'nuñ tezkirecisidür. Bu beyt anuñdur.

  Dil-i sengîn-yârı cehd idüp nerm eylemezsiñ de
  Varup taşlar kesüp taglarda ey Ferhâd n'eylersün" (s.47) (Zeyl-i Zubdetü'l-Eşâr – Seyrek-zâde Mehmed Âsım, Haz.: Ali Osman Coşkun, Ankara 2019, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.)

7) Güftî – Teşrifatü'ş-Şu'arâ

- Türk edebiyatında nazımla yazılmış İLK ve TEK tezkiredir.
- Şairleri alaylı bir dille anlatmıştır.
- Şairlerin psikolojilerine dair bilgiler yer alır.
- Diğer tezkirelerde olmayan 25 şair yer almaktadır.
- **Tezkireden Örnek Metin:**
  "Üstâd-ı Şuʿarâü'r-Rûm Mezâkî Efendi Selemehu'l-lâh
  Rûma ʿUrfî-i gevherîn-îrâd
  Biri dahi Mezâkî-i üstâd

  Hıtta-i Bosnada o rind-i kühen
  Tutdı cây niçe sâhilinde vatan
  …
  Hak bu kim üstâd-ı ʿâlemdür
  Kişver-i nüktede müsellemdür
  …
  Şiʿri hep vahy-i âsumânîdür
  Tabʿı peygamber-i maʿânîdür
  …
  Gazel-i Mezbûr
  Sunar biñ câm-ı memlû biñ tehî peymâneden soñra
  Döner vefk-i murâd üzre felek ammâ neden soñra
  …" (s. 171-175) (Güftî – Teşrifâtü'ş-Şuʿarâ, Haz.: Kâşif Yılmaz, Ankara 2019, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.)

2.1.4. 18. Yüzyıl Tezkireleri

ÖNEMLİ HATIRLATMALAR:

- **Bu dönemde 16.yy. dönemi tezkireleri gibi şairler hakkında uzun ve ayrıntılı bilgiler veren tezkireler ortaya çıkmıştır.**
- **Belirli bir gruba ait tezkireler bu dönemde yazılmıştır.**

1) Mucîb – Tezkire-i Şu'arâ

- Kısa bir girişten sonra IV. Murad'ın biyografisiyle başlar.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Sadece çağdaşı olan şairleri alfabetik düzen içerisinde verir.
- Şairler hakkındaki eleştiriler yüzeyseldir.
- Riyazî ve Rızâ'nın tezkirelerindeki bilgiler özetlenerek verilmiştir. Bu tezkirelerde yer almayan Esat, Bahşi Efendi, Hıbrî, Devrî, Debî, Rezmî, Selamî, Şuaî, Iydî, İlmî ve Alimî mahlaslı şairler yer almaktadır.
- **Tezkireden Örnek Metin:**

Neşâtî: Edirnevi Mustafâ Çelebî'dir. Mukaddemâ mahlası Semendî idi. Şu'arâ-yı zevi'l-i'tibârdan olup pey-rev-i Nef'î olmagla eş'ârı selis ve kulûb-i ehl-i irfâna enisdir.

Şi'r: Çihre nâzük per ü pây-ı semen-âsâ nâzük
Hâsılı ol büt-i tarnâz ser-â-pâ nâzük

İlhak: Eger murâd Neşâtî Dede ise ismi Ahmed'dir. Bin seksen beşde fevt olup Edirne Mevlevî-hânesi hazîresinde medfûndur.

Târîh: Ola Ahmed Neşâtî merkadün nûr

Mucib, Tezkire-i Mucib (Haz.: Kudret Altun) Ankara 1997, s. 59.

2) Safayî – Nuhbetü'l-Âsâr Min-Fevâ'idi'l-Eş'âr

- Bir önsöz, on sekiz takriz ve alfabetik olarak 476 şairden oluşur.
- Safayî, Latifî, Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi'yi örnek almıştır.
- Rıza Tezkiresi'ne zeyldir.
- Süslü inşa örneğidir.
- Lale Devri şairleri hakkında önemli bilgiler sunar.
- **Tezkireden Örnek Metin:**
- **Es'ad Efendi:** Nâm-ı emcedleri Mehmed Es'ad'dır. Gonca-i gül-i ra'nâ-yı vücûdları gülşen-i İstanbul'dan güşâde olmuşdur. Merreten ba'de uhrâ sadâret-i Rum'a mesned-nîşîn-i çâr-bâliş-i 'izz ü temkin olup ba'dehu şeyhü'l-İslâm ve müfti'lenâm olan fâzıl-ı zaman ve nihrîr-i devrân İsma'il Ebû İshâk hazretlerinin bu dahi mahdûm-ı âlî-güheridir. Müderrisîn-i kiramdan lâyık-ı 'izz ü ikbâl bir mahdûm-ı melek-hısâldir. Hakka ki 'ulûm-ı 'Arabiyye'nin merd-i meydânı ve 'arsa-i nazm u inşânın fâris-i devrânı deyü 'asrın şâ'ir-i bedî'ü'l-beyânı vardır. Bu nazm-ı şekerbâr ol şâ'ir-i nâmdâr ve ol tûtî-i hoş-güftârın netâyic-i tab'-ı püriktidârı olan güftâr-ı âbdârındandır.

  Nazm
  Dil kâkülünde beste ben ol kaşdayım dahi
  Gönlüm hevâda seyr-i keman-keşdeyim dahi
  Agûşa çekdi el o kaşı yâyı Es'adâ
  Ben cümle 'âlemle keş-â-keşdeyim dahi

3) Salîm – Tezkire-i Şu'arâ

- Latifî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi ve Riyazî'nin tezkireleri örnek alınmıştır.
- Safayî, kendisinden önce tezkire yazmış, bu duruma üzülmüş ve onun gibi sade yazmadığını ifade etmiştir.
- İlmiyye ve hattatlık mesleğinde olanlara daha çok yer ayırmıştır.

Dr. Yusuf Can Tu

- Şeyhî'nin Vekâyî-i Fuzalâ eserinden yararlanmıştır.
- **Tezkireden Örnek Metin:**

  "Râsih Beg: Nâm-ı nâmî ve ism-i girâmîleri Ahmed'dir. Vilâyet-i Anatolu'da Balıkesir-nâm kasabadan zâhir ü âşikâr ve Râsih Beg demekle şöhret-şiʿâr hânedân-ı maʿrifetden bir merd-i nâmdâr olup kendi hânedânında bir mîr-i ʿâlî-makâm oldugu gibi livâ-yı suhanda dahı bir mîr-i kelâm-ı nâzik-tabîʿat-ı pür-maʿrifet olan zât-ı sütûde-menkabetlerdendir. Hoş-âyende eşʿârı pesendîde güftârı vardır. Elsine-i nâsda şöhret-şiʿâr olan bu gazel-i pür-iştihâr ol merd-i nâmdârın cümle-i güftârındandır.

  Gazel:

  Süzme çeşmiñ gelmesin müjgân müjgân üstüne
  Urma zahmı sîneme peykân peykân üstüne
  (…)" (s.202) (Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi – Tezkiretü'ş-şuarâ, Haz.: Adnan İnce, Ankara 2018, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.)

4) Belîğ – Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr

- Kafzâde Faizî'nin tezkiresine zeyl olarak yazılmıştır.
- Sultan III. Ahmed'den başlamış, 413 şairi alfabetik olarak sıralamıştır.
- Şairlerin hayatları hakkında bilgi azdır.
- **Tezkireden Örnek Metin:**

Tâib: Mevâli zümresinden Osmân-zâde dinmekle zebân-zed. Bin yüz otuz altı senesinde Mısr-ı Kâhire kâdisi iken mansıb-ı hayâtdan maʿzûl oldı.

Beyt: Bize miʿmâr isen agyâr yıkılsın gitsün
Dil-i virânumuzı mât ise kasdın yab yab

Kıtʿa: Küttâba müşâbih itmen etvârı
Maksûd-ı dilüm degül kitâbet kârı
Gördüm ki gamunla murg-i aklum uçuyor
İtdüm kafes ana kafesi destârı

Belîğ, Nuhbetü'l-asar (Haz.: Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara 1999, s. 37-38.

Sadeleştirilmiş Metin

Tâib: Osmanzade diye bilinen kadılardandır. 1136 senesinde Kahire kadısı iken hayat memuriyetinden emekli oldu (öldü).

Beyit: *Ey sevgilim, bizim gönlümüzü imar etmek istersen, seni seven diğer insanlar yıkılsın gitsin (mahvolsun). Eğer amacın bizim harap olmuş gönlümüzü mat etmek ise bunu hemen yap.*

Kıta: *Gönlümün istediği şey katipliğin kârı değil. Kâtiblere bu durumu örnek olarak göstermeyin.*
Gamınla akıl kuşumun uçtuğunu görünce kafesi sarığı ona kafes ettim.

-

5) Ramîz – Adab-ı Zurefâ

- Salim Tezkiresi'ne zeyldir.
- Şairler hakkında ayrıntılı bilgi verilirken, ölüm tarihleri titizlikle verilmeye çalışılmıştır.
- Tezkiredeki eksiklikler yazarın dostu olan Müstakimzade Süleyman Efendi tarafından tamamlanmış, yanlışlar düzeltilmiştir.
- Dili ağırdır. Uzun tamlamalarla cümleler uzatılmıştır.

Dr. Can Tıraş

- Lale Devri'ni yansıtması bakımından önemlidir.

6) Silahdarzâde Mehmed Emin – Tezkire-i Şu'arâ

- 1751-1790 yılları arasında yaşayan 60 şairin biyografisi yer alır.
- Bazı şairlerin şiirlerinde örnekler az, bazılarındaysa örnek şiirler fazladır. Tutarlılık yoktur.
- **Tezkireden Örnek Metin:**

  "Hayâtî Seyyid İbrâhîm Efendi: Hayâtî Seyyid İbrâhîm Efendi müderrisdür. Kör Muʿallim Hayâtî dimekle meşhûrdur. Sene 1172.

  Gazel:

  Yârüñ şarâb-ı la'li ki cândan haber virür
  Bir neşvedür ki rûh-ı revândan haber virür
  (…)" (s.87). (Defter Emini Silâhdâr-zâde Mehmed Emîn – Tezkire-i Silâhdâr-zâde, Haz.: Furkan Öztürk, Ankara 2018, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. E-kitap).

7) Safvet – Nuhbetü'l-Âsâr Min-Fevâ'idi'l-Eş'âr

- Safayî tezkiresinin özetidir.

8) Esrar Dede – Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye

- 1797'ye kadar yaşayan Mevlevî şairleri içerir.
- Şeyh Galib'in isteği üzerine hazırlanmıştır.
- Tezkireye, Sakıb Dede'nin Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyye, Şahidî Dede'nin Gülşen-i Esrâr, Nâyî Osman Dede'nin Mecmua, Aşık Çelebi ve Hasan Çelebi tezkireleri kaynaklık etmiştir.
- İki ay gibi bir sürede yazılan eserde bilgi yanlışlıkları bulunur. Bağdatlı Ruhi, Mevlevî gösterilmiştir.
- Mevlevî şairler için önemli bir kaynaktır.

9) Enderunlu Âkif Bey – Mir'at-ı Şi'r

- Enderunlu şairleri içeren bir tezkiredir.

2.1.5. 19. Yüzyıl Tezkireleri

1) Şefkat – Tezkire-i Şu'arâ

- 1730'dan 1814'e kadar gelen 125 şair alfabetik bir düzen içerisinde yer alır.
- Silahdar-zâde'nin tezkiresinden yararlanılmıştır.
- Antoloji tipi tezkirelere benzemektedir.
- Uzun bir mukaddimesi vardır.
- **Tezkireden Örnek Metin**

  "Tâhir: Halîfe-zâde Tâhir Efendi. Cemîʿ-i maʿârifde yegâne husûsâ ʿilm-i mûsıkîde hâce-i zamân idi. Bin yüz seksen sekiz senesi ʿâzim-i makâm-ı ʿilliyyîn olmuşdur. Bu beyt onundur:

  Dil ü cân rişte-i zülfüñde yârin etmede bâzî
  Diyen kimdir bir ipde oynamazmış iki cân-bâzı

Dr. Yusuf Can Tıraş

Vefâtına ʿÂkif bu târîhi demişdir:
Olan cûyende-i târîh sâl-i fevti gûş etsin
Dedi Hâtif Halîde-zâde Tâhir göçdü ʿukbâya" (s.185) (Şefkat Tezkiresi – Şefkat-i Bagdâdî, Haz.: Filiz Kılıç, Ankara 2017, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. E-kitap).

2) Esat Efendi – Bağçe-i Safâ-endûz

- Salim Tezkiresi'ne zeyldir.
- 1722-1835 yılları arasında yaşayan 209 şair yer alır.
- Yarım kalmış bir tezkiredir.
- **Tezkireden Örnek Metin:**
  "Halîmî (Defterdâr): Defter-dârdır. Der-ʿahd-i Mustafa Hân-ı Sâlis soñradan vezîr oldu ve katl olundı. Şehzâde civârında Burmalı Mescid makberinde ser-i maktûʿı medfûndur. Üç cüzʾ kadar saklıca sâde-eşʿârı hâvî dîvânçesi manzûr-ı hakîr oldu. Lâkin tabʿı derkâr olup ʿâdem ü kademi o dîvânından âşikârdır" (s.122)(Esad Mehmed Efendi – Bâhçe-i Safâ-Endûz, haz.: Rıza Oğraş, Ankara 2018, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları e-kitap).

3) Ârif Hikmet – Tezkiretü'ş-Şu'arâ

- 1592-1837 yılları arasında yaşayan 203 şair yer alır.
- Şairler alfabetik düzen içerisinde verilmiş, şairler hakkında bilgiler bazen uzun bazen kısa şekildedir.
- 132 Azerî, İranlı ve Buharalı şair yer almaktadır.
- **Tezkireden Örnek Metin:**
  "Behcet: Musullı ʿAlî Efendi. Bir mikdâr eyyâm Haremeyn müfettişi olup kudemâ-yı müderrîsinden iken biñ yüz toksan yedi senesi vefât itmişdir. ʿArabî ve Fârisî ve Türkî eşʿâr ve kasâʿidi ve ʿArabiyyü'l-ʿibâre baʿzı tahrîrâtı müşâhede olunmuşdur. ʿUlemâ ve üdebâdan bir zât imiş. 1197 senesi Şevvâliniñ ikinci güni vefât itmişdir. Târîh li-Surûrî:
  Merkad-ı Behced Efendi nûr ola
  (Tezyil) Şefkat tezkiresinde iki gazeli muharrerdir. Bu gazel andan ahz ve tahrîr olundı.
  Her çend var bu neşʾede çendân okur yazar
  Ancak hat-ı piyâleyi rindân okur yazar

  Remz-i kitâb-ı hikmetü'l-işrâk ruhların
  Bilmez hâkîm ki sâhib-i vicdân okur yazar (…)" (s.31) (Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey – Tezkiretü'ş-Şu'arâ, Haz.: Mehmet Nuri Çınarcı, Ankara 2019, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. E-kitap)

4) Fatin – Hatimetü'l-Eş'âr

- 672 şair içermesiyle Türk edebiyatının en hacimli şair tezkirelerindendir.
- 1721-1853 yılları arasında yaşayan şairler yer alır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Yenileşme dönemine ait bilgiler yer alır.
- **Tezkireden Örnek Metin:**

  “Nazim-ı mûmâ-ileyh **Ârif Beg** sâlifü’t-terceme Rüşdü Pâşâ merhûmun akribasından hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan müteveffâ Ali Beg’in sulbünden Dersaâdet’de bin iki yüz kırk sekiz sâlinde kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup iki yüz elli sekiz senesi pederi mûmâ-ileyh ile berâber cânib-i Hicâz’a azîmet ve ba‘de’l-avde Mısr-ı Kâhire’de yedi sene müddet ikâmetle Dersaâdet’e bi’l-muvâsala bâb-ı ser-askeride masraf hazînesi dâhilinde vâki tahrîrât odası ketebesi sınfına dâhil olmuş ve işbu tezkire-i âcizânemizin tab‘ı esnâsında tahrîrât kitâbeti hizmetiyle Hakkâri cânibine azîmet eylemiştir. Mûmâ-ileyhin dahi Sühbülzâde Vehbî Efendi merhûmun “Tuhfe-i Fârisî”yesine bir kıt‘a şerh-i nâ-tamâmı vardır.

  BEYT-İ GÜZİDE

  İtmez tarîk-i hakta olan halka ser-fürû

  Egmez minâre kâmetini bâd eserse de”(s.324) (Fatîn Davud – Fatîn Tezkiresi, Haz.: Ömer Çiftçi, Ankara 2017, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. E-kitap).

5) Tevfik – Mecmua-i Terâcim

- 1595-1860 yılına kadar yaşamış 542 şair yer alır.
- Eserin herhangi bir düzeni yoktur.
- Bazı Arap ve Acem şairlerine de yer verilmiş, şair olmayanlar da yer almıştır.
- Tasavvuf tarihi açısından önem taşımaktadır.
- **Tezkireden Örnek Metin:**

  “Rodosî-zâde: Rodosî-zâde ‘ünvâniyle şöhret-yâb ve mecmû’a-i ma’ârif ve âdâb Mehmed nin Mehmed bin Mahmûd, dâhil-i zümre-i ulu’l-elbâb ve vâsıl-ı mertebe-i nisâb oldukdan soñra ru’ûs ile şeref-yâb olmuş idi. Dârü’l-Hadîs müderrisi iken harâb-ı ʿömr 1113 târîhi Ramazânında hâne-i vücûdu harâb ve İdrîs Köşkü nâm mahalde defîn-i turâb kılındı. ʿÖrfî’nin dört kasîdesine şerhi ve ‘Acâ’ibü’l-Mahlûkât tercemesi vardır” (s.207) (Ruhsâr Zübeyiroğlu, Mecmû’atü’t-Terâcim Mehmed Tevfîk Efendi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü – Eski Türk Edebiyatı ABD. Doktora Tezi, İstanbul 1989).

6) Mehmed Tevfik – Kafile-i Şu’arâ

- Osmanlı’nın kuruluşundan 1873’e kadar yaşayan şairleri ele alır.
- Fatin’in Hatimetü’l-eşar, Hasan Çelebi, Riyazî, Safâyî, Latifî, Rıza, Aşık Çelebi, Sefine-i Kapudan-ı Derya, Şakayıku’n-Nu’mâniye eserlerinden yararlanılmıştır.
- **Tezkireden Örnek Metin:**

  “Âgehî: Mevlidi Yenice-i Vardar ve ilm ü kemâl ile Mekke-i Müşerrefe kazâsından mütekâ’id Mehmed Çelebinin mülâzımı olup hakkâ ki ma’ârif-i külliyye vü cüz’iyyede mâhir ve ulûm-ı akliyye vü nakliyyede melekesi zâhirdir. İstanbul’da 985 senesi vefât etmişdir. Her ne kadar dîvânı matbû’ ve şöhret-gîr değilse de ekser mütâla’a eylediğim müntahabât-ı eş’âr mecmû’alarında

Dr. Yusuf Can Tıraş

merhûmun eş'ârını şu'arâ-yı meşhûre sırasında gördüm. Mütâla'a etdiğim eş'âr mecmû'alarından iltifât olunan âsâr-ı şi'riyyesinden bir nebzesi tahrîr olundu. Egerçi Âgehî'nin müretteb dîvânı mevcûd olup da [Sahîfe 31] tab' olunsa idi hakîkaten eşher-i şu'arâ-yı Osmâniyye'den ma'dûd olurdu.
Beyt
Ayırdı beni gâr-ı reh-i kûy-ı yârden
Çokdur bizüm şikâyetümüz rûzgârdan

Haber-i vuslat-ı dildârı idermiş ifşâ
Bize âhır göresin söz getürür bâd-ı sabâ

Bahs-i visâlün oldı niçe sebzezâ[r]da
Alınma sevdügüm çok olur söz kenârda

Müzeyyen ideli[den] hancer ol miyân-bendi
Kıyâmet oldı yine ortalık güzellendi
Bir gemici güzeline alâka etdiğinde ol tâ'ifenin ıstılâhı üzerine güzel bir gazel söylemişdir ki bu beyt andandır:
Beyt
Çekdürüp fürkatini oldun alarga bizden
Bahr-i fürkatde niçe furtınalar çekdüm ben
"Fürkatini" "fırkateyni" de okunabilir." (s.64-65) (Mehmed Tevfik – Kâfile-i Şuara, haz.:Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Hanife Koncu, Müjgan Çakır, Ankara 2017, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. E-kitap).

2.2. Gazel Şerhi

GAZEL-İ FUZÛLÎ

1. *Mende Mecnun'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var*
   Âşık-i sâdık menem Mecnûn'un ancak adı var

2. *N'ola kan tökmede mâhir olsa çeşmüm merdümi*
   Nutfe-i Kâbil'dür ü gamzem kimi üstâdı var

Dr. Yusuf Can Tıraş

Kıl tefâhur kim senün hem var men tek âşıkun
Leylî'nin Mecnûn'ı Şîrîn'ün eger Ferhâd'ı var

Ehl-i temkinem meni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabn anun her lâhza min feryâdı var

Eyle bed-hâlem ki ahvâlüm görende şâd olur
Her kimün kim devr cevrinden dil-i nâ-şâdı var

Gezme ey gönlüm kuşı gâfil fezâ-yi aşkda
Kim bu sahrânun güzer-gehlerde çoh sayyâdı var

Ey Fuzûlî aşk men'in kalma nâsihden kabûl
Akl tedbîridür ol sanma ki bir bünyâdı var

1) **Mende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var**
   Âşık-ı sâdık menem Mecnûn'un ancak adı var

   Kelime ve Kelime Grupları:
   Mecnûn: Delirmiş. Leyla ile Mecnûn mesnevisinde Kays'a sonradan verilen isim.
   İsti'dâd: Hazırlık, kudret
   Âşık-ı sâdık: Gerçek, dürüst âşık
   Füzûn: Fazla

   Günümüz Türkçesi:
   Bende Mecnûn'dan fazla âşıklık gücü vardır. Gerçek âşık benim Mecnûn'un ise ancak adı kalmıştır.

   Edebi Sanatlar:
   Telmih: Mecnûn

2) **N'ola kan tökmekde mâhir ola çeşmüm merdümü**
   Nutfe-i Kâbildürür gamzen kimi üstâdı var

   Kelime ve Kelime Grupları:
   Mâhir: Usta, yetenekli
   Çeşm: Göz
   Merdüm: Gözbebeği, insan
   Nutfe-i Kâbil: Kâbil'in tohumu
   Gamze: Yan bakış
   Kimi: Gibi

Dr. Yusuf Can

Günümüz Türkçesi:
Gözbebeğim kan dökmede, öldürmede yetenekli olsa şaşılır mı? Kâbil'in soyundan gelen yan bakışın gibi ustası vardır.

Edebi Sanatlar:
Telmih:Kâbil. Hz. Âdem, büyük oğlu Kâbil'in kardeşi Hâbil'i öldürdüğünü duyunca, "Bütün katiller senin soyundan gelsin" diyerek Kâbil'i lanetlemiştir.
Teşbih: Gamze: Benzeyen, Nutfe-i Kâbil: Kendisine Benzetilen, kimi: Benzetme edatı, Üstad: Benzetme yönü

3) **Kıl tefâhur kim senün hem var men tek âşıkun**
Leylî'nin Mecnûn'ı Şîrîn'ün eger Ferhâd'ı var

Kelime ve Kelime Grupları:
Tefâhur: Övünme
Tek: Gibi

Günümüz Türkçesi:
Ey sevgili! Leylâ'nın Mecnûn'u, Şîrîn'in de Ferhâd'ı varsa sen de övün ki, benim gibi âşığın var.

Edebi Sanatlar:
Telmih: Leylâ ile Mecnûn, Ferhâd ile Şîrîn

4) **Ehl-i temkînem meni benzetme ey gül bülbüle**
Derde yoh sabrı anun her lahza min feryâdı var

Kelime ve Kelime Grupları:
Ehl-i temkîn: Ağır başlı, ölçülü davranan
Lahza: An, kısa bir süre.
Min: Bin

Günümüz Türkçesi:
Ey gül(yüzlü sevgili)! Ben ağır başlı, sessiz sakin duran birisiyim. Beni bülbüle benzetme. Çünkü, onun derde sabrı yoktur. Her zaman binlerce kez inleyip durmaktadır.

Edebi Sanatlar:
Açık istiare: Gül. Benzeyen (Sevgili) söylenmemiştir.
Nidâ: Ey gül!

Dr. Yusuf Can Tıraş

Hüsn-i ta'lîl: Bülbülün doğası gereği sürekli ötmesi, güle olan aşkından ötmesine bağlanmıştır.
Tezat: yoh-var

5) **Eyle bed-hâlem ki ahvâlüm görende şâd olur**
Her kimün kim devr cevrinden dil-i nâ-şâdı var

Kelime ve Kelime Grupları:
Bed-hâl: Kötü durumda, perişan
Ahvâl: Durumlar
Şâd: Mutlu, sevinçli
Devr: Dünya, felek
Cevr: Eziyet, sıkıntı
Dil-i nâ-şâd: Mutsuz gönül

Günümüz Türkçesi:
Her kimin feleğin yüzünden mutsuzluğu varsa, benim kötü hâllerimi görünce sevinmeye başlar.

Edebi Sanatlar:
Tezât: Şâd – nâ-şâd

6) **Gezme ey gönlüm kuşı gâfil fezâ-yı aşkda**
Kim bu sahrânun güzer-gehlerde çok sayyâdı var

Kelime ve Kelime Grupları:
Gâfil: Kendini bilmez bir şekilde.
Fezâ-yı aşk: Aşkın gökyüzü
Sahrâ: Ova
Güzer-geh: Geçiş yeri
Sayyâd: Avcı

Günümüz Türkçesi:
Ey gönül kuşum! Aşk dolu gökyüzünde gezme. Ki bu ovanın yolunda binlerce avcı bulunmakta.

Edebi Sanatlar:
Teşbih-i Belig: Gönlüm kuşu
Açık istiare: Sevgili avcıya benzetilmiş, sevgili (benzeyen) söylenmemiştir.
Nidâ: Ey gönlüm kuşu!

Dr. Yusuf Can Tıraş

7) **Ey Fuzûlî aşk men'in kılma nâsihden kabûl**
Akl tedbîridür ol sanma ki bünyâdı var

Kelime ve Kelime Grupları:
Men': Yasaklama
Nâsih: Öğütçü
Bünyâd: Temel, dayanak

Günümüz Türkçesi:
Ey Fuzûlî! Öğütçünün, vaizin aşkı yasaklayan tavsiyelerine kulak asma! Bunlar aklın önlemleridir, bir temele dayandığını sanma.

Edebi Sanatlar:
Nidâ: Ey Fuzûlî

2.3. Divan Şiiri Sözlüğü

DÎDE / ÇEŞM: Göz

"Kûyuñ yolında döne döne akdı göz yaşı

Seyl-âb-ı dîde Dicle-i Bagdâd olup gider" (Bâkî)

"Ten hâk-i rehde dîde zülâl-i visâlde

Cân âteş-i firâkda hatır hevâdadur" (Bâkî)

"Sînemi sad-pâre kıldı tîgı âteştâb-ı ʿışk

Dîde kan ırmagı oldı dâg-ı dil girdâb-ı ʿışk" (Amrî)

"Bâde sundukça temennâlar ider dîde süzer

Âh kâfir bu kirişme bu edâ n'olsun aceb" (Yenişehirli İzzet)

DÎDE-İ GİRYÂN: Ağlayan göz.

"Dökilen kanlara bak dîde-i giryânından

Dr. Yusuf Can Tıraş

Dostum Bâkîye rahm eyleyecek demlerdür” (Bâkî)

“ ʿAks-i ruhsârı görüp âb içre âteş yakdugın

Dîde-i giryân bana ʿÂlî didi gir yan bana” (Gelibolulu Mustafa Âlî)

DÎDE-İ HÛN-BÂR(E): Kan saçan göz.

“Dilden çıkardum ol büt-i nâ-mihribânı lîk

Olmaz hayâlî dîde-i hûn-bârdan cüdâ” (Sükkerî)

“Tûtiyânuñ minnetin kehhâl kahrın çekmeden

Hâk-i pâyüñ dîde-i hûn-bâre gâyet hoş gelür” (Bâkî)

DÎDE-İ TER: Nemli, ıslak göz.

“Ey kân-ı melâhat hazer it dîde-i terden

Deryâ-yı muhît ile nemekdân idemez bahs” (Şeyh Gâlib)

“Dîde-i terde kıldı nâmeye yer

Eyledi anı mîl-i kuhl-i basar” (Nev’î – Hasbihal Mesnevisi)

DÎDE-İ PÜR-HÛN: Kanla dolu göz.

“Sad-berg-i leb-i teşne ile dîde-i pür-hûn

Bûstân-ı kanâʿatde biter huşk-ı terimdir” (Şeyh Gâlib)

“Dâʾimâ mazhar düşem dirsen cemâl-i dil-bere

Sırruñı fâş itme halka dîde-i pür-hûn gibi” (Gelibolulu Mustafa Âlî)

DÎDE-İ CÂN: Gönül gözü.

Dr. Yusuf Can Tıraş

“Dîde-i câna çeker sevdâ-yı hattun kuhlini

ʿÂşıkuñ bir âbgîne sürmedânıdur gönül” (Şeyhülislam Yahya)

DÎDE-İ BÎNÂ: Gören göz.

“Bî-basar fark idemez kanda basar ol âhû

Yine izi tozını dîde-i bînâ gözedür” (Bâkî)

DÎDE-İ NEMNÂK: Islak göz.

“Rahm ide tâ kim ayakda komaya yâruñ seni

Şol kadar kan agla el yu dîde-i nem-nâkden” (Zâtî)

Dr. Yusuf Can Tıraş

2.4. Haftanın Soruları

1- **Eski Türk Edebiyatı tarihi için en önemli kaynaklar aşağıdakilerden hangisidir?**
   - **A)** Mesneviler
   - **B)** Şair Mecmuaları
   - **C)** Cönkler
   - **D)** Şair Tezkireleri
   - **E)** Nazire Mecmuaları

2- **Şair tezkirelerinin Arap edebiyatındaki kaynağı hangi tür kitaplardır?**
   - **A)** Kur’ân-ı Kerîm

B) Hadis Kitapları
C) Tezkiretü'l-Evliyâ
D) Muallakatü'l-Seb'a
E) Tabakat kitapları

3- Anadolu sahasında "tezkire" kelimesini ilk kulanan yazar hangisidir?
A) Arif Hikmet
B) Sâlim
C) Fâizî
D) Aşık Çelebi
E) Latifî

4- Herat ekolünü oluşturan tezkirelerin yazarları aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru verilmiştir?
A) Alî Şîr Nevâyî – Sehî Bey – Âşık Çelebi
B) Molla Camî – Devletşah – Alî Şîr Nevâyî
C) Sehi Bey – Latifî – Âşık Çelebî
D) Hasan Çelebî – Sehi Bey – Alî Şîr Nevâyî
E) Devletşah – Molla Camî – Sehî Bey

5- "Mecâlisü'n-Nefâyis" için aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?
A) Türk Edebiyatı'nda ilk tezkiredir.
B) Sekiz bölümden oluşmaktadır.
C) Son bölümde Hüseyin Baykara ve şiirlerinin matla beyitleri yer alır.
D) Hem Türk hem de Fars şairlerine yer verilmiştir.
E) Şairler alfabetik olarak dizilmiştir.

6- Alfabetik sırayla şairlere yer veren ilk tezkire aşağıdakilerden hangisidir?
A) Sehî Bey – Heşt Behişt
B) Hasan Çelebî – Tezkiretü'ş-şu'arâ
C) Ahdî – Gülşen-i Şu'arâ
D) Âşık Çelebî – Meşâirü'ş-şu'arâ
E) Latîfî – Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nüzemâ

7- Latîfî, yazmış olduğu tezkirede hangi tezkireleri model almıştır?
A) Baharistân – Mecâlisü'n-Nefâyis – Heşt Behişt
B) Devletşah – Baharistân – Heşt Behişt
C) Baharistan – Heşt Behişt – Gülşen-i Şu'arâ
D) Meşâirü'ş-şu'arâ – Heşt Behişt – Mecâlisü'n-Nefâyis
E) Heşt Behişt – Gülşen-i Şu'arâ – Mecâlisü'n-Nefâyis

8- "Kastamonunâme" olarak da adlandırılan tezkirenin yazarı kimdir?
A) Hasan Çelebi
B) Âşık Çelebi
C) Ahdî
D) Latifî
E) Sehi Bey

Dr. Yusuf Can Tıraş

9- Büyük çoğunluğunu doğu bölgesindeki şairleri içermesi ve bunlar hakkında ilk ve tek kaynak olması bakımından önemli olan tezkire hangisidir?

A) Heşt Behişt
B) Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nüzemâ
C) Gülşen-i Şu'arâ
D) Tezkiretü'ş-Şu'arâ
E) Mir'at-ı Şi'r

10- Ebced düzenine göre yazılan ilk tezkire aşağıdakilerden hangi yazara aittir?

A) Ahdî
B) Latifî
C) Âşık Çelebî
D) Gelibolulu Alî
E) Beyânî

11- Hasan Çelebi tezkiresinin özeti hâlinde olan tezkire aşağıdakilerden hangisidir?

A) Meşâirü'ş-şu'arâ
B) Gülşen-i Şu'arâ
C) Künhü'l-ahbâr
D) Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nüzemâ
E) Beyanî Tezkiresi

12- Aşağıda hangi tezkire yazarının eseri yanlış verilmiştir?

A) Ahdî – Gülşen-i Şu'arâ
B) Latîfî - Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nüzemâ
C) Âşık Çelebî – Meşâirü'ş-şu'arâ
D) Hasan Çelebi – Künhü'l-ahbâr
E) Molla Câmî – Baharistân

13- Doğu Türkçesi ile yazılan ikinci tezkire aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mecâlisü'n-Nefâyis
B) Devletşah Tezkiresi
C) Mecmau'l-havas
D) Hatimetü'l-eş'âr
E) Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm

14- Aşağıdaki tezkirelerden hangisi, biyografi ağırlıklı tezkire ile antoloji tipi tezkire arasında ilk geçiş eseridir?

A) Salîm Tezkiresi
B) Riyazî Tezkiresi
C) Zübdetü'l-Eş'âr
D) Rıza Tezkiresi
E) Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr

15- Antoloji nitelindeki ilk tezkire hangisidir?

Dr. Yusuf Can Tıraş

A) Faizî - Zübdetü'l-Eş'âr
B) Rıza – Tezkire-i Şu'arâ
C) Yümnî – Tezkire-i Şu'arâ
D) Güftî – Teşrifatü'ş-Şu'arâ
E) Âsım – Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr

16- Mesnevi nazım biçimiyle yazılan Türk Edebiyatı'ndaki ilk ve tek tezkire aşağıdakilerden hangisidir?

A) Faizî - Zübdetü'l-Eş'âr
B) Rıza – Tezkire-i Şu'arâ
C) Yümnî – Tezkire-i Şu'arâ
D) Güftî – Teşrifatü'ş-Şu'arâ
E) Âsım – Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr

17- Antoloji niteliğindeki tezkirelerin oluşumunda en önemli etken hangisidir?

A) 17. Yüzyılda şair sayısının fazla olmaması
B) Nazma nesirden daha fazla önem verilmesi
C) Tezkirelerin birbirinden etkilenmesi ve zeyl niteliği taşıması
D) Süslü nesrin özelliklerinin görülmesi
E) Ele alınan şairlerin birçoğunun hayatta olması sebebiyle ayrıntılı bilgi edinilememesi

18- Aslında bir dünya tarihi olması fakat içerisinde Osmanlı Devleti'nde yaşayan şairlerin bulunması sebebiyle tezkire özelliği de olan eser hangisidir?

A) Zübdetü'l-Eş'âr
B) Künhü'l-ahbâr
C) Meşâirü'ş-şu'arâ
D) Tabsıratü'n-Nüzemâ
E) Nubetü'l-Âsâr Min-Feva'idi'l-Eş'âr

19- İlk zümre tezkiresi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Heşt Behişt
B) Meşâ'irü'ş-Şu'arâ
C) Âdâb-ı Zurefâ
D) Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye
E) Mir'at-ı Şi'r

20- Sadece Enderunlu şairlerin yer aldığı tezkire aşağıdakileren hangisidir?

A) Heşt Behişt
B) Meşâ'irü'ş-Şu'arâ
C) Âdâb-ı Zurefâ
D) Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye
E) Mir'at-ı Şi'r

Dr. Yusuf Can Tıraş

21- Safayî ve Salîm Tezkirelerine girmeyen 18. Yy. şairlerini içermesi ve Lale Devri hakkında bilgilerin yer aldığı tezkire, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Âdâb-ı Zurefâ
B) Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-eş'âr
C) Silahdarzâde Mehmed Emin Tezkiresi
D) Mir'at-ı Şi'r

22- Aşağıda yer alan 19. Yüzyıl tezkirelerinden hangisinin yazarı yanlış verilmiştir?

A) Şefkat – Tezkire-i Şu'arâ
B) Esat Efendi – Bağçe-i Safâ-endûz
C) Ârif Hikmet – Tezkiretü'ş-Şu'arâ
D) Fatin – Meşâirü'ş-Şu'arâ
E) Mehmet Tevfik – Kâfile-i Şu'arâ

23- 627 şairle Türk Edebiyatı'nın en hacimli tezkiresi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Âşık Çelebi - Meşâirü'ş-Şu'arâ
B) Hasan Çelebî – Tezkiretü'ş-Şu'arâ
C) Fatin – Hatimetü'l-Eş'âr
D) Şefkat Tezkiresi
E) Mehmet Tevfik – Kâfile-i Şu'arâ

24- Aşağıda yer alan 20. Yüzyıl tezkireleri yazarlarından hangisinin eseri yanlış verilmiştir?

A) Faik Reşat – Eslaf
B) Mehmed Sirâceddîn – Mecma-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ
C) Ali Emirî – Esâmî-i Şu'arâ-yı Girîd
D) İbnü'l-emîn Mahmûd Kemâl İnal – Son Asır Türk Şairleri
E) Nail Tuman – Tuhfe-i Nailî

25- Nail Tuman'ın tezkiresi olan Tuhfe-i Nailî ile ilgili verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Divan şairlerinin biyografileri özetlenerek verilmiştir.
B) Tasavvuf ve âşık edebiyatı şairlerine de yer verilmiştir.
C) Biyografide yer alan bilgiler doğrudan şairin eserinden çıkarılmıştır.
D) Şairlerden seçilen şiirlerin yer aldığı kaynaklar belirtilmiştir.
E) Popüler bir eser olduğundan akademik değeri bulunmamaktadır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Dr. Yusuf Can Tıraş

Dr. Yusuf Can Tıraş

3. HAFTA

3.1. ARUZ VEZNİ

3.1.1. Aruz Vezni, Aruz Kusurları ve Vezin Bulma Aşamaları

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ:

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
2	2	2	1	1	1	3

TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	1	1	1	1	1	

a) Hece Türleri

Açık Hece	(.) Sonu kısa ünlü ile biten hecelerdir.
Kapalı Hece	(_) Sonu ünsüz ya da uzun ünlü ile biten hecelerdir.
Medli Hece	(_.) İki hece değerindeki hecelerdir: âb, âl, yâr, nâz, sûr, rîz, eşk, ömr, derd, zehr

b) Aruz İşlemleri

Vasl	**Sonu ünsüzle biten bir kelimeyi, ünlü ile başlayan kelimeye bağlayıp açık hece elde etme işidir.** **** Ayın ile başlayan bir kelimede ayın gözetilmeden sesli harf varmış gibi vasl işlemi yapılabilir (Vasl-ı ayn)**
İmâle	**Kısa ünlü olan heceyi kapalı hece hâline getirmektir. Çoğunlukla Türkçe kelimelerde yapılmıştır. Kusur olmakla birlikte bir âhenk unsuru olarak kullanılmıştır.**
Med	**Hecenin asıl değerinden biraz daha uzun okunmasıdır.** *****Vasl durumu varsa med ortadan kalkar.** *****Son iki harfi ünsüz olan kelimelerde de yapılır: Dost, bî-rahm, derd** ***** Var, yok, çok, az gibi Türkçe kelimelerde de yapıldığı görülür.**

Dr. Yusuf Can Tıraş

	-ûn,-în,-ân ile biten hecelerde de med yapılma ihtimali görülür.
Zihâf:	**Uzun ünlü ile biten heceyi açık heceye dönüştürmektir.** ******Arapça ve Farsça kelimelerde uygulanır** ******En büyük aruz kusurudur.** ******Mahlaslarda olması kusur sayılmamaktadır.**
Ünlü Düşmesi	**N'için, Anun'çün gibi ünlü düşmesi görülen sözcüklerde açık ve kapalı hece bulma normal bir şekilde yapılır. Ünlü düşmesi olan yer önemsenmez.**

c) Aruz Terimleri

Tef'ile	**Vezinleri meydana getiren sözcüklerdir. Fâilâtün, Fâilün, Mefâilün gibi.**
Taktî'	**Aruz vezniyle yazılmış şiiri bölümlere ayırmaktadır.** **Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün vezninde / işareti taktî'dir.**
Sekt-i Melîh	**Mef'ûlü / mefâ'ilün / fe'ûlün (- - ./ .-.- / .--) veznini mef'ûlün/fâ'ilün/fe'ûlün (- - -/-.-/.--) şekline dönüşmesidir.** **Örnek:** **Sensin hâlâ tenümde cânum** **Gözde nûrum cigerde kanum** **(Fuzûlî)** **Bin yıllık yol harâbe-i gam** **Anun ötes, serây-ı mâtem** **(Şeyh Gâlib)**

d) Vezin Bulma Yöntemleri

1- Öncelikle şiirin mısralarındaki heceler kısa ve açık heceler belirlenmelidir. Kısa hece için (.), açık heceler için (-) kullanılmalıdır.

2- Vezin en az iki mısrada aranmalıdır. Hecelerin eşit olup olmadığı belirlenmelidir. Heceler eşit değilse eksik olan mısrada "med" ihtimali vardır. Bu sebeple, mısralar açıklık – kapalılık durumuna göre karşılaştırılmalıdır.

3- Beytin mısralarında heceler eşitse, açıklık-kapalılık aynıysa vezin bulma işlemi uygulanmalıdır.

Dr. Yusuf Can Tırağ

4- Peki, hecelerde açıklık-kapalılık uyumsuzluğu varsa ne yapılmalıdır?

a) B tablosunda verilen işlemler sırasıyla uygulanmalıdır ;)
b) Sekt-i melîh olma durumu vardır.
c) Mısra başında fe'ilâtün => fâ'ilâtün, mısra sonunda fe'ilün=>fâ'lün olabilir. (2016 ÖABT SORUSU)
d) Mısraların son hecesi her zaman kapalıdır.
e) Ayın ve hemzelerde (vasl-ı ayn hariç) kapalı hece durumu vardır.

KÜÇÜK BİR İPUCU:

1) İLK DÖRT HECE BİZE BİR İPUCU VERİR:
..- - şeklinde bir takti varsa Feilâtün ya da Fâilâtün ile başlayan vezinlere BAK!!!
--.- YA DA --.. şeklinde bir takti varsa Mef'ûlü'yle başlayan vezinlere bir zahmet bakınız ☺

2) Divan şiirinde sıklıkla kullanılan birkaç vezni ezberleyin.
3) Test işimizi kolaylaştıracağından seçenek eleme yoluna gidilmelidir.

Alıştırma Beyitleri:

1) Gittin ammâ ki kodun hasret ile cânı bile
İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile

2) Bir devlet içün çerha temennâdan usanduk
Bir vasl içün agyâra müdârâdan usanduk

3) Tahammül mülkünü yıktın Hulâgû Han mısın kâfir
Aman dünyâyı yaktın âteş-i sûzân mısın kâfir

4) Cevr odu yaktı beni yanımda durma ey gönül
Bir tutuşmuş âteşim kurb u civârımdan sakın

5) Hayret ey büt sûretin gördükde lâl eyler meni
Sûret-i hâlüm gören sûret hayâl eyler meni

6) Güller kızarır şermle ol gonca gülünce
Sünbül ham olur reşkle kâkül bükülünce

Dr. Yusuf Can Tıraş

3.1.2. Türk Edebiyatı'nda Sıkça Kullanılan Aruz Vezinleri[2]

Vezin:	Örnek Beyt:
Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün	Ne dehrin bendesi ne şâh-ı 'âlî-şânıyuz cânâ Esîrin olalı mülk-i gamın sultânıyuz cânâ (Nev'î)
Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün	Hayâlin âşıka eğlence bestir Visâlinistemek zâ'id hevestir (Bâkî)
Mef'ûlü/Mefâîlün/Mef'ûlü/Mefâîlün	Dünyâya gelen durmaz dünya ne aceb yerdür Ukbâya giden gelmez ukbâ ne aceb yerdür (Rûhî)
Mef'ûlü/mefâîlü/mefâîlü/feûlün	Güller kızarır şerm ile o gonca gülünce Sünbül ham olur reşk ile kâkül bükülünce (Fıtnat)
Mef'ûlü/mefâilün/feûlün	Uşşâka işin cefâdur ey dost Kaddin elif-i belâdur ey dost (Revânî)
Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/	İki cihânın cânısın sen câna sıhhat yaraşır Cûd u kerem bürhânısın bürhâne sıhhat yaraşır (Ahmed Paşa)
Müstef'ilâtün / Müstef'ilâtün	Gencînem olsam vîrân edersin Âyînen olsam seyrân edersin (Şeyh Gâlib)
Müfteilün/mefâilün/müfteilün/mefâilün	Hüsn-i taleble kıl gönül ruhsat-ı vasl ise murâd Lutf-ı su'âli bilmeyen gamzede-i cevâb olur (Mezâkî)
Fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün / fâilün	Âşiyân-ı murg-ı dil zülf-i perîşânındadır Kande olsam ey perî gönlüm senin yanındadır (Fuzûlî)
Fâilâtün/fâilâtün/fâilün	Bu cihânda kimse bâkî kalmadı Ol gidenler sonra bunda gelmedi (Mihrî Hatun)
Feilâtün(Fâilâtün)/Feilâtün/Feilâtün/Feilün (Fa'lün)	Devr iderken gice meclisde şarâb-ı gülfâm Der-i meyhâneye mühr urdu gelip mâh-ı siyâm (Vâsıf)
Feilâtün / feilâtün/ feilün	Amelim yokdurur Allah'a yarar Âh yok bir işim ol şâha yarar (Muradî)
Müfteilün/fâilün/müfteilün/fâilün	Gözde gezer çizginip katre-i eşkim müdâm

[2] Bu konu hakkında şu kaynaktan yararlanılmıştır: M.A. Yekta Saraç, Klasik Edebiyat Bilgisi (Belâgat ve Biçim-Ölçü-Kafiye), TDK Yay, Ankara 2019

Dr. Yusuf Can Tınaz

	Katre-i eşkim kimi çerhde seyyâre yok (Fuzûlî)
Mef'ûlü / fâilâtün/ mef'ûlü/fâilâtün	Aşkın oduna ey dil yanarsa cân-ı şeydâ Her bir avuç külünden bir bülbül ola peydâ (Şeyh Gâlib)
Mef'ûlü/fâilâtü/mefâîlü/fâilün	Gelmez o şûh meclise agyâr gelmese İster ki arz-ı hâle bile ruhsât olmasın (Nedîm)
Mefâilün/feilâtün/mefâilün/feilün	Hevâ-yı aşka uyup kûy-ı yâre dek gideriz Nesîm-i subha refîkiz bahâre dek gideriz (Nâilî)
Müfteilün/müfteilün/fâilün	Ahde vefâ eylemedin öyle mi Terk-i cefâ eylemedin öyle mi (Ahmed Paşa)
Feilâtün/mefâilün/feilün	Bu gice hayli mihnetim vardır Çarh elinden şikâyetim vardır (Rûhî)
Feûlün/feûlün/feûlün/feûl (Şehnâme Vezni)	Gözümden akan yaş mıdır kan mıdır Lebin yâdına la'l ü mercân mıdır (Avnî)
Mütefâilün/feûlün/mütefâilün/feûlün	Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâre düştü Dayanır mı şîşedür bu renh-i seng-sâre düştü (Şeyh Gâlib)

3.2. Aruz Vezni Bulma Uygulamaları

3.2.1. 13. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma

HOCA DEHHÂNÎ – GAZEL[3]

Gün yüzinde hat belürse gözlerim giryân olur Hâle görinse kenâr-ı mâhda bârân olur	
La'lin içün gözlerün birbirine hançer çeker Ol iki mest arasında korkaram kim kan olur	
Gül budagı gibi gülşende salınsın nâz ile Karşuna başın salup serv-i revân hayrân olur	
Zülfi üstinde gören dir kûşe-i ebrûsını Sâyesi dutmış cihânı nice hoş eyvân olur	
Gözledi hattı Dehânî hatemin dilde dutar Şimdi fitne devridür yok yire çok bühtân olur	

[3] Hoca Dehhânî'nin iki gazeli şu kaynaktan alınmıştır: İsmet Zeki Eyuboğlu, Divan Şiiri, C.1, İstanbul 1994, Say Yayınları, s. 183-186.

Dr. Yusuf Can Tiraş

SIRA SİZDE…

BEYİTLER	ARUZ İŞLEMLERİ
Bir kadehle bizi sâkî gamdan âzâd eyledi **Şâd olsun gönli anun gönlümi şâd eyledi**	
Bendesiydi bunca yıllar kaddine serv-i revân **Togrılukla kulluk itdüğçün âzâd eyledi**	
Hüsrev-i hûbân iden sen dilber-i şîrîn-lebi **Bî-sütûn-ı ʿışk içinde beni Ferhâd eyledi**	
Od ile korkutma vâʾiz bizi kim la'l-i nigâr **Cânumuz bizüm oda yanmaga muʿtâd eyledi**	
Aldayup aldı Dehânî yok bahâya cânumı **Sorana bir bûseye aldum diyü ad eyledi**	
İsterisen milk-i hüsn âbâd ola dâd eyle kim **Pâdişehler dâd ile milkini âbâd eyledi**	

3.2.2. 14. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma

AHMEDÎ – GAZEL

BEYİT	ARUZ İŞLEMLERİ
Tâ ʿışkunı şehâ varak-ı câna yazmışam **Levhi gönülde aduñı cânâne yazmışam**	
Sen hîç sormaduñ beni şîrîn budur ki ben **Şeker-lebüñe cânumı şükrâne yazmışam**	
Gönlüm evini ʿışkuñ-içün dutmışam makâm **Genc-i nihânı gör ki ne virâne yazmışam**	
Hayretdeyem ki dudaguña laʿl dimişem	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Hacletdeyem ki dişüñi dürdâne yazmışam	
Bir kez cemâlüñe nazar idem didüm şehâ **Mûsâ bigi tecellî odına yane yazmışam**	
Susalugumda laʿlüñi zikr eyledi dilüm **Âb-ı hayâta Hızr bigi kane yazmışam**	
Yüzüñ sıfatıñ Ahmedî imlâ idelden **Gör kim ne hûb vech-ile dîvâne yazmışam**	

SIRA SİZDE

BEYİT	ARUZ İŞLEMLERİ
Egerçi kim göñül dönmez vefâdan biñ cefâ kılsañ **N'ola şâhâ esirgeyüp aña bir gün vefâ kılsañ**	
Hezârân vaʿde itmişsin alınca göñlümi benden **Bu kamu vaʿdenüñ n'ola birisini edâ kılsañ**	
Dudaguñ Âb-ı hayvândur kamusı derde dermândur **N'ola ben hastaya bir gün sevâb idüp devâ kılsañ**	
Hezârân oh atar gamzeñ benüm cânuma her lahza **Ne ola iy hıtâ gözlü biñ ohda bir hatâ kılsañ**	
Cemâlüñ iştiyâkında gözüm kan yaş döker n'ola **Ayaguñuñ tozından sen gözüme tûtiyâ kılsañ**	
Senüñ ol fitne gözlerüñ içerler Ahmedî kanın **N'ola bî-çârenüñ suçın bilibenüñ cezâ kılsañ**	
Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün	

Dr. Yusuf Can Tıraş

3.2.3. 15. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma

AHMED PAŞA – GAZEL

BEYİT	ARUZ İŞLEMLERİ
Cihân güzelleri hep bî-vefâ imiş bildük **Gönül vefâsıza virmek hatâ imiş bildük**	
Anı ki cân u cihândan ʿazîz sanurduk **Dirîg ʿömr gibi bî-vefâ imiş bildük**	
Ne fâʾide ki degül küncümüzde nûr-efşân **Dutam ki burc-ı melâhatde ay imiş bildük**	
Dolaşdı zülfine dil tıflı rişte sandı velî **Göreli pîç ü hamın ejdehâ imiş bildük**	
Visâli hânına irmek dilerdi evvel lîk **Nasîbi Ahmed'üñ âhir duʿâ imiş bildük**	

SIRA SİZDE…

BEYİT	ARUZ İŞLEMLERİ
Ser-nâme-i mahabbeti cânâna yazmışam **Hasret risâlesin varak-ı câna yazmışam**	
Nâlişlerini derd ile bî-çâre bülbülün **Bâd-ı sabâ eliyle gülistâna yazmışam**	
Zülfün hikâyetini göñülde misâl idüp **Gam kıssasını levh-i perîşâna yazmışam**	
Resm itmişem gözümde hayâlüñi gûyiyâ **Nakş-ı nigârı sâgar-ı mercâna yazmışam**	
Tâb-ı ruhuñla sûzını yazarken Ahmed'üñ **Şevkından odlara düşüben yana yazmışam**	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Vezin: Mef'ûlü/Fâilâtü/Mefâilü/Fâilün	

3.2.4. 16. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma

Fuzûlî - Gazel

BEYİT	**ARUZ İŞLEMİ**
Beni cândan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı **Felekler yandı âhımdan murâdım şem'î yanmaz mı**	
Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd eder ihsân **Niçin kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı**	
Şeb-i hicrân yanar cânım döker çeşm-i giryânım **Uyarır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı**	
Gül-i ruhsârına karşu gözümden kanlı akar su **Habîbim fasl-ı güldür bu akan sular bulanmaz mı**	
Gamım pinhân tutardım dediler yâre kıl rûşen **Desem ol bî-vefâ bilmen inanır mı inanmaz mı**	
Değildim ben sana mâ'il sen ettin 'aklımı zâ'il **Beni ta'n eyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı**	
Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır **Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı**	

Dr. Yusuf Can Turaş

3.2.5. 17. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma

NÂBÎ - GAZEL

BEYİT	ARUZ İŞLEMLERİ
Bâğ-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz **Biz neşâtın da gamın da rûzgârın görmüşüz**	
Çok da mağrûr olma kim meyhâne-i ikbâlde **Biz hezâran mest-i mağrûrun humârın görmüşüz**	
Tôp-ı âh-ı inkisâra pây-dâr olmaz yine **Kişver-i câhın nice sengîn hisârın görmüşüz**	
Bir hurûşuyla eder bin hâne-i ikbâli pest **Ehl-i derdin seyl-i eşk-i inkisârın görmüşüz**	
Bir hadeng-i cân-güdâz-ı âhtır sermâyesi **Biz bu meydânın nice çâpük-süvârın görmüşüz**	
Bir gün eyler dest-beste pây-gâhı cây-gâh **Bî-'aded mağrûr-ı sadr-ı i'tibârın görmüşüz**	
Kâse-i deryûzeye tebdîl olur câm-ı murâd **Biz bu bezmin Nâbiyâ çok bâde-hârın görmüşüz**	

3.2.6. 18. Yüzyıl'dan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma

NEDÎM – GAZEL

BEYİTLER (Mef'ûlü/fâ'ilâtü/mefâ'îlü/ fâ'ilün	ARUZ İŞLEMLERİ
Bir nîm neş'e say bu cihânın bahârını **Bir sâgar-ı keşîdeye tut lâlezârını**	
Dil gerd-i gamsız olma revâ mı ki Ka'be'nin	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Ey hâce yılda bir süpürürler gubârını	
Peykân gibi lebinde götür anı tîr-veş **Aşkın çü dîde tayy edegör rehgüzârını**	
Âhı yetişti bülbül-i zârın ki bâğbân **Çûb-ı duhân edindi güşün şâhsârını**	
Bir dem mi var ki âh ederek anmaya gönül **Ey serv-kad seninle geçen rûzgârını**	
Şevk-i müdâm-ı va'de-i ferdâyı dinlemez **Reşk ana kim cihânda bu gün buldu yârını**	
İrân zemîne tuhfemiz olsun bu nev-gazel **İrgürsün İsfahâna Sitânbul diyârını**	
Düşmen ne denlü saht ise şâd ol ki ey Nedîm **Seng üzre gösterir zer-i kâmil ayârını**	

ŞEYH GÂLİB – GAZEL

BEYİTLER **Mef'ûlü/Mefâ'îlü/Mefâ'îlü/Feûlün**	**ARUZ İŞLEMLERİ**
Dil Mânî-i Erjeng-i temâşâ mı değildir **Sâgar sadef-i reng-i temennâ mı değildir**	
Hoş nagmelerin saff-ı küleng-i nakarâtı **Nev-kâfile-i âlem-i bâlâ mı değildir**	
Bu deyr-i alâyıkda ten-i ehl-i tecerrüd **Hâmûş olıcak sûret-i Îsâ mı değildir**	
Taş atma girân mestlerinin cürmünü afv et	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Ol bârı çeken gerden-i mînâ mı değildir	
Gîsîsun anıp silsile-i hicri uzatma **Sîmîn-beri subh-ı şeb-i yeldâ mı değildir**	
Murgân-ı hayâlât ile Gâlib bu neşîden **Her beyti perîhâne-i maʿnâ mı değildir**	

Doç. Dr. Yusuf Can Tıraş

3.3. Gazel Şerhi

GAZEL-İ NEF'Î

Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur

Ne cân bedende gam-ı firkatinle râhat olur

Ne çâre var ki firâkınla eğlenem bir gün

Ne tâliʿim meded eyler visâle fursat olur

Dil ise gitdi kesilmez hevâ-yi ʿaşkından

Nasîhat eylediğimce beter melâmet olur

Belâ budur ki alışdı belâlarınla gönül

Gamın da gelse dile bâʾis-i meserret olur

Gazelin İncelemesi

1- Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur
Ne cân bedende gam-ı firkatinle râhat olur

Bilinmeyen kelime ve kelime grupları:
Ümîd-i sıhhat: Sağlık umudu, rahatlık arzusu
Gam-ı firkat: Ayrılığın kederi

Günümüz Türkçesi:
Sensiz, benim bedenimle ne yaşam belirtisi ne de sağlık ümidi bulunur. Ne de yaşamım bedenimde ayrılığın kederiyle huzur bulur.

Söz sanatları:
Tekrîr: Ne…ne
Tenasüp: Can, beden, sıhhat, rahat

2- Ne çâre var ki firâkınla eğlenem bir gün
Ne tâli'im meded eyler visâle fursat olur

Dr. Yusuf Can Tıraş

Bilinmeyen kelime ve kelime grupları:
Firâk: Ayrılık
Tâliʿ: Talih, baht.
Visâl: Kavuşma

Günümüz Türkçesi:
Ayrılığınla bir gün eğlenemem, buna çare var mıdır? Ne bahtım yardım eder ne de kavuşmaya bir imkan bulunur.

Söz sanatları:
Tekrîr: Ne…ne
Tezat: Firâk – visâl
Teşhis: Taliʿim meded eyler

3- Dil ise gitdi kesilmez hevâ-yi ʿaşkından
Nasîhat eylediğimce beter melâmet olur

Bilinmeyen kelime ve kelime grupları:
Dil: Gönül
Hevâ-yı ʿaşk: Aşk isteği
Melâmet: Kınanma

Günümüz Türkçesi:
Gönül, aşkının hevesi sebebiyle peşinden koşturmakta. Ne kadar öğüt versem de daha beter rezilliklere bulaşmakta.

Söz sanatları:
Teşhis: Dil gitdi…, gönle nasihat

4- Belâ budur ki alışdı belâlarınla gönül
Gamın da gelse dile bâʾis-i meserret olur

Bilinmeyen kelime ve kelime grupları:
Bâʾis-i meserret: Sevinç sebebi

Günümüz Türkçesi:
Asıl felaket budur ki gönül türlü felaketlerine alıştı. Gönlüme keder de versen sevinme sebebim olur.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Söz sanatları:
Tezat: Gam – meserret
Teşhis: Dil

5- Ne şeb ki kûyuna yüz sürmesem o şeb ölürüm
Ne gün ki kâmetini görmesem kıyâmet olur
Bilinmeyen kelime ve kelime grupları:
Şeb: Gece.
Kûy: Mahalle, köy
Kâmet: Boy
Kıyâmet: Gürültü patırtı, büyük belâ

Günümüz Türkçesi:
Hangi gece mahallene gelip yüz sürmesem, o gece ölümümdür. Hangi gün boyunu görmesem o gün bana felakettir.

Söz sanatları:
İrsal-i mesel: Yüz sürmek
Tezat: Şeb-gün
İştikak: Kâmet – kıyâmet

6- Nedir bu tâli' ile derdi Nef'î-i zârın
Ne şûhu sevse mülâyim dedikçe âfet olur

Bilinmeyen kelime ve kelime grupları:
Nef'î-i zâr: İnleyen Nef'î
Şûh: Coşkun (sevgili)
Mülâyim: Yumuşak huylu, sevimli
Âfet: Felaket getiren, sinirli

Günümüz Türkçesi:
İnleyen Nef'î'nin bu baht ile kavgası nedir? Hangi güzeli sevse, ne kadar güzel ve tatlı dese, o güzel felaket olur.

Söz sanatları:
İstifham: Nedir…
Tecrîd: Nef'î-i zâr

Dr. Yusuf Can Tıraş

Tezat: Mülâyim - âfet

3.4. Divan Şiiri Sözlüğü

Divan Şiirinde Sevgilinin Güzellik Unsuru Olarak Saç[4]

Zülf: Yüzün iki tarafından sarkan saç bölükleri
Kâkül: Alna dökülen saçlar
Gîsû: Omuza dökülen saçlar
Mûy: Saç teli.
Perçem: Alna dölülen halkalanan saç ya da tepede bırakılan saç.
Turra: Alna dökülen saçlar.
Külâle: Kıvırcık saç.

Saçla ilgili olan sözcükler: Rişte, resen, rismân, silsile, tel, zincir, pîç, dâm, kemend, bend, beste, çengel, hamîde, sümbül, Kâbe örtüsü, tûl-i emel, uzun ömür, dütâ, bürîde (kesilmiş), cârub (süpürge), yuva (âşiyân), Şebdîz (Hüsrev'in atı), dalga (mevc).

- Saç çoğunlukla siyahtır.
- Renk bakımından saç: Gece (leyl, leylâ, şeb, şâm, akşam), duman (dûd, duhân), sâye (gölge), ebr (bulut), karga (gurâb), Kâfiristân, tîre, sevâd.
- Nedîm'de sarı saç görülmektedir:
  Hurşîd pençesin mi takınmış cebînine
  Ol zülf-i zerdden dökülen terler midir
- Saçın kokusu miski andırmaktadır. Bu sebeple Hıta, Hoten, Çin ülkeleriyle anılır. Ayrıca Çin ülkesi ve çin (kıvrım) iki anlama gelecek şekilde kullanılabilir.
- Sevgilinin saçı felaket getireceğinden "belâ, âfet, fettân, fitne" sözcükleriyle birlikte anılabilir.
- Sevgilinin saçlarının dağınık olması, âşığın gönlünün perişan olmasına yol açar. "Perişan, pejmürde, harap, târumâr, jülide, keşmekeş, şikeste" sözcüklerine dikkat edilmelidir.
- Sevgilinin saçları kimi zaman yağmacı ve hilecidir: tarrar, mekr, kec-bâz, âşûb u yagma
- Sevgilinin saçları yılana ya da ejderhaya da şekil yönünden benzemektedir.

[4] Bu bölümde şu makaleden yararlanılmıştır: Kürşat Şamil Şahin (2011), Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Âşık Üzerindeki Etkisi, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011, p.1851-1867.

Dr. Yusuf Can Tıraş

3.5. Haftanın Soruları

1- Bâkî çemende hayli perîşân imiş varak
Benzer ki bir şikâyeti var rûzgârdan
Yukarıda verilen beyit ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
A) Bâkî kelimesinde zihaf yapılmalıdır.
B) Beytin ilk tefilesi Müstefilün'dür.
C) Varak sözcüğünün ilk hecesinde tefili yapılmalıdır.
D) Şikâyeti sözcüğünde imale yapılan hece bulunmaktadır.
E) Rûzgârdan sözcüğünde med yapılması gerekmektedir.

2- Zevki kederde mihneti râhatta görmüşüz
Âyînedir birbirine subh u şâmımız
Verilen beytin ikinci tefilesi aşağıdakilerden hangisidir?
A) Mefûlü
B) Fâilâtü
C) Mefâîlü
D) Fâilün
E) Fâilâtün

Dr. Yusuf Can Tıraş

3- Minnet Hudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur
Bâkî kalır sahîfe-i ‘âlemde adımız
Verilen beytin vezni aşağıdakilerden hangisidir?
A) Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
B) Mefûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün
C) Müstefilün / Müstefilün / Fâilün
D) Müfteilün / Fâilün / Müfteilün / Fâilün
E) Mefûlü / Mefâîlün / Mefûlü / Mefâîlün

4- Kapında sâil olmak gayre mihmân olmadan yeğdir
Gedâ-yı kûyun olmak Mısr’a sultan olmadan yeğdir
Verilen beyitte hangi kelimelerde imâle uygulanmalıdır?
A) Kapında – Olmadan
B) Kapında – Gedâ-yı
C) Gayre – Mısrâ
D) Gedâ-yı – Gayre
E) Kapında – Gayre

5- Eğer maksat seyâhatse gönül deryâ-yı vahdette
Habâb-ı bâde-veş devret leb-i peymâneden çıkma
Verilen beytin vezni aşağıdakilerden hangisidir?
A) Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün
B) Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün
C) Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün
D) Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün
E) Feilâtü / Fâilâtün / Feilâtü / Fâilâtün

6- Bezm-i ʿaşk içre Fuzûlî nice âh eylemeyem
Ne temettuʿ bulunur neyde sadâdam gayrı
Verilen beyitle ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?
A) İlk tefile Fâilâtün olabilir.
B) Son tefilede imâle yapılması gerekmektedir.
C) Son tefile Fa’lün olabilir.
D) Vasl işlemine gerek yoktur.
E) Âh eyleyemem kısmında vasl yapılmadığından sekt meydana gelmektedir.

7- Âkıbet gönlüm esîr itdün o gîsûlarla sen
Hey ne câdûsın ki âteş bağladun mûlarla sen
Verilen beyitte kaç imâle işlemi yapılması gerekmektedir?
A) 1 **B)** 2 **C)** 0 **D)** 3 **E)** 4

8- Bûydan hoş rengden pâkîzedür nâzük tenün
Beslemiş koynında gûyâ kim gül-i ra’nâ seni
Verilen beytin vezni aşağıdaki beyitlerden hangisiyle aynıdır?

Dr. Yusuf Can Tıraş

A) Ey Necâtî yüri sabr eyle elünden ne gelür
Hûblar cevr ü cefâyı kime öğretmediler

B) Ser-nâme-i muhabbeti cânâna yazmışam
Hasret risâlesin varak-ı câna yazmışam

C) Gûyiyâ Nûşinrevân-ı subhdur kim ʿadl içün
Lâceverdî kubbeye zencîr-i zer asar güneş

D) Geldümse ne var ben şu'arâ bezmine âhir
Âdet budur âhirde gelir bezme ekâbir

E) Tahammül mülkini yıkdun Hülâgû Han mısın kâfir
Aman dünyâyı yakdun âteş-i sûzân mısın kâfir

9- Tûtî-i mu'cize-gûyem ne desem lâf degül
Çerh ile söyleşemem âyinesi sâf degül

Verilen beytin vezne uygun olabilmesi için hangi aruz işlemlerini yapmak gerekmektedir?

A) Vasl – Zihaf

B) İmâle – Med

C) Zihâf – Med

D) Vasl – Med

E) İmâle – Zihaf

10- Bu kasîdemde benüm şâhid-i ma'nâ çokdur
Hüsrev-i mülk-i ma'ânî benem itmen inkâr

Verilen beytin vezne uygun olması için hangi aruz işlemlerini yapmak gerekmektedir?

A) İmâle – Vasl

B) Zihaf – İmâle

C) Med – Zihaf

D) Vasl – Zihaf

E) İmâle – Med

11- Bir katre mâ düşünce gülün kalb-i pâkine
Nâmum yazıldı her varak-ı tâbnâkine

Verilen beyitte hangi sözcükte med yapılması gerekmektedir?

A) Nâm

B) Mâ

Dr. Yusuf Can Tıraş

C) Kalb
D) Pâk
E) Tâb

12- Ne mazmûnlar ne vâdîler bulur seyr eylesek Nef'î
Yine bir tarz-ı hâs u tâze îcâd itdügin görsek
Beyitte koyu renkle verilen yerin tefilesi aşağıdakilerden hangisidir?
A) Mefâîlün
B) Feilâtün
C) Fâilâtün
D) Mefâilün
E) Müfteilün

13- Bunca demdür da'vî-i sâhib-kırânî eylerin
Bir mübâriz yok mı meydân-ı sühan tenhâ mıdur
Verilen beytin aruz veznine uyması için başvurulacak aruz uygulaması aşağıdakilerden hangisidir?
A) Bir – Med
B) Bunca – İmâle
C) Da'vî – Zihaf
D) Sühân – İmâle
E) Meydân – Med

14- Ahmed'ün aybı güzeller sevmek ise gam degül
Yârsuz kalur cihânda aybsuz yâr isteyen
Yukarıda verilen beytin aruz vezni aşağıdakilerden hangisidir?
A) Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
B) Mefûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün
C) Müstefilün / Müstefilün / Fâilün
D) Müfteilün / Fâilün / Müfteilün / Fâilün
E) Mefûlü / Mefâîlün / Mefûlü / Mefâîlün

15-Ahmed'ün aybı güzeller sevmek ise gam degül
Yârsuz kalur cihânda aybsuz yâr isteyen
Yukarıda verilen beytte hangi aruz işlemi daha çok yapılmıştır?
A) Med **B)** İmâle **C)** Vasl **D)** Zihaf **E)** Sekt

16-"Vezin gereği şeddeli bir harfi şeddesiz okumak demektir. Hadd, hatt, dürr gibi sözcükler vezin gereği had, hat, dür okunabilmektedir". **Verilen bilgi hangi aruz işlemine aittir?**
A) Vasl **B)** İmâle **C)** Med **D)** Kasr **E)** Zihaf

17- Sensin hâlâ tenümde cânum
Gözde nûrum cigerde kanum (Fuzûlî)

Dr. Yusuf Can Tıraş

Bin yıllık yol harâbe-i gam
Anun ötesi serây-ı mâtem (Şeyh Gâlib)

Yukarıda verilen iki beyitle ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi doğrudur?

A) Şeyh Gâlib, Fuzûlî'ye nazire yazmıştır.
B) İki beyitte de zihaf yapılmıştır.
C) İlk beytin ilk tefilesi fâilâtün'dür.
D) İki beyitte de sekt-i melîh yapılmıştır.
E) İlk beyitte vasl işlemi uygulanmalıdır.

18-Aşağıda verilen beyitlerden hangisinin vezni diğerlerinden farklıdır?

A) Nâr-ı âhım tutdı dehri yine mahv olmaz felek
Ber-karâr olmak acebdir âteş üstünde habâb

B) Mahşer olmuş sahn-ı Kâgıd-hâne dünyâ bundadır
Cennete dönmüş güzellerle temâşâ bundadır

C) Söyleşilmez çarh ile geh şöyle gâhî böyledir
Münkalibdir bu cihânın resm ü râhı böyledir

D) Yok bâde içün minnetimiz pîr-i mugâna
Sâkî-i mey-i vahdet ile dest-be-destiz

E) Gökde her bir ahtere yüz bin şerâr eyler kırân
Kevkebe basdırdı çarhı âh-ı âteş-bârımız

19- Elemin Kays'a kıyâs etme dil-i mahzûnun
Yok idi aklı ne derdi var idi Mecnûn'un

Yukarıda verilen beytin vezni, aşağıdaki beyitlerden hangisiyle aynıdır?

A) İtdi şehri şeref-i makdem-i Sultân-ı cihân
Reşk-i bâğ-ı İrem ü gayret-i gülzâr-ı cinân

B) Güzeller şevkıne sohbetde sûfî çalgusuz oynar
Velî her bilmeyen eyle sanur anı semâ' eyler

C) Âsîb-i rüzgârı gül-istân-ı dehrde
Sen serv-i gül-ʿizâra hevâdar olan bilir

D) Bir bezme mîr-i meclis olupdur gönül k'ana
Bahr-i muhît cürʾa vü gerdûn piyâledür

E) Bende-i fermân olup gîsû-yı kâfir-kîşüne
Hidmete bil baglayupdur ey sanem zünnârlar

20- Hayâlinden gelür gam hâtıra cânâneden gelmez
Sitem hep âşinâlardan gelür bîgânelerden gelmez

Verilen beyitte hangi aruz işlemi yapılması gerekmektedir?

A) İmâle **B)** Med **C)** Vasl **D)** Zihaf **E)** Aruz işlemine gerek yoktur.

21-Bülbüller öter güller açar şâd gönül yok
Hiç böyleliğin görmemişiz fasl-ı bahârın

Verilen beytin vezne uygun olması için hangi aruz işlemleri yapılmalıdır?

Dr. Yusuf Can Tıraş

A) Med – Zihaf
B) Vasl – Med
C) Zihaf – Vasl
D) İmâle – Vasl
E) İmâle – Med

Dr. Yusuf Can Tıraş

4. HAFTA

SÖZ SANATLARI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI:

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	2	1	2	1	2

TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ:

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	1	1	1	1	1	2

SINAV ANALİZİ

HANGİ SANATLAR SORULDU?
2013'TEN İTİBAREN SEÇENEKLERİ TARADIĞIMIZDA **2013 – TEŞHİS (TDE)** **2013 – ~~KAPALI İSTİARE,~~** ~~Kinaye, Mecazımürsel, Teşbih, Tariz~~ (Türkçe) **2014 – ~~AÇIK İSTİARE~~ – İSTİFHAM,** ~~Kapalı İstiare~~, Hüsnitalil, ~~Kinaye, Teşbihibeliğ~~

~~(Türkçe)~~
2014 – İRSAL-İ MESEL, MUAMMA (TDE)
2015 – İNTAK, Tezat, Cinas, Telmih, Hüsnütalil; **İRSAL-İ MESEL (TDE)**
2015 –ASONANS, Aliterasyon, Alegori, Cinas, Seci (Türkçe)
2016 – HÜSNİTALİL, Tezat, Teşbih, Mecazımürsel, Kinaye (TDE)
2016 – İŞTİKAK, Tekrir, Cinas, Tevriye, Teşbih (Türkçe)
2017 – HÜSNİTALİL, İrsalimesel, Tecahüliarif, İstihdam, Tariz (Türkçe)
2017 – LEFFÜNEŞR, Tevriye, Telmih, Teşbih, Tariz (TDE)
2018 – TEŞBİHİBELİĞ, Hüsnitalil, Tezat, Tevriye, İstifham (TDE)
2018 – HÜSNİTALİL, Tariz, İntak, İstifham, Tecahüliarif (Türkçe)
2019 – TELMİH, AÇIK İSTİARE (TDE)
2019 – İRSAL-İ MESEL; RÜCÛ, Tezat, Tenasüp, Teşbih, Mecazımürsel

PEKİ, BİZ NE YAPACAĞIZ?
Görüldüğü üzere, ÖSYM, herkesten kolay soruyor. O halde, sanatları kısaca tanıyıp bol bol beyit çözeceğiz. Hangi kaynaklardan??? - **Mehmet Ali Yekta Saraç, "Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları", T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI, 2019** - **Cem Dilçin, "Örneklerle Türk Şiir Bilgisi", TDK Yay.** - **İsa Kocakaplan, Açıklamalı Edebî Sanatlar, Türk Edebiyatı Vakfı Yay.** **Bu hafta, bu kitapların ilgili bölümlerindeki tüm beyitleri didik didik edeceğiz. Endişelenmeyin. Söz sanatlarını seveceksiniz ☺** **Adım Adım ÖABT ESKİ TÜRK EDEBİYATI…**

A) MECAZLAR

1. TEŞBİH:

Aralarında çeşitli yönlerden ilgi bulunan iki varlığın, benzerlik bakımından güçsüz olanı güçlü olana benzetmektir. Sözcükler gerçek anlamdadır.

Dört unsuru vardır:

a) Benzetilen: Nitelik bakımından güçsüz olan
b) Kendisine benzetilen: Nitelik bakımından güçlü olan
c) Benzetme yönü
d) Benzetme edatı: gibi, bigi, kimi, sanki, meğer ki, gûyâ, tıpkı, gûne, gûnâ, misl, misllü, nitekim, mânend, -veş, -âsâ, -vâr, -cılayın, çü, çün, tek, benzer, dönmek, andır-

Örnek Beyitler:

Beyitler	**Sanatlar**
Gülşen-i vasfında her beyti Necâtî çâkerin Benzer ol mevzun nihâle kim ucunda var gül	
Tûtî gibi hoş nükteler öğretti dehânın Bâkî gibi üstâd-ı sühan-pervere cânâ (Bâkî)	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Gül hasretinle yollara dutsun kulağını Nergis gibi kıyâmete dek çeksin intizâr (Bâkî)	
Bezm-i dünyânın Hayâlî çekti seyrinden ayağ Oldu dürd-i mey gibi meyhânede ehl-i nişest (Hayâlî)	
Ne zîbâ benzer ol mahbûb-ı dil-cû bâğ-ı âlemde Otursa şem'a dursa nahle gitse mâh-ı tâbâna (Veysî)	
Kalb-i âşık gibi vîrân ettiler meyhâneyi Bî-nevâlar ahdine döndürdüler peymâneyi (Sanî)	
Aktı gönlüm su gibi sen serv-i dil-cûdan yana Sende mâyil ol revân ey serv akar sudan yana (Zatî)	
Bir nihâl-i âhtır kaddin hevâsıyla gönül Sahn-ı gülşende hırâman serv-i dil-cûlar gibi (Nâilî)	
Gülerek şîve ile bezme o şûhun gelişi Benzer ol nükteye kim tab'ı-ı sühan-dâna gelir (Nedîm)	
Sînede bir lahza ârâm eyle gel cânım gibi Geçme ey rûh-i revân ömr-i şitâbânım gibi (Nedîm)	
Hac yollarında meş'ale-i kârbân gibi Erbâb-ı aşk içinde nümâyânsın ey gönül (Nedîm)	
Hâlin ki çîn-i nâfe-i zülfündedir nihân Gûyâ ki şâh-dâne durur der-miyân-ı misk (Ahmed Paşa)	
Ârızın âb-ı nâbdır gûyâ Zekanın bir habâbdır gûyâ (Bâkî)	
Miyânın rişte-i can mı gümüş âyîne mi sînen Bînâgûşunla mengûşun gül ile jâledir gûyâ (Bâkî)	
Âb-gine içinde mey gibidir Leb-i la'lin hayâli dilde müdâm (Bâkî)	
Tutsa câm-ı bâde-i gülgûnu verd-i ter gibi Sâid-i sâkî olur şâh-ı gül-i ahmer gibi (Bâkî)	
Âkıbet gönlüm esîr ettin o gîsûlarla sen Hey ne câdûsun ki âteş bağladın mûlarla sen (Nedîm)	
Sînesi destindeki peymâneden berrâk u sâf Ruhları destindeki sahbâ-yı terden kırmızı (Nedîm)	
Dil-i pür-nâle-i âşıkta hayâl-i rûyun Nakş-ı gülşen gibidir kâse-i fağfûr üzre (Nedîm)	
Ol leb-i meygûndan özge ne şarâb-ı nâb olur Ol ruh-ı gül-gûna benzer ne gül-i sîr-âb olur (Ahmed Paşa)	
Hüsnün sıfatın tâ kim diye işide dâim Gül-şende gül ü gonce gûş u dehen olmuşdur (Necâtî)	
Lebin letâfeti söylense goncenin sözü yok Sözün halâveti anılsa şekkerin tuzu yok (Necâtî)	
Câm-ı zerrîn ü mey-i yâkût-rengi neylesin Şol gedâlar kim şafak bâde güneş peymânedir (Necâtî)	
Gözüme özge âlemler temâşâ ettirir sînen Nice sîne bu hod âyîne-i âlem-nümâ ancak (Bâkî)	
Ârızında ol iki zülf-i girih-gîrin senin Suya konmuş iki garrâ tâze sünbüldür bana (Bâkî)	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Aşk bir şemʿ-i İlâhîdir benem pervânesi Şevk bir zencîrdir gönlüm anın dîvânesi (Hayâlî)	
Nigârâ bezm-i hüsnünde dil-i mestânemiz kaldı Perin yakmış cemâlin şem'ine pervânemiz kaldı (HayâlÎ)	
Sen şeh-i çâpük-süvârın pâyına yüz sürmeğe Leşker-i eşkim akıştı gitti ordudan yana (Zatî)	
Nâzı âb etmiş de bir fevvâre resm etmiş hayâl İşte ol sudur atılmış kâmetin olmuş senin (Nedîm)	
Fikr-i zülfün dilde tâb-ı sûz-ı aşkın sînede Nârdır külhanda gûyâ mârdır gencînede (Nef'î)	
Reng ü bûda zülf-i cânâna müşâbih olmasa Kim bakar gülzâr-ı dehrin sünbül ü şebbûsına (Fıtnat Hanım)	
Yanaşsa gabgab-ı hûrî-i cennet gabgab-ı yâra Sanırsın sun'-ı Mevlâ ortadan bölmüş bir elmayı (Lebîb)	
Cânum u gönlüm ile bu cism-i sûzânım benim Gûyiyâ bir evdir içinde iki ocağı var (Emrî)	
Taht urup tâk-ı felekde hüsrev-i hâver güneş Giydi nârencî kabâ urundu nûr efser güneş (Ahmed Paşa)	
Bu dünyâ bir gelindür yeşil kızıl donanmış Kişi yeni geline bakubanı toyamaz (Yunus Emre)	

******* TEŞBİH-İ BELİĞ***** Yalnızca benzeyen ve kendisine benzetilen ile yapılan benzetmedir*******

Örnek Beyitler:

BEYİTLER	**SANATLAR**
İncü dişin la'l-i lebin genc-i saâdettir yeter Kân içre gevher bitmesin la'l-i Bedahşân olmasın (Ahmed-i Dâî)	
Mukavves kaşların yayı atar kirpük okun her dem Ne kim ol gamzeden gelse bana sehm-i saâdettir (Şeyhî)	
Tûtî-i gülzâr-ı bezmin olmağ içün eyledi Hârı nâhun bergi şeh-per gonceyi minkâr gül (Necâtî)	
Göz yaşı encümünü reh-ber edinmezse eğer Şeb-i gamda eremez âşık-ı güm-râh sana (Necâtî)	
Kad kıyâmet gamze âfer zülf fitne hat belâ Âh kim ben hüsnünün bunca belâsın bilmedim (Ahmed Paşa)	
Fülk-i dil her dem sefer kılmağa zülfün Hind'ine Bâd-ı âhımla gözümün yaşların deryâ kılam (Ahmed Paşa)	
Cevr odu yaktı beni yanımda durma ey gönül Bir tutuşmuş âteşim kurb u civârımdan sakın (Fuzûlî)	
Ey kemân-ebrû şehîd-i nâvek-i müjgânınam	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Bulmuşam feyz-i nazar senden senin kurbânınam (Fuzûlî)	
Çihre gül sîne çemen çeşm-i mukahhal nergis Hat çemen gonca dehen caʿd-ı muanber sünbül (Bâkî)	
Hurşîd-i ruhun kendüyü kim göstere cânâ Hâcet mi kalır mihr ü meh-i envere cânâ (Bâkî)	

1. İSTİARE

Bir varlığı kendisinin dışında, çeşitli şekillerden benzediği başka bir varlık ile belirtmedir. Sözcük gerçek anlamının dışında başka bir kavrama ad olmuştur. Artık sözcük kendi anlamında kullanılması engellenmiştir (karîne-i mâniʿa). Benzetme amacı vardır. İki türlü istiare vardır:

a) Açık İstiare: Benzeyen söylenmez. Kendisine benzetilen bulunur. Divan şiirinde sevgili için kullanılan mazmunların çoğu açık istiare durumundadır. Örneğin: mâh, serv gibi.

ÖRNEK BEYİTLER	**AÇIKLAMALAR**
Devletinde her ne la'l ü dür ki cemʿ etti gözüm Yüz suyuyle hâk-i pâyine nisâr etsem gerek (Şeyhî)	**K.B:** La'l ü dür **B.yen:** Göz yaşı
Serv-i gül-ruh derdim ol fettâna lîkin servde Sîb-i sîmîn üzre bitmiş berg-i anber-bâr yok (Ahmed Paşa)	**K.B:** Serv **B.yen:** Sevgili
Âşiyân-ı mürg-i dil zülf-i perîşânındadır Kande olsam ey perî gönlüm senin yanındadır (Fuzûlî)	**K.B:** Perî **B.yen:** Sevgili
Âh eylediğim serv-i hırâmânın içindir Kan ağladığım gonce-i handânın içindir	**K.B.:** Servi, gonce **B.yen:** Boy, dudak
Gonce kılmaz şâd gül açmaz dutulmuş gönlümü Ârzû-mend-i ruh-ı al u leb-i handânınam	**K.B.:** Gonce – gül **B.yen:** Dudak – Yanak
Reyhân ile sünbül hevesi çıktı gönülden Ol dem ki gönül rişte-i zülfüne dolandı (Bâkî)	**K.B:** Reyhân – Sünbül **B.yen:** Sevgilinin saçları
Yâd-ı ser-i zülfünle gül-zâr-ı dil ü cânda Sünbüller eder peydâ efkâr-ı perîşânım (Bâkî)	**K.B:** Sünbül **B.yen:** Saç
Kadem kadem gece teşrîfi Nâilî o mehin Cihân cihân elem-i intizâra değmez mi (Nâilî)	**K.B:** Meh **B.yen:** Sevgili
Gezermiş kasrın etrâfında yer yer tâze meh-rûlar Mükahhal gözlü Şîrîn sözlü Leylî yüzlü âhûlar	**K.B.:**Âhû **B.yen:** Sevgili
Turfa reng-â-reng âheng eylemiş sahrâyı pür Kûh ses verdikçe şeydâ bülbülün efgânına	**K.B:** Şeydâ bülbül **B.yen:** Âşık (Ferhâd)
Nice demdir ki gülün eyledi bülbülden dûr Dâd elinden bu şikest olası günc-i kâfesin (Nedîm)	**K.B.:** Gül-Bülbül **B.yen:** Ma'şûk – Âşık
Cur'a-i can-bahşına leb-teşnedir Hızr u Mesîh Âb-ı hayvansın yahut la'l-i leb-i cânânesin (Nef'î)	**K.B:** Âb-ı hayvân – La'l-i leb-i cânâne **B.yen:** Şarap
Mâha çektim şeb-i hicrân alem-i şu'le-i âh Âh kim olmadı ol mâh haberdâr henüz	**K.B.:** Mâh **B.yen:** Sevgili
Şarktan gelmiş kul olmuştur meh-i tâbân ona	**K.B.:**Meh-i tâbân

Bayram Can Tiraş

Tavk-ı sîmîn-hâleyi taksa ne tan devrân ona (Emrî)	**B.yen:** Köle
Her hâr ile sen sohbet edersin dün ü gün ben Derdin ederin mûnis-i cân yandım elinden (Ahmed Paşa)	**K.B.:** Hâr **B.yen:** Rakîp
Ağaç ata bindireler sinden yana göndereler Yer altına indireler kimse ayruk görmez ola (Yunus Emre)	**K.B.:** Ağaç at **B.yen:** Tabut

b) Kapalı İstiare: Kendisine benzetilen söylenmez, benzeyen söylenir. Beyit içindeki ipuculardan yararlanılmalıdır.

ÖRNEK BEYİTLER	**AÇIKLAMALAR**
Mecnûn ana verdi cümle rahtın Pâk eyledi bergden dırahtın (Fuzûlî)	**K.B:** İnsan **B.yen:** Ağaç
Hevâ arâ'is-i gülzâra oldu çehre-güşâ Bahâr gülşene giydirdi hulle-i hadrâ (Fuzûlî)	**K.B:** Gelin süsleyici (meşşata) **B.yen:** Hevâ – Bahar
Sahn-ı çemende durma salınsın sabâ ile Âzâdedir nihâl bugün berg ü bârdan (Bâkî)	**K.B.:** İnsan **B.yen:** Nihâl
Eşcâr-ı bâğ hırka-i tecrîde girdiler Bâd-ı hazan çemende el aldı çenârdan (Bâkî)	**K.B.:** Mürşid – Mürid **B.yen:** Eşcâr-ı bâğ, bâd-ı hazan – Çenâr
Minnet Hudâ'ya devlet-i dünyâ fenâ bulur Bâkî kalır sahîfe-i âlemde adımız (Bâkî)	**K.B.:** Eser **B.yen:** Ad
Ne efsûnkâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyet Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten (Namık Kemal)	**K.B.:** Güzel kadın **B.yen:** Hürriyet
Gönlüm cânım aklım bilüm senin ile karâr eder Pervâz ururlar dem-be-dem uçuban dosta gitmege	**K.B.:** Kuş **B.yen:** Can, akıl, bilgi

****** TEŞHİS VE İNTAK SANATLARININ GÖRÜLDÜĞÜ YERDE KAPALI İSTİAREYE DİKKAT EDİLMELİDİR******

*****YAYGIN İSTİARE: Benzetmenin temel ögelerinden sadece biriyle ve çok sayıda benzerlikleri sıralayan istiarelerdir. Yahya Kemal Beyatlı'nın Sessiz Gemi, Ahmet Haşim'in Merdiven şiiri buna örnektir.******

2. MECAZ-I MÜRSEL

Bir sözü gerçek anlamının dışında benzetme amacı gütmeden kullanmaktır. Günlük konuşmalarda,deyi ve atasözlerinde sıklıkla rastlanır. Mecaz-ı mürselde iki özellik bulunmalıdır:

1) Sözcüğün gerçek anlamı dışında kullanılması
2) Engelleyici ipucu bulunması.

Mecaz-ı mürsel, çeşitli ilgilerle sağlanmaktadır:

a) Bütün-parça: "Bir hilâl uğruna ya Rab ne güneşler batıyor"

Dr. Yusuf Can Tiras

b) Yer ilgisi: “Bardağı bir dikişte bitirdi”
c) Sebep-sonuç ilgisi: “Bereket yağıyor”
d) Genel – özel anlam ilgisi: “Bize gel de bir çay çorba içelim”
e) Aitlik ilgisi: “Bütün aile onun eline bakıyordu”
f) Alet olma ilgisi: “O, kalemiyle vatanını savunurdu”
g) Öncelik-Sonralık İlgisi: “Ateşi yak”

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Uyandır çeşm-i cânı hâb-ı gafletten seher-hîz ol **Çemen** bülbülleriyle subh-dem zikr eyle Mevlâ’yı (Bâkî)	Çemen – Ağaçlar, çiçekler, bahçe unsurları
Yâ Rab! Nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyâç İnsânın ihtiyâcı ki bir **lokma nânadır** (Ziya Paşa)	Nân – Yiyecek (Özel-Genel)
Çok ni’metinin **hakkı var** üstünde hicâb et Âdâb ile bas pâyını rûyuna t**ürâbın** (Nâbî)	Mekan ilgisi
Sîne gülzâr-ı muhabbet nâle bülbüldür bana Vakt-i dâğ-efrûzî-i dil **mevsim-i güldür** bana (Nâilî)	Mevsim-i gül: İlkbahar
Namazdan çıktılar **seyre** gittiler Zavalli zâhidler gör ne ettiler (Süleyman Paşa)	Cami – Mesire
Mekke kulbu gibi tut Emrî kapısı halkasın Sana ol dergâhtan olur olursa feth-i bâb (Emrî)	Mahal ilgisi
Vaktidir kim **câma** verip câmeyi ʿuryân olam Muhtesib gelse habâb-ı bâdede pinhân olam (Emrî)	Câm – Şarap
Odlara yandı çün gönül **gözden** Aksa Ceyhûn ile Aras n’idelim (Ahmed Paşa)	
Öldürür gözlerin ey yâr **elimden** ne gelir Mest oluptur iki hunhâr **elimden** ne gelir	El – güç, kuvvet Mazhariyet ilgisi
Diler isen Şeyad Hamza kıla Hak cânını râhat Sana dünyâ yeter ibret gele terk et bu **vîrânı**	Öncelik-sonralık
İlm ü amel ne assı bir gönül yıktınısa Ârif gönül yaptığı berâber **Hicâz** ile (Yunus Emre)	Hicâz – Ka’be, Hac
Bir **câm** sun Allâh için bir kâse de ol mâh için Tâ medh-i şâhenşâh için alam ele levh ü kalem (Nef’î)	Câm –Şarap (iç-dış ilgisi)
Levh-i çehremde **okumağa hikâyât-ı gamı** Geceler subha değin **şem’ tutar** âh sana (Necâtî)	
Aldın hezâr büt-gedeyi mescîd eyledin **Nâkûs** yerlerinde okuttun **ezanları** (Bâkî)	Nâkûs – Hristiyanlık Ezan – Müslümanlık
Bir kez felekte **kağıt uçursak** o meh-veşe Âyâ peyâm-ı vuslatı vermez mi rûzgâr (Şeyh Gâlib)	Mektup: Parça-bütün

3. KİNAYE

Bir sözün hem gerçek hem mecaz anlamının kullanılması ve mecaz anlamının kast edilmesidir. Deyimlerin yer aldığı şiirlerde bulunma ihtimali fazladır. Mecazda, sözün gerçek

Dr. Yusuf Can Tiraş

anlamını engelleyen bir unsur varken kinayede böyle bir durum söz konusu değildir. O sebeple, gerçek anlamın anlaşılması için bir engel bulunmamaktadır.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Ayağı yer mi basar zülfüne ber-dâr olanın Zevk ü şevk ile verir cân u seri döne döne (Necâtî)	1- İdam edilenin ayağının yere temas etmemesi 2- Çok sevinmek
Leb-i la'line sanman hat gelip hüsn ü bahâ gitti Bana bir âşık olsa demeden ağzında **tüy bitti** (Cemâlî)	1- Ayva tüylerinin çıkması 2- Söz dinletememek
Teşne cânım kan yudar la'line karşu eylemez Gamzen okundan hazer benzer **susadı kanına** (Şeyhî)	1- Kan içmeyi istemek. 2- Ölmeye heves etmek.
Bıraktı yok hesâbına felek ben zâr u bîmârı Hele gâhî gelir yoklar gam-ı dil-dâr **var olsun** (Bâkî)	1- Yok olanın var olmasını istemek. 2- Yaşasın, daim olsun.
Bâkî yine mey içmeğe **and içti** demişler Dîvâne midir bâde dururken içe andı (Bâkî)	1- Andı ağızda yudumlamak. 2- Söz vermek
Hân-ı ihsânına ermez elimiz ol şâhın Ni'met-i vaslına bî-hûde hemen **diş bileriz** (Bağdatlı Ruhî)	1- Yemek için hazırlık yapmak. 2- Öç almak için fırsat beklemek
Gönlüm gibi ey nâme gidip yârda kaldın **Baş üzre yerin var** ham-ı destârda kaldın (Nâilî)	1- Mektup vs. önemli belgelerin destar içinde saklanması 2- Saygı duyulmak.
Erbâb-ı ye's gerçi **tehî-kîsedir** velî Ehl-i ümîdden hele râhat değil midir (Nâbî)	1- Boş kese, cüzdan 2- Fakir, yoksul
Öğme şarâbı zemm edip afyonu sâkiyâ Açtırma ehl-i keyfe **kutunun kapağını** (Fennî)	1- Afyonun bulunduğu kabın açılması. 2- Olumsuz sözlerin söylenmesi.
Kalmazdı böğrümüzde nedâmetle destimiz Bir **kulp takmasa** size ey mey-keşân sebû (Sabit)	1- Testilere kulp takılması 2- Bir şey, kimseyi kusurlu

Dr. Yusuf Can Tiraş

	göstermek için uydurma neden bulmak
Sevip ol goncayı ağyâra hezâr olmayalım Âlemin bir gül için çeşmine **hâr olmayalım** (Enderunlu Vasıf)	1- Diken olmak 2- Zarar vermek
Kuvvet-i tabʿına şâhid yetişir eylerse **Çîn-i ebrû**-yı etibbâya tahammül bîmâr (Nâbî)	1- Kaşların çatık bir durumda olması 2- Kızgın, öfkeli
Kadrini seng-i musallâda bilip ey Bâkî **Turup el bağlayalar** karşına yârân saf saf (Bâkî)	1- Namazda ellerin göbek üzerinde birleşmesi 2- Saygı duymak, önem vermek
Ebrûna öykünelden şehr içre buldu şöhret **Barmakla gösterirler** şimdi hilâli cânâ (Emrî)	1- İşaret parmağıyla belirtmek. 2- Saygın, itibarlı olma
Başımın üstünde **çözsün saçlarını** dûd-ı âh İnileşsin nâleler bu çeşm-i giryân ağlasın (Emrî)	1- Saçların örgüsünü çözmek 2- Matem, yas
Ben toprak oldum yoluna sen aşuru gözetirsin Şu karşuma göğüs geren **taş bağırlı** dağlar mısın (Y.Emre)	1- Dağların fizyolojik özelliği, sertlik 2- Duygusuz, merhametsiz

4. TA'RİZ

Sözü gerçek anlamı dışında kullanmaktır. Amaç, bir kişi, toplum ya da durumu iğnelemektir.

Örnek Beyitler	**Açıklama**
Bu gün dûzah nişânın şöyle tahkîk etti vâiz kim Kıyâs ettik ki onu şimdi gelmiştir cehennemden (Sırrî İbrahim Efendi)	
Senin mihr ü vefâ gösterdiğin agyâra çok gördüm Galattır kim seni bî-mihr okurlar bî-vefâ derler (Fuzûlî)	
Feyz ise maksad mümâşât-ı zemâna mâil ol Fırka-i yağmâ-gerân-ı asra sen de dâhil ol Hissene mahsûlden her ne çıkarsa kâil ol Her ne derlerse sana kayd eyleme deryâ-dil ol Hâin ol ister sefîh ister rezîl ü câhil ol Tek sadâkat fikrini etme merâma vâsıl ol	

Dr. Yusuf Can Tiraş

Râhat istersen bu pendimle hulâsa âmil ol Olma mecnûn-ı muânid ben gibi sen âkil ol (Ziya Paşa)	
Vefâlı yâdına benden hezâr şükrân ki Bırakmıyor beni tenhâ şeb-i melâlimde	
Ters Öğüt Destanı Bir nasihatim var zamana uygun Tut sözümü yattıkça yat uyanma Meşhur bir kelâmdır sen kazan sen ye El için yok yere ateşe yanma Her nere gidersen eyle talanı Öyle yap ki ağlatasın güleni Bir saatte söyle yüz bin yalanı El bir doğru söz söylerse inanma (…) (Huzurî)	

5. TEŞHÎS – İNTÂK

Teşhis, insan dışındaki varlıklara insan özelliği yüklemedir. İntâk ise, insan dışındaki varlıkların konuşturulmasıdır.

- Her intakta teşhis vardır ama her teşhiste intak bulunmaz.
- Teşhis ve intakta kapalı istiare olup olmadığına dikkat etmek gerekmektedir.
- Kahramanları insan dışında olan mesnevilerde (Şeyhî – Harname, Şem ü Pervâne mesnevileri gibi) teşhis ve intak sanatı kullanılmıştır.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Taht urup tâk-ı felekte husrev-i hâver güneş Geydi nârencî kabâ urundu nûr efser güneş (Ahmed Paşa)	
Sünbül-i zülf âsitînin çekme gül-gûn haddine Câme geydirmek gülün endâmına hâcet degül (Ahmed Paşa)	
Lâle yaktı ciğerini gül-i handânın için Servler kesti kolun kadd-i hırâmânın için (Necâtî)	
Mantıku't-tayr ohudur bülbül çemen etfâline Şerh eder her faslın anın nitekim Attâr gül (Hayâlî)	
Gülşende lâle sanma arak-nâk olup çemen Bir âl dest-mâl ile sildi dudağını (Bâkî)	
Hâl ü hat mülke-i Rûm üstüne leşker çekti Verdiler kâkül-i müşgînine ser-dârlığı (Bâkî)	
Gül hasretinle yollara tutsun kulağını Nergis gibi kıyâmete dek çeksin intizâr (Bâkî)	
Câm-ı şarâbı içmez elinde tutar durur	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Aşkın meyinden oldu meğer bî-mecâl gül (Bâkî)	
Hârdur tahrîk-i bâd ile libâsın çâk eden Yoktur ey hâce güle hergiz ziyânı bülbülün (Zatî)	
Olmadı tenhâca bir işret çemende yâr ile Üstüne göz dikti nergisler nigeh-bân oldu hep (Nedîm)	
Uğrayu geldi pîr eşek nâ-gâh Sordu hâlini kıldı derd ile âh Yirmürü inleyü dedi ey pîr Har-ı rûbah gibi pür-tezvîr Bâtıl isteyü haktan ayrıldım Boynuz umdum kulaktan ayrıldım (Şeyhî-Harnâme)	9. SINIF TDE MASAL/FABL ÜNİTESİ'nde Harname işlenmektedir.
Der kopardılar kamışlıktan beni Nâlişim zâr eyledi merd ü zeni Şerha şerha eylesin bağrım firâk Eyleyim tâ şerh-i derd-i iştiyâk (Mesnevi Tercümesi – Nahifî)	
Haliç'te bir vapuru vurdular dört kişi Demirlemişti eli kolu bağlı ağlıyordu (Attila İlhan)	9. SINIF TDE Ders Kitabı, MEB
Dal bir gün dedi ki tomurcuğuna: -Tenimde bir yara işler gibisin (Ahmet Kutsi Tecer)	9. SINIF TDE Ders Kitabı, MEB

B) ANLAM İLE İLGİLİ SANATLAR

1. İHÂM

İki ya da daha fazla anlama sahip olan bir sözcüğün şiirde bütün anlamlarını amaçlayarak kullanmaktır.

Sözcüğün bütün anlamlarını beyitte bulmak gerekmektedir. Sadece uzak anlam amaçlanmışsa TEVRİYE, gerçek ve mecaz bir arada (özellikle mecaz kast edilir) ise KİNAYE olur.

NOT: İhâm – Kinâye – Tevriye, testlerde bir arada BULUNMAZ!!! Bulunuyorsa bir sıkıntı vardır!!! Çünkü, bu sanatlar okuyanın zihnindeki kelime haznesi ile ilgilidir ve şairin amacını hiçbir zaman bilemeyiz. İhâm sanatı, Teviye ve Kinayeye göre daha zordur. Amacımız hem beyit şerh edelim, hem kelime haznemiz gelişsin ☺

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Her ne dem lutf eyleyip bezmi müşerref eylesen Ehl-i bezm **ayağına** yüz sürmeğe âmâdedir (Nef'î)	1- Bildiğimiz ayak anlamında 2- Kadeh
Ney-i bezm-i gamem ey âh ne bulsan yele ver Oda yanmış kuru cismimde **hevâdan** gayrı (Fuzûlî)	1- Hava 2- Aşk, heves 3- Ezgi

Dr. Yusuf Can Tıraş

Ser-geşteliğim kâkül-i müşgînin **ucundan** Âşüfteliğim zülf-i perîşânın içindir (Fuzûlî)	1- Sebep 2- Bir nesnenin bitiş yeri.
Sahn-ı çemende durma salınsın sabâ ile Âzâdedir nihâl bugün berg ü **bârdan** (Bâkî)	1- Meyve 2- Yük
Ey ki deryâ-yı gam-ı aşkına yok hîç kenâr Bûse lutf eyle hele bâri **kenâr** olmayıcak (Bâkî)	1- Kıyı 2- Kucaklama
Güzeller tıfl iken eyler koçulmağa heves şimdi **Sarılmak** resm ü âyînin bilirler dahi kundaktan (Bâkî)	1- Bezle sarmak 2- Kucaklamak
Bâğ-ı bihişt-i kûyuna yârın **irem** deyü Hak'tan hemîşe uçmağa bâl ü per isterin (Bâkî)	1- İrem bağı, cennet 2- Ulaşmak
Bâkî çemende hayli perîşân imiş varak Benzer ki bir şikâyeti var **rûzgârdan** (Bâkî)	1- Yel 2- Zaman, devr
Güzellerde vefâ olmaz demek yanlıştır ey Bâkî Olur vallâhi billâhi heman **yalvarı** görsünler	1- Yalvarmak 2- İran'da kullanılan bir çeşit para
Kâmet-i servin nem-i eşkim ser-efrâz eyledi N'oldu ol nâzik nihâle şimdi **nemden** incinir	1- Yaş, ıslaklık nedeniyle 2- Neyimden
Düşmez o mehin râ gibi hançer kemerinden Âşıklarını öldüren âh işte bu râsı (Bâkî)	1- ر Harfinin hançeri 2- Burası
Ne zîbâdır ol engüşt-i muhannâ pây-ı sâgarda Sakın dûr etme ey sâkî o zer halhalı **ayakdan**	1- Ayak 2- Kadeh
Gül derin gönlüm açılmaz bana ol gonca dehen Gâliba hep yüzüne gül dediğime **terdir**	1- Gül- emir kipi 2- Gül çiçek. 1- Taze 2- Küsmüş, gücenmiş
Sıhhat istersen sakın çekme tabîbin şerbetin Minnet ü gam derdine gâyet devâdır **şîşe çek** (Hayâlî)	1- Hacamat tedavisi 2- İçki içmek
Görmedim kimsede cânâ senin ânın gibi ân Severim cân u gönülden seni ben **ânın** için (Zatî)	1- Güzelliğin 2- Onun
Rakîbe sadr gösterdin dedin ol fitneye **ulu** Benim bir it kadar kapında **vah vah** i'tibârım yok (Zatî)	1- Yüce 2- Ulumak eylemi
Şemîm-i kâkülün almış nesîm gülşende Demiş ki sünbüle sende emânet olsun **bu** (Figânî)	1- İşaret zamiri 2- Koku
Şarâb-ı aşk ile Nev'î gibi mest-i **müdâm** olmak Bakıp bu ni'met-i dünyâya hayrân olmadan yeğdir (Nev'î)	1- Sürekli 2- Şarap
Meclis-i erbâb-ı dil bir lahza sensiz olmasın **Hürmetin** inkâr eden âlemde hürmet bulmasın (Nef'î)	1- Haramlık 2- Saygı
Sanır idim ki anberi attârlar satar **Cânım** şemîm-i zülf-i siyeh-fâmın almadan (Nedîm)	1- Benim canım 2- Sevgiliye seslenme tarzı
Neyimiş dinle dem-i Hazret-i Monlâ Gâlib Vardı Mi'râc'a yakın şöhret-i efsâne-i ney (Ş. Gâlib)	1- Ney çalgısı 2- Ne imiş?
Mihr salmazsın mana rahm eylemezsin munca kim **Sâye** tek sevdâ-yı zülfün pây-mâl eyler beni (Fuzûlî)	1- Sevgi 2- Güneş

Dr. Yusuf Can Tüş

	İhâm-ı tenasüp: Hem ihâm hem de tenasübün bir arada olmasıdır.
Su verir her **subh-dem** göz yaşı tîg-ı âhıma Kim döken kanın **sipihrin** salsa ***mihrin* mâhıma**	1- Güneş 2- Sevgi
Sür **sâkiyâ kümeyt**-i sebük-seyr-i **sagârı** Gezdirmedir ilâcı su inmiş ***ayağına*** (Emrî)	1- Ayak 2- Kadeh
Rind olan **câm** alır eline ***müdâm*** Lâleveş nev-bahâra katlanmaz (Bâkî)	1- Sürekli 2- Şarap
Ehl-i aşkın nâlesin **ney** kâmetin **çeng** eyledin Pâdişehsin ettiğin şimden gerü ***kânûn*** olur (Bâkî)	1- Yasa 2- Çalgı aleti.
Serverlik ister isen üftâdelik şiâr et Kim düşmeden **ayağa** çıkmadı **başa** bâde (Fuzûlî)	1- Ayak 2- Kadeh **İham-ı tezat:** Çok anlamlı bir sözcüğün beyit içinde söylenmeyen anlamıyla karşıt bir sözcük arasında ilgi kurmaktır.
Vakt-i iftâr kühen sözlere karnım **toktur** Vehbiyâ **aç** elini hayr duâ eyle hemân (Seyyid Vehbî)	1- Tok karşıtı 2- Açmak fiili
Ay geçer görmeziz ol **mihr-i cihân-ârâyı** Elimizden ne gelir tâli'imiz yâr değil (Bağdatlı Rûhî)	1- 30 günlük süre 2- Dünya'nın uydusu

2. TEVRİYE

Şiirde veya nesirde iki veya ikiden fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını söyleyip uzak anlamını anlatmaktır.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Sakın Mecnûn'u sanman ehl-i aşkın ihtiyârıdır Güzel sevmekte zîrâ kimseye hîç **ihtiyâr** olmaz (Bâkî)	1- Yaşlı 2- İrade sahibi olma
Perde-i nâleleri çıksa **Hüseynî'ye** n'ola Dili zâr etmeğe ol vech-i Hasen'dir bâ'is (Bâkî)	1- Müzik makamı 2- Hz. Hüseyin
Şems-i **asr** idi asrda şemsin Zılli memdûd olur zamânı kasîr (İbni Kemâl)	1- Yüzyıl 2- İkindi vakti
Gül gülse dâim ağlasa bülbül aceb degül Zîrâ kimine ağla demişler kimine **gül** (Zatî)	1- Gülmek 2- Çiçek
Gavvâs-ı bahr-ı aşk geçersin rakîb sen Uşşâk içinde olmaya mı bir **derin yüzer** (Makalî)	1- Denizin derin yerlerinde yüzer 2- Deri yüzmek
Bir delikanlu harâmîdür deyü afv ettiler **Asmadan** kurtuldu ammâ çok sıkılmıştır şarâb (Nailî)	1- Asmak 2- Üzümün

Dr. Yusuf Can Tırğ

	yetiştiği bitki
Aceb nişlerdi ol şîveyle bilsem Leylî-i gül-rû Koparırken göreydi ravzasından **Kays'ı** şeftâlû (Sâbit)	1- Mecnûn 2- Kayısı meyvesi
Şevk-i tamâm vaʿde-i ferdâyı dinlemez Reşk ana kim cihânda bugün buldu **yarını** (Nedîm)	1- Bugünden sonraki gün 2- Sevgilisini
Sâkî süregör **kümeyt**-i câmı Ur ağzına ol gümüş licâmı (Riyazî)	1- Doru at 2- Kırmızı şarap
Gül gibi rengin değilsem de ne mâni Vehbiyâ Hârdan pâkîze dâmânım ki **Sünbül-zâdeyim** (S. Vehbî)	1- Şairin lakabı 2- Dikeni olmayan Sünbül çiçeğinin oğlu
Yaptığım her **beyt**-i ma'mûru gören üstâd-ı tab' Zanneder kim köhne mazmunlar tecessüm eylemiş	1- Ev 2- İki dizeden oluşan nazım biçimi
Kûyunda nâle kim dil-i müştâktan kopar Bir nağmedir **Hicâz'da uşşâktan** kopar	1- Şehir adı 2- Makam 1- Âşıklar 2- Makam
Nevcivân sevmekte ben pîrânı taʿyîb eylemem Hüsn olur kim seyrederken **ihtiyâr** elden gider (Ziya Paşa)	
Tokunur dillere yârin ser-i gîsûsundan Turra-i sünbüle gâhî ki urur şâne sabâ (Nâilî)	1- Tarağım temas etmesi 2- Üzmek
Aks-i ruhun o bâdeye bir kerre kim düşer Tâ haşr lây-ı hummu verir bûy-ı **âfitâb** (Nâilî)	1- Güneş 2- Şarap
Rûzgârım buldu devrân-ı felekten inkılâb Kan içer oldum **ayağın** çekti bezminden şarâb (Fuzûlî)	1- Ayak 2- Kadeh
Sordum nigârı dediler ahbâb **Semt-i Vefâda** Togru yoldadır (Hüsnî)	1- Vefa semti 2- Vefalı olma
Görünce hüsn denizinde hattının **karasın** Necât sâhili sandım kenâre benzettim (Necâtî)	1- Siyahlık 2- Yeryüzünde suların dışında kalan yerler.

3. TENASÜP

Bir şiirde aralarında çeşiti yönlerden – zıtlık hariç- ilgi bulunan sözcüklerin bir arada yer almasıdır.

NOT: Tenasüp sanatının olduğu yerde LEFFÜNEŞR sanatı da vardır.

ÖRNEK BEYİTLER
Sabûh içmedi gündüz çemende gül-ruhsâr Bu nergîsin gözü nedir **humârdan** bu gece (Ahmed Paşa)
Benzemez bir **keyfe** hiç keyfinde âlem var senin

Dr. Yusuf Can Tiras

Rûhsun el-kıssa **râh** olmanda şübhem var senin (Nef'î)
Gâh **sâkîsi** gehî **sâgarı** geh **bâdesi** yok Görmedim **meclis**-i maksûdu tamâm âmâde (Nâbî)
Bir elinde gül bir elde **câm** geldin **sâkiyâ** Kangısın alsam gülü yâhud ki câmı yâ seni (Nedîm)
Bir nâzenin fitne tevellüd eder **müdâm** Mecliste **duht-i rezle** o büt hem-dem olmasın (Nedîm)
Mey-i dûşîne bizi etti **humâr-âlûde** **Sâkiyâ** tâzelensin keyfimizi **câm-ı sabûh** (Sünbülzâde Vehbî)
Ruhlarından ter düşer gül-zârda gül-berg-i al Leblerinden **bezm-i meyde** reng alır **câm-ı şarâb** (Veysî)
Yanağın âteş-i **Mûsâ** dudağın muʿciz-i **'İsâ** Kemâl-i hüsne **Yûsuf'sun Muhammed'den** dutarsın hû (Şeyhî)
Eyledi aşk **Zelîhâ'sı** bu can **Yûsuf'una** **Mısr-ı hüsnünde** zenahdânını **zindân-ı Mısır** (Ahmed Paşa)
Fâş etmez idi râz-ı dili **Yûsuf-ı Ken'ân** **Çâk olmasa dâmânı Zelîhâ'nın** elinden (Bâkî)
Sensin bizi muhlis yine **gark-âb**-ı fenâdan Ne **zevrak** u ne **Nuh** u ne **tûfân** biliriz biz (Nâilî-i Kadîm)
Kızarmış terleyip ruhsârın ey meh tâb göstermiş **Halîl-âsâ** cemâlin **âteş** içre âb göstermiş (Rahşanî)
Anâkib perde-i zünbûru çekti **bâb-ı gâr** üzre N'ola görmezse çeşm-i düşmene bir **ağ** idi gûyâ (Sâbit)
Hüdhüd-i nutkumu bâğ-ı sühânımda görse Ola zindan dil-i **Belkıs'a** çemen-zâr-ı **Sebâ** (Nazim)
Meryem-i fikrim olup **hâmile**-i feyz-i Hudâ Doğdu gehvâre-i tab'ımda **Mesîh**-i ma'nâ (Nazim)
Kuru bir **değnek** idi **çûb-ı asâdan** ne çıkan Ne zuhûr etti ise etti **yed-i beyzâdan** (İzzet Molla)
Çü kaddin kâmetin gördü sanavber **secdeler** kıldı Şu kadd ü kâmete karşu **mü'ezzin** bu ne **kâmettir** (Ahmed-i Dâî)
Mest olupdur çeşm ü ebrûnun hayâlinde **imâm** Okumaz **mihrâbda** bir harf-i **Kur'ân'ı** dürüst (Ahmet Paşa)
Kahraman-heybet Ferîdun-satvet **İskender**-sıfat **Sencer**-i **Dârâ**-salâbet **Keykubâd**-ı **Cem**-haşem (Figanî)
Sifâl-i köhneden nûş-ı meye mu'tâd olan rinde Mücevher **câmını** bin kerre sunsa **Cem** kabûl etmez (Nailî-i Kadîm)
Merâmı râz-ı aşkı ketm idi **Mansûr**-ı **ber-dârın** Deyip gitti **ene'l-Hak** nâmını ketm etti dil-dârın (İzzet Molla)
Muhakkak ol saçı **reyhâna** eyledim **ta'lik** Ol od ile oluram ben dahi **gubâr** dirîg (Şeyhî)
Ey şi'r miyânında satan **lafz**-ı garîbi **Dîvân**-ı gazel **nüsha-i kâmus** değildir (Nâbî)
Derd ü gam bezmine kaddim gibi bir **çeng** olmaz **Nâylar** nâlelerim **sâzına âheng** olmaz (Bakî)
Isfahânı vü **Irâkı** Zâtiyâ seyr eyleyip

Dr. Yusuf Can Tıraş

Bu **makâma** gelmeye ettikçe **şeh-nâz** ağlarım (Zatî)
Yahdı beni **oduna** işim olmadı **altun** Işkı nişe bu **bakıra iksiri** esirger (Kadı Burhaneddin)
Yine erişti temûz oldu cihân pür-tef ü tâb Girdi bir hilkate hep **âteş** ü **bâd âb** u **turâb** (Nef'î)
Ben bu derd ile ölüp **torak** olursam ey **sabâ** **Su** yerine **od** çıka huşg giyâhımdan benim (Şeyhî)
Hazan benzim **zemistân** âh-ı serdim Yüzün **evvel-bahâr** olmuş kaşın **yay** (Bakî)
Gonca gülsün **gül** açılsın **cûy** feryâd eylesin Sen sus ey **bülbül** biraz **gülşende** yârim söylesin (Nâbî)
Bir **şâhda** iki **gonce-i gül** Birbirlerine olurdu **bülbül** (Şeyh Gâlip)

Dr. Yusuf Can Tıraş

4. LEFF Ü NEŞR

Bir beytin ilk mısrasında yer alan sözcüklerle ilgili olan diğer sözcüklerin ikinci mısrada sıralanmasıdır. Düzenli ve düzensiz olmasına göre ikiye ayrılır:

a) **Düzenli (Mürettep) Leff ü Neşr**: Birinci mısrada söylenilenlerin karşılıkları, ikinci mısrada aynı sıradadır.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Yanağın u dudağın u teninle sûretin olmuş Biri rengîn biri şîrîn biri nâzük biri ra'nâ (Ahmedî)	
Letâfetde leb ü dendânın elin yüzün olmuştur Biri Kevser biri Necm ü biri Nûr u biri Tâhâ (Ahmedî)	
Dil marîzin sor ki derdinden ruhunla zülfünün Nârdan bister döşenmiş mârdan bâlini var (Ahmed Paşa)	
Olduğıyçün kad ü zülfüne müşâbih âyet Mushaf açıp sürerem yüzüm elif lâmlara (Necâtî)	
Zülfüne nisbet ya alnın cennet olur yâ ruhun Çünki Şâm'ın bâğ-ı huld altında ya üstündedir (Necâtî)	
Ârızın yâdıyla nem-nâk olsa müjgânım n'ola Zâyi olmaz gül temennâsıyle vermek hâra su (Fuzûlî)	
Eş'ârım içre vasf-ı leb-i yâr gûyâ Âb-ı zülâl içinde yatur la'l-pâredir (Bakî)	

Ruhların üzre yatur zülf-i semen-sâ gûyâ Gül-i terden edinir kendüye bister sünbül (Bâkî)	
Rûy u mûy-ı yâra benzer dahi nesne görmedim Gerçi gördüm bî-vefâ dünyâda nice mâh u sâl (Bâkî)	
Düşse zülfünden arak ruhsâr-ı cânân üstüne Gûyâ şeb-nem düşer gül-berg-i handân üstüne (Bakî)	
Ten-i pür-tâb u âbın zîr-i pîrâhende sultanım Güneştir kim beyaz ebrin içinden berk urur nûru (Hayalî)	
Gözlerimden uçurur hâbı hayâl-i zülf-i yâr Âşiyândan ürküdür gûyâ ki murgu gelse mâr (Zatî)	
Ey dîde bakıp rûyuna hattında eğleşdin Gül ister iken keşmekeş-i hârda kaldın (Nailî)	
Bağda zülf ü ruhun andıkça bu kimdir deyü Sünbül ü gül biribirinden su'âl eyler beni (Nedîm)	
Gâh engüşt-i mühennâsın gehî la'lin emip Dâne-i unnâb ile nûş-ı şarâb etmez misin (Nedîm)	

b) **Düzensiz (Müşevveş) Leff ü Neşr**: Birinci mısrada söylenen sözcüklerle ilgili sözcüklerin, ikinci mısrada ters bir şekilde verilmesidir.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Belin ile dehânın andıkça Eylerem yok yere hayâl ey dost (Cem Sultan)	
Zülf ü hâlin dil-berin gördükçe ey dil kıl hazer Kim kılan her demde murgu sayd dâm u dânedir (Şeyhî)	
Aks-i rûyun suya salmış sâye zülfün toprağa Anber etmiş toprağın ismin suyun adın gül-âb (Fuzûlî)	
Gülşene nergis ü gül hayli letâfet verdi Şimdi açıldı dahi yüzü gözü gül-zârın (Bakî)	
Mâil olmaz gül ü şimşâd-ı çemen seyrine dil Göreli gülşen-i hüsnünde kad ü ruhsârın (Bakî)	
Nâyın ki çıkar zemzeme sûrâhlarından Bülbüller öter sanki gülün şâhlarından (Nâilî)	
Fikr-i zülfün dilde tâb-ı sûz-ı aşkın sînede Nârdır külhanda gûyâ mârdır gencînede (Nef'î)	
Yâkût-sirişkiz yerimiz dîde vü dildir Âteşle sudan hâsıl olur bir güheriz biz (Ş.Gâlip)	
Mürdeye cânlar verir bîmâra sıhhat leblerin Hikmet-i Lokmân u i'câz-ı Mesîhâ bundadır (Bâkî)	
Lebiyle dişleri yâdına yaş döker Emrî Denizde dürr-i yetîm ü karada âb-ı hayât (Emrî)	
Zülfünle ruhun mushaf-ı hüsnünde nigârâ Tefsîrin eder âyet-i Nûr ile Duhânın (Melihî)	

Dr. Yusuf Can Tıraş

5. TECÂHÜL-İ ÂRİF

Bilinen bir durumu bilmiyormuş gibi ifade etmektir. Mübalağa ve istifham sanatlarından yararlanılır.

Örnek Beyitler	Açıklamalar
Edrine şehri mi bu yâ gülşen-i me'vâ mıdır Anda kasr-ı pâdişâhî cennet-i a'lâ mıdır Beyt-i ma'mûr-ı felek mi ol fezâda ol sarây Yâ zemîni cennet olmuş Ka'be-i uly'a mıdır (Nef'î)	
Bir kimseden ermezse n'ola gûşuma tahsîn Efsûn-ı kelâmımla cihân beste-dehândır (Nef'î)	
Mâh-ı nevdir yoksa sen kıldıkta seyr-i âsumân Kaldırıp parmak getirmiş âsumân îmân sana (Fuzûlî)	
Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım Uyarır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı (Fuzûlî)	
Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım Kurbânın olam var mı benim bunda günâhım (Nahifî)	
Sahn-ı çemende nağme-keş-i aşk olan 'aceb Bülbül müdür Nahîfî-i şîrîn-edâ mıdır (Nahifî)	
Nûr-ı mevvâc-ı ma'ânî mi sözümde berk uran Yâ libâsı nazmımın bir âteşin hârâ mıdır (Nef'î)	
Bir nihânîce tebessüm de mi sığmaz cânâ Söyle bi'llâh dehenin tâ o kadar teng midir (Nedîm)	
Öyle sermestim ki idrâk etmezem dünyâ nedir Ben kimim sâkî olan kimdir mey ü sahbâ nedir Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterim Sorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir (Fuzûlî)	
Cânını ışk yolına vermeyen âşık mıdır Cehd eyleyip ol dosta ermeyen âşık mıdır (Yunus Emre)	

6. HÜSN-İ TA'LÎL

Bilimsel gerçeklere, romantik sebepler bulmaktır.

Örnek Beyitler	Açıklamalar
Pîş ü pesinde şevk ile rû-mâl olup gider Sâyen de sana bencileyin mübtelâ mıdır (Nahifî)	
Ol zevk ile sürâhinin ağzı suyun akıt Ol reşk ile kadeh gözünü eşk-bâr kıl (Ahmed-i Dâî)	
Sünbülünden sanemâ şemme-i bûy almak için Misk sevdâya düşüp külbe-i attâra gider (Ahmed Paşa)	
Bâğ-ı âlemde yüzün mânendi bir gül isteyip Cüst ü cû edip gezer gül-zârı bülbül şâh şâh (Avnî)	
Bir zebândır şerh-i gam takrîrine her berg-i gül Eylemez bî-hûde gül gördükte efgân andelîb (Fuzûlî)	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Suda aks-i serv sanman kim koparıp bâğ-bân Suya salmış servini serv-i hırâmânım görüp (Fuzûlî)	
Hâk-i pâyine yetem dir ömrlerdir muttasıl Başını taştan taşa urup gezer âvâre su (Fuzûlî)	
Görüp bezminde sûzum hâl-i ruhsârın firâkıyle Tutuştu odlara yandı benimçün ûd u micmer hem (Bâkî)	
Kaddine kul olmağa gelmiş dizilmiş karşına Servler durmuş çemen sahnında kâmet gösterir (Bâkî)	
Âşıkâne gönlünü akıtmayaydı yâre su Olmaz idi vâdî-i aşka düşüp âvâre su (Bâkî)	
Seni seyr etmek için reh-güzer-i gülşende İki cânibde durur serv-i hırâman saf saf (Bâkî)	
Gâhî hicâb-ı ebre girer Husrevâ felek Yâd eyledikçe lutfunu terler hicâbdan (Bâkî)	
Bassa kenâr-ı cûya kadem pây-bûs için Birbirini basıp gelir ey dil kenâra mevc (Nâilî)	
Ümmîd-i makdeminle senin ey çerâğ-ı hüsn Âteş yanar başında gece şem'dânların (Nâbî)	
Hep i'tibâr-ı pâye-i bûs-ı lebinledir Mînâ-yı ser-keşin kadehe ser-fürûları (Nâbî)	
Nihâlin ağzı köpürdü şigûfe zannetme Cihânı eyledi divâne cûy-bâr-ı bahâr (Ş. Galip)	
Her gören ayb etti âb-ı dîde-i giryânımı Eyledim tahkîk görmüş kimse yok cânânımı (Fuzûlî)	
Perîşân ehl-i âlem âh u efgân ettiğimdendir Perîşân olduğum halkı perîşân ettiğimdendir (Fuzûlî)	
Çemende reng veren lâleye yanağındır Dilinde dâğ koyan âteş-i izârındır (Ahmed Paşa)	
Müzeyyen oldu reyâhin bezendi bâğ-ı çemen Meğer ki bâğa haber geldi yârdan bu gece (Ahmedî)	Şibh-i hüsn-i ta'lîl
Câm-ı şarâbı içmez elinde tutar durur Aşkın meyinden oldu meğer bî-mecâl gül (Bâkî)	
Turra-i yâri tararken öptü ruhsârın meğer Lezzetinden çâk çâk oldu dehânı şânenin (Nâbî)	
Meğer alkış sadâsın andırırmış çağlayan sular Ederlermiş duâsın pâdişâh-ı ma'delet-kârın (Nedîm)	
Niçin sık sık bakarsın öyle mir'ât-ı mücellâya Meğer sen daha kendi hüsnüne hayran mısın kâfir (Nedîm)	

7. SİHR-İ HELÂL

Bir sözcük ya da söz grubunu, beyit içerisinde hem beytin son mısrasıyla hem de ikinci mısra ile anlamlı olacak şekilde kullanmaktır.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Gizlice arasam ağzın lebin emsen **sorsam** Hîç bir çâre bilir mi dil-i bîmâra aceb (Nedîm)	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Karalar giymiş meh-i tâbân gibi ol **serv-i nâz** Mülk-i efrengin meğer kim hüsn içinde şâhıdır (Avnî)	
Leblerin yâd eyledi yârin **lisân-ı hâl ile** Kıldı bir şîrîn hikâyet gonce-i rengîn-edâ (Bâkî)	
Âkil isen vahş u tayrın şâhı ol M**ecnûn gib**i Başına mürg âşiyânından külâh-ı devlet al (Hayâlî)	
Şâh-ı aşkız her ne emr etsek musahhardır **felek** Oldu mâh-ı nevle hizmetkâr u hançerdârımız (Nef'î)	
Gül ile hâr **nedîm oldu** yâr ile ağyâr Budur hikâyet-i devr-i zamâne ey bülbül (Nahifî)	
Açma bâb-ı diğere Kâzım **yed-i hâcâtın**ı Geh cenâb-ı Mustafa'ya geh şeh-i merdâna aç (Kâzım Paşa)	
Bîgâne-i mahabbetin olmaz **gam-âşinâ** Ey dâğ-ı derdin eylemeyen merhem-âşinâ (Nâilî)	
Rehâ bulmaz dil-i rûşen-zamîrân **seng-i mihnetten** Demâdem inkisârın âleme teşhîr eder mir'ât(Nâilî)	
Resm etmişim gözümde hayâlini **gûyiyâ** Nakş-ı nigârı sâgar-ı mercâna yazmışım (Ahmed Paşa)	

8. MÜBALAĞA

Abarma sanatıdır. Üçe ayrılır:

1. **Tebliğ**: Akla ve göreneklere uygun mübalağadır.
2. **İğrak** : Akla uygun ama göreneklere uygun olmayandır.
3. **Gulüv**: Akla da göreneğe de uygun olmayandır.

Örnek Beyitler	**Açıklama**
Eyyâm-ı zemistânda beni gerdiş-i devrân Bir hâne-i virân-şüdeye eyledi mihmân Mânend-i kafes rahneleri hârici ta'dâd Mânend-i felek sakfı kevâkible dırahşân Bahtım gibi tîre kef-i ümmîd gibi teng Çeşmim gibi pür-âb derûnum gibi virân (Nâbî)	Tebliğ
Yazılıp ermeye pâyânına dek nâme-i şevk Hep ağaçlar kalem olsa kamu yaprak kâğıd (Necâtî)	İğrak
Kâmetin yâdına bir âh edeyin kim dûdu Gülşen-i aşkına bir serv-i hırâmân olsun (Bâkî)	
Gönül inler gamından dem-be-dem rûh-ı revân ağlar	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Bu bâğın çeşmesârı hep benim eşk-i revânımdır(Bâkî)	
Kûyun yolunda döne döne aktı göz yaşı Seyl-âb-ı dîde Dicle-i Bağdâd olup gider (Bâkî)	
Adli bir gâyette kim devrinde kebk ü şâh-bâz Birbirini âşiyânında gelir mihmân bulur (Nef'î)	
Donar soğuktan efendi semender âteşte Bir iki gün dahi böyle eserse bu sarsar (Nedîm)	
Hâbda bûsesin almak nice mümkin zîrâ Bûsenin sâyesi ruhsarına düşse uyanır (Nâbî)	
Olmuş o kadar halk-ı cihân mekrde üstâd Kim sâbıka-i şöhret-i şeytân unutulmuş (Nâbî)	
Öyle za'îf kıl tenimi firkatinde kim Vaslına mümkün ola yetürmek sabâ seni (Fuzûlî)	Gulüv
Göremez girsem eğer mûr-ı zaîfin gözüne Ey Süleymân-ı zamân öyle hayâl oldu tenim (Şem'î)	
Bir harâret bağladım tâb-ı teb-i aşkıyle kim Sûzumu def‘ eylemez nûş eylesem deryâyı ben (Bâkî)	
Şöyle nâz uykusuna varmış o yâr ey Bâkî Ki cihân halkı figân eylese bîdâr olmaz	
Benim ol nâzım-ı endîşe ki simsâr-ı kazâ Edemez kıymet-i akd-i dür-i nazmım takdîr (Nef'î)	
Erdi bir gâyete te'sîr-i hevâ kim bir mûr Bir dem-i germ ile eyler yedi deryâyı serâb (Nef'î)	
Şikest etmez habâbın etse cevlân rûy-ı deryâyı Dokunsa berk-i na'li nerm ederken seng-i hârâyı (Nef'î)	
Mû-be-mû dikkatler ettim kıl kadar fark etmedim Kaşların bi'llah beyim sırtındaki semmûrdan (Nedîm)	
Nâzı âb etmiş de bir fevvâre resm etmiş hayâl İşte ol sudur atılmış kâmetin olmuş senin (Nedîm)	

9. TEZAD

Bir şiirde sadece kelimelerin zıttı değil, anılan varlıkların da zıt özelliklerini ifade etmedir. Gece-gündüz, siyah-beyaz, aç-tok gibi zıt anlamlı sözcükler her zaman tezat oluşturmaz. Zıtlıkların aralarında bir ilgi olması gerekmektedir.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Elden koma **ayağı** deyü muttasıl bana Câm-ı Cem'in hikâyetin eyler habâblar (Necâtî)	
Dehânın ile miyânın durur eğer var ise Vefâların gibi bir adı **var** kendüzü **yok** (Necâtî)	
Zahm-ı hadeng-i gamzesidir merhem-i ciger **Derd** ü belâsıdır dile **dermân** dedikleri (Ahmed Paşa)	
Gerçi pervâne **karîb** olsa çerâga per yakar Can yakar bir pâre düşse şem'-i tâbândan **cüdâ** (Hayretî)	
Aşk **derdiyle** hoşem el çek **ilâcımdan** tabîb	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Kılma derman kim helâkim zehri dermânındadır (Fuzûlî)	
Bilmez idim bilmek ağzın sırrını düşvâr imiş Ağzını yok dediler dediklerince var imiş (Fuzûlî)	
Gülmek ol gonceye münâsibdir Ağlamak bu dil-i hazîne gerek (Bâkî)	
Odlar yakardı başına mürgun çemende gül Şebnem suvarmayaydı seherden kulagını (Bâkî)	
Seni hüşyâr yazdılar beni mest Kalem-i sun'da hatâ neyler (Bâkî)	
Bilini bilmediler kılca dekâyıkdânlar Ortada yok yire çok ince hayâl eylediler (Zâtî)	
Kankı mü'mindir saçından şedd-i zünnâr eylemez Nice kâfirdir yüzün görüp müselmân olmayan (Lâmiî)	
Çeşm-i alîli hicrin ile pür-nem eyledim El ıyd-ı ekber eyledi ben mâtem eyledim (Hâlim Giray)	
Dil-i dürd-âşinâ câm-ı neşâta eylemez minnet Gubâr-ı gamla da bir lahza olmak şâd kâbildir (Vecdî)	
Dil gitti gerçi yerine kondu hezâr gam Biri gider biri gelir oldu belâların (Ş. Yahyâ)	
Bil kadr-i dem-i vuslat-ı yârânı Riyâzî Her vuslatın âhir sonu hicrân olacaktır	
Ey meh leyâl-i vesvese-hîz-i firâkta Sen gelmeyince hâtıra bilsen neler gelir (Nâbî)	
Hâhiş-i meylim füzûn etmek için bir kat dahi Meclise Vâsıf o mehveş geç gelir erken gider (E. Vâsıf)	
Olmayıp sihr-i harâma meyyâl Şi're sa'y et ki odur sihr-i helâl (Sünbülzâde Vehbî)	
Zevki kederde mihneti râhatta görmüşüz Âyînedir biri birine subh u şâmımız (Şeyh Gâlip)	
Gel ey dil terk-i rindî eyle bu deyr-i kühenden geç Ayağ-ı meyden el çek ârzû-yı encümenden geç	
Ne efsûnkâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyet Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten (Namık Kemâl)	
Ne siyâh eylemiş bu nâsiyeyi Saçımı bembeyaz eden bahtım (Abdülhak Hâmid)	
Kanı ol gül gülerek geldiği demler şimdi Ağlarım hâtıra geldikçe gülüşlerimiz (Mâhir Baba)	
Güller safâda hurrem u handân u şâdmân Bülbül belâda bencileyin zâr u bî-karâr (Bâkî)	
O şûh âyînede aksiyle eyler guft u gû Nâbî Bilen söyler nikât-ı râz-ı hüsnü bilmeyen söyler	
Âyet-i hüsnünle sen vaslın harâm ettin bana Ben harâmî çeşmine kanım helâl etmek neden (Ahmed Paşa)	
Ağladığımca ben ol şûh-ı sitemkâr güler Bir olup düşmen ile her nefes oynar güler (Ahmed Paşa)	
Dostum âlem senünçün ger olur düşmen bana	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Gam degil zîrâ yetersin dost ancak sen bana (Fuzûlî)	
Meyhâne mukassî görünür taşradan ammâ Bir başka ferâh başka letâfet var içinde (Nedîm)	

10. İSTİDRÂK

Över gibi görünüp yermek, yerer gibi görünüp övmek sanatıdır.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Dehrde anlamayıp bilmediği ola meğer Tama' u bugz u nifâk u hased ü gadr ü sitem (Nâbî)	
Hüsnüne hîç diyecek yok ammâ Nigehi ok gibi işer câna	
Fahr-i âlemsin velîkin fâsı yok Gevher-i kândan velîkin râsı yok Dilerim Hak'tan bunu her rûz u şeb Sana bir merkeb vere kim bâsı yok (Ziyâ Pâşâ)	
Sen etdikçe teveccüh oldılar ağyâr rû-gerdân Derinden dûr eden şâhım beni lutf u keremdir hep (Koca Râgıb Paşa)	
Sen adâlet-pîşesin lâkin sehâ vü cûd ile Destin eyler zulmi erzânî hazâ'in üstüne (Hüsnî)	
Ne evâmir ne nevâhi ne namâz u ne niyâz Asrımız sâye-i şâhânede cennet gibidir (Nâilî-i Cedîd)	
Öyle nâzik ki eğer şapkalı bir kunduracı Evine gelse eder tâ kapudan istikbâl (Ziyâ Paşa)	

11. TEKRÎR

Sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı kelime ve kelime gruplarını tekrarlamaktır.

Örnek Beyitler	Açıklamalar
Yüzün berg-i gül-i terdir gül-i ter Boyun serv ü sanavberdir sanavber Senin şem'-i cemâlinde vücûdum Münevverdir münevverdir münevver (Nesîmî)	
Ey varlığı varı var eden var Yok yok sana yok demek ne düşvâr (Ziya Paşa)	
Büyüksün İlâhî büyüksün büyük Büyüklük yanında kalır pek küçük (Ali Haydar Bey)	
Tesbîh-i zâhid döndükçe tîz tîz	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Devrinde sâgar eylerdi sür'at (Nâbî)	
İtâat et sözüme olma âsi Seni berbâd eder levs-i me'âsi (Nâdirî)	
Nedir o hüsn-i ilâhî cihân-ı bâlâda Nedir o nakş-ı mübâhi sipihr-i mînâda Nedir o nâ-mütenâhî letâfet eşyâda (Recâizâde M. Ekrem)	
Kimdir bu aczi hâs kılan nev'-i âdeme Kimdir bu nev'i eşref eden cümle âleme (Ziyâ Paşa)	
Ey Necâtî şâha vir yüz bin selâm Esselâm ey Şâh-ı Merdân esselâm (Necâtî)	
Dedim ki kâmetin âfet dedi ne doğru haber Dedim ki kaşların uğru dedi ne eğri hayâl (Şeyhî)	
Nihâl-i kâmetin hakkâ aceb nahl-i dil-ârâdır Eğer çi kaddin âlâ kâkülün âlâdan âlâdır (Bâkî)	
Nedir bu handeler bu işveler bu nâz u istignâ Nedir bu cilveler bu işveler bu kâmet-i bâlâ (Bâkî)	

12. NİDÂ

Duyguların, heyecanların coşkulu bir şekilde ifade edilmesidir. Ey, yâ, eyâ, vâh, eyvâh sözcüklerinin yanı sıra "-â" ekine dikkat edilmelidir: cânâ, şâhâ gibi.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Merhabâ hoş geldin ey rûh-ı revânım merhabâ Ey şeker-leb yâr-ı şîrîn lâ-mekânım merhabâ (Nesîmî)	
Merhâbâ ey câm-ı mînâ-yı mey-i yâkût-reng Devri gelsin senden öğrensin sipihr-i bî-direng (Nef'î – Sâkînâme)	
Ey âlem-i misâlin seyyâh-ı huşyârı Hîç kasr sûretinde gördün mü nevbahârı Gel görmedinse seyr et ammâ sakın galatdan Tâbende garra sanma ol cüft-i zer-nigârı (Nedîm)	
Od ile korkutma vâiz bizi kim la'l-i nigâr Cânımız bizim oda yanmağa mu'tâd eyledi (Dehhânî)	
Âferin lutfuna ey bâd-ı nesîm Bu kadar ancak olur feyz-i amîm (Nef'î)	
Ne mümkin zulm ile bîdâd ile imhâ-yı hürriyet Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyetten (Nâmık Kemâl)	
Kesme yolum, ey hayât-ı kâtil Ey mevt, beni siyânet eyle (Abdülhak Hâmid)	
Millet yoludur, hak yoludur, tuttuğumuz yol Ey hak, yaşa, ey sevgili millet yaşa var ol (Tevfik Fikret)	

13. İSTİFHÂM

Yanıt istemeden soru sorma sanatıdır. Tecâhül-i âriften farkı, tecâhül-i ârifte bilmezlikten gelinen gerçek sezdirilmektedir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Örnek Beyitler	Açıklamalar
Nedir bu handeler bu işveler bu nâz u istignâ Nedir bu cilverler bu şîveler bu kâmet-i bâlâ Nedir bu ârız u hat yâ nedir bu çeşm ü ebrûlar Nedir bu hâl-i anber yâ nedir bu habbetü's-sevdâ Nedir bu pîç pîç ü çîn çîn ü ham-be-ham kâkül Nedir bu turralar bu halka halka zülf-i müşg-âsâ Miyânın rişte-i cân mı gümüş âyîne-i mi sînen Binâgûşunla mengûşun gül ile jâledir gûyâ Vefâ ummaz cefâdan yüz çevirmez Bâkî âşıktır Nisâr etmek ana canlar yaraşır sana istignâ (Bâkî)	
Kapunda hâsıl etdi bu devâsız derdi hep gönlüm Ne derde mübtelâ oldı dil-i bîmârı görsünler (Bâkî)	
Rahm eyle bu müşg-bû gazâle Rahm etmez mi kişi bu hâle Sayyâd sakın cefâ yamandır Bilmez misin ki kana kandır (Fuzûlî – Leylâ vü Mecnûn)	
Beni cândan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı? (Fuzûlî)	
Bir yerde ki pertev sala envâr-ı tecellî Hâcet mi kalır mihr ü meh-i envere cânâ (Bâkî)	
Subh-dem velvele-i nevbet-i şâhî mi degül Savt-ı murgân-ı hoş-elhân u sadâ-yı kûhsâr (Bâkî)	
Zekâtı yok, zarar etmez, tükenmez, eksilmez Olur mu âdeme hulyâ gibi nisâb-ı ferâh (Ş. Gâlib)	
Tecellî neş'esini ehl-i şikem idrâk kâbil mi Behişt andıkça zâhid ekl ü şurbun lezzetin söyler (Koca Râgıp Paşa)	

14. RÜCÛ'

Şiirde söylenilen sözden dönüp, daha etkilisini dile getirmektir. "yok yok", "yok öyle değil", "galat ettim" gibi ifadeler yer alabilir.

Örnek Beyitler	Açıklamalar
Severem seni can bigi hatâ dedim maâza'llâh Ne mikdârı ola cânın ki benzedem sana cânı (Dehhânî)	
Sordum meğer bu dürc-i dehendir dedim dedi Yok yok devâ-yı derd-i nihânım durur senin (Fuzûlî)	
Saltanak göklerine bedr oldu ol Nicesi bedr âsmân-kadr oldu ol (Enverî)	
Girye-i gamla geçti eyyâmım Etmedi hande rûy-ı şâdânî	

Dr. Murat Can Tıraş

Yok yok estagfuru'llâh ettim sehv Eyledim çarh u bahta bühtânî (Fehîm-i Kadîm)	
Kaddin libâs-ı sürh ile âfet değil midir Âfet değil kızılca kıyâmet değil midir (Neylî)	
Çeşm-i imân ile bakdıkça vücûd-ı âdeme Sahn-ı cennet görünür âdeme sahra-yı adem Galat ettim ne revâ cennete teşbîh etmek Başkadır ni'met-i âsâyiş-i me'vâ-yı adem (Âkif Pâşâ –Adem Kasidesi)	
Süci gerçi kayguları tagıdur Başa çıkıcağaz ayah bağıdur Ne ayah bağı kim yitürür başı Nite el sunar ana uslu kişi (Hoca Mes'ûd – Süheyl ü Nevbahâr)	
Cândur ale'l-hakîka Alî Cân didükleri Yok yok ne cân fidâdır ana cân didükleri (Ahmed Paşa)	
Pek dar yeridir sırr-ı dehen sohbet-i aşkın Yok yok bütün esrâra işâret var içinde (Şeyh Gâlib)	
Erbâb-ı teşâür çoğalıp şâir azaldı Yok öyle değil şâirin ancak adı kaldı	

15. TELMİH

Şiirde ünlü bir olaya, kişiye, inanca vb. göndermede bulunmaktır.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Gökyüzünde İsâ ile Tûr dağında Mûsâ ile Elindeki asâ ile Çağırayım Mevlâm seni (Yunus Emre)	
Verseydi âh-ı Mecnûn feryâdımın sadâsın Kuş mu karâr ederdi başındaki yuvada (Fuzûlî)	
Gâhî cenâb-ı Leylî'ye mektûb uçurmağa Urundu Kays başına mürg âşiyânesin (Bâkî)	
Nice şîrîn olmasın kim süd yerine anası Sükker ile beslemiş ol tûtî-i gûyâcıgı (Bâkî)	
Tûtî-i mu'cîze-gûyem ne desem lâf degil Çerh ile söyleşemem âyînesi sâf degil (Nef'î)	
Yüzünü göstermesin agyâra zülfün key sakın Mâr olan şeytâna cennet kapusun derhâl açar (Necâtî)	
Hayret ilen barmağın dişler kim etse istima' Barmağından verdiği şiddet günü Ensâr'a su (Fuzûlî)	
Olsaydı bendeki gam Ferhâd-ı mübtelâda Bir âh ile verirdi bin Bî-sütûn'u bâda (Fuzûlî)	
Âşıka şevkınla can vermekligin müşkil degil	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Çün Mesîh-i vaktsin cân vermek âsândır sana (Fuzûlî)	
Hayretinden Yûsuf'un kavm-i Züleyhâ kesti el Sen cigerler zahmini dillerde destân eyledin (Hayâlî)	
Çoh yetürme göklere efgânım ey kâfir sakın İncinir nâ-geh Mesîhâ işidip efgânımı (Fuzûlî)	
Halkın isti'dâdına vâ-bestedir âsâr-ı feyz Ebr-i nîsândan sadef dür-dâne ef'î sem kapar (Belîg)	
Benim mu'cîz-beyân-ı nutk-ı burhânım dehânımdır Meh-i ma'nâyı şakka tîg engüşt-i zebânımdır (Ş. Gâlib)	
Resen-i 'âşkı takıp gerden-i teslîmimize Bir gün elbet giderek biz dahi Mansûr oluruz (Yahya Sezâî Efendi)	
Kızarmış terleyip ruhsârın ey meh tâb göstermiş Halîl-âsâ cemâlin âteş içre âb göstermiş (Rahşanî)	
Ben şâirim o kâmet-i mevzûnu doğrusu Sevmem desem de bil ki yalan söylerim sana (Nedîm)	
Âlemi teshîr için hâtem ne lâzım tab'ıma Ben Süleymân-ı hayâlim neyleyim engüşteri (Nef'î)	
Bir siyeh-çerde-i Dâvud-sadâ virdi ezân Mescid-i Ahmed-i Muhtar'da gûyâ ki Bilâl (Nâdirî)	
Mâsivâ nakşına iplik kadar olma mâ'il Ehl-i tecrîdi yolından alı kor bir iğne (Es'ad Dede)	

16. İRSÂL-İ MESEL

Şiirde düşünceyi kuvvetlendirmek için atasözü, deyim ya da çok bilinen bir deyişi kullanmaktır.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Ey güzellik göğüne hûrşîd olan yakma bizi Yerde kalmaz çün bilirsin dûd-ı âhı kimsenin (Necâtî)	
Habîb eşiği rakîbe şeref verirdi velî Çemende gezmek ile zâğ andelîb olmaz (Necâtî)	
Zülfün hayâli cânımı yaksa 'aceb degil Âdet durur ki şem' yakarlar çü şâm ola (Ahmed Paşa)	
Elbette bu hâlimden o yârin haberi var "Fi'l-kalbi mine'l-kalbi ile'l-kalbi sebilâ" (III. Murâd) (Kalpten kalbe yol vardır)	
Cihân-ârâ cihân içindedir arayı bilmezler O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler (Hayâlî)	
Geldimse ne var ben şuarâ bezmine âhir Âdet budur âhirde gelir bezme ekâbir (Nev'î)	
"Kadr-i zer zer-ger şinâsed kadr-i gevher gevherî" Kadrin anınçün bilen yoktur şeh-i ekrem gibi (Nef'î) (Altının değerini kuyumcu, cevherin değerini mücevherci bilir)	
Agyâr elemin çekme gönül nâfile gamdır Hasmın sitemin anlamamak hasma sitemdir (Nef'î)	

Dr. Yusuf Can Tiraş

Gedâyız müstahik kesme zekâtın Kesilmez ayağı bir sürçen atın (Şeyhî – Hüsrev ü Şîrîn)	
Gül olmaz hârsız âdet hemîndir Zer ü gevher kilidi âhenîndir (Şeyhî – Hüsrev ü Şîrîn)	
Ger varma otağına rakîbin kim bilirsin İt oldugu yere melek etmez güzer ey dost (Ahmed Paşa)	
Her dem rakîbi gönlüm içinde andığım bu kim Issın ağırlayan itine üstühân verir (Ahmed Paşa)	
Demiş her gonceye âşıklıgım râzın sabâ derler El ağzın tutmak olmaz korkarım ey gül sana derler (Fuzûlî)	
Bin câna vermese n'ola bir bûsesini yâr Az olıcak meta' olur anın bahâsı çok (Ş. Yahyâ)	
Tok olanlar bilemez çektiğini aç kalanın Sırtı pek kimseye ahvâl-i şitâ yaz görünür (Sâmî)	
Kirpikleri uzundur yârin hayâle sığmaz Meşhûr bir meseldir mızrak çuvala sığmaz (Havâî)	

17. İKTİBÂS

İrsal-i mesele benzer. Anlamı kuvvetlendirmek için âyet, hadislerden faydalanmaktır.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Hâk-i pâyin olduğum gördü dedi kâfir rakîb Taş ile bağrın doğüp "yâ leytenî küntü türâb"	"Keşke ben de toprak olsaydım" (Nebe Sûresi/40)
Takdîr-i İlâhî'de sakın etme cedel Bestir sana "lâ-yüs'elu ammâ yef'al" Maksûdunu âhir verir Allâh Nazîm Sen eyle hemân sa'yini meşkûr evvel (Nazim)	"Tanrı işlediğinden sorumlu olmaz, onlar sorumlu olurlar" (Enbiyâ Sûresi / 23)
Sensin şeref-i zâtını derrâk senin Şerh eyleyemez sıfatın idrâk senin Unvân-ı kitâb-ı midhatin olmuş ezel "Levlâke lemâ halaktü'l-eflâk" senin (Nazim)	"Eğer sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" (Hadis)
Sa'y edip isyâna destimde o kaldı âkıbet Zâhir oldu "leyse li'l-insâni illâ mâsea" (İzzet Molla)	"İnsan ancak çalıştığına erişir" (Necm Sûresi/39)
"Utlubü'l-ilme velev bi's-Sîn"i tasdîk eyleyen İlme gâyet vermeyip hemvâre cüst ü cûdadır	"İlmi arayınız, velev ki Çin'de olsun"(Hadis)
Bî-bekâdır bu menzil ey ahbâb Fetteku'llâhe yâ uli'l-el-bâb (Mevlânâ Ahmed)	"Artık ey tam akıllılar! Allah'tan sakının" (Talâk Sûresi/10)
Hâme-i te'kîd-i Hak "Nasru minellâhi" âyetin İde sebt şukka-i râyât-ı nusret rehberi	"Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri bunlarla müjdele" (Sâf Sûresi/13)

Dr. Yusuf Can Tıraş

Zâlimlere bir gün dedirir kudret-i Mevlâ "Tallâhî lekad âserekellâhü 'aleynâ" (Ziyâ Paşa)	"Kardeşleri dediler ki: Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış.Gerçekten biz hataya düşmüşüz" (Yûsuf Sûresi / 91)
Makâm-ı "kâbe kavseyni" geçip mânend-i tîr oldum Müyesser oldı ana matlab-ı a'lâ-yı ev ednâ (Nâdirî)	"Araları iki yay kadar veya daha az kaldı" (Necm Sûresi/9)
Ne nefh-i sûr ki ol hûr ger terennüm ide Kopa gele lahidinden kamu "izâm-ı remîm" (Kadı Burhâneddîn)	"Kendi yaratılışını unutarak bize misâl getirmeye kalkıştı: - Çürümüş kemikleri kim diriltebilir? Dedi" (Yâsin Sûresi/78)
Yakın oldu ki bulmışsan hidâyet Delîl için "hüden lil müttekîn"dir (Nesîmî)	"O kitap, onda asla şüphe yoktur. Müttakîler için bir yol göstericidir" (Bakara Sûresi/2)

C) DİĞER SÖZ SANATLARI

1. CİNAS

Söylenişleri ve yazılışları aynı, anlamları farklı sözcükleri bir arada kullanmaktır. Bu sanatın diğer adı "tecnis"dir.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Sözün tûtiyle bülbülden işitdim Girü şâhın senâsını iş itdim (Ahmedî)	
Senin hûnî gözün cânâ girer bir demde bin kana Bu kanlar içici kâfir aceb kana kaçan kana (Visâlî)	
Kısmetindir gezdiren yir yir seni Göğe çıksan âkıbet yir yir seni (İbni Kemâl)	
Gerçi ey dil yâr için yüz verdi yüz mihnet sana Zerrece kat'-ı mahabbet etmedin rahmet sana (Fuzûlî)	
Bî-basar fark edemez kanda basar ol âhû Yini izi tozunu dîde-i bînâ gözetir (Bâkî)	
Dağlar kim mihrin ile sînede mihr etmişem Göz göz olup hâlimi sen mehlikâya ağlar(Bâkî)	
Yine şol denlü cefâ eyledi sengîn-dilimiz Daha güzeller adın anmağa varmaz dilimiz (Bâkî)	
Devr-i gül erdi gonca-sıfat olma teng-dil Azm eyle tarf-ı gülşene gül gibi gül açıl (Bâkî)	
Nihâl-i tâzedir kaddin dehânın gonce rûyun gül	

Dr. Yusuf Can Tığ

Bir iken iki olsun gel açıl gonce-dehânım gül (Ş. Yahyâ)	
Teşrîfin ile ikbâl yüz tuttu ehl-i Şâm'a Oldu sevâd-ı ceyşin ruhsâr-ı Şâm'a şâme (Osman Nevres)	
Bir pîr gelip nâ-gâh pend etti ale'l-âde Al destine bir bâde derd ü gamı ver bâde (Ş. Gâlip)	
Âteş ile söyleşir zebânı Gûyâ o cehenneme zebânî (Ş. Gâlip)	
Tal'atın ayını çün âyîneye benzedirem Ben beni tanlaram ol ayı neye benzedirem (Ahmed-i Dâî)	
Her nefeste işledim ben bir günâh Bir günâh için demedim bir gün âh (Süleymân Çelebi)	
Âh kim ömrüm cihân mülkünde cânânsız geçer Ben cihân mülkün niderem çünki cân ansız geçer (Ahmed Paşa)	
Câna bu nâz u gunce aceb nolusar meâl Dil hod senindurur dileğin cân ise me al (Nizâmî)	
Göricek yârin elde ok u yasın Benimçün hâce başla oku yâ-sîn (Necâtî)	
Sînesin etse kaçan kân-ı ma'ârif ârif Kılsa her harfe nazar bir nice ma'nâ görünür (Bâkî)	
Dedim ki küllî cerâhat beden dedi seri ver Cerâhatin gidicek başı Zâtî râhat olur	
Mey-âşâmân-ı bezmin sözleri hep câmdır Cem'dir Bizim güftârımız sâkî mey-i gül-fâmdır femdir (Cevrî)	
Goncalar ağız açıp derler zebân-ı hâl ile Tâzele peymânelerle vaktidir peymânını (Necâtî)	
Ey Fuzûlî öldün efgân etmedin rahmet sana Rahm kıldın halka efgânınla zahmet vermedin (Fuzûlî)	
Gerçi dilde var gam-ı aşkın gibi bir bârımız Çok şükür Mevlâya bâri sendin ey cân yârımız	

Dr. Yusuf Can Tıraş

2. KALB

Bir sözcüğün harflerinin yerlerini değiştirerek yapılan cinastır. Sözcüğün harflerinin değişmesiyle ortaya çıkan sözcüğün de anlamlı olması gerekmektedir.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Belin nişânını sordum lebinden eydür kim Dilin tut eyleme kâli ki bunda sığmaz kıl (Şeyhî)	
Belini koçmadadır ol sanemin derd ü belâ Yoksa şîrîn lebi âşıklara hâzır helvâ (Bâkî)	
Lâm-ı zülf-i sür-nigûnı göricek gamgîn gönül	

Şol kadar şâd oldu san dünyâ dolusu mâlı var (Zâtî)	
Külâh-ı devlet ile fahr kılmaz şol ki müdriktir Ki sonu devletin lettir külâhın kalbi hâliktir (Zâtî)	
Nazîrin yoktur ey Zâtî latif elfâza mâliksin Şu kim mâliktir elfâza kelâma kalbi mâliktir (Zâtî)	
Eğer kim hil'at-i zer-beft giysem sensiz ey dil-ber Diye cân kalb ile cisme bunun her bir teli lettir (Zâtî)	
Mûr gibi emrine kılmış itâat halk-ı Rûm Râm olupdur ntekim Mûsâ'ya ey şeh sihr-i mâr (Sürûrî-i Kadîm)	
Elde bulundu 'izzet ü 'irfân olur revây Yâver bize değildir emel-i şöhret ü riyâ	
Işk odunu gönülde yakıp ol oda ısın Kalb-i şitâyı âteş ile lâle-zâr kıl (Ahmed-i Dâî)	
Feth ü zaferle erişiben dâr-ı mülküne Kıldı 'adû rikâbını kılıcına kırâb (Ahmedî)	
Kaş râ kad elif dehân ise mîm Kıldın ey mâh halkı emrine râm (Bâkî)	
Perîşân kalb ile ter gül temâşâ eyledim anda Nigârın giydiği gül-berg-i ter mânend-i terliktir (Zâtî)	
Dahl ide huld-ı berîne kasrının her safhası Raks urur havzın içinde mihr ü meh subh u mesâ (Lâmiî)	

3. İŞTİKÂK

Aynı kökten türeyen sözcüklerden en az iki tanesinin bir dize ya da mısrada yer almasıdır.

Örnek Beyitler	**Açıklamalar**
Sabûhı ver ki sabâh etti fâlıku'l-asbâh Ki gitti ay u togar gün ü dinlenir mısbâh (Kadı Burhaneddîn)	
Cihân fütûhuna Cem câmdır demiş miftâh Gelin mülâzım-ı câm-ı cihân-nümâ olalım (Şeyhî)	
Sudan topraktan olmaz böyle terkîb Meğer sen akl u candasın mürekkeb (Ahmedî)	
'Âkil ü ma'kûl ü 'akl u 'âşık u ma'şûk u 'ışk Cümle sensin pes nireden geldi bunca kîl ü kâl (Ahmedî)	
Sıddîk kim sadâkat ile yâr-ı gâr olup Tasdîkının tasavvurudur sıdk-ı asdikâ (Cemâlî)	
Sipâh-ı gam n'ola ayaklar ise 'uşşâkı Râ'iyyetine o şâhın ri'âyeti yoktur (Bâkî)	
Derûnun pür-ma'ârif hem-nişînin merd-i 'ârif kıl Açılma ey yüzü gül şahs-ı nâdâna kitâbâsâ (Bâkî)	
La'l-i lebine derler idi rûh-ı musavver Olaydı eğer rûh-ı musavver mutasavver (Bâkî)	
Bir gazel dedim gözün vasfında sihr ettin yine Der gören bunu diyen şâir değil sehhârdır (Zâtî)	
Safâ mı yoksa kudûret mi bilmeden kaldık Hücûm-ı hâtıradan hâtıra hutûr edecek (Nâilî-i Kadîm)	

Dr. Yusuf Can Tıraş

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin efendim Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim (Ş. Gâlib)	
Elemin kays'a kıyâs etme dil-i mahzûnun Yok idi 'aklı ne derdi var idi Mecnûn'un (Bâkî)	

NOT: Türkçe sözcüklerde de iştikak yapılmaktadır:

"Hâl ü müstakbeli ne olsa gerek

Sevmedi, sevmemişdi, sevmeyecek" (Muallim Nâcî)

4. AKİS

Bir mısra ya da cümlenin, cümle içindeki ibarenin sonunu başa, başını da sona almaktır.

Örnek Beyitler
Islâhım eylemem teemmül Kim gül tiken olmaz u tiken gül (Fuzûlî)
Veh ne sâhirsin ki oddan su çıkardın sudan od Derledip ruhsârın gül gül kılanda tâb-ı mül (Fuzûlî)
Kabz u bastı bu yolun der-pey olur birbirine Her düzün bir yokuşu her yokuşun bir düzü var (Pertev Paşa)
Şems-i asr idi asrda şemsin Zılli memdûd olur zamânı kasîr (İbni Kemâl)
Fikrim tebeddül eylemez âlem tebeddül eylese Âlem tebeddül eylese fikrim tebeddül eylemez (Muallim Nâcî)
Hem ârızın öp hem lebin em vech degüldür Gül sohbeti mülsüz ola mül sohbeti gülsüz (Emrî)
Dîdem ruhunu gözler gözler ruhunu dîdem Kıblem olalı kaşın kaşın olalı kıblem Cennet gibidir rûyın rûyın gibidir cennet Âdem doyamaz sana sana doyamaz âdem Gamzen cigerim deldi deldi cigerim gamzen Bilmem nic'olur hâlim hâlim nic'olur bilmem Vuslat bileli hicrin hicrin bileli vuslat Mâtem görünür şâdî şâdî görünür mâtem Zahmım göricek cânâ cânâ göricek zahmım Merhem koyasın bir gün bir gün koyasın merhem Sen de nazarı dâim dâim nazarı sende Âlem yüzüne meftûn meftûn yüzüne âlem Olsun ko Nazîm ey gül ey gül ko Nazîm olsun

Dr. Yusuf Can Tiras

Her dem gülüne bülbül gülüne her dem

5. İÂDE

Bir şiir içinde, her beytin son sözünü, sonraki beytin başında ilk sözcük olarak kullanmaktır. Bir diğer adı reddü'l-acz ale's-sadr'dır.

Örnek Beyitler	
Ey güzellik göğünün mâh-ı münevver kameri Şâd kıl gönlümü gün gibi tulû' et seherî Seherî aşk ile meydana girip seyr edeyim Ola ki peyk-i sabâdan ere yârin haberi Haberi olsa anın yoluna cân verdiğime Görüben gamzen okun sînesin eyler siperi Siperi sînesi olmayanın ey kaşı kemân Boynuna Şîr Alî tîgı vü Müslim teberi Teberi alıp eline meh-i nev gökte durur Tâ ki def eyleye sen şâha erişen zararı Zararı var sanemâ ben kula cevr eylemenin Çünkü eflâke erer âteş-i âhım şereri Şerer-i âhımı ey dost benim sanma güzel Astı kandîl göğe şûle-i âhım eseri Eseri kılca belirmez belinün çün sanemâ Yine yok yere kuşanırsın o zerrîn kemeri Kemer-i gayreti aşk ile kuşanıp beline Yâr kûyunu tavâf eyledi Zâtî seherî	
Mısr-ı cemâl içinde sen Yûsuf-ı huceste Sen Yûsuf-ı huceste aşkında ben şikeste Aşkında ben şikeste bil ey tâbîb-i dil kim Düştüm gamınla derde oldum ölümlü haste (Sunhî)	
Âşinâ olur Hak'a halkı doyuran aşına Artar ol günden güne hâşâ ki alça aşına Kaşına vü gözine şol çarh zeynin dürtünen Hûba benzer her ki ayruk dırnağıyla kaşına	

Dr. Yusuf Can Tıraş

6. TARSİ'

Şiirde, mısralardaki sözcüklerin sayı, ölçü ve uyak açısından birbirine uyumlu olmasıdır.

Örnek Beyitler
Ol mâlik-i milk-i mâh-ı âlem Ol sâlik-i silk-i râh-ı Âdem (Cemâlî)
Yârdan cevr ü cefâ lutf u kerem gibi gelir Gayrdan mihr ü vefâ derd ü elem gibi gelir (Bâkî)
Ol şeh-i kâm-kâr gelmez mi Ol meh-i nâm-dâr gelmez mi (Bâkî)
Tapundur Ka'be-i ulyâ-yı ashâb-ı vefâ kıblem Kapundur Mescid-i Aksâ-yı erbâb-ı safâ kıblem (Bâkî)
Bir kılca meyânı ol da ma'dûm Bir nokta dehânı ol da mevhûm (Lâmiî)
Cem' oldu bezm-i sohbete yârân birer birer Câm akdı dest-i işrete rindân birer birer (Nâbî)

7. MUAMMÂ – LUGAZ

Divan şiirinde bilmecedir. İnsan soruluyorsa muammâ, insan dışındaki nesneler soruluyorsa lügaz adını alır.

Sen bizi bî-âşinâ zannetme ey hûrî-likâ Meclis-i âlemde kalmaz âşinâ bî-âşinâ (Nâbî) Bende yok sabr u sükûn sende vefâdan zerre İki yoktan ne çıkar fikr edelim bir kerre (Nâbî)	
Dedim adın nedir tebessüm edip Dedi bir nokta ile zâhir olur (Tâhir)	
Şâh-ı tûbâ serv-i kaddinle gelirse bir yere Her gören cânâ olur elbet tarafdârın senin (Sünbülzâde Vehbî)	Tâhir
Bir katre mâ düşünce gülün kalb-i pâkine İsmim çıkar hemân varak-ı tâb-nâkine (Nâmık Kemâl)	Kemâl
Nedir kim ol iki yüzlü münâfık Nümâyân çehresinde levn-i âşık Gezer dünyâyı hem bî-dest ü pâdır Mukîm-i hâne-i ehl-i gınâdır Taâla'llâh nedir ada bu kudret Yemez içmez verir dünyâya ni'met (Sümbülzâde Vehbî)	Altın

8. HARFLERLE YAPILAN SANATLAR

Arap harflerini benzetme unsuru olarak kullanmaktır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Örnek Beyitler	Açıklamalar
Nas getirdi hüsnünün da'vâsın isbât etmege Ol ki yârin kaşını nûn u gözün sad eyledi (Dehhânî)	
Kamu ışk ehli katline şu gamze nass-ı kâtı'dır Görinelden berü ey meh kaşın nûnı gözün sadı (Cem Sultan)	
Mîm ağzın dâl zülfün cânım u ömrümdurur Hey elâ gözlüm meded şol mîm ü dâlindan meded (Necâtî)	
Ey boyu servim elif gibi yolunda doğruyam Râ kaşınla dâl zülfün etmesinler beni red (Necâtî)	
Sînede sıfr u elif dâğını benden sorman Kim anın sırrını yürekte olan âh bilir (Necâtî)	
İki zülfü dâla benzer ortada kaddi elif Vay bu zâlim şöyle baştan ayaga dek dâddır (Necâtî)	
'Ayn-ı ulâ vü şîn-ı şerek kâf-ı kadr ile Dâl etti hâ-yı hamdine tekrâr mîm ü hâ (Cemâlî)	

9. TARİH DÜŞÜRME

Arap alfabesindeki harflerin sayısal değerlerini kullanarak, önemli olayların tarihini vermedir. Tarih düşürmede en usta şair Sürûrî'

ا elif : 1	ك kef : 20	ر re : 200
ب be : 2	ل lam : 30	ش şın : 300
ج cim : 3	م mim : 40	ت te : 400
د dal : 4	ن nun : 50	ث se : 500
ه he : 5	س sin : 60	خ hı : 600
و vav : 6	ع ayn : 70	ز zel : 700
ز ze : 7	ف fe : 80	ض dad : 800
ح ha : 8	ص sad : 90	ظ zı : 900
ط tı : 9	ق kaf : 100	غ gayn : 1000
ى ye : 10		

Arap alfabesinde bulunmayan, " پ pe, چ çim, ژ je ve ك gef" harfleri, " ب be, ج cim, ز ze ve ك kef" değerinde sayılır.

(Cem Dilçin (1983), Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları).

Örnek Beyitler	Açıklamalar
Feth-i Bagdâd'ı târîh oldı "gazâm" (IV. Murad)	
Feth-i İstanbul'a fırsat bulmadılar evvelûn Feth idüp Sultân Mehemmed didi târih "âhirûn" (Avnî)	
Tezevvüc itdi Âsım Begefendi (Sürûrî)	
Çıkarup leşker-i küffârı didim târîhin Belgrad kal'âsını aldı Mehemmed Pâşâ (Koca Râgıp Paşa)	

10. MÜLEMMÂ

Türkçe, Arapça ya da Farsça ile karışık olarak yazılan gazellerdir.

Örnek Beyitler
Ol müşg-bû gazâle ihlâsum eyle vâzıh “Bellig sabâ selâmen miskiyyetü’r-revâyih” Olgaç habîbe vâsıl bizden hem olma gâfil “Lâ-takta’i’r-resâyil lâ-tektümü’s-sarayıh” (Fuzûlî)
Dânî ki min zi âlem yalguz sini sever min Ger der berem neyâyî ender gamet öler min Men yâr-ı bâ-vefâyam ber men cefâ kılursen Ger tû-zi men nepursî men hod sinir sorar min (Mevlânâ Celâleddîn Rûmî)

Dr. Yusuf Can Tıraş

5. HAFTA

NAZIM BİÇİMLERİ

SINAV ANALİZİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (2013-2019)

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
2 (Musammat) (Kaside)	3 (Kasidenin bölümleri – Rubai - Musammat)	2 (Gazel – Mesnevî)	-	1 (Kasidenin bölümleri -	1 (Musammat)	1 Mahlas beyti)

TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ (2013 – 2019)

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1 (Rubai)	2 (Mesnevî – Mersiye)	1 (Kıta)	-	-	-	1 (Mesnevî)

Bu hafta;

- **Her nazım biçimini örnek metinler üzerinden açıklayacağız.**
- **Her nazım biçiminden bir metni şerh edeceğiz.**
- **Özellikle mesnevi ve musammatlar üzerinde duracağız.**
- **Birbirine benzeyen nazım biçimlerinin farklarını belirteceğiz.**

Dr. Yusuf Can Tıraş

1. BEYİTLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

1. GAZEL

- Temel birimi beyittir.
- Birinci beyit musarra olup dizeleri birbiriyle uyaklıdır. Diğer beyitlerin ise ikinci mısraları birinci beyitle uyaklıdır: aa-xa-xa-xa-xa.

Ölme gönül firâk ile Îsî-nefes gelür
Yanma ciger figân ile feryâd-res gelür

Ol izzet ıssı hâceye eydün ki vaktidür
Hasta kulın sorarsa ki dahı nefes gelür

Cân bülbüli teferrüc-i dîdâr kılmasa
Firdevs bûstânı gözine kafes gelür

Her bî-haber ne bile mahabbet safâsını
Nâ-merde aşk derdi hevâ vü heves gelür

Çeksün nihân sürâhiyi sûfî-i savmaa
N'ola giceyse şahne işidür ases gelür

Bilmez kimesne kâfîle-i dostdan haber
Geh geh budur kulaguma bang-i ceres gelür

Şeyhî ko peşşeyi dahı şehbâzı kıl şikâr
Sîmurg-ı himmet olana âlem meges gelür

Mefûlü/Fâilâtü/Mefâîlü/Fâilün

- Gazelin ilk beytine "matla", son beytine "makta"; matla'dan sonraki beyte "hüsn-i matla", makta'dan önceki beyte "hüsn-i makta" denir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Son beyitte şairin mahlası yer aldığından "mahlas beyti" olarak adlandırılır. Mahlashâne de denilmektedir. Bir gazelin birden fazla beytinde mahlas bulunabilir. Mahlas kullanılmamış gazeller de mevcuttur:

Dâim Necâtî nâleye âheng eder gönül Tâ erganûn-ı âh ile efgâna yanayın Mahlas gibi Necâtî'nin alçakta kaldığı Eş'ârum ile defter ü dîvâna yanayın
Ma'lûmdur benim sühanım mahlas istemez Fark eyler anı şehrimizin nüktedânları (Nedîm)

- Gazel içinde birden fazla musarra' beyit varsa bu gazellere "zâtü'l-metâli' / zü'l-metâli'" denilmektedir.

Kad-i bülend mi ʿömr-i hezâr-sâl mıdır O la'l-i nâb mı ser-çeşme-i zülâl mıdır Şafak mı şebde ya hattında rûy-ı âl mıdır Subuh sitâresi mi gerdeninde hâl mıdır Dehen mi nüsha-i hüsnündeki meâl midir Miyân mı mısra'-ı kaddindeki hayâl midir (…) Leb ü miyânından idi bahsiniz Nedîm ile hep Dahı miyânede ey dil o kîl ü kâl midir (Nedîm)

- Her dizesi birbiriyle uyaklı olan gazellere "musarra" ya da "müselsel" adı verilmektedir.
- Şair, matla'da yer alan birinci ya da ikinci dizeyi makta' beytinde yinelerse buna "redd-i matla'"denir. Eğer, matla' ve makta' haricindeki dizeler yinelenirse "redd-i mısra" adı verilmektedir.

Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdür gönül Ehl-i 'aşkun hâsılı sâhib-mezâkıdır gönül Bir nefes dîdâr içün bin cân fedâ etsem n'ola Nice demlerdür esîr-i iştiyâkıdur gönül Dildedür mihrin ko hâk olsun yolunda cân u ten Ben ölürsem âlem-i ma'nâda bâkîdür gönül Zerredür ammâ ki tâb-ı âfitâb-ı 'aşk ile Rûzigârın şemse-i tâk u revâkıdur gönül Etse Nef'î n'ola ger gönlüyle dâim bezm-i hâs Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdür gönül

Dr. Yusuf Can Tiras

- Mahlasın hem mahlas hem de farklı bir anlamda kullanılmasına "hüsn-i tahallus" denir.

Minnet Hudâ'ya devlet-i dünyâ fenâ bulur Bâkî kalır sahîfe-i âlemde adımız
Zevk-i Bâkî bulayın dersen eğer âhir-kâr Âlemin zevk u safâsın gam u âlâma değiş

- Mahlas beytinden sonra gazel bitmiyorsa, bu gazellere "gazel-i müzeyyel" adı verilir. Bu beyitlerde şairler genellikle padişahı, devlet ve din büyüklerini överler.

Oldu Nef'î fikr-i la'l-i yâr ile mest-i müdâm Bâde de nûş etse olmaz sûfî-i nâ-dân mest Hak Ta'alâ Pâdişâh'ın ʿömrün efzûn eylesin Etmez oldu devletinde yok yere efgân mest

- Gazellerin beyit sayısı 5-9 arasında değişmekle beraber, 5'ten az, 9'dan fazla beyte sahip olan gazeller de bulunur. Gazelin mahlas beyti yoksa "nâ-tamâm gazel"dir.
- Gazelde genel olarak aşktan bahsedilse de herhangi bir konu sınırlaması yoktur. Her şair mutlaka gazel yazmıştır.

- **Gazel Türleri:**
  1) **Âşıkâne Gazel:** Aşktan, sevgilinin verdiği mutluluktan, aşk yolunda çekilen çilelerden mutlu olmaktan, aşk yüzünden edilen feryatlardan bahseden gazellerdir. En önemli temsilcisi Fuzûlî'dir

Menem tek hîç kim zâr u perîşân olmasun yâ Rab Esîr-i derd-i 'aşk u dâg-ı hicrân olmasun yâ Rab Dem-â-dem cevrlerdür çekdügüm bî-rahm bütlerden Bu kâfirler esîri bir Müselmân olmasun yâ Rab Görüp endîşe-i katlümde ol mâhı budur derdüm Ki bu endîşeden ol meh peşîmân olmasun yâ Rab Çıharmak etseler tenden çeküp peykânın ol servün Çıkan olsun dil-i mecrûh peykân olmasun yâ Rab Cefâ vü cevr ile mu'tâdem anlarsuz n'olur hâlüm Cefâsına had ü cevrine pâyân olmasun yâ Rab Demen kim adli yok yâ zulmi çoh her hâl ile olsa Gönül tahtına andan özge sultân olmasun yâ Rab Fuzûlî buldı genc-i 'âfiyet meyhâne küncinde Mübârek mülkdür ol mülk virân olmasun yâ Rab

Dr. Yusuf Can Tras

2) **Rindâne Gazel:** İçkiyi, içki zevkini, içki ile ilgili düşünceleri, hayata karşı ilgisizliği bir o kadar da yaşamaktan zevk almayı, "carpediem" anlayışıyla yazılan şiirlerdir. En önemli şairi Bâkî'dir.

Pür olup devr idicek meclis-i mestânı kadeh
Çarh olur halka-i rindân meh-i tâbânı kadeh

Felek-i 'işrete bir ahter-i ferhunde iken
Yine Mirrîh-sıfat turma döker kanı kadeh

Meclis-i mey ki bedenlerle hisâr olmışdur
Şehr-i işretdür anun âfet-i devrânı kadeh

Devr-i meclis ki safâ câmi'nün çenberidür
Âb-ı rengîn ile kandîl-i fürûzânı kadeh

Yaraşur halka-i rindâna desem ey Bâkî
Hatem-i Cem'dür anun la'l-i Bedahşân'ı kadeh

3) **Şûhâne Gazel:** Kadını, aşkın zevklerini, çapkınlığı, coşkuyu anlatan gazellerdir. En önemli temsilcisi Nedîm'dir. Bu sebeple Nedîmâne tarz olarak da anlandırılır.

Sâk u sürîn ü gabgab ü leb meşrebimcedir
Ser-tâbe-pây hâsılı hep meşrebimcedir

Bir câm bir de la'l-i lebin sundu mugbeçe
Pîr-i mugân olası 'aceb meşrebimcedir

Bedr-i tamâmına nazarın degmesin felek
Meclisde 'ayş u nûş bu şeb meşrebimcedir

Sâgar gibi bahâne-i nûş-ı şarâb ile
Bûs-ı dehân-ı yârı taleb meşrebimcedir

Bezm-i şarâbdan geçemem dogrusu Nedîm
İşret tabîatımca tarâb meşrebimcedir

4) **Hikemî Gazel:** Ahlak ve öğüt verme üzerine kurulu gazellerdir. En önemli temsilcileri Nâbî, Koca Râgıb Paşa ve Sâbit'tir.

Kim düşer dâmenime katre-i hûndan gayrı
Kim öper pâyımı zencîr-i cünûndan gayrı

Hep şikâyetdeyüz ammâ ki yine başımıza
Kimimiz var dönecek çarh-ı nigûndan gayrı

Hayf o bî-çâre-i ber-geşte-i dilin hâline kim
Olmaya çâre-geri baht-ı zebûndan gayrı

Dr. Yusuf Can Tıraş

Nice tefhîm ideyim hâlimi çeşm-i yâre
Gördügi bildügi yok mekr ü füsûndan gayrı

Nesi var cünbüş-i kânûn-ı cihânun Nâbî
Bî-nemek zemzeme-i perde-bîrûndan gayrı

5) **Sebk-i Hindî:** Hint tarzı da denilen bir akımdır. Bu tarzda anlam kapalılığı, soyutluk,ıstırab, acı vs. önemlidir. Nâilî, Fehîm-i Kadîm, Cevrî, Vecdî, Mezâkî, Şeyh Gâlib en önemli temsilcileridir. Ayrıca işlenecektir.
6) **Türkî-i Basit:** Sade Türkçeyle gazel yazmaktır. Aydınlı Visâlî, Tatavlalı Mahremî, Edirneli Nazmî en önemli temsilcileri olmakla beraber, çok fazla taraftar bulamamıştır.

- Beyitleri arasında anlam birliği olan gazellere "yek-âheng"; ses birliği olan gazellere de "yek-âvâz" gazel denilir.
- Gazeller, aruzun her vezniyle yazılabilir.
- Mesnevîlerde, kasidelerde gazel yer alabilir. Bu gazellerin bulunmasının bir amacı uzun şiirlerde monotonluğu kırmaktır.
- Dize ortalarında iç uyak bulunan gazellere de "musammat gazel" denir. Bu gazellerde beyitler iki eşit parçaya bölünebilir. Örnek için; 16. Yüzyıldan Seçilen Örnek Şiirde Vezin Bulma – Fuzûlî'nin Gazeli.

2. KASÎDE

- Belli bir amaç üzerine yazılan uzun şiirlerdir.
- 33-99 beyitten oluştukları belirtilse de 33'ten az 99'dan fazla beyitten oluşan kasideler bulunmaktadır.
- Kafiye düzeni şu şekildedir: aa-xa-xa-xa….
- İlk beyte matla', son beyte makta'; ikinci beyte hüsn-i matla', sondan bir önceki beytine hüsn-i makta adı verilir.
- Şairin mahlasının olduğu beyte "taç beyit" adı verilir.
- En güzel beytine "beytü'l-kasîd" ya da "şah beyit" denilir. Bu beyitler, okuyanın zevkine bırakılmıştır. Belli değildir.
- Şair, kasidenin herhangi bir yerinde matla' beytini yinelerse "tecdîd-i matla'" denir. Bir kasidede birden fazla yapılabilir.
- Matla' beyitleri birden fazla olan kasidelere "zâtü'l-metâli'" ya da "zü'l-metâli'" denir.
- Kasideler yazıldığı dönem ile ilgili bilgiler veren tarihi belgelerdir.
- Kaside 6 bölümden meydana gelir:

Dr. Yusuf Can Tıraş

a) **Nesîb/Teşbîb:** Giriş bölümüdür. Giriş kısmında aşktan söz edilirse nesîb; aşkın dışındaki konulardan bahsedilirse teşbîb adı verilir. Genellikle 15-20 beyitten oluşur. Burada bahsedilen konu kasideye başlık olabilir. Nesîb bölümüne göre kaside çeşitleri şu şekildedir:
   1) **Bahâriye:** Nesîb'de baharın gelişinden, güzelliğinden çiçeklerden bahsedildiği kasidelerdir.
   2) **Şitâiye:** Nesîb bölümünde kış mevsiminden söz eden kasidelerdir.
   3) **Temmûziye:** Nesîb'de yaz mevsimi ve onun bunaltıcı sıcaklığından söz eden kasidelerdir. Nef'î ve Fehîm-İ Kadîm'in temmûziyesi bulunmaktadır.
   4) **Ramazaniye:** Nesib'de ramazan ayını anlatan kasidelerdir.
   5) **Iydiye:** Bayramlarda sunulan ve nesîb bölümünde bayramın gelişi, yaşattığı sevinçlerden bahseden kasidelerdir.
   6) **Nevrûziye:** Nevruz bayramı ile ilgili kasidelerdir.
   7) **Rahşiye:** Nesîb bölümünde atların anlatıldığı ve övüldüğü kasidelerdir. Nef'î'nin IV. Murad'a sunmuş olduğu rahşiye önemlidir.
   8) **Hammâmiye:** Nesîb bölümünde hamamlardan ve hamamın içindeki bir güzeden bahsedildiği kasidelerdir. Nedîm'in hammâmiyesi bulunmaktadır.
   9) **Dâriye:** Devlet büyüklerinin yaptırdıkları köşklerin anlatıldığı kasidelerdir.
   10) **Cülûsiye:** Padişahların tahta çıkmaları üzerine yazılan kasidelerdir.
   11) **Kudûmiye/ İstikbâliye:** Savaştan ya da seferden dönen padişahın gelmesi üzerine yazılan kasidelerdir.
   12) **Fethiye:** Bir memleketin fethi dolayısıyla yazılan kasidelerdir.
   13) **Sulhiye:** Savaş sonunda imzalanan anlaşma ve barış sonucu yazılan kasidelerdir.

- **Girizgâh:** Nesibden medhiye bölümüne geçilteki beyit ya da beyitere verilen isimdir.
- **Medhiye:** Kaside sunulan kişinin övüldüğü bölümdür.
- **Tegazzül:** Kasidede medhiyeden sonra monotonluğu kırmak için söylenen gazeldir.
- **Fahriye:** Kaside içinde şairin kendisini övdüğü bölümdür. Nef'î bu bölümü genişletmiştir. Nef'î bazı kasidelerine fahriyeyle başlar.
- **Dua:** Kaside sunulan kimsenin ve şair hakkında güzel temennilerin olduğu bölümdür.
- **Konularına Göre Kasideler:**
  a) Tevhîd: Allah'ın birliğini anlatan kasidelerdir.
  b) Münacaat: Allah'a dua edilen, yakarış edilen kasidelerdir.
  c) Naat: Peygamberimizi, dört halifeyi, on iki imamı anlatan kasidelerdir.
  d) Mersiye: Ölen bir şahsiyetin ardından duyulan üzüntüyü anlatan kasidelerdir.
  e) Hicviye: Eleştiri ve yergi içerikli kasidelerdir.
- **Rediflerine Göre Kasideler:**
  a) Verdiye – Gül redifli kasideler

Dr. Yusuf Can Uraş

b) Sünbüliye – Sünbül redifli kasideler

c) Şemsiye – Güneş redifli kasideler

d) Kelâmiye – Sühan redifli kasideler

e) Kalemiye – Kalemin niteliklerinin anlatıldığı kasideler

f) Redif harfine göre – Râiyye (r), Mîmmiyye (m)

GÜNEŞ KASİDESİ

Der-Medh-İ Sultan Mehmed Han

1- Taht urup tâk-ı felekde husrev-i hâver güneş
Giydi nârenci kabâ urundu nûr efser güneş

2- Mesned-i sultân-ı subh oldu serîr-i âsumân
Saçdı pirûze tabaklardan zer ü gevher güneş

3- Kufl açıp dürc-i zebercedden cevâhir döktü kim
Hâk gencin eyleye gencîne-i cevher güneş

4- Kulzüm-i Hindin batırmaga gümüş zevrakların
Bâd-bân-ı nûr ile donattı fülk-i zer güneş

5- Gûyiyâ Nuşîn-Revân-ı subhdur kim adı için
Lâciverdî kubbeye zincir-i zer asar güneş

6- Ya felek Mısrında sultân oldu bir Yûsuf-cemâl
Ya Züleyhâdır tutar nârenc-i zer-peyker güneş

7- Yâ cemâline cihânın nûr u fer vermek için
Rûz ruhsârından açtı anberin mi'cer güneş

8- Hak budur kim Şâh divânın temâşâ kılmaga
Düzdü tâk-ı zer-nigâra la'lden manzar güneş

9- Kendinin hüsn ü cemâlin fikr ederken germ olup
Cân diliyle eyledi bu matla'ı ezber güneş

10- Subh-dem cevlân edip tâvûs-i zerrîn-per güneş
Bûstânına sipihrin verdi zib ü fer güneş

11- Kûze-i yakut ile pîrûze-gûn dôlâbdan
Çarh-ı mînâ-rengi sîmâb etti ser-tâ-ser güneş

12- Bezm-i ayşın Zöhrenin germ etmege sâkî sıfat
Âb-gûn akdâh içinde gezdirir âzer güneş

13- Geh hamâm-i mâh-i tâbâna takar sîmîn cenâh

Geh düzer Sîmurg-ı çarha âteşîn şeh-per güneş

14- Ayda bir kez kâsesin anberle mâhın doldurur
Tâ ki Şeh bezminde bir dem gezdire micmer güneş

15-Zıll-ı Hak Sultân Muhammed Hân ki olmuşdur anun
Eşigi topragının her zerresi enver güneş

16- Nitekim her dânenin zımnında muzmerdir şecer
Zerre-i hâk-i derinde şöyledir muzmer güneş

17- Pâdişâh-ı heft iklîm-i sa'âdettir k'anun
Hâk-i pâyi cevherin edindi tâc-ı zer güneş

18- Bir şehenşâh-i kader-kadr ü kaza-râdır k'olur
Bâmına hindû Zuhal der-gâhına çâker güneş

19- Nûr-ı çeşm-i âlem ü çeşm ü çerâg-ı kâ'inat
Sensin ey Şeh kim yüzün nûrundan umar fer güneş

20- Sensin ol kim âsumân iklimine sultan iken
Gerd-i haylinden urunur anberîn efser güneş

21- Sensin ol kim hıl'at-i fermân-ı hükmün giymeden
Olmadı zer tîg ile sultân-ı bahr ü ber güneş

22- Sensin ol kim şeh-nişîn-i bezm-gâhında müdâm
Yâ Süleymân tahtıdır yâ câm-ı İskender güneş

23- Sâki-i bezmin ele câm aldıgınca der hıred
Ya güneş sagardadır yâ gezdirir sagar güneş

24- Ey ki bâb-ı rif'atinde halka-i sîmîn hilâl
Vey ki devr-i kubbe-i izzinde zer çenber güneş

25- Kadrin ordusunda gök bir sâye-bândır kim ana
Ser-imâd-ı sîmdir mâh ü tınâb-ı zer güneş

26- Ey ki mihrinden zemın ü âsuman germ olmaga
Şeb sipend olmuştur encüm fülfül ü âzer güneş

27- Ahd-i adlinde yumarlar cümle ıldızlar gözün
Girdigince çeşme-i kâfura bî-mizer güneş

28- Vermese Iûtfun eli rahm-i felekde perveriş
Mâder-i eyyâmdan dogmazdı tâ mahşer güneş

29- Nâ-gehân erse sipihre nâr-ı kahrın zerresi
Âsumân dûd-ı siyâh olurdu hâkister güneş

30- Şöyle korkutmuş yüregin hançerin tîz-âbı kim
Kanda bir su görse berg-i bîd-veş titrer güneş

31- Mihrinin bâzârına bir vech ile germ oldu kim
Kapıdan yüz kez kovarsan bacadan düşer güneş

32- Geh ser-i nîzenle bozulur sevâd-ı rûy-i mâh
Geh gubâr-ı sümm-i esbinden olur agber güneş

33- Gûyiyâ na'l-i semendindir hilâl-i ıyd-i feth
Mih-i ahterdir zafer burcunda ne ahter güneş

34- Ömr-i hasmına şebîhin etmek için her gece
Gök' giyer Şâmî zırıh mehden düzer migfer güneş

35- Düşmanın kanın döküp tig-i zer-endûdun siler
K'atlas-ı gerdûnun eyler dâmenin ahmer güneş

36- İsmetin devrânıdır isminde te'nîs olmagın
Seyre çıkdıkca bürünür nûrdan çâder güneş

37- Kangı iklîme ki pertev salsa adlin sâyesi
Ol diyar içre görünür zerreden kem-ter güneş

38- Cevher eyler çün kara topragı lûtfun tâbişi
Gam degil etmezse ayruk sengden gevher güneş

39- Mâh-ı râyât-ı celâlinden hacildir âsumân
Sâye-i şebde hayâdan gizlenir ekser güneş

40- Husrev-i rûy-i zemîn dersem ne fahr olsun sana
K'âsumân-ı kasr-ı kadrinde oldu hâk-i der güneş

41- Kanda benzer kasrına bir âfitâbıyla felek
K'anda her bir cam oluptur bir ziyâ-güster güneş

42- Hergîz olmayaydı jenginden küsûfun rû-siyâh
Ger sıgınsa sâyene âyine-i hâver güneş

43- Âfitâb-ı râyına olmaz mukâbil nice kim
Arz ede tabı u alemle nûrdan leşker güneş

44- Tîg-i âteş- bâr-ı rûşen-rûy-i dîn-ârâyınım
Kabzasına mâh ahter yüzüne zîver güneş

45- Ger Skender istese envâr-ı râyından meded
Râh-ı zulmette olurdu haylına reh-ber güneş

46- Şehriyârâ adını minberde yâd etse hatib
Nûr ile mescid dolar filhal olur minber güneş

47- Bahr-ı cûdundan felek fülkün cevâhir doldurup
Düzedir şekl-i hilâlîden gümüş lenger güneş

48- Şâh bezminde amel olmaga bu kavl-i garîb
Ediniptir Zöhre-i zehrâyi hınyâ-ger güneş

49- Ey arûs-ı hüsnüne âyine meh zîver güneş
Görünür aks-i cemâlinden cihân yek-ser güneş

50- San ki magribdir saçın k'anda gurûb eyler kamer
San ki matla'dır yakan k'andan tulu eyler güneş

51- Tûtî-i ser-sebzdir k'âyinede per gösterir
Hatt-ı ruhsârın kim olmuştur ana der-ber güneş

52- Bir gece düşümde sen mâhı der-âgûş eyledim
Gördüm olmuş nûrdan bâlîn kamer bister güneş

53- Kim ki nezzâre kıla hurşîde haddin var iken
Nâzırın çeşmine hışmından sokar hançer güneş

54- ÖyküneIden yüzüne hergîz bakılmaz yüzüne
Bî- hayâdır k'oldu bu vech ile müstahkar güneş

55- Okudum hattın lebinde kim gubâr-ı müşg ile
Çeşme-i cân üzre yazmış Sûre-i Kevser güneş

56- Raks urur hengâme-i aşkında bir cân-bâzdır
Kim olur zerrîn resenle asılıp çenber güneş

57- Bahr-ı gahmda görmedi mihrinden akan göz yaşın
Pes neden dermiş Atâyî k'o)ldu dür-perver güneş

58- Göricek yüzünde zülfü'n rismânın sanırım
Nûr ile yazmaga Şeh medhin çeker mıstar güneş

59- Husrevâ medh-i zamîrin nkr ederdim dün gece
Tâlî oldu maşrık-i endîşeden enver güneş

60- Ebr-i gam var yoksa medhinde redif etmek degil

Pertev-i zihnimden olurdu yedi kişver güneş

61- Nûr-ı mihrinden suvarıp şâhını eş'ârımın
Gülşenimde ahter olurdu şükûfe ber güneş

62- Bir nazar kıl Ahmed'e ey nûr-i çeşm-i kâ'inat
K'âb-ı Iûtfundan oluptur ebr gibi ter güneş

63- Tâ zümürrüd sebze-zârında sipihrin her seher
Sâgar-ı pirûzeye döker mey-i aşfar güneş

64- Tâ yaza nûrın kalemle çin seher nakkâş-ı sun'
Şemse-i zerrîn-i tak-ı gün bed-i ahzar güneş

65- Tâ Süreyyâ ıkdin eyler gûş-var-ı gûş-ı mâh
Tâ Benât-ün-na'şa örter nûrdan çâder güneş

66- Çarh dürcünde konulan her murâdın gevherin
Her gün etsin harc edip kapında hâk-i der güneş

67- Yazsın âsâr-ı süm-i esbin gubârî hatt ile
Mâha tâ hayt-ı şu'a ile çeker mıstar güneş

68- Ömr-i hasmın defterin tûmâr-veş dürsün felek
Nice k'ezâsından eyyâmın düzer defter güneş

Kasîde Der Na’t-ı Hazret-i Nebevî

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlare su
Kim bu denli dutuşan odlara kılmaz çâre su

Dr. Yusuf

Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Ya muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre s

Zevk-i fîgündan 'aceb yoh olsa gönlüm çâk çâl
Kim mürûr ilen bıragur rahneler dîvâre su

Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözin
İhtiyât ilen içer her kimde olsa yâre su

Suya versün bâğbân gülzân zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek verse min gülzâre sû

Ohşadabilmez gubânnı muharrir hattuna
Hâme tek bahmakdan inse gözlerine kare su

Ânzun yâdiyle nemnâk olsa müjgânum n'ola
Zâyi' olmaz gül temennâsiyle virmek hâre su

Gam güni etme dil-i bîmârdan fîgün dirîg
Hayrdur virmek karanu gicede bîmâre su

İste peykânın gönül hecrinde şevkum sâkin et
Susuzam bir kez bu sahrâda menümçün are sı

Men lebün müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelür huşyâre s

Ravza-i kûyına her dem durmayup eyler güzâı
Âşık olmuş gâlibâ ol serv-i hoş-reftâre su

Su yolın ol kûydan toprağ olup dutsam gerek
Çün rakîbümdür dahi ol kûya koyman vare sı

Dest-bûsı ârzûsiyle ger ölsem dôstlar
Kûze eylen toprağum sunun anunla yâre su

Serv serkeşlük kılur kumrî niyâzından meger
Dâmenin duta ayağına düşe yalvare su

İçmek ister bülbülün kanın meger bir reng ile
Gül budağınun mizâcına gire kurtare su

Tînet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktıdâ kılmış tarîk-i Ahmed-i Muhtâre su

Seyyid-i nev'-i beşer deryâ-yı dürr-i ıstıfâ
Kim sebebdür mu'cizâtı âteş-i eşrâre su

Kılmağ içün tâze gülzâr-ı nübüvvet revnakın
Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hâre su

Mu'cizi bir bahr-i bî-pâyân imiş âlemde kim
Yetmiş andan min min âteşhâne-i küffâre su

Hayret ilen barmağın dişler kim itse istimâ'
Barmağından virdügi şiddet güni ensâre su

Dôstı ger zehr-i mâr içse olur âb-ı Hayât
Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâre su

Eylemiş her katreden min bahr-ı rahmet mevc-hîz
El sunup urgaç vuzû' içün gül-i ruhsâre su

Hâk-i pâyine yetem der ömrlerdür muttasıl
Başını daşdan daşa urup gezer âvâre su

Zerre zerre hâk-i dergâhına ister sala nûr
Dönmez ol dergâhdan ger olsa pâre pâre su

Zikr-i na'tum virdini dermân bilür ehl-i hatâ
Eyle kim def'-i humâr içün içer meyhâre su

Yâ Habîba'llâh yâ Hayre'l-beşer müştâkunam
Eyle kim leb-teşneler yanup diler hemvâre su

Sensen ol bahr-ı kerâmet kim şeb-i mi'râcda
Şebnem-i feyzün yetürmüş sâbit ü seyyâre su

Çeşme-i hurşîdden her dem zülâl-i feyz iner
Hâcet olsa merkadun tecdîd iden mi'mâre su

Bî-i dûzah nâr-ı gam salmış dil-i sûzânuma
Var ümîdüm ebr-i ihsânun sepe ol nâre su

Yümn-i na'tunden güher olmuş Fuzûlî sözleri
Ebr-i nîsândan dönen tek lü'lü'-i şehvâre su

Hâb-i gafletden olan bîdâr olanda rûz-ı haşr
Eşk-i hasretden tökende dîde-i bîdâre su

Umduğum oldur ki rûz-i haşr mahrûm olmayam
Çeşme-i vaslun vire men teşne-i dîdâre su

Der-Ta'rîf-i Şehr-i Edrine bâ-Medh-i Sultân Ahmed Hân

1. *Edrine şehri mi bu yâ gülşen-i Me'vâ mıdır?*
   Anda kasr-ı pâdışâhî cennet-i a'lâ mıdır?

2. *Beyt-i Ma'mûr-ı felek mi ol fezâda ol sarây*
   Yâ zemîni cennet olmuş Ká'be-i ulyâ mıdır?

3. *Cûylar mı devr iden tarf-ı çemen-zârın yahûd*
   Mâ'i pervâz ile kat' olmuş yesil hârâ mıdır?

4. *Sebz ü hurrem bir fezâ mı her kenâr-ı cûy-bâı*
   Yâ miyân-ı cûda aks-i künbed-i hadrâ mıdır?

5. *Hıfz içün yahûd vücûd-ı pâdışâhı cûylar*
   Pâsbân-ı genc-i devlet olmuş ejderhâ mıdır?

6. *Cenneti görmüş bir âdem var ise gelsün disün*
   Tarhı anın dahı böyle dil-keş ü ra'nâ mıdır?

7. *Güllerinde var mı böyle reng ü bûy-ı dil-firîb*
   Yâ nesîm-i subhı böyle bûstân-pîrâ mıdır?

8. *Bir dıraht-ı ser-firâzı var mı bâğ-ı cennetin*
   Yohsa ancak vâ'izin medh itdüği Tûbâ mıdır?

9. *Bunda Tûbâdan kalur mı müşg-bîd-i ser-nigûn*
   Yâ gubâr-ı berg-i Tûbâ anda müşg-âsâ mıdır?

10. *Habbezâ cây-ı neşât-efzâ ki Rıdvân görse ger*
    Hayretinden dirdi bu cennet midir dünyâ mıdır?

11. *Sun'-ı Hak yâ gülşen-i cennetden ifrâz eylemiş*
    Başka bir cây-ı tarab-engîz ü gam-fersâ mıdır?

12. *Dâ'imâ böyle müferrih mi bu cây-ı dil-küşâ*
    Her zamân âb u hevâsı böyle rûh-efzâ mıdır?

Tiraş

13. *Yohsa şimdi eyleyen âb u hevâsın terbiyet*
Âfitâb-ı devlet-i şâh-ı cihân-ârâ mıdır?

14. *Ya'ni Sultân Ahmed-i âdil ki ferş-i dergehi*
Arşdan a'lâ değilse çarhdan ednâ mıdır?

15. *Şâh-ı dîn-perver ki teşrîf-i kudûmiyle zemîn*
Arşa nâz eylerse istignâsı istignâ mıdır?

16. *Mâh-ı mülk-ârâ-yı devlet kim fürûğından felek*
Mihrini fark eylemez pinhân mıdır peydâ mıdır?

17. *Çarh ana ta'zîm idüp İskender-i Sânî dimek*
Şânına nisbet mèğer bir medh-i müstesnâ mıdır?

18. *Belki Dârât-ı Sikenderle felek bir bendesin*
Görse fark itmezdi İskender midir Dârâ mıdır?

19. *Atlas-ı gerdûn mı peyveste nihâl-ı sidreye*
Yâ firâz-ı râyetinde şukka-i vâlâ mıdır?

20. *Subh-ı rûşen mi şû'â'-ı mihr-i âlem-tâb ile*
Yâ sarây-ı devletinde perde-i dîbâ mıdır?

21. *Keh-keşân mıdır felekde Nesr-i Tâ'irle yahûd*
Tâk-ı dîvânında resm-i ejder ü ankâ mıdır?

22. *Dest ü tab'ın ebr ü deryâdır diyen gâfillerin*
Dâ'imâ mazmûn-ı fikri böyle bî-ma'nâ mıdır?

23. *Bahr ider mi kâ'inâtı gark-ı emvâc-ı kerem*
Ebr ise dâ'im cevâhir-pâş u gevher-zâ mıdır?

24. *Hem güher hem sîm ü zerdir âleme bezl itdüği*
Kimse bilmez keff-i desti kân mıdır deryâ mıdır?

25. *Tîga minnet çekmese re'y-i cihân-gîri nola*
Mihri gör dünyâyı tutmuş tîği hûn pala mıdır?

26. *Midhat-i re'y-i münîrin sebt iden fark eylemez*
Kendi keff-i desti mi yohsa yed-i beyzâ mıdır?

27. *Vasf-ı bûy-ı hulkı mı satr-ı hat-ı şâ'irde yâ*
Mevc-i deryâ-yı sühanda anber-i sârâ mıdır?

28. *Mülk-i pür-adlinde hod itmez tekayyüd kârbân*
Hâris-i kâlâ mıdır yâ düzd-i bî-pervâ mıdır?

29. *Âsumân mı âfitâb ile şitâb itmekde yâ*
Zîr-i rânında semend-i cüst-i çâbük-pâ mıdır?

30. *Ol cihân-gerd ü sebük-rev kim tefâvüt eylemez*
Zîr-i pâyında zemîn deryâ mıdır sahrâ mıdır?

31. *Berk-i mahz iken direng itse bilinmez peykeri*
Rahş-ı çâbük-pâ mıdır yâ kûh-ı pâ-ber-câ mıdır?

32. *Husrevâ bu fende ger gırrâlanursam gör sözüm*
Lâf-ı bî-ma'nâ mıdır yâ bir kurı da'vâ mıdır?

33. *Bunca demdir da'vi-i sâhib-kırânîî eylerin*
Bir mübâriz yok mı meydân-ı sühan tenhâ mıdır?

34. *Dürr-i nazmım çarha mengûş olsa bilmez rûzigâr*
Şi'r-i Nef'îmidir ol yâ kevkeb-i Şi'râ mıdır?

35. *Nûr-ı mevvâc-ı me'ânî mi sözümde berk uran*
Yâ libâs-ı nazmımın bir âteş-i hârâ mıdır?

36. *Ma'ni-i rengîn mi lafz-ı âb-dârımda yahûd*
Sâğar-ı mînâya konmuş lâle-gûn sahbâ mıdır?

Can Tiraş

37. *Bikr-i ma'ni mi dilimde pertev-i ilhâm ile*
Yâ felekde âfitâb-ı Zühre-i zehrâ mıdır?

38. *Fikr-i pür-mazmûn mıdır âyîne-i tab'ımda yâ*
Aks-i nakş-ı kâr-gâh-ı âlem-i bâlâ mıdır?

39. *Söz dükendi nice bir da'vâ-yı şi'r ü şâ'irî*
Lâf ü da'vâ bir taraf şimdi du'â hengâmıdır

40. *Tâ felek kadr ü merâtib anlaya hem bildüre*
Herkesin mikdârını ednâ mıdır a'lâ mıdır?

41. *Ol kadar kadri bülend olsun ki gerdûn bilmeye*
Arş-ı a'lâ mı yeri yâ kurb-ı "Ev ednâ" mıdır?

3. KIT'A

- İki veya ikiden fazla beyitten meydana gelen, matla' ve mahlas beytin olmadığı nazım biçimidir.
- Kafiye düzeni: xa-xa-xa…
- İki beyitten uzun kıt'alara "kıt'a-i kebîre" denir.
- Her konuda yazılabilir.
- Kasideden farkı "matla" beytinin olmamasıdır!
- Beyitler arasında konu bütünlüğü vardır.
- Kıt'aların ilk beyti kendi içinde kafiyeli olan şekillerine "**NAZIM**" denilir.
- Nazım'ın kafiye düzeni: aa-xa..
- 2-15 beyitten oluşur.
- İki beyitli nazımlar bazı divanlarda "**DÜ-BEYT**" olarak adlandırılmışlardır. Kafiye şeması aa-xa şeklindedir.
- NAZIM VE RUBAİ'den farkı, Kıt'a'nın matla beytinin olmamasıdır. Rubaîler özel vezinlerle yazılır, kıt'ada böyle bir durum yoktur.

KIT'A	**NAZIM**	**DÜ-BEYT**
Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler Gâh bir harf sukûtiyle eder nâdiri nâr Gâh bir nokta kusûriye gözü kûr eyler (Fuzûlî)	Dost bağından belâlı bülbüle bir gül yeter Gözlerim kan ağlasın tek yüzüme bir gül yeter Gerçi söz bağında çok nevrûz olur güller biter Bir gülistândan nişân vermeğe birkaç gül yeter (Ahmed Paşa)	Ey felek maksadın ülfet mi 'adâvet mi nedir Yoksa ol mâh ile uşşâkâ felâket mi nedir Ermeden vuslata hicrâna eriştik ammâ Anlasam bari bidâyet mi nihâyet mi nedir (Şeyh Gâlib)

Dr. Yusuf Can Tıraş

Kıt'a-i Kebîre

Her kimin var ise zâtında şerâret küfrü
Istılâhât-ı 'ulûm ile müselmân olmaz

Ger kara taşı kızıl kan ile rengîn etsen
Tab'a tagyîr verip la'l-i Bedahşân olmaz

Eylesen tûtiye ta'lîm-i edâ-yı kelimât
Nutku insân olur ammâ özü insân olmaz

Her uzun boylu şecâ'at edebilmez da'vî
Her ağaç kim boy atar serv-i hırâmân olmaz (Fuzûlî)

4. MÜSTEZÂD

- Bir uzun bir kısa mısradan oluşan nazım biçimidir.
- Uzun dize: Mef'ûlü / Mefâîlü/Mefâîlü / Feûlün; Kısa dize: Mef'ûlü / Feûlün vezniyle oluşturulur.
- Kısa dizeye "ziyâde" adı verilir.
- Ziyadeler, asıl dizenin anlamını tamamlamalıdır.
- Konu sınırlaması yoktur.
- Ziyadeler çıkarılırsa anlamda bozulma oluşmaz.
- İlk örnek 14.yy.da Nesîmî tarafından verilmiştir.

Ey şûh-ı kerem-pîşe dil-i zâr senindir
Yok mihnetim aslâ
V'ey kân-ı güher onda ne kim var senindir
Pinhân u hüveydâ

Sen kim gelesin meclise bir yer mi bulunmaz
Baş üzre yerin var
Gül goncasısın gûşe-i destâr senindir
Gel ey gül-i ra'nâ

Neylersen edip bir iki gün bâr-ı cefâya
Sabreyle de sonra
Peymâne senin hâne senin yâr senindir
Ey dil tek ü tenhâ

Bir bûse-i can-bahşına ver nakd-i hayâtı
Ger kâil olursa
Senden yanadır söz yine bâzâr senindir
Ey âşık-ı şeydâ

Çeşmânı siyeh-mest-i sitem kâkülü pür-ham
Ebrûları pür-çîn
Benzer ki bu dildâr-ı cefâkâr senindir

Dr. Yusuf Can Tıraş

5. MESNEVÎ

Her beyti kendi arasında uyaklı, aruzun kısa kalıplarıyla yazılan, beyit sınırı olmayan nazım biçimidir.

- Her beyit kendi arasında kafiyelidir: aa-bb-cc…
- Beyit sınırı yoktur.
- Her türlü konu işlenebilir.
- 2-30 beyit arasında yazılan mesneviler divanlarda yer alabilir.
- Konu sınırı yoktur.
- Aruzun kısa vezinleriyle yazılırlar.Mesneviler en çok şu vezinlerle yazılır:
  Mefûlü/Mefâilün/Feûlün
  Mefâîlün/Mefâîlün/Feûlün
  Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün
  Feilâtün/Feilâtün/Feilün
- Bir şairin yazmış olduğu beş mesneviye "hamse" denir. Türk Edebiyatı'nda ilk hamse sahibi şair Ali Şîr Nevâyî; Anadolu sahasında ilk hamse sahibi Hamdullah Hamdî'dir. Hamse sahibi şairler: Taşlıcalı Yahya, Ahmed-i Rıdvan, Nev'izâde Atâyî.
- Mesnevînin bölümleri:
  a) Dîbâce: Eserin ön sözüdür. Bu bölüm manzum ya da mensur olabilir.
  b) Tevhîd: Allah'ın birliğinden söz edilen bölümdür.
  c) Münâcât: Allah'a dua edilen bölümdür.
  d) Na't: Peygamberimizin övüldüğü bölümdür.
  e) Mi'râciye: Mi'raç mucizesinin anlatıldığı bölümdür.
  f) Medh-i Çihâr-yâr-ı Güzîn: 4 halidenin övüldüğü bölümdür.
  g) Medhiye: Eserin sunulacağı kişinin övüldüğü bölümdür.
  h) Sebeb-i Telif / Sebeb-i Nazm-ı Kitâb: Eserin ne için yazıldığının anlatıldığı bölümdür.
  i) Âgâz-ı Destân: Mesneviye geçilen bölümdür.
  j) Hatîme:Eserin bittiği bölümdür. Eserin adı, yazarı, bitiş tarihi burada belirtilir.
- Mesnevilerde kahramanların ağzından söylenen gazeller yer alabilir. Bu gazellerde genellikle mahlas bulunmaz fakat Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevîsindeki gazellerde mahlas yer almaktadır. Bu gazeller, mesnevîdeki monotonluğu kırmak içindir. Bu gazeller söylenmeden önce bir beyitle gazelin söyleneceği ifade edilir:

  "Bahtım sıfatında bir gazel var
  Dâim kıluram men anı tekrâr

  Vefâ her kimseden kim istedim andan cefâ gördüm
  Kimi kim bî-vefâ dünyâda gördüm bî-vefâ gördüm" (Fuzûlî – Leylâ vü Mecnûn)"

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Sadece gazel söylenmez değişik türlerde söylenilen şiirler de yer alabilir (murabba gibi).
- Hâtimeden önce "fahriye" yer alabilir:

  "Tarz-ı selefe tekaddüm ettim
  Bir başka lugat tekellüm ettim

  Ben olmadım ol gürûha pey-rev
  Uymuş beli Gencevî'ye Hüsrev

  Bi'llâh bu özge mâ-cerâdır
  Sen bakma ki defter-i belâdır

  Zannetme ki şöyle böyle bir söz
  Gel sen dahi söyle böyle bir söz

  Erbâb-ı sühân tamâm ma'lûm
  İşte kalem işte kişver-i Rûm" (Ş. Gâlib – Hüsn ü Aşk)
- Mesnevilerde olaylar masal gibi anlatılmaktadır. Akıl ve mantığı zorlayan durumlar, gerçeğe uymayan betimlemeler, olaylar arası kopukluklar yer almaktadır.
- Mesnevilerde sıklıkla işlenilen konu aşktır. Bu nedenle çift kahramanlı aşk mesnevilerini bir çok şair farklı üslûp ile anlatmaya çalışmışlardır.
- Mesnevîlerde olağanüstü varlıklar yer almaktadır: cinler, periler, devler vs.
- **Konularına göre mesneviler:**
  a) **Aşk konulu mesneviler:** Edebiyat değeri yüksek olan mesnevilerdir. Leylâ vü Mecnûn, Hüsrev ü Şîrîn, Hüsn ü Aşk, Yusuf u Züleyhâ.
  b) **Dinî – Tasavvufî mesnevîler:** Ayet ve hadis tercüme ve şerhleri, ilmihaller, mevlidler (Süleyman Çelebi – Vesîletü'n-Necât), siyerler, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin manzum tercüme ve şerhler, ahlakî eserler, hilyeler (En ünlüsü Hakanî Mehmed Efendi'ye aittir.)
  c) **Ahlakî ve öğretici mesneviler:** Pend-nâme (Güvâhî), nasihat-name (Nâbî-Hayriyye), kıyâfetnâmeler (Hamdullah Hamdî)
  d) **Savaş ve Kahramanlık konulu mesnevîler:** Gazavatnameler, fetihnâmeler, İskendernâme, Şehnâme.
  e) **Bir şehri ya da şehir güzelleini anlatan mesnevîler:** Şehrengîzler. İlk şehrengîz XVI. yüzyılda Mesihî tarafından yazılmıştır. Enderunlu Fazıl'ın "Zenânnâme"si kadın güzelleri anlatan bir mesnevidir. "Hûbânnâme" ise erkek güzelleri anlatır.
  f) **Mizahî Mesneviler:** Kişilerin ve toplumun aksak yönlerini eleştiren mesnevilerdir. En ünlü mizahi mesnevi Şeyhî'nin Har-nâme'sidir.

  "Bir eşek var idi za'îf ü nizâr

Dr. Yusuf Can Tıraş

Yük elinden katı şikeste vü zâr

Gâh odunda vü gâh suda idi
Dün ü gün kahr ile kısuda idi" (Şeyhî – Harnâme)

g) Yaşanılan hayatı merkez alan mesneviler: Şehrengîzler, sûrnâmeler, hasbihâller.

- **Yüzyıllara göre yazılan mesneviler ve şairleri:**

XI. Yüzyıl:	Yûsuf Has Hacib – Kutadgu Bilig
XIII. Yüzyıl:	Sulı Fakîh – Yûsuf u Zelihâ Ahmed Fakîh – Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi'ş-Şerîfe
XIV. Yüzyıl:	Şeyyâd Hamza – Yûsuf u Züleyhâ Şeyhoğlu Mustafa – Hûrşîdnâme Hoca Mes'ûd – Süheyl ü Nevbahâr Yûnus Emre – Risâletü'n-Nushiyye Âşık Paşa – Garîbnâme Ahmedî- İskendernâme, Cemşîd ü Hurşîd, Tervîh'u'l-Ervâh
XV. Yüzyıl	Şahîdî – Leylâ vü Mecnûn Hamdullah Hamdî – Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn, Kıyâfetnâme Şeyhî – Harnâme, Hüsrev ü Şîrîn Cem Sultan – Cemşîd ü Hurşîd
XVI. Yüzyıl	Bihiştî – Leylâ vü Mecnûn Fuzûlî – Leylâ vü Mecnûn Kemâl Paşazâde – Yûsuf u Züleyhâ Taşlıcalı Yahyâ – Yûsuf u Züleyhâ, Şâh u Gedâ Hüsrev ü Şîrîn – Ahmed Rıdvan, Celîlî Ferhâd ü Şîrîn – Lami'î Çelebi Şem ü Pervâne – Zâtî, Lami'î Çelebi Lami'î Çelebî – Gûy u Çevgân, Vâmık u Azrâ, Veys ü Râmin, Edhem ü Hümâ Kara Fazlı – Gül ü Bülbül (Bekâyî)
XVII. Yüzyıl	Nevizâde Atâyî – Sâkinâme, Nefhatü'l-Ezhâr, Sohbetü'l-Ebkâr, Heft-hân, Hilyetü'l-efkâr Yûsuf u Züleyhâ – Hevâî Mustafâ Melhame- Cevrî
XVIII. Yüzyıl	Yûsuf u Züleyhâ – Hevâyî Abdurrahman Nâbî – Hayrâbâd, Hayriyye, Sûrnâme Şeyh Gâlib – Hüsn ü Aşk Sâbit – Zafernâme, Edhem ü Hümâ, Berbernâme Sünbülzâde Vehbî – Tuhfe, Nuhbe
XIX. Yüzyıl:	Keçecizâde İzzet Mollâ – Mihnet-i

Dr. Yusuf Can Tings

	Keşân, Gülşen-i Aşk

- Mesnevîler ile ilgili geniş örnekler Eski Türk Edebiyatı Tarihi dersimizde şairlerin hayatlarını, eserlerini incelerken verilecektir.

2. BENTLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

A) TEK DÖRTLÜKLER

1. RUBÂÎ

- Tek dörtlükten oluşur.
- Kâfiye düzeni a a x a'dır.
- Xaxa şeklinde kâfiyelenen rubâîler de bulunmaktadır.
- Bütün mısraları kâfiyeli olan rubâîlere "terâne" adı verilir.
- Kendisine özel vezinlerle yazılır (Nazım ve kıt'adan farkı)
- MEF'ÛLÜ ile başlayan 12 veznine Ahreb; MEFÛLÜN ile başlayan 12 veznine de Ahrem adı verilir.
- Ahrem kalıpları Türk şiirinde çok fazla yer tutmamıştır.
- Rubâînin her mısrasında farklı bir vezin kullanılabilir. Fakat, ahreb ise ahreb; ahrem ise ahrem vezni olmalıdır. (Nazm, kıt'a, murabba ve diğer dörtlülerden farkı)
- En fazla kullanılan rubâî vezinleri:
  Ahreb:
  1- Mefûlü / Mefâîlü / Mefâîlün / Fâ'
  2- Mef'ûlü / Mefâîlü / Mefâîlü / Feûl
  3- Mef'ûlü / Mefâilün / Mefâîlün / Fâ'
  4- Mef'ûlü / Mefâilün / Mefâîlü / Feûl
  5- Mef'ûlü / Mefâîlün / Mefûlün/ Fâ'
  6- Mef'ûlü / Mefâîlün/ Mef'ûlü/ Feûl

  Ahrem:

  1- Mefûlün / Fâilün / Mefâîlün / Fâ'
  2- Mef'ûlün/Fâilün / Mefâîlü / Feûl
- Düşünce ağırlıklıdır.
- İlk üç mısra söylenilmek istenilen düşünceye hazırlık; son mısra da asıl düşüncenin söylenildiği kısımdır.
- Mahlas yer almaz.
- Rûdekî'nin şiirlerinde görülmüş, Ebu Saîd, Kâşânî ve Ömer Hayyam ile ünlenmiştir.
- Bizde en fazla rubâî yazan şair Azmîzâde Hâletî'dir.
- Fuzûlî'nin 80'e yakın, Bağdatlı Rûhî'nin 30'a yakın, Nâbî'nin 150, Ş. Gâlib'in 63 rubâîsi vardır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Ey fâide-i ʿilmine âlem muhtâc Hâk-i kademin ehl-i hüner başına tâc Her kimde ki gördü himmetin sû'-i mizâc Ol sû-i mizâce lutf ile kıldı 'ilâc (Fuzûlî)	Esrârını dil zamân zamân söyler imiş Hengâme-i gamda dâstân söyler imiş Aşk ehli olup da mihnet-i hicrâne Ben sabr iderin diyen yalan söyler imiş (Hâletî)
Nâ-çâr ki mest-i aşk-ı Hayyâm oldum Bu çârsû-yı cihânda bed-nâm oldum Aşk ile edip rubâîye meyl Fehîm Hayyâm-sıfat şöhret-i eyyâm oldum	Fem nâmına bir sırr-ı hüveydâdır bu Ruh nâmına bir nâr-ı tecellâdır bu Leb nâmına bir mu'ciz-i Îsâ'dır bu Dil nâmına bir mahşer-i gavgâdır bu (Ş.Gâlib)

2. TUYUG

- Türklerin divan şiirine kazandırmış olduğu bir nazım biçimidir.
- Tek dörtlükten oluşmaktadır.
- Ortaya çıkmasında rubâînin etkisi bulunmaktadır.
- Rubâîden farkı tek bir vezinle yazılmasıdır : Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
- Kâfiye sıralanışı: aaxa ya da xaxa şeklindedir.
- Daha çok Azerî ve Çağatay edebiyatında görülmektedir.
- İlk örnekleri Kadı Burhaneddîn'de (100'den fazla) ve Nesîmî'de (350'den fazla) görülür.
- Çağatay edebiyatında Lütfî, Nevâyî ve Babür Şah'da görülmektedir.
- Anadolu sahasında XV. yy.da İvazpaşazâde Atâî tuyuğ yazmıştır.
- Sehî Bey, "Bülbül sadâsı gibi şi'r-i Sehî güzeldir / Eş'âr-ı gayrlar hep ona göre tuyugdur" diyerek bu türü eleştirir. Çok rağbet görmemiştir.

Dilberin işi itâb u nâz olur Çeşmi câdû gamzesi gammâz olur Ey gönül sabr et tahammül kıl ana Yâra erişmek işi az az olur (Kadı Burhâneddîn)	Dalmışam şol bahre kim pâyânı yok Batmışam şol gence kim hüsrânı yok Bulmuşam şol bedri kim noksânı yok Girmişem ol şehre kim vîrânı yok (Seyyid Nesîmî)
Gönlüm oldu aşkının âvâresi	Ey yanağı al ü vey geydiği al

Dr. Yusuf Can Tıraş

Gamzenin gitmez gönülden yâresi Derdime çok istedim dermân velî Yoğ imiş la'linden özge çâresi (İvaz Paşazade Atâyî)	Ala gözlüm etme cân almağa al Âl ile bir bûsen aldım dostum Ger peşîmân oldun ise yine al (Ahmed Pâşâ)

B) MUSAMMATLAR

1. MURABBÂ

- Dört mısralık bentlerden oluşan nazım biçimidir.
- Bentlerin son mısrası tekrarlanıyorsa "murabba'-ı mütekerrir"; tekrarlanmıyorsa "murabba'-ı müzdevic" denilir.
- Kafiye düzeni: Murabba-ı müzdevic: aaaa, bbba, ccca,… ; Murabba'-ı mütekerrir: aaaA, bbbA, cccA…
- Bent sayısı 5-7 arasındadır.
- Konu bütünlüğü bulunmaktadır.
- Halk edebiyatında murabba şekli kullanılmış ve vezne göre değişik adlar almışlardır:
  a) Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün = Dîvân
  b) Mef'ûlü / Mefâîlü / Mefâîlü / Feûlün = Kalenderî
  c) Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün = Semâ'î
  d) Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün = Selîs

Murabba'-ı Mütekerrir

Perîşân-hâlin oldum sormadın hâl-i perîşânım
Gamından derde düştüm kılmadın tedbîr-i dermânım
Ne dersin rûzgârım böyle mi geçsin güzel hânım
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletlü sultânım

Esîr-i dâm-ı 'aşkın olalı senden vefâ görmen
Seni her kanda görsem ehl-i derde âşinâ görmen
Vefâ vü âşinâlık resmini senden revâ görmen
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletlü sultânım
(…)
Fuzûlî şîve-i ihsânın ister bir gedâyındır
Dirildikçe seg-i kûyun ölende hâk-i pâyındır
Gerek öldür gerek ko hükm rây râyındır
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletlü sultânım

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

Murabba'-ı Müzdevic

Ser-â-pâ hüsn ü ânsın dil-sitânsın nâz-perversin
Civân-ı mihribânsın şûhsun nâzende dil-bersin

Dr. Yusuf Can Tiras

Nazîrin yok cihânda hüsn ile mihr-i münevversin
Bahâ olmaz sana cânâ ‘aceb pâkîze gevhersin
Eyâ gül-zâr-ı hüsn ü behcetin nahl-i ser-efrâzı
Kim üstâd etti fenn-i işvede ol çeşm-i tannâzı
Kim öğretdi sana cânâ bu denlü şîve vü nâzı
Ki dâim böyle nâz ile güler nâz ile söylersin

Yeter kaldın yeter ey tıfl-ı nâzım hânede tenhâ
Yeter karışmasınlar sana gayri dâye vü lâlâ
Biraz gel bağa bülbül dinle gül seyr et açıl cânâ
Ki sen dahi henüz açılmamış bir gonce-i tersin

Hırâmın dil-pesend ü cünbüşün dil-hâhtır cânâ
Hayâlinle Nedîm’in kârı âh u vâhtır cânâ
Atan anan senin var ise mihr ü mâhtır cânâ
Ki bir bakışta mihre bir bakışta mâha benzersin

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

2. TERBÎ’

- Bir gazelin beyitleri üzerine başka bir şairin aynı ölçü ve vezinde bir beyit daha eklemesidir.
- Son iki mısra asıl şaire, ilk iki mısra yeni şaire aittir.
- Eklenen ilk iki mısraya “zamîme” denir

Terbî’-i Gazel-i Râmî Pâşâ
Ne düşnâmun ne taltîf-i lebün ezberde kalmışdur
Fakat bir gice teşrîfün dil-i çâkerde kalmışdur
Hayâl-i la’l-i nâbun câm-ı çeşm-i terde kalmışdur
Humâr-ı bezm-i nûş-â-nûş-ı vaslun serde kalmışdur
(…)
Bu dehr-i bî-bekâdan kimse tahsîl itmedi kâmı
Eger Pertev de alsa sonra kalur yalınuz nâmı
Mücevher tâc-ı devlet kimseye sûd itmez ey Râmî
Nice şâh-ı cihânun çeşmi ol efserde kalmışdur
Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

.

3. ŞARKI

- Bestelenmek için yazılan murabba’lara denir.
- Genelde murabba’ya benzemekle birlikte, muhammes, müseddes şeklinde yazılan şarkılar da vardır.
- Üçüncü mısraya “miyân”, tekrarlanan mısralara “nakarat” adı verilir.
- Dili sade, bent sayısı azdır.
- Halk edebiyatındaki türküye benzer.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- 17.yy.dan itibaren divan şiirinde görülmeye başlanmıştır. İlk şarkı yazan şair Nâ'ilî-i Kadîm'dir. Şarkı üstadı Nedîm'dir.
- 19.yy.da yaygınlaşmıştır. Enderunlu Fâzıl, Enderunlu Vâsıf, Pertev Paşa, Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Osman Nevres ve son dönemde Yahya Kemal Beyatlı'nın şarkıları görülmektedir.
- Şarkı ile murabba arasında herhangi bir fark yoktur. Şair, şiirine "şarkı" başlığı atarsa o zaman nazım biçimi belli olur. Ayrıca şarkılar illaki dörtlüklerden oluşacak diye bir kural da yoktur. **Kısacası; "dört mısralık bir şiir verilip" türü nedir diye sorulursa cevaplara "murabba" ve "şarkı" seçeneği konulamaz. Konulursa yanlış bir sorudur!!!**

Geçer fürkat zamânı böyle kalmaz Sağ olsun sevdiğim Mevlâ kerîmdir Onulmaz yâreler bitmez iş olmaz Sağ olsun sevdiğim Mevlâ kerîmdir Olursa Hazret-i Haktan inâyet Gül-i sad-berg olur her dâg-ı hasret Gider fürkat gelir eyyâm-ı vuslat Sağ olsun sevdiğim Mevlâ kerîmdir (…) Tek ü tenhâ belâ deştinde her dem Ne hem-râh isterim ne yâr-ı hem-dem Bulur bir gün nihâyet menzil-i gam Sağ olsun sevdiğim Mevlâ kerîmdir (Nâilî)
Fârig olmam eylesen yüz bin cefâ sevdim seni Böyle yazmış alnıma kilk-i kazâ sevdim seni Ben bu sözden dönmezem devr eyledikçe nüh-felek Şâhid olsun aşkıma arz u semâ sevdim seni (…) Gâlib-i dîvâneyim Ferhâd u Mecnûna salâ Yüz çevirmem olsa dünyâ bir yana sen bir yana Şem'ine pervâneyim pervâ ne lâzımdır bana Anlasın bîgâne bilsin âşinâ sevdim seni (Ş.Gâlib)
Sevdiğim cânım yolunda hâke yeksân olduğum Iyddır çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum Ey benim aşkınla bülbül gibi nâlân olduğum Iyddır çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum Cümle yârân sana 'uşşâk olduğun bilmez misin Cümlenin tâkatların tâk oldugun bilmez misin Şimdi 'âlem sana müştâk oldugun bilmez misin Iyddır çık nâz ile seyrânâ kurbân olduğum (…) Sen açıl gül gibi zâr ile hezâr olsun Nedîm

Dr. Yusuf Can Fıraş

Bend bend olsun ham-ı zülfün şikâr olsun Nedîm Sen salın cânâ yolunda hâk-sâr olsun Nedîm Iyddır çık naz ile seyrâna kurbân oldugum
Hevâ-yı kâkülünle başka bir hâlet olur serde Yeni baştan misâl-i Vâsıf uğratdın beni derde Gamınla gerçi çoktan ağlarım ammâ bugünlerde Sirişk-i çeşmimin bak farkı var mı çağlayanlardan
Kalbim yine üzgün seni andım ta derinden Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden! Üzgün ve kırılmış gibi en ince yerinden Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden! Senden boşalan bağrıma göz yaşları dolmuş! Gördüm ki yazın bastığımız otları solmuş Son demde bu mevsim gibi benzim de kül olmuş Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden (Y.K. Beyatlı)

BEŞLİLER

1. MUHAMMES

- Beş mısralı bentlerden meydana gelen nazım biçimidir.
- Bentlerin son mısrası tekrarlanıyorsa "muhammes-i mütekerrir"; tekrarlanmıyorsa "muhammes-i müzdevic" adı verilir.
- İlk bend kendi arasında kafiyeli, diğer bendlerin ilk dört mısrası kendi arasında son mısrası ile ilk bendle kafiyelidir: aaaaa, bbbba, cccca…
- Bent sayısı 2-7 arasındadır.
- Bu türde şarkı da yazılabilmektedir
- Son bendde şairin mahlası yer alır.
- Her konuda yazılabilir.

Muhammes-i Mütekerrir
Şeh-râh-ı muhabbet ki tarîk-i ezelimdir Ser-menzil-i aşk eski mekân ü mahallimdir Yoldan koyan ammâ beni tûl-i emelimdir Bu çâk-i girîbâna sebeb kendi elimdir Hep çekticeğim kendi cezâ-yı amelimdir (…) Bahş et güneh-i Vâsıf-ı yâ Rab koma mahrûm Vurma yüzüne neyse kusûru kala mektûm Pinhân u 'ayân hazretine cümlesi ma'lûm Yok kimselerin sun'u karar-dâde-i mefhûm Hep çekticeğim kendi cezâ-yı amelimdir
Sen usandırma eli, el de usandırmaz seni Hîlekarlık eyleme kimse dolandırmaz seni Dest-i a'dâdan soğuk su içme kandırmaz seni Korkma düşmandan ki âteş olsa yandırmaz seni Müstakîm ol, Hazret-i Allâh utandırmaz seni

Dr. Yusuf Can Kiraş

Hep geçer âlemde hiçbir hâlete yoktur sükûn
Zevke bak değmez te'essüf etmeğe dünyâ-yı dûn
İstikâmet şerr-i a'dâdan seni eyler masûn
Hak eder ashâb-ı sıdkın hasmını elbet zebûn
Müstakîm ol, Hazret-i Allâh utandırmaz seni
(Diyarbakırlı Said Paşa)

Muhammes-i Müzdevic

Dil-berle her şeb eyler iken 'ayş u 'işreti
Şîrîn-i sâz-kârı iken şehd-i sohbeti
Sahbâ-yı vasla sonra katıp zehr-i firkati
'Aşk olsun ana kim çeke câm-ı melâmeti
Hem-reng-i la'l-i yâr bile hûn-ı hasreti
(…)
Gâlib şeb-i mihende çekip âh u vâların
Künc-i sitemde terk edesin bî-nevâların
Derd ü belâda anmayasın mübtelâların
Agyâr-ı dûna hasr edesin hep atâların
Kurbânın oldugum bana düşmez mi gayreti

2. TARDİYE

- Muhammesin özel bir biçimidir.
- Aruzun "mefûlü / mefâilün / Feûlün" vezniyle yazılır.
- Tard u rekîb adı da verilmektedir.
- Mesnevîlerde başvurulan bir nazım biçimidir.
- Türk Edebiyatı'nda kullanımı azdır. İlk kullanan Ahmedî'dir. Tardiye ustası ise Şeyh Gâlib'dir.

Hoş geldin eyâ berîd-i cânân
Gel ver bana bir nüvîd-i cânân
Cân olsa fedâ-yı îd-i cânân
Bî-sûd ola mı ümîd-i cânân
Yârin bize bir selâmı yok mu

Ey Hızr-ı fütâdegân söyle
Bı sırrı edip ayân söyle
Ol sen bana tercemân söyle
Ketm etme yegân yegân söyle
Gam defterinin tamâmı yok mu

Yâ Rabbi ne intizârdır bu
Geçmez nice bu rûzgârdır bu
Hep gussa vü hârhârdır bu
Duysam ki ne şîve-kârdır bu
Vuslat gibi bir merâmı yok mu

Dr. Yusuf Can Tiraş

Çıktım ser-i dâra hem-çü Mansûr
Âvâzım ezân-ı nefha-i sûr
Gam kıldı gelûmu şâh-mansûr
Oldum sipeh-i belâya mahsûr
Ol pâdişehin peyâmı yok mu

Kâm aldı bu çarhtan gedâlar
Ferdâlara kaldı âşinâlar
Durmaz mı o ahdler vefâlar
Geçmez mi bu ettiğim duâlar
Hâl-i dilin intizâmı yok mu

Dil hayret-i gamla lâl kaldı
Gâlib gibi bî-mecâl kaldı
Gönderdiğim arz-ı hâl kaldı
El-ân bir ihtimâl kaldı
İnsâfın o yerde nâmı yok mu

3. TAHMÎS

- Bir gazel ya da kasidenin beyitlerinin "üstüne" aynı ölçü ve uyakta üç mısra daha eklemedir.
- Uyak düzeni: aaa(aa), bbb(ba), ccc(ca)…
- Eklenen mısralar zemin gazelden daha güzel olmalıdır.
- Muhammesten ayrılan yönü, son bentte iki şair mahlasının yer almasıdır. Bu bentte karşılaşılan ilk mahlas tahmisin sahibine, son mahlas tahmis edilen şiirin şairine aittir.

Hirâs-ı fitne saldın dehre ey bî-dâd neylersin
Kopardın yer yer âşûb-ı kıyâmet-zâd neylersin
Perîşânlıklar ettin nev-be-nev îcâd neylersin
Dağıttın hâb-ı nâz-ı yâri ey feryâd neylersin
Edip fitneyle dünyâyı harâb-âbâd neylersin
(…)
Olursun Nâilî-veş gördügün dil-dâra efkende
Metâ'-ı sabrını tâlân eder her şûh-ı nâzende
Mahabbet germ-fezâ ashâb-ı cem'iyyet perâkende
Bahâyî-veş değilsin kâbil-i feyz-i safâ sende
Tekellüf ber-taraf ey hâtır-ı nâ-şâd neylersin

Aceb ol şâhı zâlim âşıkın hûnına kanmaz mı
Bu denlü nâle bir gün ana te'sîr ede sanmaz mı
Kıyâmet yok mudur sanır yâhûd haşre inanmaz mı
Meni cândan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı
(…)
Kulun Bâkî şeker-hâdır lebin vasfında gûyâdır
İşi seyr ü temâşâdur ser-i kûyında gavgâdır

Dr. Yusuf Can Tıraş

Gedâ-yı bî-ser ü pâdır garîb-i deşt-peymâdır Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı
Menzil-i âsâyiş-i ukbâya istersen vusûl Hubb-i dünyâdan ferâgât gibi olmaz doğru yol Şâdmân erbâb-ı ‘uzlettir hemân Bâkî melûl Ger huzûr etmek dilersen ey Muhibbî fârig ol Olmaya devlet makâmı kûşe-i ‘uzlet gibi
Ey Hayâlî ‘aşka kul olalı sultânsın yine Ya’ni bir hûrî-veşin hüsnüne hayrânsın yine Bir melek sûretlinin derdiyle nâlânsın yine Zülf-i dilber gibi ey Zâtî perîşânsın yine Cevri bî-had yoksa bir yâr-ı perîşânın mı var

4. TAŞTÎR

- Tahmise benzer. Burada beyitlerin üstüne değil beyitlerin arasına üç mısra eklenir.
- Uyak düzeni (a)aaa(a), (b)bbb(a)…

Fermân-ı ‘aşka cân iledir inkıyâdımız Pürdür hayâl-i yâr ile her lahza yâdımız Mevkûfdur o mâha samîmi fuâdımız Âhir varınca haddine hestî-i şâdımız Hükm-i kazâya zerre kadar yok ‘inâdımız (…) Minnet Hudâ’ya devlet-i dünyâ fenâ bulur El-hak gazelde neşve-i Bâkî bekâ bulur Ahlâf o nazma gûş tutarken safâ bulur Taştîrimiz bu sâyede az çok bahâ bulur Bâkî kalır sahîfe-i âlemde adımız (Yahya Kemâl Beyatlı)

- Bu şekilde yapılan terbî’ler de bulunmaktadır.

Ey Fuzûlî n’ola ger saklar isem cânı ‘azîz ‘Ayş u ‘işretle temâşâya götürsem de temiz Aydiyâ şimdi ne gam hoşca tutarsak anı biz Vakt ola kim ola bir şûh-ı sitemkâra fedâ

ALTILILAR

1. MÜSEDDES

- Bentleri 6 mısradan oluşan nazım biçimidir.
- Bentlerin sonunda bir ya da iki mısra tekrarlanırsa “müseddes-i mütekerrir”; tekrarlanmazsa “müseddes-i müzdevic” adını almaktadır.
- 15.yy.da Avnî divanında görülmekle beraber, en fazla müseddese sahip şair Şeyh Gâlib’tir.

Menem ki kâfile-sâlâr-ı kârbân-ı gamem

Dr. Yusuf Can Tıraş

Müsâfir-i reh-i sahrâ-yı mihnet ü elemem Hakîr bakma bana kimseden sağınma kemem Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem Sirişk taht-ı revândır mana vü âh alem Cefâ vü cevr mülâzım belâ vü derd haşem (…) Fuzûlî eylediğin ahdine vefâ kılgıl Yeter şikâyet edip şerh-i mâcerâ kılgıl Vücûdumu hedef-i nâvek-i belâ kılgıl Kamu ezâlara sabr eyleyip duâ kılgıl Kim ola dost rızâsı hemîn sana hâsıl Rızâ-yı dosttur asl-ı temettu' ey gâfil
Firâşım seng-i hârâ pûsişim şevk-ı kıtâd olsun Yerim beytü'l-hazen kârım figân-ı girye-zâd olsun Ten-i mecrûhuma ta'n-ı 'adû zahm-ı ziyâd olsun Edenler gönlümü âzürde mesrûrü'l-fuâd olsun Yıkanlar hâtır-ı nâ-şâdımı Yâ Rabbi şâd olsun Benimçün nâ-murâd olsun diyenler ber-murâd olsun (…) Ne mümkündur bula ey Nâilî hükm-i kazâ tagyîr Bozulmak mümteni'dir ser-nüvişt-i hâme-i takdîr Bu ma'nâda derûn-şâdım ki bir dem etmeyip te'hîr Edip ser-tîz ü bürrân tîşe-i âzârı bî-taksîr Yıkanlar hâtır-ı nâ-şâdımı Yâ Rabbi şâd olsun Benimçün nâ-murâd olsun diyenler ber-murâd olsun
Tedbîrini terk eyle yakdîr Hudanındır Sen yoksun o benlikler hep vehm ü gümânındır Birden bire bul aşkı bu tuhfe bulanındır Devrân olalı devrân erbâb-ı safânındır Âşıkta keder neyler gam halk-i cihânındır Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânındır (…) Bir bâde çek efzûn kap mecliste zeber-dest ol Ama ayağın taşra meyhânede pâ-best ol Alçağa akar sular pây-i huma düş mest ol Pür cûş olayın dersen Gâlib gibi ser-mest ol Âşıkta keder neyler gam halk-i cihânındır Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânındır

2. TESDÎS

- Bir gazelin/kasidenin beyitleri üstüne dört mısra daha eklenmesidir.

Ey sûretiyle Yûsuf u sîrette Mustafâ Nâmı Muhammed ü kamu evzâ'-ı Murtezâ Yazıktır etme Fevrî-i miskînine cefâ Gûş et ne dedi mâlik-i tab'-ı suhan-serâ Tut Şemsî'nin nasihatini olma bî-vefâ

Dr. Yusuf Can Tiraş

Geçer güzelliğin demi bu rûzigârdır

YEDİLİLER

1. MÜSEBBA'

- Bentlerinin dize sayısı 7 olan nazım biçimidir.

Bir dem ki ben fakîr idim ol yâr-ı cân idi Sâkî idi vü nâzüg idi nükte-dân idi Yârân idi ki her biri rind-i cihân idi Devrân-ı lâle idi dem-i gülsitân idi Hengâm-ı 'ayş u vakt-i mey-i ergavân idi Şevk-i cüvân ile bu gönül kâmrân idi Demler o demler idi zemân ol zemân idi (…) Ey Fevrî gibi mihnet-i eyyâma mübtelâ Devr-i şebâbı eyleme zâyi' satıp riyâ Âlâm-ı pîrî eylemeden kaddini dü-tâ İşretle eyle dehrden al kâm ü sür safâ Şâyed müsâid olmaya bu devr-i bî-vefâ Anıp o demleri diyesin bir zemân ola Demler o demler idi zemân ol zemân idi
Gülmedi gül gibi açılmadı gönlüm bir zamân Goncaveş dem-besteyem derd ile bağrım tolu kan Lâlevâr eksik degil cânımda bir dâg-ı nihân Gözüme her bir çemen bir hançer-i terdir hemân Hâsılı zindânım olmuştur bahâr u bûstân Bir belâlı bülbülüm işimdurur âh u figân El-amân ey çarh-ı bed-kirdâr elinden el-amân (…) Hayretî gamgîni hîç âlemde dil-şâd etmedin Kurtarıp bend-i belâdan gitti âzâd etmedin Lutf edip bir dem dil-i vîrânın âbâd etmedin Nice yıldur zulm edersin bir ağız dâd etmedin Kaldı mı bir gam ki cânın ana mu'tâd etmedin Kimi yâd ettün ki son demde yine yâd etmedin El-amân ey çarh-ı bed-kirdâr elinden el-amân

2. TESBÎ'

- Bir gazelin beyitlerinin önüne aynı vezinde beşer mısra eklemektir.

Ol cefâ-cûnun hele bak incedir gâyet beli Seyr edip endâmını Leylâ da olmaz mı deli Ben gibi bin âşıkı bend eyledi zülfün teli Hâlini arz etmeğe bir kimsenin değmez eli İzzet'in bu beytini yâre meger arz etmeli

Dr. Yusuf Can Tiraş

Sevdiğim kim kurtarır zincîr-i zülfünden beni Görmemek yeğdir görüp dîvâne olmaktan seni

SEKİZLİLER

1. MÜSEMMEN

- Her bendi sekiz mısradan oluşan nazım biçimidir.
- Edebiyatımızda çok az kullanılmıştır.

Dîde lâle ârızınçün jâle-bâr olmuşdurur Her müje hüsnün gülünsüz gözde hâr olmuşdurur Sîne aşkın âteşiyle pür-şerâr olmuşdurur Cân firâk-ı la'l-i nâbınla figâr olmuşdurur Dil hevâ-yı kâkülünle bî-karâr olmuşdurur Akl u fikrim turrân ile târumâr olmuşdurur Ten gam-ı zülf ü hatınla hâk-sâr olmuşdurur Üstühân-ı ser mekân-ı mûr u mâr olmuşdurur (…) Kâmetin bâlâdır ey servim miyânındır vasat Safha-i güldür izârın leblerin müşgîn nukat Levh-i dilden yuyamaz hattın eger olursa şat La'lün üzre yazdı Kevser sûresin gûyâ galat Kim kazıttı ey cemâli mustahım safhanda hat Kanına âşıkların la'lin getürdi çünkü hat Bir gün ola Emrî içün diyeler ey sebz-hat Bir hatı sebzin gamından dil-figâr olmuşdurur

2. TESMÎN

- Bir gazelin her beytinin önüne 6 mısra daha eklenmesidir.

Yağmaladın nakd-i dili ey perî Aşk ile Leylâ'yı edip serseri Lutf u mürüvvetle geleydin beri Râhına kurbân eder idim seri N'eyleyeyim silmedin eşk-i teri Âhım eğer arşa çıkarsam yeri Âh mine'l-ışkı ve hâlâtihi Ahraka kalbî bi-harârâtihi
Hatt-ı rûy-ı dilberi Gâlib edip bir gün hayât Oldum âhir âteş-i baht-ı siyehten bî-mecâl Gâh fikr-i dûzeh-i hecrinde hâtır pür-melâl Tâb-ı sevdâ-yı mahabbetten ederken kîl ü kâl Geldi eş'âr-ı Hayâlîden bu matla' hasbihâl Aşk bir şem'-i ilâhîdir benim pervânesi Şevk bir zencîrdir gönlün onun dîvânesi

Dr. Yusuf Can Tiraş

DOKUZLULAR

1. MÜTESSA

- Dokuz mısralık bentlerden oluşan nazım biçimidir.
- Örneklerine çok fazla rastlanmaz.

Tebrîk-nâme-i Gazâ-yı Kapudân Hüseyin Pâşâ der-Mısr-ı Kâhire

Habbezâ meydân-ı bahrin Kahramân u Rüstem'i
Sad senâ ey kulzüm-i dehrin vezîr-i ekremi
Pâdişâh-ı âlemin sâdık emîn ü mahremi
Var mı sen gibi sa'îd olan mübârek makdemi
Kim çekermiş tîgına hep ejder-i a'dâ demi
Esb-i fülk-i eşheb-i bahrîlere urup gemi
Tevsen-i Mısrîlere kat' ettirip gûyâ yemi
Bir varışta top gibi yıktın adû-yı azlemi
Bu gazân olsun mübârek ettin ihyâ âlemi
(…)
Bu Refî'in hısn-ı kalbin feth et ey âlî-himem
Kim vücûdum kişverin almak diler a'dâ-yı gam
Esb-i tab'ım sürsem alıp destime seyf-i kalem
Bulamam meydân ki andan mülk-i nazmı feth edem
Sensin ol gâzî vezîr-i menba'-ı bahr-ı kerem
Zâtına etmek du'â oldu bize kâr-ı ehem
Görmesin fülk-i vücûdun bahr u berde mevc-i gam
Bir varışta top gibi yıktın adû-yı azlemi
Bu gazân olsun mübârek ettin ihyâ âlemi

2. TETSÎ

- Beyitlerin üstüne 7 mısra eklenmesiyle oluşan nazım biçimidir. Örneği azdır.

ONLULAR

1. MU'AŞŞER

- Her bendi 10 mısradan meydana gelen nazım biçimidir.

Bir güzel gördüm ki reşk-i sûret-i büthânedir
Kendisinden gayrıya âteş gibi bîgânedir
Kim zebânından gelen efsûn ile efsânedir
Mü'min ü küffâr ile hem-sohbet ü hem-hânedir
Câm-ı zerrîn nûş eder bir bî-vefâ mestânedir
Nûş eden bir cür'asın bin yıl yeri meyhânedir
Tûğ çekmiş bir dil-âverdir ki kasdı cânadır
Nûr-ı tab'ımdan çerâgın yakmamıştır yâ nedir
Râstı ben şem'-i dil-sûzum adı pervânedir
Kim dolaşsa âteşe pervâne ya dîvânedir

Dr. Yusuf Can Kıraş

(…)
Ey Hayâlî tâ ki gördüm ol kamer ruhsârını
Mihr-i âlem-tâbdan germ eyledim bâzârımı
Vuslatı hicrâna sattım aldılar ikrârımı
Deyr-i ‘aşkın râhibiydim kestiler zünnârımı
Hâsılı asnâmdan pâk ettiler Ferhârımı
Aldı bir şâh-ı cihân gönlüm ile esrârımı
Nâr-ı ‘aşkınla yanıp yakılma ettim kârımı
Mâh-rûlar şevkine nûr eyledim destârımı
Râstı ben şem’-i dil-sûzum adı pervânedir
Kim dolaşsa âteşe pervâne yâ dîvânedir

2. Ta’şîr

- Beyitlerin üstüne 8 mısra eklenmesiyle oluşan nazım biçimidir.

Medd-i bismillâh gibi eyle var Allâh’a yol
Kol kanat olsun sana havf u recâsı sağ u sol
Mâ’il-i asl-ı usûl ol mâ’il-i asl-ı usûl
Lâyık-ı vasl-ı habîb et kendini kable’l-vusûl
Hâtırını eyle vahdethâne-i rây-ı Resûl
Maksad-ı aksâyı gözle menzil-i maksûdu bul
Vây eğer dünyâna meşgûl eyler ise nefs-i kül
Olagör Yahyâ gibi bir mürşid-i ma’kûle kul
Ger huzûr etmek dilersen ey Muhibbî fârig ol
Var mıdır vahdet makâmı gûşe-i ‘uzlet gibi

1. TERKÎB-İ BEND

- Bendlerle kurulan nazım biçimidir.
- Her bend iki bölümden oluşur. Birinci bölüme “terkîb-hâne” adı verilir.
- Her bend 5-10 arasında değişen beyitlerden meydana gelmektedir.
- Bend sayısı 5-10 arasında değişmektedir.
- Bend sonunda “vasıta” beyti yer alır.
- Terkîb-i bendde vasıta beyti her bendde değişmektedir.
- Genellikle mersiyeler bu nazım biçimde yazılmakla beraber her konuyu işlenebilir.
- Bend sayısı fazla ise “terkîb-i bend-i kebîr” adını alır.

1)
Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestüz
Biz ehl-i harâbâtdanız mest-i elestüz

Ter-dâmen olanlar bizi âlûde sanur lîk
Biz mâil-i bûs-ı leb-i câm u kef-i destüz

Sadrın gözedüp neyleyelüm bezm-i cihânun
Pây-ı hum-ı meydür yerimüz bâde-perestüz

Dr.Yusuf Can Kıraş

Mâ’il degilüz kimsenin âzârına ammâ
Hâtır-şiken-i zâhid-i peymâne-şikestüz

Erbâb-ı garaz bizden ırağ oldugı yegdür
Düşmez yere zîrâ okumuz sâhib-i şastuz
Bu âlem-i fânîde ne mîr ü ne gedâyuz
A’lâlara a’lâlanıruz pest ile perstüz

Hem-kâse-i erbâb-ı diliz arbedemüz yok
Meyhânedeyüz gerçi velî aşk ile mestüz

Biz mest-i mey-i meygede-i âlem-i cânuz
Ser-halka-i cem’iyyet-i peymâne-keşânuz

2)

Hoş gûşe-i zevk idi safâ ehline âlem
Bir hâl ile eger sürseydi ‘ömrini âdem

Sıhhat sonı derd olmasa vuslat sonu hicrân
Nûş âhıri nîş olmasa sûr âhiri mâtem

Bu ‘âlem-i fânîde safâyı ol eder kim
Yeksân ola yanında eger ‘ayş u eger gam

Dâ’im ola hem-sohbeti rindân-ı kadeh-nûş
Varın koya meydâna eger bîş ü eger kem

Sûfî ki safâda geçinür mâlik-i dînâr
Bir dirhemini alsan eger hâtırı derhem

Zâhir bu ki âhir yeri hâk olsa gerekdür
Ger dirheme muhtâc ola ger mâlik-i dirhem

Mey sun bize sâkî içelüm ragmına anun
Kim cehli ile bilmedügi yerden urur dem

Her münkir-i keyfiyyet-i erbâb-ı harâbât
Öz aklı ile Hakk’ı diler kim bula heyhât

3)

Gör zâhidi kim sâhib-i irşâd olayın der
Dün mektebe vardı bugün üstâd olayın der

Meyhânede ister yıkılup olmaya vîrân
Bîçâre harâb olmadın âbâd olayın der

Elden komasun gül gibi câm-ı meyi bir dem
Her kim ki bu gamhânede dilşâd olayın der

Dr. Yusuf Can Tıraş

Bir serv-kadin bende-i efgendesi olsun
Âlemde o kim gussadan âzâd olayın der

‘Ömrin geçirüp kûh-ı belâda dil-i şeydâ
Berhemzen-i hengâme-i Ferhâd olayın der

Vasl istemeyüp hecr ile hoş geçtügi bu kim
Miskîn gam-ı cânâneye mu’tâd olayın der

Gezdi yürüdi bulmadı bir eğlenecek yer
Min-ba’d yine âzim-i Bagdâd olayın der

Bagdâd sadefdür güheri dürr-i Necef’dür
Yanında anun dürr ü güher seng ü hazefdür

4)

Vardum seherî tâ’at içün mescide nâgâh
Gördüm oturur halka olup bir nice gümrâh

Girmiş kimisi vahdete almış ele tesbîh
Her birisinün vird-i zebânı çil ü pencâh

Dedüm ne sayarsuz ne alursuz ne satarsuz
K’aslâ dilünüzde ne nebî var ne hod Allâh

Dedi biri kim şehrimüzün hâkim-i vakti
Hayr etmek içün halka gelür mescide her gâh

İhsânı ya pencâh u ya çildür fukarâya
Sabr eyle ki demdür gele ol mîr-i felek-câh

Geldiklerini mescide bildüm ne içündür
Yüz döndürüp andan dedüm ey kavm olun âgâh

Sizden kim ırag oldı ise Hakk’a yakındur
Zîrâ ki dalâlet yoludur tutdugunuz râh

Tahkîk bu kim hep işinüz zerk ü riyâdur
Taklîddesüz tâ’atünüz cümle hebâdur

Verdük dil ü cân ile rızâ hükm-i kazâya
Gam çekmezüz uğrarsak eger derd ü belâya

Koyduk vatanı gurbete bu fikr ile çıkduk
Kim renc-i sefer bâ’is ola ‘izz ü ‘alâya

Devr eylemedük yer komaduk bir nice yıldur
Uyduk dil-i dîvâneye dil uydı hevâya

Dr. Yusuf Can Tiras

Olduk ne yere vardık ise âşka giriftâr
Alındı gönül bir sanem-i mâh-likâya

Bagdâd'a yolun düşse ger et bâd-ı seher-hîz
Âdâb ile var hizmet-i yârân-ı safâya

Rûhî'yi eger bir sorar ister bulunursa
Derslerse buluştun mı o bî-berg ü nevâya

Bu makta-i garrâyı oku ebsem ol anda
Ma'lûm olur ahvâlimüz erbâb-ı vefâya

2. TERCÎ'-İ BEND

- Biçim ve uyak yönüyle terkîb-i bende benzemekle beraber, vasıta beyitlerinin her bendde tekrar etmesiyle ondan ayrılır.

Yâr kim rûz u şeb agyâr ile seyrân eyler
'Ayş u 'işretler ider lutf-ı firâvân eyler

Gâh yazup yanılup çün beni handân eyler
Ya'ni âgâz-ı vefâ niyyet-i ihsân eyler

Bir elem irişüp ol cem'i perîşân eyler
Seng-i gam hâne-i ümîdümi vîrân eyler

'Âlemi 'ayn-ı elem gülşeni zindân eyler
Sûrumı şîven ü elhânumı efgân eyler

Bana bu cevri dimen ol meh-i tâbân eyler
Baht-ı gaddar bu cevri bana her an eyler

Her kaçan yâr vefâ itmege peymân eyler
Tâli'-i nahsum anı yine peşîmân eyler

Pertev-i mihr ü muhabbet ki dile lâmi' olur
Gün gibi mihrüm o meh-rûya şâyi' olur

Derd çekdükce gönül 'ışka dahi tâmi' olur
Bana rahm itmege kasd eylese bir mâni' olur

Gerdiş-i çarh yâ ifsâd-ı adû vâki' olur
Baht-ı rîre anı neylerse ider dâfi' olur

Ara yirde gam u gussayla gönül zâyi' olur
Âkıbet 'ışk yolında eleme kânî' olur

Mihr-i ümmîd sehâb-ı gam ile tâli' olur

Dr. Yusuf Can Tıraş

Geçdi günüm şeb-i mihnetde bu ne tâli’ olur Her kaçan yâr vefâ itmege peymân eyler Tâli’-i nahsum anı yine peşîmân eyler
Gerçi kim hûblara işve vü nâz oldı şümâr ‘Âşıka sûz u güdâz ile niyâz olur kâr Ger cefâ ise eger gâh vefâ olsa ne var Sen esirge beni baht oldugı yeter gaddâr Âh kim olmada günden güne hâlim düşvâr Öldürür bu gam u endûh beni âhir-i kâr Baht ser-keş olıcak n’eylesün ana dil-dâr Şeş-der-i gamda beni baht-ı siyâh eyler zâr Yâr cevvâr diyü aglama Âşık her bâr Tutalum terk-i cefâ ide vefâdâr ola yâr Her kaçan yâr vefâ itmege peymân eyler Tâli’-i nahsum anı yine peşîmân eyler (Âşık Çelebi)

GAZEL ŞERHİ

GAZEL-İ HAYÂLÎ

1- **Başumda mûy-ı jülîde tenümde tâze dâgum var**
Melâmet mülkünün sultânıyam tugum otagum var

Bilinmeyen Sözcükler:
Mûy: Saç
Jülîde: Dağınık, perişan
Dâg: Yara
Melâmet: Kınanmışlık
Mülk: Ülke
Tug: At kılından süpürge biçiminde yapılıp sırığa takılarak kullanılan nişan
Otag: Padişah çadırı

Günümüz Türkçesi:
Başımda perişan saçlarım, vücudumda yeni yeni yaralarım var. Kınanmışlık ülkesinin sultanıyım. Tuğum ve otağım var.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Edebi Sanatlar:
Tezat: Fakirlik – Padişahlık
Leff ü neşr: Tuğ – otag
Tenâsüp: Mülk – Sultân – Tug – Ota

2- **Diyâr-ı sûzun oldum şem' gibi ben de serdârı**
Nice Ferhâd ile Mecnûn gibi yanar çerâgum var

Bilinmeyen Sözcükler:
Sûz: Yanma, tutuşma
Serdâr: Komutan
Çerâg: Kandil, mum

Günümüz Türkçesi:
Ben de mum gibi ateş ülkesinin komutanı oldum. Ferhâd ile Mecnûn gibi birçok yanan kandilim var.

Edebi Sanatlar:
Kapalı İstiare: Ferhât ile Mecnûn komutanın idaresindeki askerlere benzetilmiştir.
Açık İstiare: Aşk, ateş diyarı olarak nitelenmiştir.
Telmih: Ferhâd – Mecnûn
Tevriye: Çerâg: 1. Çırak, 2. Kandil
Tenâsüp: Diyâr-ı suz, şem', yanar, çerâg

3- Fezâ-yı 'aşkda ben ol nihâl-i ser-firâzam kim
Nihâl-i sidre üzre sâye salmış bir budagum var

Bilinmeyen Sözcükler:
Fezâ: Gökyüzü, geniş arazi
Nihâl: Fidan
Ser-firâz: Benzerlerinden üstün durumda olan.
Sidre: En yüksek makam, Hz. Muhammed'in Mi'rac gecesi yanında ilahi sırlara mazhar olduğu ağaç
Sâye: Gölge
Budag: Dal

Günümüz Türkçesi:
Aşkın geniş arazisindeki o benzerlerinden üstün olan fidanım ki Sidre fidanının üzerine gölge salmış bir dalım var.

Edebi Sanatlar:
Teşbih: En büyük ağaçlardan daha büyük bir fidan

Dr. Yusuf Can Tıraş

Tenâsüp: Fezâ – Nihâl – Budak
Telmih: Mi'rac hadisesi
Mübalağa: Şair, kendisinin sidrenin bile üstünde olduğunu ve bir dalıyla ona gölge salacağını iddia ediyor.
Teşbihibelig: Aşk, fezâya benzetilmektedir.

4- Sipeh-i gussa vü gamdan beni saklar penâhumdur
Yüzünde hâl-i miskînün gibi bir kara dâgum var

Bilinmeyen Sözcükler:
Sipeh: Asker
Gussa: Keder
Penâh: Sığınak
Hâl: Ben
Miskîn: Misk kokulu

Günümüz Türkçesi:
Gam ve keder ordusundan beni saklayan, koruyan sevgilinin yüzündeki misk kokulu bene benzer kapkara bir yaram var.

Edebi Sanatlar:
Teşbihibelig: Gam ve gussa askere benzetilmektedir.
Sihr-i helâl: Şairin hem misk kokulu sevgilinin benini hem de kapkara yarasını koruyucu olarak belirtmesi.
Teşbih: Sevgilinin beni siyahlığı sebebiyle miske, yarası da sevgilinin benine benzetilmektedir.
Tenâsüp: Hâl(ben) – Miskîn – Kara

5- Hayâlî şâh-ı 'aşk oldum dahı bu 'akl-ı hercâî
Gönül mülkine ayak basmasun muhkem yasagum var

Bilinmeyen Sözcükler:
Şâh: Sultan, padişah
Hercâî: Kararsız, derbeder
Muhkem: Kesin

Günümüz Türkçesi:
Ey Hayâlî! Aşkın sultanı oldum. Bundan sonra başıboş akıl gönül mülküne ayak basmasın. Çünkü kesin hükmüm var.

Edebi Sanatlar:

Dr. Yusuf Can Tıraş

Teşbih: Gönül, ülkeye benzetilmektedir.
Kapalı istiare: Akıl, sürgün edilen birine benzetilmektedir (Teşhis)

Kaynak: Nihat Öztoprak, Sebahat Deniz vd. "Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Metin Şerhi", İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, s.428-434.

DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ

- **ÂB-I HAYÂT:** "Hayât suyu" anlamına gelen bu sözcük Farsça su anlamına gelen "âb" ile Arapça "hayât" sözcüklerinden meydana gelmiştir. İçeni ölümsüzlüğe ulaştıran, ebedî bir hayata kavuşturan, hastalara şifa olan, ihtiyarları gençleştiren, çirkini güzelleştiren bir sudur.

  Âb-ı hayât motifinin geçtiği en eski kaynak Sümerlere ait olan "Gılgamış Destanı"dır. Uruk şehrinin kralı olan Gılgamış, arkadaşı Enkidu'nun ölümünden sonra kendi hayatının da son bulmasını istememiş ve "hayat otu"nun yerini öğrenmeye çalışmıştır. Fakat, bunda başarılı olamamıştır.

  Öte yandan, İskender hakkındaki "âb-ı hayât" efsanesi daha yaygındır. Bu efsaneye göre, İskender-i Zülkarneyn ordusuyla bir memlekete uğramış ve o memleketin halkı kendisine ileride bir deniz olduğunu, denizden sonra da üç ay süren karanlıklar ülkesinin bulunduğunu, orada ise âb-ı hayâtın olduğunu söylemişlerdir. Buraya gelen İskender, yanında bulunan Hızır ve İlyas'ı bu suyu bulmaları için görevlendirmiştir. Hızır ve ilyas, suyu aramak için yola düşmüşler ve bir süre sonra dinlenmek ve yemek yemek için bir nehrin kıyısında oturmuşlardır. Hızır, yanındaki pişmiş balıklardan birine nehirden su sıçraması sonucu canlandığını görünce buranın âb-ı hayât olduğunu fark etmiştir. İlyas ile beraber o sudan içmişler ve ölümsüzlüğe kavuşmuşlardır. O esnada sudan İskender'e bahsedilmemesini söyleyen ilahî bir emir ulaşmıştır. İskender'e haber verilse de bu su bir daha bulunamamıştır. Bu olaydan sonra Hızır denizde, İlyas karada yardıma muhtaç kişilere yardım eder ve 6 Mayıs'ta İskender seddi üzerinde buluşup Kâbe'ye hacca giderek, o yıl yapılacak işleri görüşürlermiş.

  Âb-ı hayât, ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Musa, Zülkarneyn, Hızır ve İlyas dolayısıyla Kehf 60/82, Saffât 123/130, En'âm 85'te anılmaktadır.

  Âb-ı hayât, tasavvufî açıdan vahdet sırrına ermektir. İman veya İslam, âb-ı hayâta ve Kevser'e benzetilir. Müminler bunu içer. Kur'ân-ı Kerîm de bir âb-ı hayâttır. Ka'be vahdeti belirtmesi üzerine âb-ı hayâta benzetilmektedir.

  Övülen padişahın, sevgilinin, peygamberin, velilerin, evliyaların vb. önemli şahsiyetlerin sözleri de âb-ı hayâttır.

  Şarap ya da ilahi aşk da âb-ı hayâttır. İnsanın gönlü, kalbi, ruhu âb-ı hayât; bedeni ve maddi varlığı zulumat ülkesidir.

  Kalem ve mürekkeb de âb-ı hayât unsuru olarak bilinir. Buna göre, mürekkep âb-ı hayât, mürekkebin içinde olduğu hokka zulumat ülkesidir. Kalem de buradan yararlanan bir bereket çeşmesidir.

Dr. Yusuf Can Tras

Bahar mevsimi, bahar rüzgarı, yağmuru bitkilerin yeşermesi ve çoğalmasını sağladığı için âb-ı hayât olarak anılır.
Sevgilinin dudağı âb-ı hayât, ayva tüyleri de zulumat ülkesidir.
Köroğlu destanında da Köroğlu'nun atı âb-ı hayâttan içmiştir.

İLGİLİ KELİMELER: ÂB-I BEKÂ, ÂB-I CÂVÎD, ÂB-I CÂVÎDÂN, ÂB-I HAYVÂN, ÂB-I HIZIR, ÂB-I İSKENDER, ÂB-I RUH-FEZÂ, ÂB-I ZİNDEGÎ, AYN-I HAYÂT, AYNÜ'L-HAYÂY, BEKÂ ŞARABI, BENGİSU, ÇEŞME-İ CÂN, ÇEŞME-İ HAYÂT, ZÜLÂL-İ BEKÂ, ÂB-I ZÜLÂL, ÂB-I KEVSER, CEVHER-İ İKSÎR-İ HAYÂT, ÇEŞME-İ HURŞÎD, FEYZ-İ CÂN, İKSÎR-İ BEKÂ

Örnek Beyitler:

Âb-ı hayvân olsa da vaslın getirmem yâdıma
Hayli demdir şîşe-i hâtırda vardır inkisâr (Şeyhülislâm Yahyâ)
***
Tanrı cânım almasın ey çeşm-i âb-ı hayât
Suya salmayınca neng ü nâmı bayram ertesi (Necâtî)
***
Hızr eger zulmâta vardı istedi âb-ı hayât
Ben dudagın çeşmesinde âb-ı hayvân bulmuşam (Nesîmî)
***
Ehl-i diller kim virüp cân öldiler ölmezdin ön
Hızr gibi içdiler âb-ı hayât-ı hoş-güvâr (Hayretî)
***
Tatlu sözler kim gelür şîrîn lebinden dilberün
Âb-ı hayvândur sanasın çeşme-i cândan tamar (Ahmed Paşa)
***
Gerçi kebâb eyledi 'ışkı odına cânı
Agızınun yarını bize zülâl eyledi (Kadı Burhâneddîn)
***
Ey ay yüzündür ve'd-duhâ ve'l-leyl imiş saçun kara
La'lün bana dârü'ş-şifâ oldur ki rencûr olmışam (Nesîmî)
***
Cân mı şîrîn lebün yâ çeşme-i âb-ı hayât
Dür mi dizlü yâ dişün ya nazm-ı güftârun senün (Ahmed-i Dâ'î)
***
Şol Sikender isteyüp bulmadugı Âb-ı Hayât
Hâssiyetde idemez bu la'l-i handân ile bahs (Ahmed Pâşâ)
***
Kimi 'Îsâ dir leb-i cân-bahşuna kimisi Hızr
Sora varursan hakîkat cism birdür nâm iki (Necâtî)
***
Teşne-i câm-ı visâlün âb-ı hayvân istemez
Mâ'il-i mûr-ı hatun mülk-i Süleymân istemez (Fuzûlî)

Dr. Yusuf Can Tıraş

HAFTANIN SORULARI

1- Kasidede yaptığı değişiklikle şöhrete kavuşan Nef'î, kaside içinde bir bölümün daha fazla ön plana çıkmasını sağlamıştır. Onun çoğu kasidesi nesib ya da teşbib bölümü ile başlamamaktadır. Doğrudan kendisinden bahsettiği bölüm ile başlamaktadır.

Verilen ifadeye göre, Nef'î hangi bölüme daha fazla önem vermektedir?

A) Medhiye
B) Girizgah
C) Duâ
D) Tecdîd-i matla
E) Fahriye

2- Hakkı nice bin safâ ki etdün düşdür
Her ne ki görüp diyüp işitdün düşdür
Etrâfa segirdüp başa gitdün düşdür
Bu kim oturup râhata yetdün düşdür

Divan şiirinde, kendine özgü vezinlerle yazılan, tek bentten oluşan ve yukarıda örneği bulunan nazım biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Şarkı
B) Terbî
C) Kıt'a
D) Rubâî
E) Murabba

3- Hâkâniyem ben Muhteşem yanumda serheng-i haşem
Hâfız olur leb-beste-dem hâmem edince zîr ü bem

Yukarıdaki beyit bir kasideden alınmıştır. Buna göre, bu beyit aşağıdaki bölümlerden hangisinde yer alabilir?

A) Tegazzül
B) Teşbîb
C) Methiye
D) Fahriye
E) Duâ

Dr. Yusuf Can Tıraş

4- Gördüm seni elden ihtiyârum gitdi
Bakdum kadüne sabr u karârum gitdi
Hâk oldum ü her yana gubârum gitdi
El-kıssa kapunda i'tibârum gitdi

Verilen şiirin nazım biçimi göz önüne alındığında, aşağıdaki ifadelerden hangisi doğru bir bilgi olamaz?

A) Ahrem ve ahreb olarak gruplandırılan kendine özel vezinlerle yazılır.
B) Her mısrada vezin değişebilir.
C) Cumhuriyet Dönemi'nde Arif Nihat Asya gibi şairler tarafından devam ettirilmiştir.
D) Genellikle mahlas söylenmez.
E) Divan şiirinde en önemli temsilcisi Nedîm'dir.

5- Ey Hayâlî aşka kul olalı sultansın yine
Ya'ni bir hûrîveşin hüsnüne hayrânsın yine
Bir melek sûretlinin derdiyle nâlânsın yine
Zülf-i dilber gibi ey Zâtî perîşânsın yine
Cevr-i bî-had yoksa bir yâr-ı perîşânın mı var

Son bendi verilen bu musammatla ilgili aşağıdaki yorumlardan hangisi söylenemez?

A) 1,2 ve 3. Mısralar Hayâlî'ye; 4 ve 5. Mısralar Zâtî'ye aittir.
B) "fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün" vezni ile yazılmıştır.
C) Nazım şekli tahmîstir.
D) Zâtî, Hayâlî'nin bir gazeline tahmis yazmıştır.
E) Hayâlî, Zâtî'nin bir gazeline tahmis yazmıştır.

6- Aşağıda verilen mesnevi bölümlerinden hangisi, mesnevide asıl konunun işlendiği bölüme verilen isimdir?

A) Tevhîd
B) Medhiye
C) Sebeb-i Telîf
D) Âgâz-ı Dâstân
E) Hâtime

7- ***** Matla ve mahlas beyti bulunmaz

- Gazele göre konu bakımından daha çeşitlidir.
- Tarih düşürmelerde kullanılır.
- Aruzun her vezni ile yazılabilir.

Yukarıda özellikleri verilen nazım biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kıtâ
B) Muhammes
C) Şarkı

Dr. Yusuf Can Tıraş

D) Tuyug
E) Kaside

8- Kasidenin ilk beytine …., son beytine …. adı verilir. Şairin mahlasının bulunduğu beyte …., ortalarından iki eşit parçaya ayrılabilen kasidelere …. denir.
Paragrafta boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilen hangisi getirilmelidir?
A) Makta – Matla – Mahlas beyti – Musammat
B) Matla – Makta – Taç beyit – Musammat
C) Matla – Hüsn-i tahallus – Taç beyit – Beytü'l-kasîd
D) Matla – Hüsn-i makta – Hüsn-i tahallus – Taç beyit
E) Matla – Makta – Musammat – Taç beyit

9- İlme sa'y eylememekden hazer it
İlm ü sa'y ikisi birdür nazar it

Bulamaz ilm bilâ-sa'y vücûd
Biri gitse biri olur nâbûd

İlm bir lücce-i bî-sâhildir
Anda âlim geçinen câhildir
Yukarıdaki beyitler aynı manzumeden alınmıştır. Bu manzumenin nazım biçimi aşağıdakilerden hangisi olabilir?
A) Kaside
B) Kıtâ
C) Rubâî
D) Mesnevi
E) Murabba

10- Gönlüm oldı aşkınun âvâresi
Gamzenün gitmez oldu gönülden yaresi
Derdüme çok istedüm dermân velî
Yog imiş la'lünden özge çâresi
Verilen dörtlükle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?
A) Fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle yazılmıştır.
B) Bir tuyug örneğidir.
C) Mahlas yer almamaktadır.
D) Teşhis sanatı bulunmaktadır.
E) Bir rubâî örneğidir.

11- Aşağıdaki şairlerden hangileri divan şiirinde tuyug nazım şeklinin önemli temsilcilerindendir?
A) Hoca Dehhânî – Gülşehrî
B) Kadı Burhâneddîn – Nesîmî
C) Âşık Paşa – Gülşehrî
D) Azmizâde Hâletî – Nedîm

Dr. Yusuf Can Tıraş

E) Nev'î – Lâmiî

12- Ol âfitâb-ı saltanat ol şeh-süvâr-ı memleket
Cem-bezm ü Hâtem-mekremet memdûh-ı asnâf-ı ümem
Bu beyit kasidenin hangi bölümünden alınmıştır?

A) Girizgâh
B) Teşbîb
C) Fahriye
D) Duâ
E) Medhiye

13- Dedim visâline ermek dedi hayâl-i muhâl
Dedim cemâlini görmek dedi mübârek fâl

Dedim yüzümü yüzüne dedi ki sürme yürü
Dedim tozunu gözüme dedi ki sürmedir al
Yukarıdaki iki beyit bir gazelden alınmıştır. Bu beyitlerdeki "dedim-dedi" tarzında yazılan gazellere ne ad verilmektedir?

A) Mutavvel gazel
B) Musammat gazel
C) Muvaşşah gazel
D) Müracaa gazel
E) Mülemma gazel

14- Bir şairin şiirine başka bir şair tarafından aynı vezin ve kafiyede yazılan şiire …; bunu yapma işine ….; fakat anlamca ters olan şiirine …. adı verilir.
Yukarıdaki paragrafta boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangileri getirilmelidir?

A) Nazire – tenkit – taştir
B) Nazire – terbi – tenkit
C) Nazire – tanzir – nakize
D) Terbi – tahmis – taştir
E) Nazire – terbi – nakize

15- Aşağıdaki beyitlerden hangisi şûhâne bir gazelden alınmış olabilir?

A) Cânı kim cânânı için sevse cânânın sever
Cânı için kim ki cânânın sever cânın sever
B) Gel ey sâkî bulunmaz böyle âlî dil-güşâ meclis
Fürûg-ı sâgar-ı sahbâdan olsun pür-ziyâ meclis
C) Biricik söyle amân nâz ile öldürme beni
Ben senin şîve-i güftârına kurbân olayım
D) Çok da magrûr olma kim meyhâne-i ikbâlde
Biz hezârân mest-i magrûrun humârın görmüşüz

Dr. Yusuf Can Tıraş

E) Eteğin silk elin yu kün-fe-kândan
Ne âhir zübde-i kevn ü mekânsın

16- Aşağıda tanımları verilen gazel türlerinden hangisinin tanımı yanlış yapılmıştır?

A) Musammat Gazel: İç kafiye düzenine göre yazılan kafiyelerdir. Mısranın içinde de kafiye bulunur.
B) Mutavvel Gazel : 7 beyitten fazla olan gazellerdir.
C) Muvaşşah Gazel : Mısra başlarındaki ya da sonlarındaki harflerin bir araya gelmesiyle anlamlı bir söz ya da söz grubunun elde edildiği gazellerdir.
D) Mülemma Gazel: Farklı dilleri karıştırarak yazılan gazellerdir.
E) Müzeyyel Gazel : Edebi sanatların sıklıkla kullanıldığı, sanat yeteneğinin gösterilmesini amaçlayan gazellerdir.

17- Aşağıdakilerden hangisi mahlas beyti değildir?

A) Necâtî kulun ey yâr a yürür aşkında âvâre
Yüregine vurur yâre beyim kaşın gözün gamzen
B) Bâkî-sıfat verdin elem ettin gözüm yaşını yem
Kıldın garîk-i bahr-ı gam deryâlara saldın beni
C) Nef'î yeter da'vâyı ko dünyâ ile gavgâyı ko
Eflâke istignâyı ko hâke yüzün sür lâ-cerem
D) Şâh-ı cihân-ârâ mıdır mâh-ı zemîn-pîrâ mıdır
Behrâm-ı bî-pervâ mıdır yâ âfitâb-ı pür-kerem
E) Tut Şemsî'nin nasîhatini olma bî-vefâ
Geçer güzelligin demi bu rûzgârdır

18- Aşağıdaki beyitlerden hangisinin türü yanlış verilmiştir?

A) Sende İslâm eseri olsa eger zerre kadar
Eylemezdin Alamanzâdeyi hem-dem a köpek (Hicviyye)
B) Siyeh-çeşm idi ol nûr-ı hidâyet
Verâydı çehresindeki safâvet (Hilye)
C) Meded meded bu cihânın yıkıldı bir yanı
Ecel celâlîleri aldı Mustafâ Hânı (Mersiye)
D) Belâ-yı aşk ile kılgıl vücûdum mübtelâ Mevlâ
Degil bir bir kerem kılgıl dem-â-dem bin Mevlâ (Münâcât)
E) Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dır bu
Nazargâh-ı İlâhîdir makâm-ı Mustafâ'dır bu (Tevhîd)

19- Bir safâ bahş edelim gel şu dil-i nâ-şâda
Gidelim serv-i revânım yürü Sa'dâbâd'a
İşte üç çifte kayık iskelede âmâde
Gidelim serv-i revânım yürü Sa'dâbâd'a

Gülelim oynayalım kâm alalım dünyâdan
Mâ'-i tesnîm içelim çeşme-i nev-peydâdan
Görelim âb-ı hayât aktığın ejderhâdan
Gidelim serv-i revânım yürü Sa'dâbâd'a
Yukarıda örneği verilen nazım biçimi hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

Dr. Yusuf Can Tıraş

A) Bir şarkı örneğidir.
B) Bendler hâlinde yazılır
C) Tekrarlanan kısma nakarat adı verilir.
D) Bir terbî örneğidir.
E) İlk örneğini Nâilî-i Kadîm vermiştir.

20- ***** Birçok bendin bir araya getirilmesiyle oluşur.

- Bendleri oluşturan beyitlerin sınırı yoktur.
- Vasıta beyti her bendde değişmektedir.
- En önemli örneklerini Bağdatlı Rûhî ve Ziyâ Paşa vermiştir.
- Daha çok mersiyelerde kullanılmakla beraber konu sınırlaması bulunmaz.

Yukarıda özellikleri verilen nazım biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Tercî-i Bend
B) Terkîb-i Bend
C) Muhammes
D) Mu'aşşer
E) Müsemmen

Dr. Yusuf Can Tıraş

6. HAFTA

EDEBÎ TÜRLER

SINAV ANALİZİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1 (Sefaretnâme)	1 (Muamma)	1 (Medhiye-Mersiye-Münâcât-Surnâme)	1 (Hilye)	1 (Tezkire)	1 (Şehrengîz)	1 (Kıyafetnâme)

TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1 (Hicviye)	-	-	-	1 (Pendnâme)	1 (Surnâme)	2 (Fütüvvetnâme – Hz. Muhammed ile ilgili türler)

Dr. Yusuf Can Tıraş

1. **Bahâriye**
   - Bahar ile igili olan, baharın tasviri yapılan türdür.
   - Kasidelerin nesîb bölümünde bahardan bahsedilmesi de "bahâriye" türüne girmektedir.
   - Sadece kaside nazım şekliyle yazılmaz!
   - Riyâzî naat, Gelibolulu Mustafa Âlî münâcât, Fuzûlî tevhîd türünde bahâriye yazmıştır.
   - Bosnalı Sâbit, Mesîhî ve Hayretî'nin bahâriyeleri bulunmaktadır.

Fazl-ı Hak'tan bu güzel âlem olur fasl-ı bahâr
Kim olur bâ'isi 'ıyş u tarabın leyl ü nehâr

Âlemi fasl-ı bahâr etti müzeyyen şöyle
K'oldu gülzâr-ı cihân cennet-i firdevs-âsâr

Felek altında zemîn gül gibi yapraklarla
Döndü bir sırça sarâya k'ola pür-nakş u nigâr

Arz-ı eşcâr-ı pür-ezhâr-ıla kim kapladı çarh
Döndü bir şîşe ile nahl-i dil-ârâya ki var (Edirneli Nazmî)

2. **Cülûsiyye**
   - Padişahın tahta çıkışını konu edinir.
   - Bâkî'nin II. Selim için, Nef'î'nin II. Osman için manzum cülûsiyyesi vardır.

Der-Cülûs-ı Sultân Selîm Hân

Bi-hamdi'llâh şeref buldu yine mülk-i Süleymânî
Cülûs etti sa'âdet tahtına İskender-i sânî

Doğup gün gibi zerrîn tâc ile burc-ı sa'âdetten
Yetişti şarktan garba ziyâ-yı adl u ihsânı

Dr. Yusuf Can Tıraş

Beşâretler zemîne âsumânın gözleri aydın Cihânı rûşen etti pertev-i envâr-ı Yezdânî (Bâkî)

3. Esmâ-i Hüsnâ

- Allah'ın güzel isimlerinin anıldığı türlerdir.
- Sinan Paşa'nın, Şeyh Şabân-ı Velî'nin, Niyâzî Mısrî'nin mensur; Şeyhoğlu Mustafa'nın Muhyiddîn Gülşenî'nin, Ahmed Şakir Paşa'nın manzum esmâ-i hüsnâsı bulunmaktadır.

El-Azîz
Kırk sabâh kim okursa bu ismi
Kılmaya anda hîç suʾâl resmi

Kimseye hergiz olmaya muhtâc
Giye izzetden ol nefeste tâc

Adedi kırk bir okuya anı
Şeref-i ʿizz ile ola şânı

El-Cebbâr
Kim okursa yigirmi bir nevbet
Ermeye hergizin ana nekbet

Ger olursa dilinde bu virdi
Zalâm-ı zulmden olmaya derdi

Ol kim ismi Hudâ ile aldı
Hakk'ın ʿavn-i ʿinâyetin buldı (Lâmiʿî Çelebî – Şerh-i Şâfî)

4. Esmâ-i Nebî

- Hz. Muhammed'in güzel isimlerine değinen, en son peygamber olduğunu anlatan edebî türdür.
- Bu türün en önemli örnekleri: Bâkî – Me'âlimü'l-yakîn Fî Sîreti Seyyidü'l-Mürselîn ve Hasîb-i Üsküdârî'nin Dürretü'l-Esmâ (mesnevî).
- En hacimli örneği: Dürretü'l-Esmâ
- A'lemü'l-halk: Yaratılmışların en bilgini
- Meh-i Burc-ı Fezâil: Fazilet burcunun ayı
- Âfitâb-ı Evc-i Dîn: Dinin en yüksek güneşi
- Ahmed-i Muhtâr: Seçilmiş olan
- Neyyir-i A'zam: En yüce aydınlık; güneş

Dr. Yusuf Can Tıraş

Fî-Beyân-ı Esmâ-i Hazret-i Resûlullâh Aleyhi's-Selâm
İmdi ey 'uşşâk-ı Ahmed edem esmâsın beyân
Cân kulagından işitin dinleniz bâ-gûş-ı cân

Ki Muhammed dahi Mahmûd Ahmed-i Hâmid'dir ol
Kâsımın hem Âkıbın der ol Huzâ'-ı bî-mekân
Hâtimün Mâhün vü Dâ'ün pes Sirâcün hem Münîr
Hem Mübeşşirün Nezîrün Münzirün uş 'âlî-şân

Hem Resûlün Mürselün der ona Allah yâd ide
Pes Nebiyyün dahi Mehdiyyün denildi ona san (Hüseyin b. Ahmed Sîrozî, Câmiü'l-Envâr Alâ Tefsîri'l-İhlâs-ı Şerîfe).

5. Falnâme

- İçinde fal için kullanılacak metinlerin de olduğu, fal bakmanın yöntemlerini anlatan manzum veya mensur eserlerdir.
- Bazı eserler fal bakmak için kullanılmaktadır: Kur'ân-ı Kerîm, Hâfız Divanı, Mantıku't-tayr, Mevlânâ'nın Mesnevî'si, Hüsrev ü Şîrîn, Muhammediye, Fuzûlî Divanı, Envârü'l-'Âşıkîn, Ma'rifetnâme.
- Bu konudaki önemli eserler: Dede Ömer Rûşenî – Miskînnâme, Cem Sultân – Falnâme, Erzurumlu İbrahim Hakkı – Kıyâfetnâme

Çü dâl harfi gelübdür hûb olur fâl
Ne gam yirsin şükür eyle be-her-hâl

Çü dâl geldi delâlet ider anla
Ki her yıldan eyüdür sana bu sâl (Uzun Firdevsî)

6. Fetihnâme / Fethiyye

- Osmanlı'da ya da İslam ülkelerinde, fethedilen yerleri nesîb bölümünde anlatan kasideler ya da bu türde olan eserlerdir.
- Bu türün ilk örnekleri: Tursun Bey – Târih-i Ebü'l-Feth; Tâcizâde Cafer Çelebi – Mahrûsa-i Feth-i Konstantiniyye.

Güftâr-ı Sivom Der-Meclis Sâhten-i Hisârhâ-yı Nev der-Nâhiye-i Konstantiniyye
(…)
Çünkim sultân-ı âlem Karaman seferinden devlet ü sa'âdet ile geldi, derhâl vezîrleri ile meşveret kıldı ve eyitti: Dünyâ sarâyında cemî' gelen pâdişâhların her biri bir ad ile yâd olunur. Ben dahı dîn-i Muhammed Resûlullah yolunda cân ve baş ortaya koyup gazâlar edeyin (…) (Kıvâmî – Fetihnâme-i Sultân Mehmed)

Dr. Yusuf Can Tıraş

7. Fütüvvetnâme

- Esnaf topluluklarına yeni dahil olanlara verilen tavsiyeleri ve uyarıları içeren edebi türdür.
- Ahilik teşkilatı, bu türün oluşmasında önemli bir etkendir.
- Manzum veya mensur türlerde yazılabilir.
- Ahlak içerikli eserlerdir.
- Bilinen ilk örneği Burgazî tarafından 13. Yy.da yazılmıştır.

Sana kemlik edene iylik kıl
Demem ey yâr kem sözü sana bil

Kendini gör karıncadan ahkar
Tâ ayârın iyi ola çün zer

Diler isen ki arta mikdârın
Kimseyi görme lâyık âzârın (Esrâr Dede – Fütüvvetnâme)

8. Gazavâtnâme

- Ordunun akınlarını, savaşlarını, kahramanlıklarını ve zaferlerini anlatan türdür.
- Tarihsel öneme sahiptirler.
- Hamasî olan bu eser, öznel bir niteliğe sahiptir.
- Arap edb.da bu türün en ünlü eseri Vahidî'nin Kitâbü'l-megâzîsi'dir.
- XVI. yy.da gelişmeye başlamıştır.
- Kemâlpaşazâde – Selîmnâme; Gelibolulu Mehmed Za'îfî – Gazâvât-ı Sultân Murâd; Prizrenli Sûzî Çelebi – Gazavâtnâme

Gâzî Ya'kûb-ı bahâdır şîr-i vakt
Aldı Vençse kâfirinden tâc u taht

Eyledi Yayçe etrâfın harâb
Kal'a ehli yüregi oldu kebâb

Kal'a zindân oldu çıkmaz oldular
Göseler gâzîyi bakmaz oldular

Döne döne yedi anlar katl u darb
Bildiler kim nice imiş ceng ü harb (Yakup Paşa – Gazavâtnâme)

9. Hasb-ı Hâl

- Şairlerin yaşadıkları dönem, dönemin insanları ve olayları hakkındaki şikayetlerini sohbete yakın bir üslûp ile anlattıkları türdür.
- Bireyin ve toplumun olumsuz yönlerini anlatırlar.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Tarihî öneme sahiptirler.
- Nev'î, Edirneli Güftî ve Sâfî'nin bu türde eserleri vardır.

Karn-ı evvelde seyâhatte iken
Gâh mihnethehi râhatta iken

Geşt ederken bu zemîn sahrâsın
Seyr ederken karasın deryâsın

Nice esrâr u nice ibretler
Nice hayret verecek hikmetler

(…)
Nice âkilleri gördüm muhtâc
Serseri pây-ı bürehne gezer ac

Nice bin gevher-i zî-kıymetler
Almağa yetmez anı kudretler

Nice hikmetlere oldum vâkıf
Nice ibretlere oldum 'ârif
(…)
Hâr u hâşâk içinde kalmış
Hikmet-i Hakk anı hâke salmış (Kânî)

10. Hezl

- Şairlerin yaşadıkları dönemdeki kişileri veya toplumu eleştirmek amacıyla yazdıkları manzum veya mensur eserlerdir.
- Hezlin bir derece aşağısı latife, daha ağırı ise hicivdir.
- Alaylı bir üslûp kullanılır.
- Önemli temsilcileri: Küfr-i Bahâyî, Osmânzâde Tâib, Tırsî, Seyyid Osman Sürûrî, Hevâyî.

Zâhidin her ne kadar ta'nı firâvân olsa
Ana gam çekmez idik zerrece irfân olsa
Rafz u ilhâd nedir anlasa iz'ân olsa
Sıdk ile mezheb-i İslâm'da pûyân olsa
Bize mülhid diyenin kendide îmân olsa
Dahl iden dînimize bârî müselmân olsa (Küfrî-i Bahâyî)

11. Hiciv

- Bir kişi ya da toplumu ağır bir şekilde eleştiren manzum veya mensur eserlerdir.
- Hiciv yazana hecâ-gû ya da heccâv denilmiştir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Mehdiyyenin zıttıdır.
- Bilinen ilk örneği Şeyhî'nin Harnâme eseridir.
- Bağdatlı Rûhî'nin terkîb-i bendi, Fuzûlî'nin Şikâyetnâmesi, Kânî'nin Hırrenâme'si, İzzet Molla'nın Mihnet-i Keşân'ı ve Nef'î'nin Sihâm-ı Kazâsı bu türün örneklerindendir.
- Sövme ve küfür yer alabilmektedir.
- Namık Kemal, Ziya Paşa, Eşref ve Rıza Tevfik'in bu türde şiirleri vardır.

Kasîde der hakk-ı peder-i hîş
Sa'âdet ile nedîm olalı peder hâna
Ne mercümek görür oldı gözüm ne tarhâna

Zügürdlük âfetüm oldı 'aceb midür etsem
Peder gibi buradan ben de 'arz-ı cer hâna

Eger müsâ'ade etmezse bir tulum yaga
İki tulum kımız olsun nedür zarar hâna

Buna da hısset olur mı ki günde bin Tatar
Tulum tulum kımızı pîş-keş çeker hâna

Peder mi 'aceb imsâk hânda mı bilsem
Nezâket ile bunı kim su'âl eder hâna

Peder degül bu belâ-yı siyâhdur başuma
Sözüm yerinde n'ola güç gelürse hâna (Nef'î- Sihâm-ı Kazâ)

12. Hilye

- Başta Hz. Muhammed olmak üzere, peygamberler ve dört halifenin iç ve dış güzellikleriyle davranışlarını anlatan eserlerdir.
- Manzum şekilde yazılanlar daha çok mesnevî şeklindedir.
- En meşhur örneği Hakanî Mehmed Bey'in Hilye-i Sa'âdet'tir.
- Nahîfî'ye ait 2871'den oluşan Hilyetü'l-Envâr adlı eser bulunmaktadır.
- Cevrî ve Neşâtî'nin de hilyesi bulunmaktadır.

Sorarsan nicedir ol sûret-i hûb
Bilinir vasf-ı pâk ile o mergûb

Müdevver idi re's-i nâzenînî
Küşâde idi hem mehveş cebînî

Hilâl-ebrû idi ol mihr-i enver
Çatık kaşlı idi ol âlî server

Siyeh-çeşm idi ol nûr-ı hidâyet

Dr. Yusuf Can Tıraş

Verâydı çehresindeki safâvet

Şu denli idi kim bî-misl ü garrâ
Dehânı gonca-i ter idi gûyâ

Anın lü'lü dişi seyrek idi hem
Verirdi meh gibi fer geldiği dem

Teni mâyildi ağa bugday enlü
Olurdu ehl-i gam gördükde hoş-rû (Mehmed Efendi – Hilye)

13. Iydiyye

- Şairlerin kaside, mesnevi gibi şekillerle yazdıkları, bayramdan söz eden şiirlerdir.
- Dönemin önemli şahsiyetlerine bayram tebriği için yazılır.
- 'Iyd-ı ekber ve 'ıyd-ı adhâ: Kurban bayramı; Iyd-ı fıtr: Ramazan bayramı.
- Necâtî Bey, Hayâlî Beyi Şeyhülislâm Yahyâ, Nev'î, Fehîm-i Kadîm, Nef'î, Nedîm, Çelebizâde Âsım ve Keçecizâde İzzet Molla gibi bir çok divan şairinin 'ıydiyyesi bulunmaktadır.

'Iydın mübârek olsun eyâ âsâf-ı cihân
Gelsin edeble pâyini bûs etsin âsumân

Tutsun cihânı debdebe-i tabl-ı haşmetin
Olsun felekte devlet ü câhın cihân cihân

Tebrîk eylemek sana 'ıydı mecâzdır
Sen 'ıyda ol mübârek eyâ Ca'fer-i zamân

Teshîr edip cihânı kul ettin kapında hep
İkbâl ü 'izz ü devlet ü câhı yegân yegân

Aldın o rütbe lutf u keremle cihânda nâm
Medhinde gayrı söz bulamaz oldu şâ'irân (Nedîm)

14. İşretnâme / Sâkînâme

- İçki meclislerinden, içki çeşitlerinden, içki araç ve gereçlerinden, musîkîden söz eden eserlerdir.
- Bu türün ilk örneğini Ahmed-i Dâ'î'nin (ö.1421'den sonra) tercî-i bend nazım şekliyle yazdığı şiir oluşturmaktadır.
- Müstakil olarak yazılan ilk sâkînâme, Revânî'nin İşretnâme eseridir.
- Hayretî, Fuzûlî, Beyânî, Fevrî, Ş. Yahyâ ve İşretî'nin de bulunmaktadır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Bazı kaynaklarda (Eski Türk Edebiyatı El Kitabı), ilk örneğin Nevâyî'nin (ö.1501) Fevâidü'l-Kiber divanındaki 457 beyitlik sâkînâmesi olduğunu söylemektedirler.
- Atayî'nin 1583 beyitlik sâkînâmesi bu türün en beğenilen örneğidir.

1 Gel ey neşve-dâr-ı şarâb-ı elest
Belâ gûşesi içre evkâr mest

2 Der-i meykede bâzdur kıl şitâb
Bi-hamdi`llâh irdi dem-i feth-i bâb

3 Ne zer halkasıdur hilâl-i felek
Revâ olsa cârûbı perr-i melek

4 İder ferşini pâk cârûb-ı lâ
Komaz zerrece anda gerd-ı sivâ

5 Kapanmaz o mey-hâne hiç bir zamân
Anun rûze vü ıydı birdür hemân

6 Açık dest-yârî-i mevlâ ile
Anun kuflı miftâh-ı illâ ile

7 Şu mey-hâne kim ola sâkîsi yâr
Anun virdügi meyde olmaz humâr

8 Pür it sâkiyâ câmı rindâne sun
Gözet ahd u peymânı peymâne sun

9 O meyden ki tiryâk-ı ekberdür ol
Ne tiryâk sahbâ-yı kevserdür ol (Şeyhülislâm Yahyâ)

15. Kırk Hadis

- Hz. Muhammed'in çeşitli konulara dair olan hadislerinden seçilen kırk hadisin açıklandığı eserlerdir.
- Çihil hadis olarak da anılmaktadır.
- Tertip sırası: Hadisin orijinali – kısa tercümesi ya da kıt'a vb. hâlde tercümesi verilir.
- İlk örneği Nehcü'l-Ferâdîs adlı eserdir (Harezm – Kerderli Mahmud)
- 15.yy.da Ali Şîr Nevâyî – Çihil Hadis – Kemâl Ümmî – Kırk Armağan
- Erzurumlu Mustafa Darîr (14.yy), Mahmud b. Ali, Hatiboğlu (15.yy), Latîfî, Fuzûlî, Kadrî, Muhyî, Visâlî, Usûlî ve Belîg bu türde eser vermişlerdir.

من تواضع رفعه‌الله ومن تكبر وضعه‌الله
(Kim tevazu gösterirse Allah onu yüceltir, kim böbürlenirse Allah onu alçaltır)
Lutf edip halka kıl tevâzu' kâr

Dr. Yusuf Can Tıraş

Tâ ki kadrin refîᶜ ede Gaffâr
Hod-nümâ olma ‘aceb kibr ediben
Tâ ki şânun vazî’ ede Kahhâr (Hâkî – Manzum Kırk Hadis)

16. Kıyâfetnâme

- Bir kimsenin fiziki özelliklerinden karakteri hakkında yorumda bulunmaktır.
- Firâset de denilmektedir.
- İlk Türkçe kıyâfetnâme Hamdullah Hamdî’nin Kıyâfetnâme eseridir.
- Firdevsî-i Rûmî – Firâsetnâme; Nesîmî – Kıyâfetü’l-Firâse; Erzurumlu İbrahim Hakkı – Ma’rifetnâme

Ey Azîz!
Hikmet ehli diyorlar;

Omuzu sivri olan hırsız olur çok yaman
Eğri omuzlu kişi eğrilik olur hep işi

Kısa omuzlu eblehin düşkün omuz esfelin
Mu’tedil olsa omuz sâhibi anlar rumûz (Ma’rifetnâme)

17. Letâyifnâme

- İnsanları güldüren, eğlendiren, onlara ibret veren olayların anlatıldığı hikayelerin toplanmış olduğu eserlerdir.
- Manzum, mensur, mektup ya da münazara şeklinde olabilirler.
- Fıkraya benzerler.
- Yazıldıkları dönemin dil ve üslûbu, halk söyleyişleri ve yaşamı hakkında bilgi verdikleri için önemlidir.
- Müstehcen olaylara da rastlanır.
- Lâmi’î Çelebi – Mecma’u’l-Letâif; Zâtî – Letâif; Cinânî – Bedâyi’u’l-Âsâr; Kânî – Letâîf

Timur cennet gibi güzel Anadolu’ya gelince, oranın söz bilen zarif ve âriflerinden “İskender-nâme” sahibi Ahmedî, onun has kulları arasına girp sohbetlerinde bulunur. Yine bir gün Timur’la hamamda eğlence ve sohbet meclisi kurarlar. Timur’un neşesi yerinde olup Mevlânâ Ahmedî’ye:
-Şu benim meclisimde bulunan beyleri, nedimleri ve hizmetçileri bahâya tutsak acaba ne tutar ve satacak olsak ne kadar para getirir? Bunun üzerine Ahmedî her beyine bir bahâ söyleyip her ağasına bir fiat biçer. Timur:
-Ya ben bahâda ne tutarım ve pazara çıkarsalar ne kadar para getiririm? Ahmedî:
-Otuz beş akça! Timur:
- Bu nasıl söz? Yalnız belimdeki peştamal satılığa çıkarılsa otuz beş akça eder.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Ahmedî:
- Ben de otuz beş akçayı o peştamal için dedim. Yoksa sen buçuk akçaya değmez ve iki pul getirmezsin, der.
Bu açık kalplilik Timur'a son derece hoş gelip meclisde olan altın, gümüş ne varsa hepsini Ahmedî'ye bağışlar.

- Günümüzde bu olay Nasreddin Hoca'ya mal edilmektedir.
- Latîfî tezkiresinde de bu latife geçmektedir.

18. Maktel

- Tanınmış birisinin öldürülmesi üzerine yazılan eserlerdir.
- Bu tür edebiyatımızda Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi üzerine yaygınlaşmış ve bu konuyla özdeşleşmiştir.
- Kastamonulu Şâzî, Lami'î Çelebî, Fuzûlî (Hadîkatü's-süedâ), Eğridirli Şerîfi'nin bu türde eserleri bulunmaktadır.

Rivâyettir ki ol dem âsumândan bir nidâ geldi ki: "Yâ Halilallâh edrikni" ve ol sadâdan Ümm Gülsüm muztarib olup ta'cîlle Hazret-i Îmâmın menziline gelip eyitti: Ey birâder-i Azîz! Bu sadâdan vâkıf oldun mu? Hüseyin eyitti: Belî vâkıf oldum. Hâlâ hazret-i Resûl'ü vâkı'amda gördüm, ol hazret bana müjde-i şehâdet verip buyurdu ki: "Ey Hüseyin sevâkin-i âlem-i bâlâ ve zümre-i melâ'-i âlâ ervâh-ı mukaddese-i enbiyâyla istikbâl-i rûh-ı şerîfin kılıp itizârındadır, cehd et ki bu gece huzûrumda iftâr edesin (…) (Fuzûlî – Hadîkatü's-Süedâ)

19. Menâkıbnâme

- Tarikat kurucularının, mezhep imamlarının ve önemli dinî şahsiyetlerin hayatlarında görülen olağanüstü olayların derlendiği eserlerdir. Genellikle müritler tarafından kaleme alınır.
- Türk edebiyatında bilinen ilk menâkıbnâme Tezkire-i Saltuk Bugra Han'dır.
- 15.yy.da tarikatlerin çoğalmasıyla bu türde artış görülür.
- 18.yy.da daha fazla menâkıbnâme yazılmıştır.
- Hâcı Bektaş Velî'nin Emir Sultan'ın, Sarı Saltuk'un menâkıpları bulunmaktadır.
- Nazım veya nesir türlerinde yazılabilmektedir.

"… Hacı Bektaş, Açıksaray adlı bir köye geldi. Köyde bir kadına "Dervişlere yiyecek var mı? Varsa getiriver!" dedi. Kadın "Dur, bekle! Getireyim! Dedi. Evine geldi. Kaynanasına "Ana, dervişler geldi, Tanrı için lokma ister. Küpde biraz yağ var; Tanrı verene verir. Biraz ekmekle bir parçacık yağ verelim" dedi. Kaynanası "Yağ az kaldı, dokunma" dedi. Gelini "Tanrı için istiyor, ben vereceğim" deyip bir ekmek içine biraz yağ koyup götürdü. Hünkâr'a sundu. Hacı Bektaş "Artsın, eksilmesin. Taşsın, dökülmesin" dedi. Gelin eve dönünce gördü ki küp ağzına kadar yağla dolmuş…" (Uzun Firdevsî, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî, nşr. Abdülbaki Gölpınarlı, İst. 1958, s.24)

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Bu konuda en iyi kaynak, Ahmet Yaşar Ocak'a ait olan "Kültür Tarihi Kaynağı Olarak EVLİYA MENÂKIBNÂMELERİ *XV-XVII. YÜZYILLAR" çalışmasıdır.

20. Mersiye

- Ölen bir kişinin ölümünden duyulan acıyı anlatmak için yazılan eserlerdir.
- İlk örnekleri, Süleyman Şah'ın (ö. 1387) ölümü üzerine Ahmedî'nin (ö.1413) ve II. Yakup'un (ö. 1428) ölümü üzerine Şeyhî'nin (ö. 1431) yazdığı mersiyelerdir.
- 15.yy.dan itibaren edebiyatımızda görülmeye başlar.
- Taşlıcalı Yahyâ'nın Şehzâde Mustafa için, Bâkî'nin Kanûnî Sultan Süleymân için yazmış oldukları mersiyeler bu türün en ünlü örnekleridir.

Mersiye-i Yahyâ Berây-ı Sultân Mustafâ
Meded meded bu cihânın yıkıldı bir yanı
Ecel celâlîleri aldı Mustafâ Hânı

Tulundu mihr-i cemâli bozuldu dîvânı
Vebâle koydular âl ile Âl-i Osmânı

Geçerler idi geçende o merd-i meydânı
Felek o cânibe döndürdü şâh-ı devrânı

Yalancının kuru bühtânı bugz-ı pinhânı
Akıttı yaşımızı yaktı nâr-ı hicrânı

Cinâyet etmedi cânî gibi anun cânı
Boğuldu seyl-i belâya dağıldı erkânı

N'olaydı görmeye idi bu mâcerâyı gözüm
Yazıklar ana revâ görmedi bu râyı gözüm

21. Mevlid

- Hz. Muhammed'in hayatını, özelliklerini, O'nun sıfatlarını, güzelliklerini, mucizelerini samimi bir şekilde anlatan eserlerdir.
- Mevlidlerde bölümler şu şekildedir: Münâcât, vilâdet (doğum), risâlet (peygamberlik), mi'râc, rıhlet (vefat) ve dua.
- Bilinen ilk Türkçe mevlid Süleyman Çelebî'nin Vesîletü'n-Necât eseridir.
- Ahmed Fakih'in de mevlid yazdığı ifade edilir.
- Hamdullah Hamdî'nin Ahmediyye eseri bu türdendir.

Allâh adın zikr idelüm evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula

Dr. Yusuf Can Tiras

Alâh adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allâh ana

Allâh adı olsa her işin öni
Hergiz ebter olmaya anun sonı

Her nefesde Allâh adın di müdâm
Allâh adıyla olur her iş temâm

Bir kez Allâh dise aşk ile lisân
Dökülür cümle günâh misl-i hazân (…) (Süleyman Çelebi – Mevlid)

22. Mi'râcnâme

- Hz. Muhammed'in peygamberliğinin dokuzuncu yılında, Recep ayının 27. gecesinde Allah'ın huzuruna bedenen ve ruhen çıkmasını anlatan eserlerdir.
- XVI. yy.da Lami'î Çelebi; XVII. yy.da Neşâtî, Ganizâde Nâdirî, Nev'îzâde Atayî, Nâilî-i Kadîm; XVIII. yy.da Seyyid Vehbî, Sâbit, Sâlim, Birrî; XIX. yy.da İzzet Mollâ, Lebîb, Adîle Sultan divanlarında bu türde şiir bulunmaktadır.
- Müstakil olarak Abdülvasi Çelebi, Şeyh İsmail Hakkı Bursavî, Nâyî Osman Dede, Süleyman Nahifî ve Recep Vahyî kaleme almıştır.

Hoşâ ferhunde-ahter leyle-i mümtâz ü müstesnâ
Ki unvân-ı berâtı kadridir ser-sûre-i İsrâ

Şafak rûy-ı arûs-ı mihre bir gülgûn tutuk asdı
Kevâkib saçıverdi bî-nihâyet gevher-i yektâ

Resûl-i Kibriyâ'nın mu'cizârın 'add ne mümkündür
Ne rütbe hâme-i mu'ciz-beyânın eylese ıtrâ

Çıkıp kürsî-i vâlâ-yı beyâna râvî-i fikret
Biraz mi'râcının tafsîlin etsin şimdi icmâlâ

Harîm-i Ka'be-i ulyâda devletle saâdetle
Sarây-ı Ümmühânî idi ol şeb Hazrete me'vâ

Gelip nâgeh berîd-i Rabb-i izzet Hazret-i Cibrîl
Dedi ey bâis-i îcâd-ı sun'-ı cümle-i eşyâ (…) (Sâbit)

23. Münâcât

- Allah'ay yalvarmak, yakarmak, dua etmek gibi amaçlarla yazılan eserlerdir.
- Mensur türde olanlar tazarru' ya da tazarrunâme olarak adlandırılmıştır.
- Hz. Muhammed için yazılanları da bulunmaktadır.

Dr. Yusuf Can Turaş

- Sultan Veled, Ahmed Fakih, Ahmed-i Dâî, Şeyhî, Adlî, Fuzûlî, Muhibbî, Niyâzî-i Mısrî, Nâbî, Esrâr Dede gibi birçok şairin bu türde eseri bulunmaktadır.
- Mensur olarak en tanınmış eser Sinan Paşa'nın "Tazarrunâme" eseridir.

Çâresüz kaldum Hudâyâ çâre kıl yâ Rab bana
Nefs ü şeytândan halâs eyle beni iy pâdişâ

Bir yanum âteş olupdur bir yanumda oldı su
Od ile su arasından sen beni eyle rehâ

Hücre-i kalbüm tolu kıl şule-i envâr ile
Nice bir cürm ü hatâyile ola gönlüm kara

Sana yüz tutdum Hudâyâ sen hidâyet eylegil
Senden özge kime kılam pâdişâhum ilticâ

Ben Murâda kıl inâyet fazlunı iy zü'l-celâl
Senden özge kimsenem yokdur benüm yâ Rabbenâ (Sultan III.Murad)

24. Münşeât

- İnşa kökünden türeyen bir sözcük olan "münşeât", genel olarak sanat değeri taşıyan, belirli kurallara göre yazılan mektup ya da yazılardır.
- Nesir türündendir. Bu nesirlerde şiirler de yer alabilmektedir.
- İnşa, belirli kurallar dahilinde yazılır. Bu yüzden bu kuralları içeren eserler de yazılmıştır.
- Özellikle devlet makamına yazılan mektuplarda belirli kurallara uymak zorunludur. "Elkap" kullanmak gerekmektedir: Sa'adetlü, devletlü, atıfetlü gibi.
- Münşeat örnekleri mecmualarda yer alabilmektedir.
- Tarihî ve edebî özellik taşır.
- Za'îfî'nin, Feridun Bey'in, Nergisî'nin, Koca Râgıp Paşa'nın ve Nâbî'nin münşeatları bu türün en önemli örnekleridir.
- Ahmed-i Dâî'nin "Teressül" eseri bu türün kurallarını göstermesi açısından en önemli örnektir.

Selâm virdüm rüşvet degüldür deyu almadılar, fâ'idesüzdür deyu mültefit olmadılar. Egerçi zâhirde sûret-i itâ'at gösterdiler ammâ zebân-ı hâl ile cemî'-i su'âlime cevâb verdiler. Dedüm "yâ eyyühe'l-ashâb" bu ne fi'l-hatâ ve çîn-i ebrûdur dediler muttasıl 'âdetümüz budur. Dedüm benüm ve re'âyetüm vâcib görmüşler ve bana berât-ı tekâ'ud vermişler ki evkâfdan hemîşe behre-mend olam ve Pâdişâha ferâgatle du'â kılam. Dediler ey miskîn senün mezâlimüne girmişler ve sana sermâye-i tereddüd vermişler ki müdâm bî-fâ'ide cidâl edesin ve nâ-mübârek yüzler görüp nâ-mülâyim sözler işidesin. Dedüm berâtumun mazmûnu niçün sûret bulmaz. Dediler zevâyiddür husûli mümkin olmaz. Dedüm böyle evkâf zevâyidsüz olur mı? Dediler zarûriyât-ı Âstâneden ziyâde kalursa

Dr. Yusuf Can Tıraş

bizden kalur mı? Dedüm vakf mâlın ziyâde tasarruf etmek vebâldür. Dediler akçemüzle satun almışuz bize halâldür. Dedüm hisâb alsalar bu sülûkunuzun fesâdı bulunur. Dediler bu hisâb kıyâmetde alınur. (…) (Fuzûlî'nin Mektupları – Abdülkadir Karahan)

25. Naat

- Hz. Muhammed'in hayatını, fiziki ve ahlakî özelliklerini övmeyi, O'na olan sevgiyi dile getiren eserlerdir.
- Daha çok kasidelerin nesîb/teşbîb bölümünde görülür.
- Dört halifenin övüldüğü manzumelere "naat-ı çâr-yâr" adı verilir.
- Mesnevilerde de bir bölüm olarak bulunabilmektedir.
- İlk örneğine Kutadgu Bilig'de rastlanır.
- Ahmed Yesevî'nin "Divân-ı Hikmet" eserinde de naat özellikli şiirler yer alır.
- Ali Şîr Nevâyî ve Hüseyin Baykara Anadolu sahası dışında naat türünde şiir yazan şairlerdendir.
- Sinan Paşa'nın "Tazarrunâme" ve "Ma'ârifnâme" eserlerinde naat görülmektedir.

Mihr ü meh kim devr iderler 'âlemi her rûz u şeb
Devr-i nâ-hem-vâr-ı eflâke gülerler rûz u şeb

Mihr ü mehle bu pelengî-hû sipihr-i kîne-cû
Bir gazanferdür gıdâ eyler iki ser rûz u şeb
(…)
Ol Peyember kim ziyâ-yı nûrıdur mihr ü mehe
Tîre-tîh-i tîregîden nûra rehber rûz u şeb

Mihr-i eflâk-i nübüvvet mâh-ı evc-i ıstıfâ
Ahmed-i mürsel ki 'âlem na'tin eyler rûz u şeb
(…)
Mihr ü meh devr eyledükçe 'âlemi her subh u şâm
Sad-selâm olsun revân-ı pâküne her rûz u şeb (Fehîm-i Kadîm – Kaside 1)

26. Nasihatnâme / Pendnâme

- Öğüt vermek, ahlakî tavsiyelerde bulunmak amacıyla yazılan edebi türlerdir.
- Ferîdüddîn Attâr'ın "Pendnâme", Sâdî'nin "Bostân" ve "Gülistân", Nizâmî'nin "Mahzenü'l-Esrâr" adlı eserleri Fars edebiyatından sonra Türk edebiyatını etkilemişlerdir.
- Konularına göre dînî-tasavvufî, sosyal içerikli ve çeşitli ilimlere dair olmak üzere türleri bulunmaktadır.
- Yunus Emre'nin Ahmed Fakih'in, Zâtî'nin, Cemâlî'nin, Emîrî'nin, Güvâhî'nin (Pendnâme) ve Nâbî'nin olmak üzere birçok şairin bu türde eseri bulunmaktadır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Güvâhî'nin Pend-nâme Eserinde Atasözleri:

- Acel kılmak olur şeytânı pîşe
- Aç esner, âşık gerinir.
- Hele aç olmadan yigdür tok ölmek
- Dahı kalmış degül açuk bogaz ac
- Dem olur âdem âdeme gereklü
- Çubuk yaşla egilür hey habîr ol
- Agır basdukda yegni kalkar olur.
- Virilmez oglan aglamazsa emcek
- Cihân içre belâsuz baş olmaz.
- Bilinür ağzı eğri ensesinden.
- Ki ağ akçe olur kara gün içün
- Çün akşam yaklaşa gitme seferde / Ve likîn yatmagıl vakt-i seherde
- Gücile bin durış göcen tutulmaz.
- Ki zîrâ âlet işler ögünür el. (Mehmet Hengirmen (1990) – Güvâhî – Pendnâme, Kültür Bakanlığı Yay.)

27. Nevrûziye

- Nevrûzu anlatan manzumelerdir.
- İlk örneklerine Kadı Burhaneddîn, Şeyhî, Ahmed Paşa, Necâtî Bey'de rastlanır.

Çün hurrem etti âlemi nevrûz-ı muhterem
Dilde hevâ-yı bâde gerek elde câm-ı Cem

Şol mey ki zevk-i şevkına düzdü nesîm-i subh
Nesrîni câm u lâleyi sâgar gülü sanem

Açtı semen nikâbını bin nâz ile nesîm
Düzdü çemen bisâtını yüz lutf ile nesem

Ebr-i bahâr gösterip i'câz-ı Îsevî
Rûh erdi cümle nâmiye olmuş iken adem (Lutfî)

28. Rahşiye

- Atlardan söz eden manzumelerdir.
- En meşhur örneği Nef'î'ye aittir.
- At ile onun sahibi arasında ilişki kurulur. Atın da sahibi kadar güçlü, cesur, hızlı olması dile getirilir.

Kasîde-i Rahşiyye der-Medh-i Mustafa Paşa
Zihî semend-i mülâyim ki hüsn-i reftârı
Unutturur dil-i 'uşşâka cilve-i yârı

Dr. Yusuf Can Tıraş

Tamâm gösterir ettikçe nâz ile cilve
Usûl-i tarz-ı bütân-ı tırâz-ı Ferhâr'ı

Olurdu halk-ı cihân ser-nihâde-i revişi
Ger olsa bir sanem-i dil-rübâda etvârı

Nigâhı gamze-i hûbân gibi tecessüs eder
Hırâm-ı dil-keşine dil veren giriftârı (…) (Nef'î)

29. Ramazannâme

- Ramazanın gelişi, ramazan âdetleri, ramazanda günlük yaşam gibi konuları içeren manzumelerdir.
- Daha çok kaside nazım şekliyle yazılır fakat diğer türlerde de yazılabilir.
- İlk defa 15.yy.da görülmeye başlanmıştır.

Geldi ayyâşların aldı ayağın ramazân
Zühd işin tâc gibi başa çıkardı elân

Acı dil vermeğe kalmadı mecâli kadehe
Göricek anı sürâhî dili tutuldı hemân

Ağıza geldi işi cümle-i şîrînkârın
Münkatı oldu sürâhîde olan acı zebân

Geldi bir şehr-i şerîf etti müşerref halkı
Şehr içi buldu kudûmundan anın emn ü emân

Cümle şehr içre bulunmaz o kadar mâh-ı şerîf
Saklaya anı kazâdan dileğim bu Rahmân

Ehl-i 'irfân bilir ol mâh-ı münîrin şerefin
Anlamaz kadrini yenir sanır anı nâdân (Zâtî)

30. Sayfiyye / Temmûziye

- Yaz mevsiminden söz eden manzumelerdir.
- Kasidelerin nesib/teşbîb bölümünde yer almaktadır.
- En güzel örneklerini Lamiî, Nef'î, Fehîm-i Kadîm, Azmîzâde Hâletî, Nedîm ve Arpaeminizâde Sâmî vermiştir.

Temmûziye Der Medh-i Vezîr-i Azam Nasuh Paşa
Yine erişti temmûz oldu cihân pür tef ü tâb
Girdi bir hilkate hep âteş ü bâd âb u turâb

Erdi bir gâyete tesîr-i hevâ ki bu mûr

Dr. Yusuf Can Tıraş

Bir dem-i germ ile eyler idi deryâyı serâb

Hâk bir mertebe germ oldu ki devrân edemez
Nice tûfân ile bir zerre gubârın sîr-âb

Dökülen hâke bu fasl içre degildir bârân
Hûyfeşân olmadadır tâb-ı Temmûz ile sehâb

Böyle germâda ki deryâları huşk etti hevâ
Kûhdan zâhir ü cârı olanı sanmanız âb (Nef'î)

31. Seyâhâtnâme

- Seyahat eden şair ve ediplerin gezip gördüklerini anlattığı eserlerdir.
- Çoğunlukla nesir türünde olan eserlerdir.
- Tarihî ve coğrafî, aynı zamanda kültürel bir kaynaktır.
- Pirî Reis – Kitâb-ı Bahriye; Evliya Çelebi – Seyahatnâme; Seydi Ali Reis – Mir'atü'l-Memâlik (Memleketler Aynası); Kâtip Çelebi – Cihânnümâ; Nâbî – Tuhfetü'l-Harameyn; Ahmed Fakih – Kitabu Evsâf-ı Mesâcidi'ş-Şerîfe; Keçecizâde İzzet Molla –Mihnet-i Keşân

"Bu kitabın yazılmasına sebep şudur:
Saadetlü Pâdişâh-ı âlem-penâh Efendimiz (Allah O'na olan yardımını arttırsın) Şark seferi sırasında Halep'te kışladıkları yerde bu âcize Mısır kaptanlığını lutfettiler.
Önce Mısır'dan Basra limanına gönderilen donanma gemilerinin, Mısır'a geri getirilmesi ferman buyruldu.
Bu yüksek emir mucibince Basra şehrine vardık. Mevcut olan on beş parça kadırga ile Hürmüz denizinden Mısır'a doğru yola çıktık.
Ama (Kul tedbir alır, Hak takdir eder) sözü gibi tedbir, takdire uygun düşmedi. Mısır'a varmak müyesser olmadı. İster istemez Hint ülkesine çıktık. Deniz yoluyla gitmek mümkün olmadı. Mısırlı gemicilerden padişah hazretlerinin helâl ekmeğini yeyip yediği nimetin kıymetini bilen bir miktar gemici ile, karadan, Osmanlı ülkesine doğru yola çıktık.
Baştan başa Gücerat ülkesi, Hint, Sind, Buhter Zemin yani Zabulistan, Bedehşan ülkesi, Hotlan, Turan, İran yani Mavera'ünnehir, Horasan, Harezm ülkesi ve Kıpçak çölünü geçtik. Bu taraflardan yol bulamadık. Nihayet Horasan Meşhedi'nden Irakeyn yolu ile yani Kazvin ve Hemedan'dan Bağdad'a vardık (…)
Her ne kadar çekilen eziyetlere göre kitabımıza "Mihnet-name" denilmesi lâzım gelirse de, her vilâyetin, gezilen her memleketin durumları bu kitapta anlatıldığı için isminin Mir'atü'l-Memâlik (Ülkelerin Aynası) olması daha uygun görüldü"
(Seydî Ali Reis – Mir'at'ül-Memâlik, Haz.: Necdet Akyıldız, Tercüman 1001 Temel Eser, s.28-30)

Dr. Yusuf Can Tıraş

32. Sefâretnâme

- Elçiliğe gidenlerin döndüklerinde görev yaptıkları esnada yaşadıklarını anlattığı eserlerdir.
- Seyahatname ile benzer özellikler taşımaktadır.
- İlk sefaretname örneği, 1655'te yazılan Kara Mehmet Çelebi'nin Viyana Sefaretnâmesi'dir.
- En ünlü örneği Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Sefaretnâmesi'dir.
- Son örnek ise Abdürrezzak Bahir Efendi'nin Paris-Londra Sefaret-nâmesidir.

"…bunların vilâyetlerinde büyük bir hastalık zuhur ettikde, başka vilayetlerden gelen nice günler karışmayup, temas etmeksizin konuşup sohbet iderler… Purovane eyaletinde dahi hastalık zuhur itmiş. Toulun şehri de ol vilayetlerden olmagla kendilerine ziyâde korkuları oldugundan gelen kimselere otuz-kırk gün ve bazılarına daha ziyâde geçmedikçe yanaşmazlar… Nazarto ya da kırantane tabir iderler. Montepellier şehri içinde bu milletin hastalıktan korkuları çok olmagla ol mahal boş yer olup gelen gideni olmadıgı için kırantane etmeğe münâsip gömüşler… Bu nedenle kırk gün tamam oluncaya kadar ol sıkıntılı yerde kalındı…"
(Türkan Polatcı – Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris Sefaretnamesi'nin Önemi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(2): 249-263.

33. Sergüzeştnâme

- Şairlerin kendi başlarından geçen gerçek ya da yarı gerçek olayları, genellikle mesnevi nazım şekliyle anlattıkları eserlerdir.
- Toplumsal hayata dair önemli bilgiler verirler.
- Önemli sergüzeştnâmeler: 15.yy.: Halîlî – Firkatnâme, Cemâlî –Der-Beyân-ı Meşakkat-i Sefer ü Zaruret ü Mülâzemet
- 16.yy.: Celîlî- Hecrnâme, Za'îfî –Kitâb-ı Sergüzeşt-i Za'îfî
- 17.yy.: Kara Çelebizâde Abdülaziz – Gülşen-i Niyâz, Varvari Ali – Makâlât-ı Varvarî Ali, Recep Dâî – Nevhatü'l-Uşşâk.
- 18.yy.: Bursalı Belig – Sergüzeştnâme-i Fakîr be-'Azimet-i Tokat, Kâtip Osman – Sergüzeştnâme-i Kâtip Osmân, Ebu Bekir Kânî – Hasbihâl-i Hod
- 19.yy: Keçecizâde İzzet Molla – Mihnet-i Keşân, Bayburtlu Zihnî – Sergüzeştnâme-i Zihnî

Lakabıdır Za'îfî lîk kavî
Yere urur güreşse nerre devi

Mollâ yanında var idi kadrim
Baş idi âlî pâyede sadrim

Yok idi gerçi bende hîç noksân
İlle var idi gayret-i akrân

Dr. Yusuf Can Tıraş

Zîre akrânımın kimi mansûb
Kimisiydi müderris-i mergûb

Kimi kâdî idi vü halka re'is
Âlem içre huzûru vardı nefîs

Ata binse neçe kişiyle biner
Kimin evin dilerse anda iner (Za'îfî – Sergüzeştnâme)

34. Siyer

- Hz. Muhammed'in hayatını anlatan eserlerdir.
- Bu türün en ünlü örnekleri Erzurumlu Mustafa Darîr'in Terceme-i Siretü'n-Nebî ve Bâkî'nin Me'âlimü'l-Yakîn fi-Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn'dir.
- Veysî'nin Dürretü't-tâc fi-Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc, Nâbî'nin Zeyl-i Siyer-i Veysî eserleri de bu türdendir.

İbtidâ-yı Hicret-i Ashâb ve Hikâyet-i Hicret-i Resûl
Gel ey hicrân elinde mübtelâ dil
De söyle hicr ile ne hâl müşkil

İnilde ney gibi her dem olup zâr
Nice kânûn umar zâr içre bîmâr

Büküp kaddini kıldı hicr eli çeng
Niçin eglenmez edip nâle âheng
(…)
Kureyş ile ki ahd ediben ensâr
Gelip yümn ile sâkin k'oldu Muhtâr

Yine dendi hem anlara ki de ıyt
Havâle anın için oldu her it

Çekerlerdi cefâ yine bayağı
Kaçan bir yirde olur iki yağı (Münîrî – Manzum Siyer-i Nebî)

35. Sûrnâme

- Düğün, şenlik ve sünnet düğünlerinden söz eden eserlerdir.
- Toplumun eğlence kültürünü yansıtırlar.
- Müstakil eser hâlinde olabildikleri gibi divanlar içinde kaside ya da tarih olarak da yazılabilirler.
- Yemek, şeker, içecek gibi önemli unsurlar yer alır.
- Bu eserlerin ilki Gelibolulu Âlî'nin "Câmi'u'l-Buhûr der-Mecâlis-i Sûr" adlı eseridir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Nâbî, Seyyid Vehbî ve Haşmet de bu türde eserler vermiştir.

Yevm-i sâlisde yine berâdet
Ulemâ sınıfı olundu da'vet

Vâ'iz ü şeyh ü eimme hutâbâ
Oldular lokmahor-ı hân-ı âtâ

Eyleyüo müttekıyâne sohbet
Buldu ol bezmde ma'nâ sûret

Hadd-i itmâma iriştikte ta'âm
Her biri menziline itti hırâm

Cem' olup nas açılınca meydân
Sünnet oldu iki üç yüz sıbyân

Raksa girdi yine kol tâzeleri
Çerhı pür eyledi âvâzeleri

Yine ol günde Hıdîv-i âlem
İtti tiryâkî gürûhuna kerem

Bir gümüş mişrebe kondu öndil
Ki içi dolmuş idi nukre-i çil (...) (Nâbî)

36. Şehrengîz

- Bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini anlatan eserlerdir.
- Şehr-âşûb adı da verilmektedir.
- Meslekler ve meslek sahipleri yer alır.
- İlk şehrengîz Mesîhî'nin Şehrengîzi'dir.
- Hayretî'nin Belgrad ve Yenice, Lamiî, İshak Çelebi ve Belig'in Bursa; Mesîhî, Zâtî, Kerîmî ve Neşâtî'nin Edirne; Yahya ve Azîzî'nin İstanbul; Ulvî'nin Manisa, Usûlî'nin Yenice şehrengizleri bulunmaktadır.

Hevâsı rûh-perver suyu Kevser
Nebâtı nîş-ger toprağı anber

Acep mi eylese ranâlık ezhâr
Keşiş Dağı gibi bir arkası var

Yavuz yel esmez ermez ana endûh
Karadağ gibi arkasıdır o kûh

Akar içinde enhârı firâvân

Dr. Yusuf Can Tıraş

Nazîri yok sular bî-hadd ü pâyân

Görenler çârsûları hayli mergûb
Gelincik gibi her biri mahbûb

Sanasın bâg-ı cennet eşmesidir
Pınarbaşı sular ser-çeşmesidir (Mânî – Şehrengîz-i Bursa)

37. Şitâiye

- Kış mevsiminden, kış yiyeceklerinden, kışın gelmesiyle beraber insanlar üzerindeki değişimlerden söz eden eserlerdir.
- Yazıldıkları döneme ayna tutarlar.
- Zâtî, Nev'î, Nef'î, Nedîm, Mustafa Sâmî, Enderunlu Fâzıl ve Ziyâ Paşa'nın bu türde şiirler bulunmatadır.

Ahmed Hân ve Vasf-ı İbrâhîm Pâşâ
O rütbe etti bu keskin soğuk zemîne eser
Miyân-ı cûyda gömgök kesildi nîlûfer

Başında kar saçağı sarık arkada sâde
Nice gezer bu soğuklarda bilmezem ar'ar

Şitânın ettiği bîdâdı mülk-i gülşende
Efendi binde birin söylesem dolar defter

Ayağı donmadı mı havzın evvelâ baştan
Ya düşmedi mi çenârın eli çemende meger

Hazân yeli eser etmiş misâl-i rîh-i merak
Bu hastalık beden-i servi korkarım sarsar

Kanı çemendeki germiyyet-i tarab şimdi
Aceb ne hâlde bülbül dedikleri kaşmer (…)(Nedîm)

38. Tevhîd

- Allah'ın zat, sıfat ve fiillerinden bahseden, O'nun birliğini ve yüceliğini anlatan manzum veya mensur eserlerdir.
- Üç bölümden oluşur: İlk bölümde Allah'ın selbî ve subutî sıfatları, ikinci bölümde sübûtî sıfatların kainattaki görünümleri, üçüncü bölümde ise Allah'tan istekler ve dualar belirtilir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- İlk İslami eserlerden itibaren görülmeye başlar. Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig, Edip Ahmed Yüknekî'nin Atabetü'l-Hakayık, Ahmed Yesevî'nin Divân-ı Hikmet eserlerinde örnekleri yer alır.
- Yunus Emre divanında bol örnekler görülür.
- Ahmedî, Şeyhî, Fuzûlî, Niyâzî-i Mısrî, Nâbî, Yenişehirli Avnî, Bağdatlı Rûhî tevhid şairleridir. Mehmet Akif Ersoy'un "Tevhîd yahud Feryâd" şiiri bu türün son örneğindendir.

Ey nesîm-i kudretin nefhinde âdem bir nefes
V'ey harîm-i gülşen-i lutfunda âlem hâr u has

Zikr-i hamdindir ki her milletten oldu âşikâr
Ka'be'den âvâz-ı hû büthâneden bang-i ceres

Sensin ol Bî-çûn ki birdir sana nisbet her mekân
Kurb u bu'd u taht u fevk ü sag u sol u pîş ü pes

Nâr-ı Mûsâ'dır celâlin şemmesinden bir eser
Nûr-ı Ahmed'dir cemâlin pertevinden bir kabes

Tâlib-i dîdâr olan dil-teşne vü gam-dîdeler
Cûy-ı hûn akıttılar gözden çü Ceyhûn u Aras (…) (Ahî Divanı)

39. Vefeyâtnâme

- Önemli şahsiyetlerin vefatı üzerine yazılan tarihi eserlerdir.
- İlk müstakil örneği Baldırzâde Mehmed Selîsî Efendi'nin Bursa meşhurlarını konu edinen Ravza-i Evliyâ'sıdır.
- Belîg Seyyid İsmail – Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdirân; Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî – Vefeyât-ı Selâtîn ve Meşâhîr-i Ricâl.

EK BİLGİLER:
BİLÂDİYYE: Şehir ve yer adlarını anlatan eserlerdir.
CEMREVİYYE: Cemre zamanını anlatan eserlerdir.
DARİYYE / KASRİYYE: Ev, köşk, yalı gibi mimari yapıları anlatan eserlerdir.
DEVRİYYE: Varlığın nereden gelip nereye gittiğini anlatan eserlerdir.
DOLÂBNÂME: Allah aşkını sorulu cevaplı anlatan eserlerdir.
HİCRETNÂME: Hz. Muhammed'in Mekke'den Medîne'ye göç etmesini anlatan eserlerdir.
MELHAME: Ay, güneş ve gök cisimlerinin hareketlerinden yorumda bulunan eserlerdir.
SÂHİLNÂME: İstanbul sahillerini ve çevresii anlatan eserlerdir.
VAKÂYINÂME: Geçmişte yaşanan olayları anlatan resmi nitelikte olmayan eserlerdir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

GAZEL ŞERHİ

GAZEL-İ ZÂTÎ

1- Seher sahrâya ‘azm itdüm murâd-ı dil şikâr oldı
Göründi bir elif-kâmet şikârum âşikâr oldı

Kelime ve kelime grupları:
‘Azm etmek: Niyetlenmek, yola koyulmak.
Dil: Gönül
Şikâr: Av
Kâmet: Boy
Âşikâr: Belirli, meydanda

Günümüz Türkçesi:
Sabah vakti, sahraya doğru yola çıktım, gönlümün isteği avlandı. Bir elif boylu göründü, avım belli oldu.

Edebi Sanatlar:
Mecaz-ı mürsel: Gönül, avcıya benzetilmektedir. Avcı söylenmemiş gönül söylenmiştir.
Teşbih-i Belig: Elif-kâmet.
Mutarraf cinas: Şikâr-âşikâr. Bir harf fazlalığına dayalı cinas.
Teşhis: Gönül isteklidir.

2- Felekler şehr-i ‘ışkun içre tokuz kubbelü câmi’
Duhân-ı âteş-i âhum çıkup añа menâr oldı

Kelime ve kelime grupları:
Felek: Gökyüzü, gök tabakaları
Duhân: Duman
Menâr: Minare
Şehr-i ‘ışk: Aşk şehri
Duhân-ı âteş-i âh: Feryadın ateşinin dumanı

Günümüz Türkçesi:
Felekler, sevgilinin aşkından dolayı onun aşkının şehrinde dokuz kubbeli bir camidir. Feryadımın ateşinin dumanı göğe yükselerek ona minare olmuştur.
Edebi Sanatlar:

Dr. Yusuf Can Tıraş

Mübalağa: Aşk yüzünden çekilen âhlar gökyüzüne yükselerek minare olmuştur. Dünyayı saran felekler, aşk şehrinin dokuz kubbeli camisi olmuştur. Aşk şehri feleklerden daha büyüktür.
Teşbih-i Belig: Aşk şehre benzetilmektedir.
Tenâsüp: Kubbe, câmi, menâr – duhân, âteş, âh

3- **Fakîri nakd-i derdüñ bir ‘aceb gencîne itmişdür**
Tolaşdı cümle regler her tarafdan baña mâr oldı

Kelime ve kelime grupları:
Nakd: Akçe, para
Gencîne: Hazine
Reg: Damar
Mâr yılan

Günümüz Türkçesi:
Sevgilinin derdinin akçesi bu fakiri şaşılacak bir hazineye çevirmiştir. Bu yüzden tüm damarlarım her tarafımı dolaşan bir yılan hâline geldi.

Edebi Sanatlar:
Telmih: Hazîne-mâr
Teşbîh-i Belig: Nakd-i dert. Damarlar yılana benzetilmektedir (Reg-Mâr)
Kapalı İstiare: Şair kendisine fakîr diyerek bir virâne yer olduğunu belirtmektedir.
Tezad: Fakîr – Gencîne.
Mecâz-ı Mürsel: Dert, aşkın sonucudur (Sebep-sonuç)
Hüsn-i Talil: Damarların içinde kanın dolaşması bilimsel bir gerçekliktir. Fakat, bu dolaşım şaire göre, hazineyi bekleyen yılanların hareketidir.

4- **Kanı ‘akl u kanı sabr u kanı râhat kanı tâkat**
Dirîgâ cümle yârânum yanumdan târ u mâr oldı

Kelime ve kelime grupları:
Kanı: Hani, nerede
Tâkat: Güç, kudret.
Dirîgâ: Eyvah, yazık.
Cümle: Bütün, hep.
Yârân: Dostlar
Târ u mâr: Dağınık, perişan

Günümüz Türkçesi:
Hani akıl, hani sabır, hani huzur hani kuvvet. Yazıklar olsun, bütün dostlarım yanımdan uzaklaştı.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Edebi Sanatlar:
Tekrîr: Kanı
Aliterasyon: K,R
Asonans: A
İstifham: Kanı?
Teşhis: Akıl, sabır, rahat ve tâkat, şairin dostları olarak düşünülmektedir.
Mazmun: Mecnûn
Tenâsüp: Akıl, sabır, rahat, tâkat.

5- Bugün Ferhâd'dan dîvânedür kuhsâr-ı 'ışkuñda
Gör e ey hüsrevüm Zâtî ne şîrîn yâdigâr oldı

Kelime ve kelime grupları:
Dîvâne: Deli
Kuhsâr: Dağlık yer.
Hüsrev: Padişah, sultan
Şîrîn: Tatlı, hoş
Yâdigâr: Hatıra

Günümüz Türkçesi:
Ey sultanım! Bugün, senin aşkının dağında Ferhâd'dan daha fazla deli/âşık oldum. Sen beni gör, Zâtî ne tatlı bir hatıra olmuştur.

Edebi Sanatlar:
Telmih: Ferhâd.
Teşbîh-i Belig: Kuhsâr-ı 'ışk
Nidâ: Ey hüsrevüm!
Tevriye: Hüsrev: 1. Padişah 2. İran mitlojisinde bir kahraman adı
Tenâsüp: Şîrîn – Hüsrev; Ferhâd – Kuhsâr – Dîvâne

Vezin: Mefâ'îlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

Dr. Yusuf Can Tıraş

DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ

ANBER: Amber denile anber balığının bağırsaklarından veya yumurtasından elde edilen güzel kokulu, yumuşak ve yapışkan bir maddedir. Sevgilinin saçlarının kokusunu oluşturan benzetme unsurlarından biridir. Peygamberimizin saçı için "anber-i erzân" tabiri kullanılır. Anber-i ter, anber-sâ, anber-bâr, anber-feşân, anber-efşân, anber-tınâb, anber-bû, anber-i nâb şeklinde kullanımları vardır.

Dir gören eş'ârumı ol zülf-i pür-tâb üstine
Bu ne âteşdür ki düşdi anber-i nâb üstine (Ahmed Pâşâ)

ÂYÎNE: Ayna. Gözgü ve mir'at olarak da kullanılır. Yüz güzelliğini belirtmek için kullanılır. Papağanların konuşma eğitiminde kullanılan bir araçtır. Yanak, aynaya benzetilmektedir. Eskiden dükkanların önüne top şeklinde aynalar asılmıştır. Yeni ölen kişinin hayatta olup olmadığını anlamak için de kullanılır.

Tûtî-i mu'cize gûyem ne desem lâf degil
Çarh ile söyleşemem âyînesi sâd degil (Nef'î)

ÂYÎNE-İ ÂLEM-NÜMÂ / ÂYÎNE-İ GİTÎ-NÜMÂ / ÂYÎNE-İ İSKENDER: Büyük İskender'in uzaktan gelen savaş gemilerini gösteren efsanevi bir aynadır. Güneş, kadeh ve gönülle ilgii benzetmelerde kullanılmaktadır.

Ârifiz âyîne-i âlem-nümâdur gönlümüz
Rûzgârın cünbişinden sanmayın gâfilleriz (Adlî)

BÂDE: Şarap, süci, mey. Âşık için sevgilinin güzellik unsurlarını hatırlamanın bir aracıdır. Tasavvufta ilâhî aşkı anlatır.

- Bikr: Şarap
- Âb-ı engûr: Rakı
- Bikr-i pûşîde-rûy: Küpte açılmamış şarap
- Dîde-i horos: Kırmızı şarap
- Hûn-ı kebûter: Güvercin kanı, kırmızı şarap
- Sabûh: Sarhoşluğu gidermek için sabah içilen şarap
- Bâde-i gülgûn, bâde-i gülfâm, bâde-i gülreng: Kırmızı şarap
- Bâde-i nâb: Saf şarap
- Bâde-i sad-sâle: Yıllanmış şarap.

Mükedderdir serâser meşreb-i eczâ-yı âlem hep
Safâ-yı hâtır ancak bâdede sâgarda kalmıştır (Nâbî)

Dr. Yusuf Can Tiras

BEZM: İçkili meclis. Şarabı bulan Cem ile anılmaktadır. Burada sâkî, içki dağıtır. Dinî tasavvufi olarak da anlam kazanır. Burada laubalilik ve hafif tavırlar hoş karşılanmaz. Bezm-i belâ, bezm-i vahdet, bezm-i kazâ, bezm-i aşk gibi ifadelerle kullanılmaktadır.

Yine bezm-i çemene lâle fürûzân geldi
Müjdeler gülşene kim vakt-i çerâgân geldi (Nedîm).

BEZM-İ ELEST: Elest meclisinin toplantısı. Allah'ın ruhları yarattıktan sonra onlara "Elestü Bi-rabbiküm" (Ben sizin Rabbiniz değil miyim) sorusunu sorması ve onlardan "Belâ" (Evet, öyledir) dedikleri meclistir. Burada, evet anlamına gelen "belâ" ile ilgili şairler çeşitli kelime oyunları yapmaktadır. Felaket anlamında kullanılmaktadır.

Senin keyfiyyet-i hâlin meger hamr-ı riyâdandır
Beni sermest eden zâhid mey-i bezm-i elest ancak (Aşkî)

BÛY: Güzel koku, rayiha. Bûy-ı nesîm: Rüzgarın kokusu; bûy-ı zülf: Saçın kokusu; bûy-ı 'aşk: Aşkın kokusu; bûy-ı hulk: Yaratılışın kokusu, bûy-ı gülzâr: Bahçe kokusu. Bûy, bû olarak da kullanılır.

Bûy-ı hulkunla mu'attar eyledün cân bezmini
Bâg-ı cennetden mi geldün merhabâ gerçek misin (İshak Çelebi)

Dr. Yusuf Can Tıraş

HAFTANIN SORULARI

1- Bu türde olan eserler Osmanlı Devleti ile temasta bulunan ülkelerin siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerini içeren önemli eserlerdir. Türün ilk örneğini Kara Mehmet Çelebi, XVII. yy.da vermiştir.

Bu parçada özellikleri verilen tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Seyahatname
B) Surnâme
C) Gazavatneme
D) Sefaretname
E) Şehrengîz

2- Türk edebiyatının ilk fabl örneği olan ve hiciv türünde değerlendirilen bu eser aynı zamanda alegorik bir tarzda yazılmıştır. Başından büyük işlere girişmenin vereceği zararları anlatan eser II. Murad'a sunulmuştur.

Bu parçada sözü edilen eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sihâm-ı Kazâ
B) Harnâme
C) Kelile ve Dimne
D) Garipnâme
E) Mantıku't-tayr

3- Sanatlı ve süslü nesrin örneği olan bu metinler, maksadı fasih ve edebî şekilde açıklamak için kaleme alınırlar. Bu metinlerin nasıl yazılacağına ve kimlere ne şekilde hitap edileceğini anlatan eserler de kaleme alınmıştır. Bu türün önemli örnekleri mecmualarda toplanabilmektedir. Bu türde mektuplar da yazılmıştır. Bu mektuplar, hitap edilecek şahsiyetin lakaplarını da içermek zorundadır.

Bu parçada özellikleri verilen tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Seyahatnâme
B) Sefâretnâme
C) Sûrnâme
D) Münşeât
E) Münazara

4- I. Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammedsin efendim
Hakdan bize sultân-ı mü'eyyedsin efendim
II. Kahramânım nîze vü şemşîre çekmem ihtiyâc
Hâme-i câdû-zebân tîg u sinânımdır benim
III. Bana bu güç gelir ammâ hakîkatde adâletdir
Niçin harlık edip medh eyledim bir böyle nâdânı
IV. Gözleri gök sakalı da zerddir
Andan ümîd olunacak derddir

Aşağıdakilerin hangisinde farklı şiirlerden alınan bu beyitlerin nazım türü sırasıyla verilmiştir?

A) Gazavatnâme – Şikayetnâme – Na't – Pendnâme
B) Fahriye – Münâcât – Surnâme –Pendnâme
C) Münâcât – Fahriye – Hicviyye – Kıyâfetnâme
D) Medhiyye – Fahriye – Hicviyye – Fütüvvetnâme
E) Na't – Sergüzeştnâme – Pendnâme – Hicviyye

Dr. Yusuf Can Tıraş

5- Yüzünün hâlis idi ağı katı
Ruhları sâf idi sâfî sıfatı

Reng-i rûyu gül ile yek-dil idi
Gül gibi kırmızıya mâyil idi

Kaplamıştı yüzünü nûr-ı sürûr
Sûre-i Nûr idi yâ matla-ı nûr
Yukarıda verilen beyitler aşağıdaki türlerden hangisinden alınmıştır?

A) Şehrengîz
B) Hilye
C) Kıyafetnâme
D) Medhiye
E) Mi'raciye

6- Sana bir söz diyeyin anla ki bin cândan yig
Söz ki cândan yig ola nesne mi var andan yig

Hâsıl et künc-i ferâgatde kanâ'at gencin
Kim ola saltanatın mülk-i Süleymân'dan yig
Bu beyitlerin aşağıdaki türlerin hangisinden alındığı söylenebilir?

A) Hicviyye
B) Pendnâme
C) Vefayatnâme
D) Münâcât
E) Mersiye

7- Bu türün ilk örneğini Gelibolulu Alî vermiştir. Sünnet, düğün ve şenliklerin anlatıldığı bir türdür. Manzum ya da mensur olabilmektedir. Toplumsal yaşama dair bilgiler içermektedirler. Örneğin, Azmî-zâde Hâleti, aşağıdaki beytinde horoz fişeklerinden söz etmektedir:
Çak bâm-ı çerhe çıkdı fişekden horûslar
Kıldı horûs-ı 'arşı sadâsıyla bî-huzûr
Bu parçada sözü edilen edebi tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sûrnâme
B) Şehrengiz
C) Sakinâme
D) Pendnâme
E) Seyahatnâme

8- Şehrengîz türünün edebiyatımızda ilk örneğini …., XV. yüzyılda ….. şehrengîzini yazarak vermiştir. Parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi sırasıyla getirilmelidir?

A) Zâtî – Edirne
B) Neşâtî – Edirne
C) Mesîhî – Edirne
D) İshak Çeleni – Bursa
E) Hayretî – Yenice

9- Aşağıdakilerden hangisi Türk edebiyatında tek yergi örneği olan şehrengîzdir?

A) Hayretî – Yenice Şehrengîzi
B) Mesîhî – Edirne Şehrengîzi
C) Zâtî – Edirne Şehrengîzi
D) Fehîm-i Kadîm – İstanbul Şehrengîzi
E) Azîzî – İstanbul Şehrengîzi

Dr. Yusuf Can Tıraş

10- Bu türe firasetnâme adı da verilmektedir. Türk Edebiyatı'nda ilk örneğini Hamdullah Hamdî vermiştir. Kişilerin vücut özelliklerinden yola çıkılarak onların karakter özellikleri verilmektedir. İslam uygarlığı içerisinde ilk örneğini İmam Şafî vermiştir.

Özellikleri verilen bu tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Pendnâme
B) Kırk hadis
C) Hilye
D) Kıyâfetnâme
E) Muammâ

11- Bâdi-i zevk u safâsın gerçi nâmın bâdedir
Cür'anı nûş eyleyenler gussadan âzâdedir

Cân u dilden kimse yok kim sana meftûn olmaya
Şâh u derviş ü gedâ hep feyzine dil-dâdedir

Her ne dem lutf eyleyip bezmi müşerref eylesen
Ehl-i bezm ayağına yüz sürmeğe âmâdedir

Bu beyitlerin alındığı tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bahariyye
B) Temmûziyye
C) Sâkînâme
D) Sûrnâme
E) Münazara

12- I. Kış mevsiminin anlatıldığı türdür.
II. Yaz mevsiminin anlatıldığı türdür.
III. Atlardan ve atların özelliklerinden bahseden türdür.
IV. Ölen kimselerin ardından yazılan türdür.

Yukarıda bahsedilen türlerde aşağıdaki türlerden hangisinin tanımı verilmemiştir?

A) Mersiye
B) Rahşiye
C) Cülûsiye
D) Şitâiyye
E) Sayfiyye

13- Aşağıdaki türlerden hangisi doğrudan Hz. Muhammed ile ilgili değildir?

A) Mevlid
B) Hilye
C) Kırk Hadis
D) Mi'râcnâme
E) Tevhîd

14- Kırk Hadis türünün Türk edebiyatında bilinen ilk örneği aşağıdaki eserlerden hangisidir?

A) Kerderli Mahmûd – Nehcü'l-Ferâdis
B) Alî Şîr Nevâyî – Çihil Hadis
C) Kemâl Ümmî – Kırk Amağan
D) Osmanzâde Taib – Sıhhatâbâd
E) Fuzûlî – Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn

15- O âlûde-dâmenler olup helâk
Anatol yakasın tîgı itdi pâk

Dr. Yusuf Can Tıraş

Yine bir vezîr-i ‘Âlî-savlete
Buyurdı binüp Düldül-i gayrete

Zafer topını berk-rîz eyledi
Der-at didi kasd-ı sitîz eyledi

Yukarıda verilen beyitler hangi türe ait olabilir?

A) Seyahatname
B) Fütüvvetnâme
C) Pendnâme
D) Gazavatnâme
E) Sefaretnâme

16- Eyleme dünyâ umûrında şitâb
Bî-vecih bir kimseye kılma ‘itâb

Halkın ef’âlinde kıl re’y-i savâb
Vir enâma hüsn-i hulk ile cevâb

Yukarıdaki beyitlerin ait olduğu türden hareketle, aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Didaktik içerikli metinlerdir.
B) Atasözü, halk deyişleri ve deyimler yer alabilir.
C) Ferîdüddîn Attar’ın türle aynı isimde olan eseri Türk edebiyatını etkilemiştir.
D) Kutadgu Bilig, Divân-ı Hikmet ve Risâletü’n-Nushiyye’de örnekleri bulunmaktadır.
E) Nâbî’nin Hayrâbâd eseri bu türde bir eserdir.

17- Divan edebiyatında bu türün daha çok manzum örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla şairlerin divanlarının en son bölümlerinde yer almaktadır. Söz oyunu olarak nitelendirilen bu tür “nedir ol kim, ol nedir kim, bir acayip nesne gördüm” şeklinde ifadelerle başlamaktadır. Her türlü eşya ve olay bu türün konusu olabilir. Bunun bilmeceden farkı, anonim nitelik taşımamasıdır. Tarihçi Mehmet Şefik’in bu türde yazılmış Şefiknâme eseri bulunmaktadır.

Yukarıdaki parçada bilgileri verilen tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Latife
B) Kinaye
C) Lügaz
D) Muamma
E) Nükte

18- Genel olarak zarar verici durum ve olaylardan duyulan rahatsızlığı dile getiren mektup türüne ne ad verilmektedir?

A) Şükrnâme
B) Şikâyetnâme
C) Cevâbnâme
D) Iyâdetnâme
E) Tehniyetnâme

19- Bende yok sabr u sükûn sende vefâdan zerre
İki yoktan ne çıkar fikr edelim bir kerre
Farsçada yokluk ve olumsuzluk bildiren ön ekler “nâ” ve “bî”dir. Bunlar yan yana gelince ortaya “Nâbî” çıkmaktadır.

Yukarıda örneği verilen tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kinaye B) Muamma C)Nükte D) Lugaz E) Hiciv

Dr. Yusuf Can Tıraş

20- ‘Aceb mi şâh-ı cihâna desem Halîlullâh
Ki oldu cümle ganî vü fakîr mihmânı

Gazâ erenlerinin serveri vü serdârı
Sehâ vü ma’deletün ma’deni kerem kânı

Mu’în-i dîn-i Muhammed muhît-i bahr-i kerem
Re’îs-i asker-i İslâm u zıll-ı Yedânî

Yukarıdaki beyitler, aşağıdaki türlerin hangisinden alınmıştır?

A) Gazavâtnâme
B) Fütüvvetnâme
C) Münâcât
D) Fahriyye
E) Medhiyye

Dr. Yusuf Can Tıraş

7. HAFTA

ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ

1. 13. YÜZYIL

- Bu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti'nin hakimiyeti bulunmaktadır.
- Anadolu'ya gelip yerleşen Türkler, Oğuz Türkçesi konuşmaktaydı. Hatta Kaşgarlı Mahmud, Oğuzların öz Türkçe bir dilleri olduğunu ve bunun diğer Türk dillerinden en "yeğni" olduğunu söylemektedir.
- Oğuz Türkçesi, ancak 13. Yüzyıldan itibaren bir yazı dili hâline gelmiştir.
- Selçuklu Devleti'nin edebiyat dili Farsça, ilim dili Arapça'dır. Farsça aynı zamanda resmi dil olmuştur.
- Bu dönemde menkıbevî anlatımlar Türkçe'nin oluşturulmasında önemli yere sahiptir: Battâl Gazi'nin kahramanlıklarının anlatıldığı Battâl-nâme, Dânişmend Ahmed Gazi'nin Dânişmend-nâme bu türün önemli eserlerindendir.
- Battâl-nâme'yi 1245'te II. Keykâvus'un emriyle Münşî-i Sultânî Melik İbn Ulâ'nın "essah-ı rivâyât üzre tasnif" ettiği söylense de bu eser henüz ele geçmemiştir. Daha sonra II. Murad'ın emri üzerine Tokat Dizdarı Ârif Ali, Dânişmend-nâme'yi manzum ve mensur olarak yeniden yazmıştır.
- Anadolu Selçuklu sultanları arasında şiir söyleyenler: I. Alâaddîn Keykûbâd, I. Gıyâseddîn Keyhusrev, İzzeddîn Keykâvus ve II. Rükneddîn Süleyman
- İbn Bîbî, Anadolu Selçuklu hükümdarlarından II. Kılıç Arslan'ın oğlu Nasîrüddîn Bekyaruk'un Hûr-zâd ile Perî-nejâd hikayesini Farsça olarak şiire aktardığını ifade eder.
- Bugünkü bilgilere göre Anadolu'da telif edilen ilk eser: İbnü'l-kemâl İlyâs b. Ahmed – Keşfü'l-akabe
- Anadolu'da şiir söyleyen ilk kişi: Kemâleddîn Hubeyş bin İbrâhîm Tiflisî (Farsça iki şiiri günümüze dek gelmiştir)
- Anadolu'da yazılan ilk Türkçe eser: Hakîm Bereket – Tuhfe-i Mübârizî
- Anadolu'daki en eski Türkçe şiir: Gelibolulu Muhyiddîn – Tercüme-i Menâkıb-ı Şeyh Evhâduddîn-i Kirmânî.

Me-râ azaddur mescid der-i hammâr olısar Seccâde neyem lâyık me-râ zünnâr olısar

- Dinî-tasavvufî edebiyatın ilk temsilcileri Sultan Veled ve Yunus Emre bu dönemdedir.
- Hoca Dehhânî, din dışı klasik şiirin bilinen ilk temsilcisidir.
- Dil bakımından karışık iki eser: Ali'nin Yusuf u Züleyhâ, Şeyh Ali b. Muhammed – Behcetü'l-hadâ'ik fî-Mev'izeti'l-halâ'ik
- Bu dönemde Anadolu'da yazılan fakat ele geçmeyen Türkçe eserler de vardır:

Bir kişi bu dâsitânı eylemiş İlle lafzın key çepürdük söylemiş

Dr. Yusuf Can Tiraş

Eski bizden hûriye ton eylemiş
Bir keçeden aya pîlven eylemiş

Veznçün lafzun gidermiş harfini
Artuk eksik söylemiş söz sarfını (Gülşehrî – Mantıku't-Tayr)
***Şeyh San'ân Kıssası – Şeyyâd İsâ –Salsal-nâme (Salsal adlı bir devin Hz. Ali ile savaşması, yenildikten sonra yok olması anlatılır.)

EVHADÜDDÎN-İ KİRMÂNÎ

- Anadolu'da en eski Türkçe şiir söyleyen şairdir.
- 1164'te doğduğu tahmin edilmektedir.
- Seyyah bir sufî olup Evhadiyye tarikatını kurmuştur.
- 1204'te Anadolu'ya gelmiş, burada Muhyiddîn İbnü'l-Arabî ile görüşmüştür.
- Ölümünden sonra rubaileri damadı Ahi Evren Şeyh Nasîruddîn tarafından derlenmiştir.
- 1731 rubaisi bulunmaktadır.
- Hayatı ve faaliyetleri hakkında menkıbeleri yazılmıştır.

YUNUS EMRE

- Oğuz Türkçesinin temellerini atan şairdir.
- Hâtem-i lisân-ı Türk olarak nitelendirilir.
- Divanı'ndaki gazelleri, dervişlik, uluhiyet, mürşitlik, cennet, cehennem gibi dinî-ahlakî konulardır.
- Ahmed Yesevî ile İbnü'l-Arabî'nin fikirlerini birleştirmiştir.
- Mevlânâ ile bağlantısı bulunmaktadır:

Mevlânâ Hüdâ-vendgâr bize nazar kılalı
Onun görklü nazarı gönlümüz aynası

- Sembolik olarak tek bir şiiri bulunmaktadır:

Çıkdum erik dalına anda yidüm üzümi
Bostan ısı kakıyup dir ne yirsün kozumı

- 1307'de **Risâletü'n-Nushiyye** mesnevisini yazmıştır. Eser "Fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyledir.
- 600 beyitten oluşan manzum girişte Hz. Adem'in yaratılışı, anâsır-ı erbâa açıklanır. Mensur kısımda akıl, iman ve ilim makamları anlatılır.
- Mesnevinin asıl bölümleri "mefâîlün mefâîlün feûlün" vezniyledir.
- Eserde, alp tipinin yerini veli tipi almıştır.
- Edebi açıdan değil konusu açısından önemlidir.
- Şeyhi Tapduk Emre'dir.
- Yunus Emre'nin yaşadığı dönemde yazılmış bir divan nüshası yoktur.
- Din dışı unsurlar şiirlerinde yer almaz.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- İslam ve İran mitolojisinin yansımaları şiirlerinde görülür.
- Hem aruz hem hece ölçüsünü kullanmıştır.

Işkıng kıldı şeydâ mini cümle âlem bildi mini Kaygım sin sin tüni küni minge sin ok kirek sin (Ahmed Yesevî)	Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni Ben yanaram dün ü günü Bana seni gerek seni (Yunus Emre)

- Âşık Yunus ile karıştırılır. Âşık Yûnus, 1431'de vefat etmiştir.

Benüm canum bir kuşturkim gövdem anun kafesidür Dosttan haber gelicegiz bir gün uçar kuşum benim (Yunus Emre)	Dirîgâ kim uçısar kuş kafesden Dirîgâ kim çüriyiser bu ebdân (Ahmed Fakih – Çarhnâme)
Bana namâz kılmaz dime Ben bilürem namâzumı Kılurısam kılmazısam Ol hak bilür niyâzumı	Cennet cennet dedikleri Bir ev ile birkaç hûrî İsteyene virgil anı Bana seni gerek seni

- 17.yy.da Niyâzî Mısrî bir Yunus Emre takipçisidir. "Çıktım erik dalına" şathiyesini şerh etmiştir.
- Molla Kasım denilen bir şahıs, Yunus'un tüm şiirlerini yakmıştır. O sırada Yunus'un bir gazelini görmüş ve bundan pişman olmuştur. Gazelin son beyti şu şekildedir:

Derviş Yûnus bu sözi egri bügri söyleme Seni sîgaya çeker bir Molla Kasım gelür

Yunus Divanı'ndan Seçme Beyitler:

Hak Çalabum Hak Çalabum sencileyin yok Çalabum **Günâhlarumuzı yarlıga iy rahmeti çok Çalabum**
Hak'dan gelen şerbeti içdük elhamdülillâh **Şol kudret denizini geçdük elhamdülillâh**
Benüm bunda karârum yok ben bunda gitmege geldüm **Bâzirgânum matâum çok alana satmaga geldüm**
Gözüm seni görmek içün elim sana irmegiçün **Bugün cânum yolda kodum yarın seni bulmagiçün**
Hak'dan nazar oldı bana Hak kapusın açar oldum **Girdüm Hakk'un haznesine dürr ü gevher saçar oldum**
İster idüm Allah'u buldumısa ne oldı **Aglarıdum dün ü gün güldümise ne oldı**
İlim ilim bilmekdir ilim kendin bilmekdür **Sen kendini bilmezsin yâ nice okumakdur**
Bir nazarda kalmayalum gel dosta gidelüm gönül **Hasretile ölmeyelüm gel dosta gidelüm gönül**
Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldugun namâz degül **Yitmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz degül**
Taşdun yine deli gönül sular gibi çaglar mısın **Akdun yine kanlu yaşum yollarumı baglar mısın**

Dr. Yusuf Can Tıraş

RİSÂLETÜN NUSHİYYE'DEN

Görem bir şahs gelür benzi sararmış
Dutulmuş dili aklı yavı varmış

Gelüp aklun öninde tapu kıldı
Hak'a şükr eyledi çün anı buldı

Eger sen akl isen gel beni gör dir
Tımâr eyle benüm derdüme ir dir

Eyitmedün göreyin bir gün anı
Ne sordun kimseye ol kimse kanı

Bunalup sana geldüm hâlümi bil
Mededün var ise gözüm yaşın sil

Tamâ kervânıyıla yoldan azdum
Sana geldüm çün ögüm sende sezdüm

Tamâ habsine düşdm çıkamazın
Katı berkdür divârı yıkamazın (…)

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RÛMÎ

- Adı Muhammed, lakabı Celâleddîn'dir.
- 30 Eylül 1207'de Horasan'ın Belh şehrinde doğmuş, 17 Aralık 1273'te Konya'da vefat etmiştir.
- Babası Harzemşahlar ülkesinin önemli mutasavvıflarından Sultânü'l-ulemâ Bahâeddîn Veled'dir. Annesi Mü'mine Hâtun'dur. Babasının "Maarif" adlı eseri bulunmaktadır.
- Moğol istilası ve çeşitli siyasi olaylar sonucu babasıyla beraber Belh'ten ayrılmış ve Hicaz'a, Şam'a, Larende'ye göç etmişlerdir.
- Selçuklu hükümdarı Sultan Alaeddîn'in daveti üzerine Konya'ya gelmişlerdir.
- Mevlânâ'nın babası burada dersler vermiş, halk tarafından saygı duyulan bir şahsiyet olmuştur. Vefatından sonra Mevlana, bu vaaz ve derslere devam etmiştir.
- Mevlânâ'nın ilk hocası babası, ikinci hocası Seyyid Burhâneddîn Tirmizî'dir.
- 23 Ekim 1244'te Şems'in Konya'ya gelmesiyle Mevlânâ'nın hayatında değişmeler görüşmüştür. Şems fikirleriyle Mevlânâ'yı etkilemiştir.
- Mevlânâ'yı semâ ile tanıştıran Şems'tir.
- Şems'in ölümünden sonra Mevlânâ, aslında bir kuyumcu olan Salâhaddîn Zerkûb'ta Şems'in tecelli ettiğini düşünmüştür.
- Mevlânâ, üçüncü halife olarak Salâhaddîn'in vefatından sonra Çelebi Husâmeddîn'i seçmiştir.
- Çelebi Hüsâmeddîn, Mevlânâ'ya Mesnevî'yi yazma fikrini veren şahsiyettir.
-

Dr. Yusuf Can Tıraş

- **ESERLERİ:**

1) Divân-ı Kebîr

- **Şiir değeri bakımından en üstün eseridir.**
- **Aruzun 24 bahrindeki vezinlerle söylenmiş, her bahirdeki şiirler alfabe sırasına göre dizilmiştir.**
- **Hacimli bir eserdir. 21 Divandan oluşur.**
- **Gazellerinde "Şems", "Şems-i Tebrîzî" mahlaslarını kullandığından "Dîvân-ı Şems olarak da bilinmektedir.**
- **Mevlânâ, mahlas olarak "Hâmûş" kelimesini seçmiştir.**
- **Bazı gazellerin mahlas bölümlerinde "Selahaddîn-i Zerkûb" ve "Hüsameddin Çelebi" de yer almaktadır.**
- **932 gazelde Şems, Şems-i Tebrîzî, Şemsü'l-Hak, Şems-i Dîn; 492 gazelde "Hâmûş" mahlası yer almaktadır.**
- **Beyit sayısı 5.000 – 50.000 arasındadır.**
- **Buradaki şiirler sanat yapma kaygısı güdülmeden söylenmiş şiirlerdir.**
- **Tamamıyla halk Farsçası kullanılmıştır. Arapça ibareler de bulunmaktadır.**
- **Mevlânâ'nın hayatıyla ilgili bilgiler de yer almaktadır.**
- **Mevlânâ'nın rubaileri de bu eserdedir. Fakat, bazı araştırmacılar bunu ayrı bir eser olarak yayımlamışlardır.**

2) Mesnevî-yi Ma'nevî

- **Mevlânâ'nın en tanınmış eseridir.**
- **6 ciltten oluşur.**
- **Aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılmıştır.**
- **Belirli bir planı yoktur. Mevlânâ, bazı hikayelerde araya başka konular anlatır daha sonra asıl hikayeye döner.**
- **İlk 18 beyti Mevlânâ yazmış, sonraki beyitleri Hüsameddîn Çelebi'ye söylemiş ve Hüsameddîn Çelebî yazmıştır. Bu sebeple Mevlevîlik'te ilk 18 beytin önemi büyüktür.**
- **Mevlânâ'nın bu eserinde asıl kaynak Kur'ân-ı Kerîm'dir. Öte yandan Ferîdüddîn Attar'ın mesnevilerinden, halk hikayelerinden, o dönem için yaygın olan anlatılardan faydalanılmıştır.**
- ***"Mesnevî"*nin temelinde Kur'ân ve hadis külliyatı vardır (Men bende-yi Kur'ânem…Hâk-i reh-i Muhammed muhtârem). Bu iki temel kaynağı Bahâeddîn Veled ve Seyyid Burhaneddîn'in *Ma'ârif*'leri, Şems'in *Makâlât*'ı, Beydebâ'nın *Kelile ve Dimne*'si, Attâr'ın *İlâhî-nâme* ve *Esrâr-nâme*'si, Gazzâlî'nin *İhyâ*'sı, Sa'lebî'nin *Kısasü'l-Enbiyâ*'sı, Mütenebbî'nin *Dîvân*'ı ve Senâî'nin *Hadîka*'sı gibi eserler izler." (TEİS)**
- **Mesnevi'yi şerh ya da tercüme edenler: "Surûrî (öl. 1562), Şem'î (öl. 1600'den sonra), Ankaravî (öl. 1631), Yûsuf Dede (öl. 1669), Nahîfî (öl. 1738), Şâkir Mehmed (öl. 1836), Mehmed Murâd (öl. 1847), Ahmed Avni Konuk (öl. 1938), Veled Çelebi İzbudak (öl. 1953), Abdülbâki Gölpınarlı (öl. 1982) ve Şefik Can (öl. 2005)"**

3) Fîhi Mâfih

- **"Onun içindeki içindedir" anlamındadır.**
- **72 bölümdür.**
- **Mevlânâ'nın çeşitli meclislerdeki konuşmalarını oğlu Sultan Veled ve bazı müritleri not almışlar ve bu eser meydana gelmiştir.**

Dr. Yusuf Can Tıraş

• **Mevlânâ'nın biyografisine dair bilgiler içermesinin yanında onun güncel meseleler hakkındaki yorumlarını içermektedir.** • **Ahmed Avni Konuk, Meliha Ülker Anbarcıoğlu ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından tercüme edilmiştir.**
4) Mecâlis-i Seb'a • **Mevlânâ'nın yedi vaazını içeren eserdir.**
5) Mektûbât • **Devlet adamlarını hayırlı işlere sevk etmeye çalıştığı, sıkıntıda bulunan kişilerin sıkıntılarının giderilmeye çalışıldığı, kendisine sorulan soruların cevaplandırıldığı mektupları içeren eserdir.** • **150 mektup bulunmaktadır.** • **Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir**

MEVLÂNÂ'NIN FARSÇA-TÜRKÇE MÜLEMMÂ BEYİTLERİ
Men kücâ şi'r kücâ lîkin be-men der mîdemed Ân yeki Türkî âyed gûyedem hey kimsen
Her dem be-hışm gûyi bar git menüm katumdan Men rûy-ı saht-kerde nezdik-i tû turur men
Men yâr-ı bâ-vefâyem ber-men cefâ kılur sen Bâ-ânçün in cefâhâ senden kaçan kaçar men
Mâhest ne-midânem hurşid ruhet yâ ne Bu ayrılık odına nice cigerüm yana
Mürdem zi-firâk-ı tû merdüm ki heme dânend 'Aşk odı nihân olmaz yanar düşicek câna
Dânî ki men be-âlem yalguz seni sever men Çün der berem neyâyî ender gamet öler men
TÜRKÇE BEYİTLER Gele sen bunda sana nen garazum yok işidür sen Kala sen anda yavuzdur yalunuz kande kalur sen Çelebîdür kamu dirlik Çalab'a gel ne gezer sen Çelebî kulların ister çelebîyi ne sanur sen Ne oğurdur ne oğurdur Çalab ağzında kığırmak Kulağun aç kulağun aç bola kim anda dolar sen

- Mevlânâ'dan etkilenenler: Şeyyâd İsâ, Yunus Emre, Gülşehrî, Âşık Paşa, Elvan Çelebi, Kastamonulu Şâzî, Kirdeci Ali, İzzetoğlu, Yazıcıoğlu Mehmed, Hüdâyî, Bâkî, Ahmed Paşa, Şeyhülislâm Yahyâ, Nef'î, Şeyh Gâlib, Sakıb Dede, Esrâr Dede

SULTAN VELED

- Mevlânâ'nın büyük oğludur. 1226'da Karaman'da doğmuştur.
- İlk eğitimini babasından almıştır.
- Hüsameddîn Çelebi'den sonra Mevlevilik postuna geçmiş ve tarikatın temellerini atmıştır.

Dr. Yusuf Can Tiraş

- Eserlerinde Türkçe ibareler ve şiirler yer alsa da eserlerinin tamamı Farsça'dır. Türkçe şiirleri Eski Anadolu Türkçesi'nin ilk örneklerini oluşturmuştur.
- 1312'de vefat etmiştir.

ESERLERİ

1) Divan

- Yaklaşık 12700 beyitten meydana gelmiştir.
- Gazeller bölümünde Türkçe-Farsça-Rumca mülemma manzumeler bulunmaktadır.
- Şiirler vezinlere ayrılarak alfabetik sırayla yazılmışlardır.
- *Senün yüzün güneşdür yoksa aydur*
  Canum aldı gözün dakı ne aydur

  Benüm iki gözüm bilgil cânumsın
  Beni cânsuz koyasın sen bu keydür

  Gözümden çıkma kim bu yir senündür
  Benüm gözüm sana yahşı sarâydur

  Ne okdur bu ne ok kim degdi senden
  Benüm boyum sünüydi şimdi yaydur

  Temâşâ çün berü gel kim göresin
  Nite gözüm yaşı ırmak u çaydur

  Veled yoksıldı sensüz bu cihânda
  Seni buldı bu gezden beg ü bâydur
  (Mefâîlün Mefâîlün Feûlün)

2) İbtidâ-nâme

- Sultan Veled'in 1291'de yazdığı ilk mesnevidir.
- 8760 beyitten oluşur.
- 76 Türkçe beyit yer almaktadır.
- Feilâtün Mefâîlün Feilün vezninde yazılmıştır.
- Eserin kaynağı Mesnevî-yi Ma'nevî'dir.
- Eserin ilk beyti "ibtidâ" ile başladığı için bu adla anılmıştır.
- İnsanın kendini bilmesini, ölmeden önce ölmeyi, ölümsüzlük için Tanrı'ya bağlılığı, aşk ateşinde pişmeyi anlatmaktadır. Bunlar için de mürşide ihtiyaç vardır.
- Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.
- *Bu hadîsi buyurdı Peygamber*
  Kankı kişi ki dirligin ister

  Kendüzinden gerek kim evvel öle
  Dirligün ma'nisin ölüp bula

  Ölmedin tiz ölün ağun göge
  Kim sizi ay ile güneş öge

Dr. Yusuf Can Tıraş

Ol kim öldi ölümsüz ol kaldı
Uçmagı bu cihânda nakd aldı

Kim ölürse bu gün diri ola
Ol kim ölmez yarın yavuz ola

- Sultan Veled, bu eseri Türkçe yazamamasının sebebini şu şekilde açıklar:
Türk dilini bilürmiseydim ben
Söz ile bellü göstereydüm ben

Bildüreydüm halâyıka söz ile
Görelerdi yaratganı göz ile

Tatça aydam ne kim dilersiz siz
Bula siz kimseyi ki bulduk biz

3) Rebâb-nâme

- 1300-1301 tarihlerinde yazılan bu mesnevi 8000 beyitten oluşur.
- İbtidâ-nâme ile konuları aynıdır.
- En önemli özelliği Mevlânâ hakkında geniş bilgilerin yer almasıdır.
- Eserde 162 Türkçe beyit yer almaktadır.

4) İntihâ-nâme

- 8300 beyittir. Sultan Veled'in üçüncü mesnevisidir.
- Eserde, Allah'a gönül verenlerin uyanık olmaları, şeytan ve nefse uymamaları anlatılır.
- Muhyî tarafından XIV.yy.da aynı vezinle manzum olarak tercüme edilmiştir.
- Son mesnevi olmasından dolayı bu isim verilmiştir.
- Türkçe beyit yoktur.
- Şems ile Mevlânâ münasebeti ve Mevlânâ'nın diğer sohbet arkadaşlarına yer verilir.
- Mevlânâ'nın semâyı Şems'ten öğrendiği bu eserde yazılıdır.

5) Ma'ârif

- Farsça mensur bir eserdir.
- 56 bölümdür.
- Eserde Senaî ve Mevlânâ'dan şiirler yer alır.
- Dedesinin eserine ve babasının Fîhi mâfih eserine benzeterek yazmıştır.

6) Türkçe Şiirler: Divan'da 129, İbtidâ-nâmede 76, Rebâb-nâme'de 162 beyit olmak üzere 367 Türkçe beyti bulunmaktadır.

HOCA DEHHÂNÎ

- Hayatı hakkında bilginin sınırlı olduğu bir şairdir.
- Kimi kaynaklarda 13., kimi kaynaklarda 14.yy. şairi olarak geçer. Ahmedî, Şeyhoğlu Mustafa ve Abdülvâsi Çelebi gibi şahsiyetlerle aynı dönemde yaşadığına dair yeni bilgiler bulunması sebebiyle 14.yy. şairi kabul edilir.
- Günay Kut, Karaman Beyi Alâeddîn Ali (ö.1398) döneminde yaşayabileceğini ifade etmektedir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Bir kasidesinde Alâeddîn Bey'den Horasan'a gitmek istediğini bildirir:
  Yüz urup tapuna geldi icâzet vir ana şâhâ
  Ki yine devletünde ben görem milk-i Horâsânı
- Şairin uzun bir ömür sürdüğü şu mısralardan anlaşılmaktadır:
  İzzetini nicesi saklaya Dehhânî kim
  Pirliği çağında ışk 'âciz ü hor eyledi
  'Azîz başun içün iy cüvân esirge beni
  Ki pîr oldum u geçdi dem-i şebâb bu gün
- Şeyhoğlu Mustafa, "Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-'ulemâ" eserinde onun bir mısrasına yer vermiş ve ondan merhum olarak söz etmiştir.
- Abdülvâsi Çelebi ve Hatiboğlu da eserlerinde Dehhânî'den söz etmektedir.
- Ahmedî ile atışmaları bulunmaktadır:
  Dehhânî la'lün vasfına dür dökdi gelsün Ahmedî
  Alsun cevâbın şi'rinün ayruk su'âle düşmesün
- Elden geldiğince zamanı iyi geçirmekten söz eder.
- Dışa dönük bir şairdir.
- Şiirlerinde Arapça ve Farsça tamlamalar azdır.
- Ele aldığı konular genellikle doğa ve sevgilidir.
- Tasavvufa yaklaşan yönü bulunsa da tasavvufu öğüt verme amacı olarak kullanmaz:
  Zâhid bana bunca nasihat neden kılur
  Âhir gönül kanı ki nasîhat-pezîr ola
- İran şiirinin sanalarını ve mazmunlarını Anadolu'da kullanan şair, divan şiirinin temellerini atan şairlerin başında gelmektedir.
- Dehhânî için örnek kahraman Hz. Ali'dir.
- Edebiyat dünyasına ilk tanıtan Fuat Köprülü'dür. Köprülü, şairi 13.yy. şairi olarak gösterir.
- 2015'e kadar şairin 1 kaside ile 7 gazeli bulunmaktayken 2015'te divanı ortaya çıkmıştır.
- 106 şiiri bulunmaktadır.
- Kimi şiirlerinde vezin gereği "Dehânî" mahlasını kullanır.
- Şiirlerinin çoğu musammat veya musammat benzeridir.
- Kendisine dil yönünden yakın olan şair Gülşehrî'dir.
- Türk edebiyatında ilk defa "gönül" redifli şiir yazan şairdir.
- Farsça Selçuklu Şâh-nâme'si yazdığı bilinse de bu eseri bulunamamıştır.

NÂSİRÎ

- Mevlevîlik tarikatıyla ilgili Farsça manzum Fütüvvet-nâme yazmıştır.
- Manzum mensur karışık olarak "İşrâkât" eseri de vardır. Bu eserde Anadolu'ya dair bilgiler verir.
- Mesnevî ve Garîb-nâme'de geçen "üzüm hikayesi"ni anlatırken Türkçe iki beyte yer vermesi, Türkçe şiir söylediğini göstermektedir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

HACI BEKTAŞ-I VELÎ

- Hayatı hakkında bilgiler 15. Yy.dan sonra yazılan "Vilâyet-nâme"de yer alır.
- Kendi döneminde pek tanınmayan fakat sonradan önemli bir şahsiyet olarak tanınmasını sağlayan Abdal Musa'dır.
- Küçüklüğünde Lokmân-ı Perende ve sonrasında Ahmed Yesevî tarafından eğitilmiştir.
- Sulucakaraöyük'e gelerek burada kerametleriyle dikkat çeker.
- Avucundaki "yeşil ben"i göstererek Hz. Ali'nin kendi bedeninde zuhur ettiğini ispatlar.
- Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî ve Ahî Evran gibi şahsiyetlerle yakınlık kurmuştur.
- Moğollar'ın bir kısmının Müslüman olmasına vesile olmuştur.
- Makâlât, Kitâbü'l-Fevâ'id, Fâtiha Sûresi Tefsiri, Şathiyye, Nasihatler, Şerh-i Besmele, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye gibi eserler ona isnat edilir.
- Kendisinden sonra Bektaşilik gelişme göstermeye başlar.

DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ

CÂM: Sırça ya da camdan yapılan kadehtir. Divan şiirinde şarabı bulan Cem ile her zaman ilişkilendirilir. Câm-ı gîtî-nümâ / cihân-nümâ olarak anılmaktadır. Dudak, kadehe benzetilir. Daima kırmızı renklidir.

Bir elinde gül bir elinde câm geldin sâkıyâ
Kangısın alsam gülü yâhud ki câmı yâ seni (Nedîm)

ÇÂH-I ZENAHDÂN: Çene çukuru. Sevgilinin güzellik unsurudur. Hz. Yûsuf'un atıldığı kuyu ile âşığın sevgilinin tuzağına düşmesi birbiriyle ilişkilendirilir.

Gönülü çâh-ı zenahdânına düşmüş gördüm
Bunu Yûsuf anı zindân dediler gerçek mi (Kadı Burhâneddîn)

ÇENG: Dik tutularak çalınan, bu sebeple arpa benzeyen, şekil yönünden kanuna benzeyen çalgıdır. İki kat oluşu sebebiyle âşığın boynuna benzetilir.

Çeng ü çegâne zevki biraz dursun el-amân
Seyr edelim bu seyre gelen dil-sitânları (Nedîm)

ÇEVGÂN: At üzerinde oynanan, eğri uçlu bir sopa yardımıyla yerdeki topu hareket ettirmeye dayanan bir oyundur. Aslı gûy u çevgândır. Sevgilinin saçı ve kaşı çevgâna, âşığın canı ve başı da topa benzetilir. Tasavvufta, çevgân kader ve Allah'ın iradesini, insan da oradan oraya yuvarlanan topu simgeler.

Dedim ağlarken başını top eyle çevgân zülfü
Dedi çevgân gösterirdim sana bârân olmasa (Ahmed Paşa)

Dr. Yusuf Can Tıraş

DEHÂN / DEHEN: Ağız. Divan şiirinde küçük ve dar olanı tercih edilir. Küçüklüğü bakımından mîm harfine ve sıfıra benzetilir. Belirsizdir. Sırrı iyi saklar.

Çehresinde görünen sanman o hûnînin dehân
Âşığın kurbân ederken sıçramış bir katre kan (Bâkî)

DÎBÂCE: Önsöz.

GAMZE: Yan bakış. Âşığın canını alır. Öldürücüdür. Dudağın tam tersidir. Sarhoş, hırsız ve yağmacıdır. Fitne çıkarır.

Gamzenin tîgın gören cellâda benzetmiş seni
Hançerin ölü dirildür sen nice cellâdsın (Ahmed Paşa)

GUBÂR: Toz ya da gerd anlamında kullanılır. Aynı zamanda bir yazı çeşididir. Sevgilinin yürürken ayağı topraktan toz kaldırır. Âşık bunu sürme yerine kullanır. Sevgilinin eteği yere yakın olması nedeniyle tozlanır. Ayna, divan şiirinde gönül yerine kullanıldığında burada gubârın olmaması gerekir. Tozlanmış ayna kalbin kötüleşmesini simgeler. Güvercinle mektuplaşmada gubârî yazı tercih edilmiştir. Ayva tüyleri de gubârdır.

Hattunda kim ol zülf-i perîşân yazılubdur
Gûyâ ki gubâr üstüne reyhân yazılubdur (Necâtî Beg)

HADENG / OK / TÎR / NÂVEK / SEHM: Sevgilinin boyu, saçı, kirpiği, gamzesi ve gözü oka benzetilir. Felek, eğridir. Bu sebeple sürekli âşığa okunu atar. Ucuna “temren” takılır.

Kaşın yayı firâkından hadengin kimi inceldim
Nice bir çektirir aşkın mana zulmün ne güçtür bu (Fuzûlî)

HATT: Yüzde çıkan sakal, bıyık ve tüylerdir. Ayva tüyü de denilir. Aynı zaman da yazı anlamına da gelir. Âşık için önemlidir. Zulumat ülkesini andırır. Misk kokar.

Çıkdı bir hat bugün ol şâh-ı cihân emriyle
Asker-i hüsnüne kâkül ede serdârlığı (Hisâlî)

HÛRŞÎD / ŞEMS :Güneş. Sevgilinin parlak yüzüdür.
JÂLE : Şebnem, çiğ. Küpeye benzetilir.

Dr. Yusuf Can Turaş

GAZEL ŞERHİ

Yâ Rab şu gül yüzli perî Firdevs bâgından mıdur
Ya nûr-ı şemᶜ-i hâverî hüsni çerâgından mıdur

Kelime ve kelime grupları:
Firdevs: Cennet
Bâg: Bahçe
Nûr-ı şemᶜ-i hâverî: Doğunun mumunun ışığı || Güneşin nuru
Hüsn: Güzellik
Çerâg: Mum, kandil

Günümüz Türkçesi:
Ey Allah'ım! Şu gül yüzlü peri cennetin bahçesinden midir yoksa güneşin nuru olan güzelliği muma benzemesinden midir?

Edebi Sanatlar:
İstifham: Bâgından mıdur / Çerâgından mıdur
Teşbihibelig: Gül yüzlü
Açık İstiare: Çerâg (Kendisine benzetilen, var); Sevgili (Benzeyen, yok) – Perî (Kendisine benzetilen, var); Sevgili (Benzeyen, yok)
Nida: Yâ Rab

Gül gibi beni güldüren gülden etegin tolduran
Gül çehresini solduran şol al yanagından mıdur

Günümüz Türkçesi:
Gül gibi beni güldüren, gülden yapılmış eteğini dolduran, gülün renginin solması şu kırmızı yanağından mıdır?

Edebi Sanatlar:
İstifham: Yanagından mıdur?
Hüsnitalil: Gülün renginin solması, sevgilinin kırmızı yanağı sebebiyledir.
İştikak: Gül, güldüren

Dr. Yusuf Can Tıraş

Ahsende sîmîn gabgabı oldur gönüller matlabı

Âb-ı hayâtun meşrebi laʿlün susagından mıdur

Kelime ve kelime grupları:

Ahsen: Çok güzel

Sîmîn: Gümüşten

Gabgab: Çene

Matlab: İstek

Âb-ı hayât: Ölümsüzlük veren su

Meşreb: Huy, yaratılış, mizaç

Laʿl: Kırmızı dudak

Susak: Su kabağı, maşrapa

Günümüz Türkçesi:

Sevgilinin güzelliğinde gümüş renkli çenesi odur ki gönüllerin isteğidir. Ölümsüzlük suyunun mizacı, sevgilinin kırmızı dudağına susamışlığından mıdır?

Edebi Sanatlar:

İstifham: Susagından mıdur?

Teşhis: Âb-ı hayâtun meşrebi

Kapalı istiare: Âb-ı hayat (Benzeyen var) – İnsan (Kendisine benzetilen yok)

Gülse hacil kılur güli niteki saçı sünbüli

Bu kim begenmez ben kulı kibri demâgından mıdur

Kelime ve kelime grupları:

Hacil kıl-: Mahçup olmak, küçük düşmek

Niteki: 1.Gibi, nasıl ki, 2. Nitekim

Sünbül: Sümbül, kokulu bir çiçek

Kibr: Büyüklenme

Demâg: Beyin

Günümüz Türkçesi:

Sevgili gülse gülü utandırır. Nitekim saçı sümbül (gibidir). Bu (sevgili) ki benim (gibi) bir kulu beğenmez. (Acaba) Onun büyüklenmesi aklından mıdır?

Edebi Sanatlar:

İstifham: Demâgından mıdur

Teşhis: Gülün hacil olması

Hüsnitalil:Gülün kapanık olması, gonca hâlinde olması sevgilinin gülmesi sebebiyledir.

Teşbihibelig: Ben – kul

Dr. Yusuf Can Tıraş

İştikak: Gül – gülse

Yürürse keklik-veş seker hem cilve-i tâvus ider
Gönlüm kuşı bî-bâl ü per zülfi tuzagından mıdur

Kelime ve kelime grupları:
Keklik-veş: Keklik gibi
Cilve-i tavus: Tavus kuşunun nazlı yürümesi
Bî-bâl ü per: Kolsuz kanatsız, çaresi
Zülf: Saç

Günümüz Türkçesi:
Sevgili yürürse keklik gibi sekerek ayrıca tavus gibi nazlanarak yürür. Gönül kuşumun da çaresiz olması sevgilinin saçlarının tuzağından mıdır?

Edebi Sanatlar:
İstifham: Tuzagından mıdur
Teşbih: Keklik (Kendisine benzetilen), -veş(Benzetme edatı) yürü-(benzetme yönü)
Teşbihibelig: Gönlüm kuşı
Telmih: Cilve-i tâvus: Tavus kuşu kendini beğenmenin ve kibrin sembolüdür.

Özi melek midür soyı kim halka benzemez huyı
Bu iʿtidâliyle boyı tûbâ budagından mıdur

Kelime ve kelime grupları:
İʿtidâl: Ölçülülük, orta hâllik
Tûbâ: Sidre'de bulunan, kökü yukarıda, dalları aşağıda olan ve bütün cenneti gölgeleyen çok büyük bir ağaç. Sevgilinin boyu için kullanılır.

Günümüz Türkçesi:
Aslı melek midir? Çünkü onun soyu ve huyları sıradan insanlara benzemez. Bu ölçülülüğüyle sevgilinin boyu Tûbâ ağacının dallarından mıdır?

Edebi Sanatlar:
İstifham: Melek midür? Budagından mıdur?
Teşbih: Boy (Benzeyen) – Tûbâ budagı (kendisine benzetilen) – i'tidâl (Benzetme yönü)

Dr. Yusuf Can Tıraş

Dehhânî taglar aşdugı mihnet denizin geçdügi
Ferhâd-veş kan içdügi şîrîn tudagından mıdur

Kelime ve kelime grupları:
Mihnet: Eziyet
Ferhâd-veş: Ferhâd gibi
Şîrîn: Tatlı. Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinin baş karakteri.

Günümüz Türkçesi:
Dehhânî'nin dağlar aşması, eziyet denizinden geçmesi, Ferhâd gibi kanlar içmesi, (sevgilinin) tatlı dudağından mıdır?

Edebi Sanatlar:
İstifham: Tudagından mıdur?
Teşbih: Ferhâd (Kendisine benzetilen) – Dehhânî (Benzeyen) – veş (Benzetme edatı) – Dağlar aşması, mihnet denizinden geçmesi, kan içmesi (Benzetme yönü)
Telmih: Ferhâd – taglar aşmak – Şîrîn
Teşbihibelig: Mihnet denizi
İrsal-i mesel: Kaç iç-

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

Dr. Yusuf Can Turaş

HAFTANIN SORULARI

1- Mevlânâ'nın "Şems" ve "Hâmûş" mahlaslarını kullandığı eseri aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mesnevî-yi Ma'nevî
B) Dîvân-ı Kebîr
C) Mektûbât
D) Mecâlis-i Seb'a
E) Fîhi Mâ Fih

2- Bu eser vâkıât türünün Anadolu'daki ilk örneğidir. "Onun içindeki odur" veya "ne varsa onda var" anlamlarına gelen bu eserde, Mevlânâ'nın bazı sohbetlerinde vermiş olduğu cevaplar yer almaktadır.

Yukarıdaki parçada özellikleri verilen eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Dîvân-ı Kebîr
B) Mecâlis-i Seb'a
C) Fîhi Mâ Fih
D) Çarhnâme
E) Risâletü'n-Nushiyye

3- Mevlânâ ve Mevlevîlik hakkında çalışmaları olan, Mevlânâ'nın bütün eserleri üzerine çalışması olan biliminsanı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Fuat Köprülü
B) Abdülbâkî Gölpınarlı
C) Ali Nihad Tarlan
D) Hasibe Mazıoğlu
E) Mehmed Çavuşoğlu

4- İy Şems dile Hak'dan hakı biz fâniyüz oldur bâkî
Kamular anun müştakı tâ hod kim ol kimün ola

Yukarıda verilen beyte göre, aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Eski Anadolu Türkçesi'nin izlerini taşımaktadır.
B) Müftef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün vezni ile yazılmıştır.
C) Tezat sanatı bulunmaktadır.
D) Bir gazelin makta beytinden alınmış olabilir.
E) Beyit Sultan Veled'e aittir.

Dr. Yusuf Can Tiraş

5- Mevlânâ'nın etkisi divan şiirindeki pek çok şahsiyetin eserine yansımıştır. Bu eserlerden biri de "Ahvâl-i Kıyâmet" mesnevisidir. Bu mesnevide, Mevlânâ başta olmak üzere Sultan Veled, Ârif ve Âbid Çelebi'lere yer verilmektedir. Eserde, ebediliğe ulaşılmak istenirse, bunlarla birleşmenin ve birlikte olmanın şart olduğu ifade edilir.
Yukarıda özellikleri verilen eserin şairi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kastamonulu Şâzî
B) Kirdeci Ali
C) Gülşehrî
D) Elvan Çelebi
E) Şeyyâd İsâ

6- İnledürdi gökleri feryâdı gönlüm nâyının
Ne neyistândan kesildügin eger ifşâ kılam
Ahmed Paşa'ya ait olan bu beyitte, Mevlânâ'nın hangi eseri belirtilmektedir?

A) Mesnevî-yi Ma'nevî
B) Dîvân-ı Kebîr
C) Mektûbât
D) Mecâlis-i Seb'a
E) Fîhi Mâ Fih

7- Mesnevî-yi Ma'nevî'de yer alan para bulan Türk, Arap, Fars ve Ermeni'nin buldukları para ile üzüm almak istemelerinin anlatıldığı hikaye aşağıdaki eserlerin hangisinde de yer almaktadır?

A) Risâletü'n-Nushiyye
B) Garîb-nâme
C) Muhammediye
D) Mantıku't-Tayr
E) Kelîle ve Dimne

8- Mevlânâ tarafından "Hüsâmî-nâme" adı ile anılan eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mesnevî-yi Ma'nevî
B) Dîvân-ı Kebîr
C) Mektûbât
D) Mecâlis-i Seb'a
E) Fîhi Mâ Fih

9- Sultan Veled'in nesir türünde olan tek eseri aşağıdakilerden hangisidir?

A) Dîvân
B) İbtidâ-nâme
C) İntihâ-nâme
D) Rebâb-nâme
E) Ma'ârif

Dr. Yusuf Can Tıraş

10- Aşağıdaki şairlerden hangisi Mevlânâ'nın Mesnevî'sini manzum olarak Türkçe tercüme etmiştir?

A) Gülşehrî
B) Ahmed Fakih
C) Şem'î
D) Nahifî
E) Şeyh Gâlip

11- Aşağıdaki şairlerden hangisinde Yunus Emre etkisi görülmemektedir?

A) Said Emre
B) Kaygusuz Abdal
C) Nesîmî
D) Eşrefoğlu Rûmî
E) Niyâzî-i Mısrî

12- Yunus Emre, şiirlerini oluştururken aşağıdaki şahsiyetlerin hangisinden etkilenmemiştir?

A) Ahmed-i Yesevî
B) Yûsuf Has Hacib
C) Süleyman Bakırganî
D) Edip Ahmed Yüknekî
E) Sultan Veled

13- Gazel tarzında na't türünün ilk temsilcisi kabul edilen şair, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mevlânâ Celâleddîn Rûmî
B) Sultan Veled
C) Hoca Dehhânî
D) Yunus Emre
E) Yûsuf Has Hacib

14- Aşağıdaki beyitlerden hangisi bir şathiye örneğidir?

A) Çıkdum erik dalına anda yidüm üzümi
Bostan issi kakıyup dir ne yirsin kozumı
B) Gözüm seni görmek içün elim sana ermek içün
Bugün cânım yolda kodum yarın seni bulmak içün
C) Gaib işin kim bilir meğer Kur'an ilminden
Yunus içti esridi ol gevher denizinden
D) İşbu vücud şehrine bir dem giresim gelir
İçindeki sultanın yüzün göresim gelir
E) Cânını aşk yoluna vermeyen âşık mıdır
Cehd eyleyip ol dosta ermeyen âşık mıdır

Dr. Yusuf Can Tıraş

15- Bu eser, küçük bir öğüt kitabıdır. 1307'de yazılan bu tasavvufî ve ahlakî eserin başında "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezni kullanılmış, sonraki bölümlerde "mefâîlün mefâîlün feûlün" vezni kullanılmıştır. Eser,

Pâdişâhun hikmeti gör n'eyledi
Od u su toprag u yile söyledi

Beytiyle başlamaktadır.

Yukarıda özellikleri verilen eser, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Garîb-nâme
B) Çarh-nâme
C) Risâletü'n-Nushiyye
D) Fîhi Mâ Fih
E) Rebâb-nâme

16- Yunus'u ilk keşfeden …., Dîvân'ını ilk yayımlayan ise …

Yukarıdaki boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdaki isimlerden hangileri getirilmelidir?

A) Abdülbâkî Gölpınarlı – Mustafa Tatçı
B) Faruk K. Timurtaş – Cahit Öztelli
C) Mustafa Tatçı – Faruk K. Timurtaş
D) Fuad Köprülü – Ümit Toprak
E) Cahit Öztelli – Fuad Köprülü

17- Türk edebiyatında ilk Türkçe mesnevi kime aittir?

A) Mevlânâ Celâleddîn Rûmî
B) Hoca Dehhânî
C) Âşık Paşa
D) Yunus Emre
E) Sultan Veled

18- Hoca Dehhânî'yi edebiyat dünyasına ilk tanıtan araştırmacı kimdir?

A) Abdülbâkî Gölpınarlı
B) Fuad Köprülü
C) Faruk K. Timurtaş
D) Vasfi Mahir Kocatürk
E) Nihat Sami Banarlı

19- Türk edebiyatında ilk defa "gönül" redifli şiir yazan şair kimdir?

A) Yunus Emre
B) Hoca Dehhânî
C) Sultan Veled
D) Ahmed-i Dâ'î
E) Ahmed Fakih

Dr. Yusuf Can Tıraş

20- ‘Aceb bu derdümün dermânı yok mı
Ya bu sabr itmegün oranı yok mı

Hoca Dehhânî’ye ait olan yukarıdaki beyitler, aşağıdaki şairlerin hangisinin etkisi altında yazılmıştır?

A) Yunus Emre
B) Âşık Paşa
C) Mevlânâ
D) Şeyhoğlu Mustafa
E) Gülşehrî

Dr. Yusuf Can Tıraş

8. HAFTA

ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ (14. YÜZYIL)

14. YÜZYILDA TÜRK DÜNYASI (GENEL)

- 13. Yüzyılda başlayan Moğol saldırıları sonucunda Horasan, Maveraünnehir, Harezm, Kıpçak, Azerbaycan ve Anadolu'da hâkim unsurlar bozulmaya başlamış, buralardaki Türk devletleri yıkılarak beyliklerin ya da daha güçlü Türk devletlerinin ortaya çıktığı görülmüştür.
- Türkistan'da Türk varlığı gelişmeye devam etmiş, Harezm, bu dönemde siyasî ve kültür merkezi hâline gelmiştir.
- 1242 Kösedağ Savaşı'nda Moğollar'a yenilen Selçuklu, yıkılma sürecine girmiştir. Bu süreç beyliklerin güç kazanmasını sağlamıştır. Bu dönemde Karamanoğulları ile Osmanoğulları güç olarak Anadolu'da egemen duruma gelmiştir.
- I. Bâyezîd (1389-1402) döneminde Osmanlılar, hâkim güç durumuna gelmiş ve Anadolu'da Türk birliğini yeniden sağlamışlardır.
- 14.yy.da Kütahya (Germiyanoğulları), Karaman, Konya (Karamanoğulları), İznik, Bursa ve Edirne (Osmanoğulları) şehirleri önemli kültür merkezi hâline gelmişlerdir. Buralarda bulunan medreseler çok sayıda bilim adamı, şair ve sanatçı yetiştirmiştir.
- Bu dönemde Mevlevîlik, Bektaşîlik ve diğer tarikatler etkinliğini sürdürmüşlerdir.
- Anadolu'da Ahîlik ve fütüvvet teşkilatı etkin konumdadır.

14. YÜZYILDA BATI TÜRK EDEBİYATI

- Bu dönemde Türk edebiyatı, Harezm, Altınordu ve Mısır sahalarında Doğu Türkçesiyle (Harezm, Kıpçak, Çağatay, Kuman-Kıpçak), Anadolu ve Azerbaycan'da Batı Türkçesiyle yazılan eserlerle gelişimini sürdürür.

14. YÜZYIL AZERÎ SAHASI TÜRK EDEBİYATI

- Moğol istilası ile Azerî sahasında Farsça hakimiyeti sona ermiştir.
- Horasan'dan gelen Türk asıllı şairler Türkçeyi yaşatmışlardır.
- Bu dönemde Oğuzda Azerî (Doğu) ve Anadolu (Batı) Türkçesi olmak üzere iki kola ayrılmıştır.
- Bu dönemden sonra dil farklılıkları ortaya çıkmıştır.
- Bu dönemde Hasanoğlu, Kadı Burhaneddîn, Nesîmî ve Sultan Ahmed b. Veys önemli şairlerdir.

Dr. Yusuf Can Tiraş

HASANOĞLU

- Hakkında bilinenler sınırlıdır.
- Asıl adı Şeyh İzeddîn-i Esferâyânî'dir.
- Türkçe şiirlerinde Hasanoğlu, Farsça şiirlerinde Pûr Hasan mahlasını kullanmaktadır.
- Devletşah Tezkiresi'nde Dîvân'ı olduğu ve Azerbaycan ile Anadolu'da çok tanındığı belirtilmektedir.
- Seyf-i Serâyî'nin nazire mecmuasında şiirleri yer almaktadır.
- Sultan Gavri, Hasanoğlu'nun bir şiirine nazire yazmıştır (Mısır'da tanınmaktadır)
- Nesîmî ve Ahmed-i Dâ'î'yi etkilemiştir.
- Ahmed-i Dâ'î'nin onun bir gazelini tanzir etmiştir.
- Aruz vezni ile yazılmış Türkçe üç gazeli bulunmaktadır.

YABANCI KALMAYIN!!!
(Matla') Apardı könglümi bir hoş kamer yüz cân-fezâ dilber Ne dilber dilber-i şâhid ne şâhid şâhid-i server
(Makta') Hasanoğlu sana gerçi du'âcıdur velî sâdık Ne sâdık sâdık-ı bende ne bende bende-i çâker Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

KADI BURHÂNEDDÎN

- 1345'te Kayseri'de doğmuştur.
- Asıl adı Ahmed'dir. Babası Kayseri kadısı Şemseddîn Mehmed'dir. 1365'te kadı olmuştur. Sülalesinin Kayseri'de kadı olan en son ferdidir.
- Eratnaoğlu Mehmed Bey'in ölümü yerine tahta geçen oğlu Ali Bey'in veziri olmuş, Ali Bey'in ölümünden sonra da kendisi tahta geçmiştir.
- Akkoyunlu Türkmenlerinden Karayülük Osman Bey tarafından 1398'de öldürülmüştür.
- Arapça eserlerinin yanında Dîvân'ı bulunmaktadır.
- Şiirlerinde Oğuz Türkçesi'nin yanı sıra Azerî ve Doğu Türkçesi'nin özellikleri görülür.
- Dönemin Türkçesini kullanmış, "soruşmak" gibi yeni kelimeleri de Türkçeye kazandırmıştır.
- İran şiirine ait mazmunları kullanmış, sık sık cinas ve tevriyeye başvurmuştur.
- Şiirlerinde taklidî seslerden ve tekrarlardan yararlanarak mesajını vermeye çalışmıştır:

YABANCI KALMAYIN!!!
Gel gel gönlüm görelüm gül görelüm biz Bir nagme getür ortaya bülbül görelüm biz
Güldür yüzün ü mül tutagun sohbetimüz germ Bu işümüzi pes nişe mülmül görelüm biz

- Daha çok 5-7 beyitten oluşan gazeller yazmıştır.
- Şiirlerinde sitem ve karşılıklı konuşmalara dayanan ifadeler bulunmaktadır:

YABANCI KALMAYIN!!!
Şâhâ sinün cemâlüni göreyim andan öleyim

Dr. Yusuf Can Tiraş

Susamışam visâlüne ireyüm andan öleyim
Didi gönlünde ne vardur didüm ben Didi gözünde ne vardur didüm dem

- Cinaslı kafiyelere yer verdiği tuyugları bulunmaktadır fakat her tuyugu cinaslı değildir.
- Satranç ve ok ıstılahları şiirinde önemli yer tutar.
- Mahlas olrak "Ahmed" ve "Burhân"ı da kullanmıştır
- Ahmed Paşa, Bâkî ve Şeyhülislâm Bahâyî'de etkileri görülür.
- **ESERLERİ:**
- **DİVAN:** 14. Yy.da yazılan en hacimli divandır. 1318 gazeli bulunmaktadır. Klasik divan tertibine göre hazırlanmamıştır.
- **İKSÎRÜ'S-SA'ÂDÂT FÎ-ESRÂRİ'L-İBÂDÂT**
- **TERCÎHU'T-TAVZÎH**

Ölmiş tenüme aşkı anun rûh degül mi Gamzesiyle dil dahı mecrûh degül mi Aşkıyla kuşandı gönülüm yolına anun Aşk ile kahılan kapu meftûh degül mi Kirpügi ne kılduguni sen sanma muammâ Gönlümde anun yâresi meşrûh degül mi Bin yılda eger Nûh yaşadı ise bin yaş Ol yaş bana bir lahzada memnûh degül mi Ma'şûk ile âşık bir olur aşk odı ile Mâdih dahi bes hem yine memdûh degül mi
TUYUGLAR Ezelde Hak ne yazmış ise bolur Göz ne ki görecegise görür İki âlemde Hakk'a sığınmışuz Tohtamış ne ola ya ahsah Temür Hakk'a şükür koçlarun devrânıdur Cümle âlem bu demün hayrânıdur Gün batardan gün doğan yire degin Aşk erinün bir nefes seyrânıdur
RUBÂÎ Şâhâ yüzünün gülini dirsem ola mı Ne çekdügümi dirsem ola mı Piste lebünün dilegi binden cândur Redd eyleyüben sözüni sırsam ola mı

Dr. Yusuf Can Tıraş

NESÎMÎ

- Hayatı hakkında bilgiler azdır, rivayetlere dayanır.
- Soyu Peygamber'e dayandığı ifade edilir.
- Asıl adı İmadüddîn ya da Nesîmüddîn'dir.
- Diyarbakırlı olduğu ifade edilmiş, I. Murad devrinde Anadolu'ya geldiği rivayet edilmiştir.
- Âşık Çelebi ve Dîvân'ındaki "Arab nutku tutulmışdur dilinden / Seni kimdür diyen kim Türkmensin" beytine göre Türkmen'dir.
- Hurûfîliğin önderi Fazlullah-ı Hurûfî'ye bağlanmış ve onun halifesi olmuştur.
- Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür.
- Şiirlerindeki propaganda onun zındıklıkla suçlanmasına ve öldürülmesine yol açmıştır.
- Şiirlerinde dört halifeden yalnızca Hz. Ali'ye ve âl-i abâ'ya yer vermiştir.
- Alevî ve Bektaşîler için önemli bir şairdir. "Şâh-ı Şehîd" olarak anılır.
- Türk edebiyatında Kadı Burhâneddîn ve Ahmedî'den sonra gelen "kurucu şairler"dendir.
- Önceleri Hüseynî, sonraları Nesîmî mahlasını kullanmıştır.
- İnsan yüzünün Tanrı'nın tecelli yeri olduğunu ve güzelliklerin görüldüğü mekan olduğunu ifade eder.
- Arapça ve Farsçayı bilen şairin Arapça gazel ve mülemmaları bulunmaktadır.
- Hayatının iki evresi bulunmaktadır: İlk evresinde Mevlânâ etkisi görülür. Daha sonra ise Hurûfîlik etkisi dönemindedir.
- Edebiyatımızda Âşık Paşa'dan sonra elif-nâme yazan şairdir.
  Elif-nâme: Yukarıdan aşağıya alfabetik olarak bütün Arap harflerinin birer birer mısra başında yer aldığı ve bu harflere çeşitli anlamların yüklendiği şiirlerdir.
- Ayet ve hadisleri şiirlerinde kullanmada usta bir şairdir.
- Hallâc-ı Mansûr'ı dilinden düşürmez.
- Türkçeyi Yunus kadar iyi kullanır. Şiirleri canlılık bakımından Yunus'u andırır.

YABANCI KALMAYIN!!!
Âlemde bu gün sencileyin yâr kimün var Ger var dir isen yoh dimezem var kimün var
Işkun gamına eylemişem gönlümi mahzen Bir munçılayın mahzen-i esrâr kimün var

- Şiirlerinde dünyadan şikayetin yanında hayattan zevk almayı ve insanı yüceltmeyi, harflerden hareketle insan yüzünü ve vücudunu anlatır.

YABANCI KALMAYIN!!!
Yüzün âyine-i ehl-i safâdur Sözün bu derdüme her dem devâdur
Boyun Tûbâ lebündür âb-ı Kevser Şarâb-ı la'lünüz nutk-ı Hudâdur

- Şimdilik olmak kaydıyla, akis sanatına yer veren ilk şairimizdir.

YABANCI KALMAYIN!!!
Nûşîn lebinün la'li la'li lebinün nûşîn

Dr. Yusuf Can Tiraş

Şîrîn severem cândan cândan severem şîrîn

- Kadı Burhâneddîn ile birlikte tuyug yazan şairlerimizdendir.
- **ESERLERİ:**
- **TÜRKÇE DÎVÂN:** Bazı gazellerinde Hüseynî mahlasını kullanmıştır.
- **FARSÇA DÎVÂN:** Türkçe Dîvân'a göre şiir sayısı daha azdır. Hurûfî inancını içeren şiirler yer almaktadır.
- **MUKADDİMETÜ'L-HAKÂYIK:** Hurûfîklik ile ilgili bir eserdir.

SULTAN AHMED B. VEYS

- Şair ve sanatkâr bir hükümdardır.
- Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri bulunmaktadır.
- Mecmûatü'n-Nezâ'îr'de bir gazeli yer alır.
- Yedi Farsça divandan oluşan külliyatı bulunmaktadır.

YABANCI KALMAYIN!!!
Kim ola dün gün işinde fikr ü tedbîr eylemez N'eylesün tedbîr-i bende çün ki takdîr eylemez
Kumrı vü bülbül okır Hak zikrini her dem velî Ahmed ibni Veys okur bu sözi takdîr eylemez Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

ANADOLU SAHASI TÜRK EDEBİYATI

- Selçuklu devleti yıkılmış, beylikler dönemi başlamıştır. Bu beylikler arasında Osmanoğulları Beyliği bu dönemde güç kazanmaya başlamıştır.
- Anadolu'da ve Rumeli'de Türkçe geniş bir alan kazanmıştır.
- Mevlevilik yanında Âhilik ve Fütüvvet teşkilatı önem kazanmıştır. Toplum hayatında ve ticarette önemli rol üstlenmişlerdir.
- Anadolu beylikleri Türkçeye önem vermişlerdir.
- Kur'ân surelerinin açıklamalı çevirileri, peygamber kıssaları, menakıbnâmeler, nasihatnâmeler, tıp, baytarlık, avcılık, kıymetli taşlar vb. hakkında tercüme ve telif eserler meydana getirilmiştir.
- Kelîle ve Dimne, Marzubân-nâme ve Kâbus-nâme gibi önemli eserler bu dönemde Türkçeye kazandırılmıştır.
- **Germiyanoğulları:** Kâbusnâme ve Marzûbân-nâme tercümeleri
- **Menteşeoğulları:** Bâz-nâme isimli Farsça avcılık ile ilgili eser çevrilmiştir. İlyas Bey adına İlyâsiyye eseri yazılmıştır.
- **İnançoğlulları:** Fâtiha ve İhlâs Tefsirleri, Tebâreke Tefsiri
- **Aydınoğulları:** Hoca Mes'ûd, Fahrî (Hüsrev ü Şîrîn'i Anadolu sahasında ilk tercüme eden şair), Ahmedî bu bölgede yaşamıştır. Arapça Ârâyisü'l-mecâlis adlı peygamberler tarihi ile "Kitâb-ı Tuhfe-i Mübârîzî" (Tıp) ve Farsça "Tezkiretü'l-Evliyâ bu dönemde tercüme edilmiştir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Kul Mes'ûd, Kelîle ve Dimne'yi 1360'ta tercüme etmiştir.
- İshâk b. Murâd, "Ed-Dürretü'l-mudiyye fi'l-Lugati't-Türkiye" adlı gramer kitabını yazmıştır. Eserde Arapçanın grameri öğretilmektedir. Türkçe kelimelere, cümle örneklerine ve dönemin gramer yapısına dair bilgiler yer almaktadır.Anadolu merkezli Batı Türkçesinin ilk sözlüklerinden olan bu eser, nadir Türkçe kelimeleri içermesi bakımından önemlidir.
- **Saruhanoğulları:** Nâsır-ı Tûsî'nin "Bah-nâme-i Şâhî" Sultan Yakup b. Devlet adına tercüme edilmiştir.
- **Candaroğulları:** Cevâhirü'l-Esdâd (Kur'ân Tefsiri), Maktel-i Hüseyin
- Osmanlı'da şair ve yazarlar için meclisler hazırlayan ilk şahıs Yıldırım Bâyezid'in en büyük oğlu Emir Süleyman'dır.
- Türkçe, I. Murad devrinden itibaren devlet dili olarak ağırlık kazanır.
- Anadolu'daki şairler üzerinde Firdevsî, Nizâmî, Sa'dî, Attâr, Selmân-ı Sâvecî, Mevlânâ gibi şairler etkili olmuştur.
- Bu dönemde Yûnus Emre, Gülşehri ve Âşık Paşa en önemli şairlerdir. Bu şairler 13.yy.da doğmalarına karşın 14.yy.ın başlarında verimli döneme ulaşmışlardır.
- Karahanlı dönemi eserleri Yûnus Emre ve Âşık Paşa tarafından örnek alınır.
- Edebiyatımızda ilk menkıbe yazan bu dönemde yaşayan Elvan Çelebi'dir.
- Gülşehrî, edebiyatımızda İran kahramanlarına en geniş şekilde yer veren şairdir.

GÜLŞEHRÎ

- Kırşehir'de yaşamıştır.
- Felek-nâme ve Mantıku't-tayr eserlerinde Gülşehrî mahlasını kullanır.
- Şairin asıl adı Süleyman'dır:

YABANCI KALMAYIN!!!
Aç Süleymân gözüni kim göresin Şâhidin bir dîv ü terkin urasın
İy Süleymân şol kopuzun kılını Bur kim ögrenlüm bu kuşlar dilini (Mantıku't-tayr)

- Kırşehir'de Mevlevî tarikatını tanıtıp yaymıştır.
- Türk edebiyatında mahlas kullanan ilk şairdir.
- Mevlânâ'nın etkisi görülür. Hem Felek-nâme'de hem de Mantıku't-tayr'da Mesnevî'den hikayeler almış, bazı beyitleri tercüme etmiştir.
- Mantıku't-tayr'da Âhi Bişr hikayesi gibi kendisine ait hikayeler yazmıştır. İlk hikaye yazarı ve Farsça'dan hikaye tercüme eden ilk şairdir.
- Türk fabl edebiyatının Anadolu'da ilk temsilcisidir.
- Türkçe eser verdiği için övünür.

YABANCI KALMAYIN
Ben bu Türkî defterin çün dürmeyem Pârisîçesi-y-ile degşürmeyem
Kimse böyle tonlu söz söylemedi

Dr. Yusuf Can Tıraş

Kimse bundan yig kitâb eylemedi (Mantıku't-tayr)

- **ESERLERİ**
- **FELEK-NÂME:** Dîni-tasavvufî Farsça bir mesnevidir. Ruh ve onun yolculuğu, Kelîle ve Dimne, Mesnevî ve Kâbus-nâme'den aldığı hikayelerle açıklanır. Bu soruların cevabı Kur'ân'da aranmıştır. Mantıku't-tayr ile benzer özellikleri vardır. Felek-nâme'deki ruh, Mantıku't-tayr'da hüdhüd olmuştur.
- **MANTIKU'T-TAYR (KUŞ DİLİ):** Attâr'ın aynı adlı eserinin ilk Türkçe tercümesidir. Fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle yazılmıştır. Attâr'ın Esrâr-nâme'si, Mevlânâ'nın Mesnevî, Kelîle ve Dimne gibi eserlerden yararlanılmıştır. 4437 beyittir.Tasavvufî ve alegorik bir eserdir.Attâr'dan yedi, Mevlânâ'dan beş hikaye yer alır. Diğer hikayeler Esrâr-nâme, Kelîle ve Dimne, Gülistân, Lema'ât ve Kâbus-nâme'dendir.
- **ARÛZ-I GÜLŞEHRÎ: Aruz kalıpları ve yapılış şekilleri yer alır.**
- **KUDÛRÎ TERCÜMESİ**
- **KERÂMÂT-I ÂHÎ EVREN:** Gülşehrî'ye ait olup olmadığı şüpheli bir eserdir.
- **ŞİİRLER:** Nazire mecmualarında yer alır.

• **YABANCI KALMAYIN!!!**
• Bugün bize geçüben virmedi nigâr selâm • Kim eydevüz 'aleyke's-selâm ve'l-ikrâm
• Dahı ne söylesün degme fenni Gülşehrî • Çün irdi defter ucına hikâyet ola tamâm (Mantıku't-tayr) Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

ÂŞIK PAŞA

- 1272'de Kırşehir'de doğan Âşık Paşa'nın asıl adı Ali'dir.
- Babası Muhlis Paşa, Baba İlyas'ın oğludur.
- Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifesi olmuştur.
- 3 Kasım 1332'de vefat etmiştir. Türbesi Kırşehir'dedir.
- Yeni Türk devletinin temel meseleleri hakkında fikirler ileri sürmüştür. Devlet için dilin önemli olduğundan söz eder.
- Garîb-nâme eserinde bazı sözleriyle Süleymân Çelebi'nin Mevlid'ini etkilemiştir:

YABANCI KALMAYIN!!!
Allâh adın aytlum evvel ibtidâ K'andan oldı ibtidâ vü intihâ (Garîb-nâme)
Allâh adın zikr idelüm evvelâ Vâcib oldur cümle işde her kula (Vesîletü'n-Necât

- Mi'râc-nâme ve mevlid gibi türlerin yazılmasına öncülük etmiştir.
- Kaygusuz Abdal üzerinde etkisi büyüktür.
- Hz. Hızır'ın hayatını anlatması, bu menkıbe türü içinde ilk sırada yer almasını sağlamıştır.
- **ESERLERİ:**

Dr. Yusuf Can Tiraş

- **GARÎB-NÂME:** 10613 beyitten oluşan bu mesnevî, dinî-tasavvufî ve ahlakî bir eserdir. On bölümden oluşur. "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılmıştır. Eserin başında Farsça bir dîbâce yer almaktadır.
- **Tercüme değil telif bir eserdir.**
- Bazı beyitler aynen ya da az çok değiştirilerek yinelenmiştir.
- Arapça ve Farsça kelimelerin az kullanıldığı göze çarpmaktadır.
- **FAKR-NÂME:** 161 beyitten oluşan ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılan bu mesnevîde, alçak gönüllülük, dünya nimetlerini hiçe saymak, azla yetinmek ve onu Tanrı tarafından türlü renklerle bezenmiş "Fakr" adlı bir kuş olarak anlatmıştır.
- **VASF-I HÂL:** 39 beyitlik bir mesnevidir. Aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün"vezniyle yazılmıştır. Bu mesnevîde "hâl" ve "hâl"in çeşitleri anlatılmıştır.
- **HİKÂYE:** 59 beyitten oluşan "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılan bir eserdir. Eserde, bir Müslüman, bir Hristiyan ve bir Yahudinin başından geçenler anlatılır.
- **FÜRKAT-NÂME:** Türk edebiyatında "firâk-nâme" türünün ilk örneğidir. 62 beyitten oluşan ve "mefâîlün mefâîlün feûlün" vezniyle yazılan eserde mecâzî aşk üzerinde durulur.
- **KİMYÂ RİSÂLESİ:** Âşık Paşa'ya aidiyeti şüphelidir.
- **ELİF-NÂME:** Bazı Garîb-nâme nüshalarında yer almaktadır. Bir nüshada dörtlük diğer nüshalarda musammat gazel formunda yazılmıştır. Otuz şiirden oluşmaktadır.
- **RİSÂLE FÎ-BEYÂNİ'-SEMÂ:** Ele geçen bir eser değildir.
- **TASAVVUF RİSÂLESİ**
- **ŞİİRLER:** Başta Garîb-nâme'de olmak üzere nazire mecmualarında gazelleri yer almaktadır.

ŞEYYÂD HAMZA

- İlim âlemine tanıtan Fuad Köprülü'dür. Başlarda 13.yy. şairi olarak bilinen Şeyyâd Hamza'nın bir kasidesinde 1348'de Anadolu'da Akşehir'de gerçekleşen veba salgınından söz etmesi sebebiyle 14.yy. şairi olduğu yorumu yapılmıştır.
- Latîfî Tezkiresi'nde Nasreddin Hoca ile görüştüğü ifade edilmektedir. Lâmi'î Çelebi'nin "Letâif"inde de Akşehir veya civarında yaşadığı belirtilmektedir.
- Bir na't şairi olarak tanınır.
- Çocuklar için şiir yazan ilk şairdir.
- Mersiyeleri ile dikkat çeker.
- Şeyyâd'ın şehir şehir gezerek hikaye anlatan anlamı bulunmaktadır.
- **ESERLERİ:**
- **YÛSUF U ZELİHÂ:** En önemli eseridir. Anadolu sahasında bu konuda bilinen ilk mesnevidir. Fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle yazılmış, 1529 beyittir. Bölüm başlıkları yer almaz. Kur'ân'daki Yûsuf kıssasına dayanan bu eserde, Zelîhâ'nın Yûsuf'a rüya görerek âşık olduğu anlatılır. Hz. Yûsuf'un hayatı anlatılmaktadır. Bazı kısımlarında "nükte" başlığıyla çeşitli nasihatler verilir.

Dr. Yusuf Can Tras

- **DÂSTÂN-I SULTÂN MAHMÛD:** 79 beyitten oluşan ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılan bu mesnevîde, Gazneli Sultan Mahmud ile yoksul bir dervişin konuşması anlatılır. Münazara türünün bir örneğidir.
- **AHVÂL-İ KIYÂMET:** 343 beyitten oluşan ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılan bu mesnevî kıyameti konu edinir. Eserde, Hz. Ali'nin Kevser şarabı dağıtmasından, Mevlânâ ve Sultân Veled'den bahsedilmiştir.
- **MİʼRÂC-NÂME:** 545 beyitten oluşan ve "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılan bu mesnevî, Âşık Paşa'nın Garîb-nâme'sinde yer alan mi'râc-nâmeden sonra yazılan ikinci mi'râc-nâmedir.
- **VEFÂT-I HAZRET-İ MUHAMMED 'ALEYHİ'S-SELÂM:** 483 beyitlik bir mesnevidir.
- **ŞİİRLER:** Farklı mecmualarda yer almaktadır.

GAZELLERİNDEN SEÇİLEN MATLA BEYİTLERİ:
Senün 'ışkun kamu derde devâdur yâ Resûlallâh Senün katunda hâcetler revâdur yâ Resûlallâh
Ecel dutmış elinde bir ulu câm Ki ol câmun içi tolu serencâm
Nice ecelden kaçuban 'işret kurasan dün ü gün Uş ilteler çeke çeke "innâ ileyhî râciʿun"
Ne yatursen eyâ gâfil gözün aç gör bu erkânı Hak'a irmek diler isen okı âyât-ı Kur'ân'ı
'Aceb n'itdüm yâre virmez selâmı Bu zâlim müddeʿî komaz ola mı

HAZÂ DÂSİTÂN-I SULTÂN MAHMÛD
Allâh adıyle dilümüz açalum Hem bu dünya sözlerinden geçelüm Tanrı adıyle söze başlayalum Kâfirî taşlar ile taşlayalum (…) Bir hikâyet eyleyem dinler isen Cân kulagın tutuban anlar isen Evvel zamân bir pâdişâh var idi Şâh Mahmûd idi pes anun adı Dîn içinde hayfı zulmi yog idi Sûreti görklü ve kulı çog idi Bir Ayâs adlu kulı hem var idi Kâmusundan anı yig sever idi Şâh Mahmûd bir gün ol begler ile Ava bindi hem Ayâs dahı bile

Dr. Yusuf Can Tıraş

Ugrayu geldi yolı bir dervîşe
Dinle indi ne dir ana iy paşa

Sultân eydür Sen mi begsin yohsa ben
Bir ola mı bu ikimüzdeki cân

(…)
Dervîş eydür Nice didün bu sözi
Yig görüp kendüni hor gördün bizi (…)

DÂSTÂN-I YÛSUF 'ALEYHİ'S-SELÂM VE HAZÂ AHSENÜ'L-KASASİ'L-MÜBÂREK

Tanrı adın anuban girem söze
Tâ ki ine Tanrıdan rahmet bize

Evvel ebed bismillâh Tanrı adı
Zîre kin anınladır sözler tadı

İmdi geldim yine bir hikâyete
Neyledi kardaşları işit ata

Bogazladılar bir oglak kanına
Yûsuf'un bulaştırırlar tonuna

Gelin imdi didiler and içelüm
Bir ugurdan varıcak aglaşalum

Eydelüm kurd kapdı Yûsuf'u ata
Biz dagılmışdık geyige ok ata
(…)

YÛSUF-I MEDDÂH

- Hakkında yeterli bilgi olayan Yûsuf-ı Meddah, Azerbaycan bölgesinde yaşadığı rivayet edilmektedir. Öte yandan, genç yaşlarında meddahlık öğrendiği ve Mevlevîlerle irtibat kurduğu sanılmaktadır.
- Mevlânâ'ya bağlılığı vardır.
- Şair hakkında ilk bilgiler Şeyhoğlu Mustafâ'nın 1401'de yazmış olduğu "Kenzü'l-küberâ" eserindedir.
- İLK DEFA DÖRT MESNEVİ YAZAN ŞAİRDİR.
- Gülşehrî etkisi de görülmektedir.
- **ESERLERİ:**
- **VARKA VÜ GÜLŞÂH:** 1742 beyitten oluşan eser aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılmıştır. Konu başlıkları Farsça'dır. Eser "meclis"ler hâlinde yazılmıştır. Bu meclisler "el-Meclisü'l-ulâ" gibi Arapça başlıkla belirtilmiştir. Eserde, Hz. Muhammed

Dr. Yusuf Can Tıraş

döneminde Mekke yakınlarında yaşayan Zahir İbni Hay Beni Şeybe adlı bir kavimin reislerinden Hilâl'in kızı Gülşâh ile Hümâm'ın oğlu Varka arasındaki aşk anlatılır. Hikayede sanat endişesi yoktur. Altı meclisten oluşan eserde kahramanların ağzından söylenmiş gazeller yer almaktadır. Klasik mesnevî formuna uymamaktadır.

- Eserde Varka hasta iken gelen doktor nabzına bakar ve âşık olduğunu söyler. Bu hikaye, Mesnevî'deki padişah ile cariye hikayesine benzemektedir.
- Şair, her meclisten sonra hikayenin diğer mecliste devam edeceğini ifade eder. Bu da meddah olduğunu göstermektedir.

VARKA VÜ GÜLŞÂH
Ol bitürür cümle eksük işleri Ol irürür menzile kalmışları Kul kaçan kim sürçe oldur dest-gîr İmdi Gülşâh'ı işitgil kim ne dir Didi kim yâ Varka sen kırk gün dahı Tanrı yolından bana güy iy sahî Tâ ki birkaç gün geçe kim ol Ganî Lutf idüp kabzeyle benden cânı Tâ firâkun orcınun öni olam Vaslunun bayrâmına kurbân olam Kaldı kırk gün dahı ol Gülşâh içün Hâtırın yıkup gidemez n'eylesin

- **HÂMÛŞ-NÂME:** Farsça didaktik bir mesnevidir. Yûsuf'un Erzincan'da iken ağzından kaçırdığı bir söz nedeniyle gammazlanması anlatılır. Burada dili tutmanın öneminden söz edilir. Küçük bir mukaddime, 10 hikaye ve bir küçük hâtimeden oluşur. Anadolu'da yaşanan olayları da anlatmıştır.
- **DÂSİTÂN-I İBLÎS / DÂSİTÂN-I İBLÎS-İ ALEYHİ'L-LA'NE:** 200 beyitlik bir mesnevi olan bu eserde Hz. Muhammed ile İblis arasında geçen konuşma anlatılır.
- **HİKÂYET-İ KIZ VE CÜHÛD:** Yahudi ve Müslüman iki komşu arasında geçen olayların anlatıldığı eser, yaklaşık 200 beyitten oluşmaktadır.
- **KADI VE UĞRU DESTÂNİ:** Harun Reşid zamanında bir kadı ile hırsız arasında yaşananlar anlatılır. 250 beyittir.
- *** MAKTEL-İ HÜSEYN**

ELVÂN ÇELEBİ

- Âşık Paşa'nın oğludur. Kırşehir'de doğmuştur.
- Kendisinden ilk söz eden Şeyhoğlu Mustafa'nın "Kenzü'l-küberâ" eseridir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- 1360'tan sonra vefat ettiği belirtilir.
- **MENÂKIBÜ'L-KUDSİYYE FÎ-MENÂSİBİ'L-ÜNSİYYE:** Tek eseridir. Menkıbe türünün ilk örneğidir. Mesnevîdir. "Feilâtün mefâilün feilün" vezniyle yazılmıştır. 2081 beyit.
- **Bu eserde, büyük dedesi Baba İlyas ve Dede Garkın'dan ve bunlarla ilişki içinde olanlardan söz etmiş, ayrıca dedesi Muhlis Paşa, babası Âşık Paşa ve çevresindekiler hakkında bilgi vermiştir.**
- Dönemindeki olaylara yer vermesi ve Âşık Paşa'nın soyu hakkında tarihî bilgiler içermesi bakımından önemlidir.

MENÂKIBÜ'L-KUDSİYYE
FAZLİYYET-İ DÜHÜM DER-KİTÂB-I Û (Onun kitabı hakkında onuncu üstünlük)
Çün bilindi tamâm tokzıncım İmdi bir gör niceymiş onıncım Şoldur onıncı kim Kerîm ü Rahîm Sunmış ol gönle bir kitâb-ı ʿazîm Şöyle kim ol kitâbda fasl u hitâb Evveli âhiri anun on bâb Degme bâb içre on hikâyetdür Kimi ibret kimisi hikmetdür

HOCA MES'ÛD

- Türk tercüme edebiyatından önemli bir şairdir.
- Ahmed-i Yesevî'den sonra "hoca" lakabı ile anılan ikinci şairdir.
- Şeyhoğlu Mustafa "Kenzü'l-küberâ"da "üstad" ve "Kâbus-nâme" tercümesinde "Hoca" olarak zikreder.
- Herhangi bir otoriteye göre eser vermemiştir.
- Türkçeye tercüme ettiği eserlerde, kelime kelime tercüme yerine okuyup anladığını yazmıştır.
- Türkçenin aruza uymasındaki zorluğu belirtir.
- **ESERLERİ:**
- **SÜHEYL Ü NEVBAHÂR:** Asıl ismi "Kenzü'l-bedâyi'"dir. 1350 yılında yazılan eserin vezni "feûlün feûlün feûlün feûl"dür.
- **İlk bin beytini yeğeni İzzeddîn Ahmed tercüme etmiştir.** Kalan 4703 beytini Hoca Mes'ûd tercüme etmiştir.
- **Farsça'dan tercüme bir eserdir fakat bu isimle bir eser Fars edebiyatında bilinmemektedir.**
- Eserde, Yemen padişahı Bahr'ın oğlu Süheyl ile Çin fağfurunun kızı Nevbahâr arasındaki aşk anlatılır..

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Anlatımdaki monotonluğu kırmaz için yazılmış on beş gazel yer alır. Gazeller kahramanların ağzındandır.
- Eserde edebi sanat kullanımı fazladır.
- Anadolu sahasında klasik tertibe göre düzenlenmiş ilk mesnevi denilebilir.
- Nev-bahâr'a Süheyl'in yanı sıra Kaytas, haydur Sâlûk ve Yahudi tüccar da âşıktır.
- Mesnevî'nin merkezinde aşk vardır.

YABANCI KALMAYIN!!!
Eserin ilk beyti: Ta'ala'llâh ol pâdişâh-ı kadîm Ki her gündedir işi üzre ledîm
Eserin son beyti: Anar ise yazanı ve düzeni Du'âdan biz unutmayavuz anı

- Eserin Türkçeye tercümesi sebeb-i telif bölümünde anlatılır. Buna göre, Hoca Mes'ûd'un yeğeni bir esere sahiptir fakat Türkçe olmadığı için üzülmektedir. Bunu gören Hoca Mes'ûd Türkçeye çevirmeye başlar:

YABANCI KALMAYIN!!!
Velîkin eger Türkçe oladı Kamu yirde meşhûr olup kaladı Okıyup işidecegez hâs u 'âm Delim dürlü ma'nî bulaydı tamâm Cihânda bugün resm eyle gider Ki öküş kişi Türkî'ye meyl ider Bu hikmet durur kişi ger eyleye Ki dilince her kavm ile söyleye Bir arada işün yog iken otur Dürişigör ü Türkî'ye hoş getür

- **FERHENG-NÂME-İ SA'DÎ:** Sa'dî-i Şîrâzî'nin "Bostân" adlı eserinden seçilmiş beyitlerin manzum tercümesidir. Vezni Süheyl ü Nevbahâr ile aynıdır.

FAHRÎ

- Hayatı hakkında bilgi yoktur.
- Aydınoğlu İsa Bey adına 1367'de Hüsrev ü Şîrîn mesnevisini yazmıştır.
- **HÜSREV Ü ŞÎRÎN :** Tek eseridir. Fahrî bu esere "Işk-nâme" adını vermiştir. Bölüm başlıkları Farsça'dır.Eserde yabancı sözcük azdır. Kutb'un çevirisinden sonra yapılan ikinci tercümedir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

ŞEYHOĞLU MUSTAFA

- Germiyan bölgesi şairlerindendir.
- "Hurşîd-nâme"de adı Mustafa olarak belirtilir.
- Mahlas olarak "Şeyhoğlu" ya da "İbni Şeyhî"yi kullanmıştır.Marzuban-nâmede ismi "Sadrüddîn" olarak geçmektedir.
- **ESERLERİ:**
- **HURŞÎD-NÂME:** Şair tarafından öncelikle "Şebistân-ı ʿUşşâk" ismi verilmiş fakat kabul görmeyince bu isim verilmiştir. 7903 beyittir. "Mefâîlün mefâîlün feûlün" vezniyle yazılmıştır.
- **KONUSU:** Siyavuş'un kızı Hurşîd ile Ferahşâd arasında geçen aşk hikayesi.
- **KAHRAMANLAR:** Arap, Türk, Fars ve Moğol tarihinde yer alan şahsiyetler.
- **KAYNAK:** İslam tarihi ve İran kaynaklı şahsiyetler (Şehnâme'den)
- **UNSUR:** Görmeden âşık olma durumu
- **Eserde 19 gazel yer alır.**
- Eserde Türkçe üzerine görüşler vardır. Burada Türkçenin işlenmemiş, sert, kaba ve tatsız bir dil olduğu belirtilmektedir.
- Siyaset yönüyle "Kenzü'l-küberâ"ya bir başlangıç eseridir.
- **MARZUBÂN-NÂME:** Farsçadan Türkçeye çevrilmiş MENSUR hikaye ve masalların yer aldığı bir eserdir.
- **KÂBUS-NÂME TERCÜMESİ:** Farsçadan çeviri bir eserdir. On bölümdür. Ahlak ve siyaset kitabıdır. MENSURDÜR.
- **KENZÜ'L-KÜBERÂ VE MEHEKKÜ'L-ʿULEMÂ:** Siyaset ahlakı ile ilgili MENSUR bir eserdir.
- **Dil özellikleri yönünden Eski Anadolu Türkçesi içinde yer alır.**
- Devlet idaresi ile ilgili terim ve deyimler yer alır. Kur'ân, hadis, peygamberler tarihi ve padişahlar hakkında bilgi vardır.
- KUTADGU BİLİG'DEN SONRA TÜRK KÜLTÜR TARİHİNDE İKİNCİ SİYASETNAME, BATI TÜRKÇESİYLE YAZILAN İLK SİYASETNÂMEDİR.
- **Eserde Elvan Çelebi, Gülşehrî, Hâs, Hoca Dehhânî, Hoca Mes'ûd, Mevlânâ ve Yûsuf-ı Meddâh'ın şiirleri yer alır.**
- **TABERÎ TARİHİ TERCÜMESİ: Mensur bir eserdir.**

AHMEDÎ

- 1335'te doğduğu tahmin edilen şairin asıl ismi TÂCEDDÎN İBRÂHÎM'dir.
- Anadolu'da ilk öğrenimini tamamlamış ve Mısır'a gitmiştir. 1360'ta Anadolu'ya dönmüştür.
- Önce Aydınoğulları'na sonra Germiyanoğulları'na intisap etmiş en son Çelebi Mehmed'in hizmetine girmiştir.
- 1412'de 80 yaşında öldüğü belirtilir.
- **EDEBÎ ŞAHSİYETİ:**
- **14. Yy.ın sonunda dîvân sahibi olan dört şairden biridir.**

Dr. Yusuf Can Tiraş

- **Türklüğe ait unsurlar görülür.**
- **Türk edebiyatının kurucu şairlerindendir.**
- **Şiirlerini ancak Lebîd, Kemâl-i Hucendî ve Gülşehrî'nin değerlendirebileceğini belirtir.**
- **Kendisini devrinin Hassân'ı olarak görür.**
- **Dehhânî ve Gülşehrî'yi beğenir.**
- **Mevlânâ, Yunus Emre ve Gülşehrî etkisindedir.**

Cihândan ben usanmışan bana sini gerek sini Kamulardan usanmışam bana sini gerek sini

- Ki'li cümleleri çok kullanır.
- Şehzâde Cem, Ahmed Paşa, Bâkî, Fuzûlî ve Nedîm üzerinde etkisi görülür.

YABANCI KALMAYIN
AHMEDÎ: Tâ ışkunı şehâ varak-ı câna yazmışam Levh-i gönülde adunı cânâ yazmışam
AHMED PAŞA: Ser-nâme-i mahabbeti cânâna yazmışam Hasret risâlesin varak-ı cânâ yazmışam

- Nedîm'in bir şarkısında etkisi görülür

YABANCI KALMAYIN!!!
AHMEDÎ Câna yitdi zülme sen dâd eyle kurbân oldugum Hâtırı şimden girü şâd eyle kurbân oldugum
NEDÎM: Sevdiğim cânım yolunda hâke yeksân olduğum Iyddır çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum Ey benim aşkında bülbül gibi nâlân olduğum Iyddır çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

- Dedim-dedi tarzı şiirleri vardır:

YABANCI KALMAYIN!!!
Didüm yâre ki yüzün ergavândur Didi kim kâmetüm serv-i revândur

- **Çağdaşlarına göre en çok kaside yazan şairdir.**
- **İlk şehir kasidesi yazan şairdir (BURSA). Şehir halkını hicvetmiştir.**
- **Mevsimleri işleyen ilk şairdir.**
- **ESERLERİ:**
- **DÎVÂN:** 750 GAZEL, 73 KASİDE OLMAK ÜZERE 833 MANZUME YER ALIR.
- **İSKENDER-NÂME:** En önemli eseridir. Edebiyatımızda bu konuda yazılan ilk mesnevidir. Nizâmî'ye ait bir mesnevî olan bu eserin aslı Firdevsî'ye aittir.
- **Eserde Makedonyalı İskender'in hayatı anlatılır. Coğrafi ve tarihi bilgilerden, ilk kez görülen canlılardan "âcayibü'l-mahlûkât"tan söz edilir.**
- **"Mevlid" ve Tevârîh-i Âl-i Osmân" bölümleri önemlidir. İlk mevlid ve ilk Osmanlı tarihi özelliği taşır.**

Dr. Yusuf Can Tiraş

- **Işk-nâme adlı bir bölüm daha vardır.**
- **Bâyezîd (ö.1403) ve Timur'un (ö.1405) ölümleri ve bunların döneminde geçen olaylara yer verilir.**
- **8754 beyit – Fâilâtün fâilâtün fâilün**

AKLINIZ KARIŞMASIN!!! MEVLÂNÂ'NIN MESNEVÎSİ'NİN BAŞLANGIÇ KISMINDA ANILAN "NEY", AHMEDÎ'NİN İSKENDER-NÂME'SİNDE "DER-SIFAT-I NEY" BÖLÜMÜNDE ANLATILIR.

Nây-zen çünkim eline aldı nay
Zühre sâzı perdesin eyledi tay

Ney düzüp her perdede dürlü nagam
Ne göñülde gussa kodı vü ne gam

Dilsüz-iken râst sözler söyledi
Ayrulıhlardan şikâyet eyledi

Nây göynüklere virür haber
Nâlesi âşıklara kılur eser

Âşık-ısañ sen dah'anuñ bigi ol
Bulasın her perdeye girmege yol

Kamu göñüllerde makbûl olasın
Cânlaruñ içinde menzil bulasın

Ney kabûli sûzı-la bulup-durur
Derdi-le derde tabîb olup-durur

Zâhirinde bâtınında sagı yoh
Yir bulınmaz k'anda anuñ dagı yoh

Bir dahı gire diyü maksûd ele
Vâyvây-ıla virür ömri yile

Yüregi binüm bigidür tolu baş
Lîkin ben yaşluyam u yoh anda yaş

Yahmış ucdan uca anı âh u derd
Şem' big'olmış nizâr u zâr u zerd
(İSKENDER-NÂME)

- Mevlânâ'nın Mesnevî'sindeki ilk 18 beyitle karşılaştırınız….

- **ÇEMŞÎD Ü HURŞÎD:**
- **1403'te yazılan bu eser de Selmân-ı Saveci'nin aynı isimli eserinden uyarlanarak yazılmıştır.**

Dr. Yusuf Can Tıraş

- **4798 beyit – Mefâîlün mefâîlün feûlün**
- **Çin fagfurunun oğlu Cemşîd ile Rum kayserinin kızı Hurşîd arasındaki aşk anlatılır.**
- **Eserin sonunda yiğitlik zamanı ile ilgili kısım Kutadgu Bilig'e benzer.**
- **"Fi't-temsîl ve't-Te'vîl"de Cemşîd ile Hurşîd'in neleri sembolize ettiğini anlatır.**
- **TERVÎHÜ'L-ERVÂH:**
- Tıp ile ilgili bir MESNEVÎ'dir.
- **BEDÂYÜ'Ü'S-SİHR FÎ-SANÂYİ'Ş-Şİ'R:** Farsça manzum-mensur karışık bir risaledir. Reşîdüddîn Vatvat'ın "Hadâ'iku's-sihr fî-Dekâ'iki'ş-şi'r" eserindeki edebi sanatlara dair açıklamalar özetlenir. Şair, kendi şiirinden örnekler verir.
- **MİRKÂTÜ'L-EDEB:** Arapça-Farsça manzum sözlük.
- **Mİ'YÂRÜL-EDEB: Arapça dilbilgisi kuralları**
- **MÎZÂNÜ'L-EDEB: Arapça dilbilgisine dair Farsça kaside, 195 beyit.**

ERZURUMLU MUSTAFA DARÎR

- Siyer tercümesinde Erzurumlu olduğunu ve adının Mustafa olduğunu ifade eder.
- Doğuştan kör olduğu için "Darîr" mahlasını kullanır.
- **Anadolu sahasında ilk siyer sahibidir.**
- **Matem rengi olan "kara"nın yanında gök (azrak, mavi)'ye de yer vermiştir.**
- **Çoğu nesir türünde olan eserinde soru-cevap şeklinde bir anlatım tarzına sahiptir.**
- **ESERLERİ:**
- **KISSA-İ YÛSUF (YÛSUF U ZELÎHÂ):** 2126 beyit – fâilâtün fâilâtün fâilün. İlk eseridir. Aynı isimle olan diğer mesnevilerden farkı Hz. Yûsuf, Zelîha ve Hz. Ya'kûb'un dilinden gazellere yer vermiştir. Sekiz meclisten oluşmaktadır.

YÛSUF U ZELÎHÂ
Magrib ilinde meger bir şâh olur Kızıdur anun Züleyhâ mâh olur Pâdişâhun ayruk oglı yog idi Mâl ü mülki il vilâyet çog idi Ol kızun adı Züleyhâ'dur benâm Zühre anun hüsni katında gulam Boyı serve benzer incedür bili Cümle âlem âşıkıdur şehr ili Gözi nergisden harâc alur idi Zülfi sünbül aya tâc olur idi Dudagından şekker olurdı kesâd Yanagından alma eylerdi mezâd Söyleyicek dürr ü mercân saçılur

Dr. Yusuf Can Tıraş

La'l içinde gevherî kân açılur
(…)

Şiʿr-i Yûsuf
Eytdi iy Hallâk-ı âlem bir ü bâr
Sensin âhir kamulara Kirdgâr

Sen bilürsin sırrumı iy pâdişâh
Kamuların sırrı sana âşikâr (…)

- **SÎRETÜ'N-NEBÎ:** Türkçe ilk siyerdir. Bu eserde yer alan mevlid, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'ini etkilemiştir.
- **FÜTÜHÜ'Ş-ŞÂM:** Üçüncü eseridir. Arapçadan tercümedir. Türkçede yazılan tarih anlatan eserler açısından önem taşır.3 cilttir.
- **YÜZ HADİS TERCÜMESİ:** Son ve mensur eseridir. Fazlullah bin Nâsırü'l-Gavri'i-İmâdî'nin "Tuhfetü'l-Mekkiye" ve "Ahbâru'n-Nebeviyye"sinden faydalanmıştır. Ele alınan hadislerin konusuna uygun hikayeler yer alır. "Nehcü'l-ferâdis" ve "Behcetü'l-hadâyık"tan sonra Türkçe üçüncü hadis kitabıdır.

AHMED FAKÎH

- Fuad Köprülü tanıtmıştır. Bu tanıtmada Ahmed Fakîh'in Mevlânâ'nın cenaze namazını kıldırdığı ifade edilmiştir. Menâkıbü'l-ârifîn'deki bilgilerden hareketle 13. Yy.ın ortalarına kadar yaşamış olma ihtimali vardır. Hakkında kim olduğu ve ne zaman yaşadığı konusunda çeşitli görüşler vardır.
- Semih Tezcan, 1350'de çıkan veba salgınından "Çarh-nâme"de söz edildiğinden 14.yy. şairi olduğu görüşündedir.
- **ESERLERİ:**
- **1)ÇARH-NÂME:** Eğridirli Hacı Kemâl'in "Câmi'ü'n-Nezâ'ir" adlı nazire mecmuasında yer alan 83 beyti günümüze ulaşan bir KASİDEDİR.
- **Mefâîlün mefâîlün feûlün**
- **Dünyanın faniliği, dünya zevklerine kapılmamak gibi konuların ele alındığı dînî-tasavvufî bir KASİDEDİR.**
- **İlk defa FUAD KÖPRÜLÜ tarafından tanıtılmıştır.**

ÇARH-NÂME

Dirîga çarhun elinden hezârân
Ki kılmışdur muattal bunca karân

İşid imdi bu ahvâli i kardaş
Çün ümmetdür biribirine ihvân

Yavuz sanmaya kardaş kardaşına
Hakîkatdür bu sözüm bana inan

Dr. Yusuf Can Tiraş

İşitdün ise sözüme kulak tut
Gidermegil sözümi kulagundan

Bilür misin niçün geldün cihâna
Seni kullug içün yaratdı Sultân

Sana nîmet veripdür bî-nihâyet
Husûsa kim kılupdur ehl-i îmân
(…)
Ne magrûrsın cihânun lezzetine
Nice bir yürüyesin şâd u handân
(…)
Tavâzuᶜ eyle bunda hâs u âma
Kim anda olmayasun zâr u giryân

- **2) KİTÂBU EVSÂFI MESÂCİDİ'Ş-ŞERÎFE:** 339 Beyit – Mefâîlün mefâîlün feûlün
- **Mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır.**
- Eserde, bir grup arkadaşıyla hacca giden Ahmed Fakîh'in bu seyahatte gördüğü Şam, Kudüs, Mekke ve Medine ile ziyaret ettiği kutsal mekanlar anlatılır.
- İlk defa Hasibe Mazıoğlu tanıtmıştır.

KİTÂBU EVSÂFI MESÂCİDİ'Ş-ŞERÎFE

Fî Zikri Vasfı Mekke Şerrefehu'llâhu Te'âlâ

Hele bir gün irişdük Ka'beye biz
Nasîb ola Çalabdan varasız siz

Bu Mekke şehrinün dört yanı sarpdur
Eğer maşrık yanıdur yâ ho garpdur

Ki dereden iner şehrün ucına
Görincek Ka'beyi benzün uçına
(…)
İşit imdi sana vasfın diyeyin
Sıfatlarını bir bir şerh ideyin

Haremün uzunı iç yüz adımdur
İçi düpdüz ıvacuk akça kumdur

İnin adımladum ben yüz yigirmi

Can Tıraş

Ki dört bucaklıdur degül yigirmi

Bu dört dîvarları üç kat kemerdür
Haremün taşra yanı tolu şardur

Kemerleri direk üzre durupdur
Sağışda bu direkler biş yüz ondur

14. YÜZYIL MENSUR ESERLERİ

- **KUL MES'ÛD – KELÎLE VE DİMNE (TERCÜME) –SADE NESİR ÖRNEĞİ**
- **ŞEYHOĞLU MUSTAFA- MARZUBÂN-NÂME, KÂBUS-NÂME (FARSÇADAN TERCÜME)**
- **CEVÂHİRÜ'L-ESDÂF (KUR'ÂN TERCÜMESİ) – YAZARI BİLİNMİYOR.**
- **ERZURUMLU MUSTAFA DARÎR – SÎRETÜ'N-NEBÎ, FÜTUHÜ'Ş-ŞÂM, YÜZ HADİS ÇEVİRİSİ**
- **İBRÂHÎM BİN MUSTAFA BİN ALİŞÎR – NAZMÜ'L-HİLÂFİYYÂT TERCÜMESİ (FIKIH)**
- **KUTBUDDÎN-İ İZNİKÎ – MUKADDİME-İ KUTBUDDÎN (İMAN, ORUÇ, NAMAZ, ZEKAT, HAC, UMRE)**
- **MUHAMMED BİN MUSTAFA – TEBÂREKE TEFSÎRİ, İHLÂS SÛRESİ TEFSÎRİ (NESİR)**
- **HAMZAVÎ – HAMZA-NÂME (HZ. HAMZA) –MENSUR, İSKENDERNÂME (MENSUR)**
- **BATTÂL-NÂME**
- **DÂNİŞMEND-NÂME**
- **KİTÂB-I DEDEM KORKUT**
- **İBNİ BAYTAR – KİTÂBÜ'L-CÂMʿİ FİʾL-EDVİYETİʾL-MÜFREDE (TERCÜME EDEN BİLİNMİYOR) – ANADOLU'DA EN ESKİ TÜRKÇE TIP KİTABI**
- **İSHÂK BİN MURÂD – EDVİYE-İ MÜFREDE – İLK TELİF TIP KİTABI**

14. YÜZYIL MESNEVÎLERİ

- Anadolu'da mesnevi nazım şekli ile yazılan ilk eserler bu döneme aittir. (Risâletü'n-Nushiyye – 1307)
- Mehmed Çavuşoğlu bu dönemde yazılan mesnevileri üç gruba ayırır:

- **Manzum dinî destanlar:** Meclis ve kıraathanelerde okunmak ve halkın hoşça vakit geçirmesini sağlamak amacıyla oluşturulan mesnevilerdir:
- **Hz.** Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin gibi din büyükleri etrafında gelişen olayların anlatıldığı eserlerdir.
- **Edebi ve sanat değeri taşımazlar.**
- Arap kaynaklı eserlerdir.
- Kesikbaş Destanı
- Güvercin Hikayesi

Dr. Yusuf Can Tras

• Hz. Ali'nin Cenkleri • İbrâhîm ve İsmâ'îl Destanı • Ejderha Destanı • Hatun Hikayesi • Veysel Karanî • Suli Fakîh – Yûsuf u Züleyhâ • Yûsuf-ı Meddâh – Varka vü Gülşâh • Meclis, bâb ve fasıl olarak adlandırılan bölümler bir mecliste okunup bitecek şekilde düzenlenmiştir.
• **Tekke Edebiyatı Mahsülleri** • **Gülşehrî – Mantıku't-tayr** • **Âşık Paşa – Garîb-nâme**
• **Belirli bir kültür seviyesine hitâp edenler:** • **Sanat yönü güçlü mesnevîlerdir.** • **Kemâloğlu – Ferah-nâme** • **Pîr Mahmûd – Bahtiyâr-nâme** • **Mehmed – Işk-nâme** • **Şeyhoğlu – Hurşîd ü Ferahşâd** • **Tutmacı – Gül ü Hüsrev** • **Fahrî – Hüsrev ü Şîrîn** • **Hoca Mes'ûd – Süheyl ü Nev-bahâr** • **Ahmedî – İskender-nâme, Cemşîd ü Hurşîd**

- Bu dönemki mesnevîlerde baştan sona aynı vezin kullanıldığı gibi bazı eserlerde vezin değişebilmekte ve hece ölçüsüyle yazılmış şiirler yer almaktadır. Farklı nazım şekilleri kullanılmıştır:
- Ahmed Fakîh'in "Kitâbu Evsâfı Mesâcidi'ş-Şerîfe'de hece ölçüsüyle yazılmış şiirler bulunmaktadır.
- Kadı Darîr'in Yûsuf u Züleyhâ'sında farklı aruz vezinleriyle yazılmış gazeller vardır.
- Şeyhoğlu Mustafâ gazel dışında Hurşîd'in ağzından bir tercî-bende yer vermiştir.
- **A) DİNÎ- AHLAKÎ – TASAVVUFÎ MESNEVÎLER**
- **İlk mevlid Ahmedî'nin İskender-nâmesi'nde yer almaktadır.**
- **Ahmedî'nin "Siyerü'n-nebî" 9000 beyitlik bir eseri vardır.**
- **Anadolu'da telif edilen en eski mi'râc-nâme, Ahmedî'nin "Tahkîk-i Mi'râc-ı Resûl eseridir.**
- Aksaraylı Îsâ'nın mi'rac hakkında bir hadisi nazmen tercüme ettiği "Mi'râc-nâme"si bulunmaktadır.
- İbrâhîm Bey – Fî-Mi'râci'n-nebiyyi Sallallâhu ʿAleyhi ve Sellem -* Mi'râc-nâme
- Yûsuf – ı Meddâh – Mu'cizât-ı Hazret-i Resûl-i Ekrem *Mi'râc-nâme
- **Tursun Fakı – Hz. Peygamber Ebu Cehil ile Güreç Tuttuğudur**
- **Tursun Fakı – Cumhur-nâme *Gazavât-nâme**
- **Dâsitân-ı Mûsâ (yazarı belli değil) – Hz. Mûsâ'nın ölümüyle ilgili.**

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Kırşehirli Îsâ – Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm (Hz. Muhammed'in Hz. Mâriye'den olan ve doğduktan bir yıl sonra vefat eden oğlu İbrâhîm hakkındadır)
- **Mahşer günü ile yerinin özelliklerinin anlatıldığı "Mahşer-nâme" türünde olan Nâme-i Mahşer (anonim), Ahvâl-i Kıyâmet (Şeyyâd Hamza), Şefâ'at-nâme (Ömeroğlu) eserleri bu dönemdedir.**
- Pîr Mahmûd – Bahtiyâr-nâme (Farsçadan Türkçeye tercüme bir eser olup içerisinde dinî – tasavvufî hikayeler yer almaktadır.
- Kemâloğlu İsmâ'îl – Ferah-nâme
- **B) AŞK MESNEVÎLERİ**
- **Şeyyâd Hamza – Yûsuf u Zelîhâ**
- **Garîb – Yûsuf u Züleyhâ**
- **Hoca Mes'ûd – Süheyl ü Nev-bahâr/Kenzü'l-Bedâyi' (Türk edebiyatında beşerî aşk konusunda yazılan ilk mesnevidir) (Anadolu sahasında klasik tertibe göre hazırlanmış ilk mesnevî)**
- Ahmedî – Cemşîd ü Hurşîd
- Fahrî – Hüsrev ü Şîrîn (Şeker gibi bu Türkî dilce düzdük / Senünçün kıssa-i Pervîz ü Şîrîn) (Beylikler dönemi Türkçesi için önemli bir eserdir.
- Şeyhoğlu Mustafâ – Hurşîd ü Ferahşâd (14.yy. Türk örf ve adetleri için önemlidir)
- **Mehmed – Işk-nâme/Tuhfe-nâme: Şair Mısır'da iken bir eser alır. Bu eser kendi ifadesiyle "olga-bolga" bir eserdir. Şaire göre Kırım veya Hıtay halkı tarafından tatarca yazılan bu kitabın aslının, Kıpçakça olduğu tahmin edilmektedir. Mısır ile ilgili tasvirler, Ahmed Fakîh'ten sonra gözleme dayalı ilk gerçekçi ülke betimlemelerindendir.**
- Tutmacı – Gül ü Hüsrev/Hüsrev-nâme. Rum kayserinin oğlu Hürmüz ile Hozistan emirinin kızı Gülruh arasındaki aşk anlatılır. Azerî ve Çağatay Türkçesinin izleri görülür. Ahmedî ve Şeyhoğlu Mustafâ üstat olarak belirtilir.
- Yûsuf-ı Meddâh – Varka ve Gülşâh
- **C) TARÎHÎ – DESTANÎ – MENKIBEVÎ MESNEVÎLER**
- **Ahmedî – İskender-nâme:** Anadolu'da Nizâmî'nin İskender-nâme'sine ilk naziredir.
- **Tursun Fakı –** Gazavât-ı Resûlullah/Kıssa-i Mukaffâ: Hz. Muhammed ile Yemen'de bulunan ve seksen yaşında bir putperest olan Mukaffâ arasındaki savaş anlatılmaktadır.
- **Tursun Fakı –** Muhammed Hanefî Cengi
- **Kirdeci Ali –** Dâsitân-ı Ejderhâ : Hz. Muhammed'e uzak bir ülkeden gelen Müslümanların şikâyet ettikleri ejderha ile Hz. Ali arasındaki savaş anlatılır.
- **Kirdeci Ali –** Kesikbaş Destanı: Hz. Ali'nin savaşçılığı ve yiğitliği.
- **Yûsuf-**ı Meddâh – Gazâvât-ı İmâm-ı Alî / Hikâyet-i Yemâme
- **Dâvud –** Gazavât-ı Emîre'l-Mü'mînîn Ali, Der Memleket-i Sind Bâ-Mukâtil Şâh: Hz. Ali'nin Sind ülkesinin güneşe tapan hükümdarı Mukâtil Şah ile yaptığı savaşlar anlatılır.

Dr. Yusuf Can Tras

- **Ahmedî –** Şeyh-i San'ân Hikâyesi
- **Elvân Çelebi –** Menâkıbu'l-kudsiyye fî-menâsibi'l-ünsiyye
- **Şeyyâd Hamza –** Dâstân-ı Sultân Mahmûd
- **Gülşehrî –** Kerâmât-ı Ahî Evran
- **Yûsuf-**ı Meddâh – Maktel-i Hüseyn
- **Yûsuf-**ı Meddâh – Dâstân der-Cihân-ı Fânûs der-Hikâyet-i Takyanûs : İbni Abbâs'ın ağzından "Ashâb-ı Kehf" anlatılır.
- **D) DİĞER MESNEVÎLER**
- **Ahmed Fakîh – Kitâbu Evsâfı Mesâcidi'ş-Şerîfe**
- **Ahmedî – Tervîhü'l-Ervâh: Tıp**
- **Tutmacı – Tabîat-nâme: Tıp**
- **Ahmedî – Mirkatü'l-edeb: Arapça-Farsça manzum lugat**

ÇAĞATAY EDEBİYATI'NIN ÖNEMLİ ŞAİR VE YAZARLARI

- Çağatay Türkçesi, Orta Asya Türk-İslam yazı dilinin Karahanlı ve Harezm-Altın Ordu Türkçelerinin devamındaki yazı dilidir.
- Klâsik şeklini Ali Şir Nevâî ile almıştır.
- 19.yy.ın sonuna kadar Orta Asya Türk edevletlerinde yazılı dili, edebî dil ve diplomasi dili olarak kullanılmıştır.
- Çağatay Türkçesi J. Ecmann'a göre üç döneme ayrılmaktadır.

Klasik Öncesi Dönem	**Klasik Çağatayca Devri**	**Klasik Sonrası Devir**
• 14.yy. başlarından Nevâî'nin ilk divanının düzenlendiği 1465 yılına kadarki dönemdir. • **Sekkâkî** – Eksik bir divanı vardır • Mevlânâ Lütfî – "Bu kavmin üstadı ve söz melikidir" diye övülür. Divân'ı ve "Gül ü Nevrûz" mesnevisi vardır. • **Yûsuf Emîrî –** Dîvân, Deh-nâme mesnevisi, Bengü Çagır münazarası • **Atâî** - Dîvân • **Haydar Tilbe –** Mahzenü'ül-esrâr (mesnevî) • **Seyyid Ahmed Mirzâ –** Ta'aşşuk-nâme (Mesnevî) Seydî mahlasını kullanır. • **Gedâî** – Dîvân'ı vadır. • **Yakînî –** Ok ve Yayının Münâzârası • **Ahmedî** – Sazlar Münâzârsı	• **15.yy.ın ikinci yarısı ile 16.yy. ilk yarısı.** • **Hüseyn-i Baykara ve Ali Şîr Nevâî'nin başlattıkları dönemdir.** • **ALİ ŞİR NEVÂÎ** • **DÎVÂNLARI:** • Bedâyiʿü'l-Bidâye • Garâibü's-sıgar • **Nevâdirü'ş-şebâb (Gençlik şiirleri)** • **Bedâyiu'l-vasat (35-45 yaş arası şiirleri)** • **Fevâidü'l-kiber: (Yaşlılık şiirleri)** • **Hazâinü'l-meânî (Dört divanda yer alan şiirleri ile son şiirlerinin harmanlanması sonucunda meydana gelmiştir)** • **Farsça Dîvân (Fânî mahlasını kullanır)** • **MESNEVÎLER:** • **Hayretü'l-ebrâr** • **Ferhâd ü Şîrîn** • **Leylâ vü Mecnûn** • **Seb'a-i Seyyâre** • **Sedd-i İskenderî** • **Lisânü't-tayr** • **TEZKİRELER:** • **Nesâyimü'l-mehabbe min şemâyimi'l-fütüvve (Velilerin hayatını içeren bir eserdir. Molla Câmî'nin Nefehatü'l-**	• **16.yy.ın ilk yarısından 19.yy.ın ortalarına kadarki dönemdir.** • **Ebu'l Gâzî Bahadır Han** • **Mûnis Harezmî** • **Âgehî** • **Kâmil** • **İvaz Otar** • **Ömer Han** • **Muhammed Alî Han** • **Cihân Hatun** • **Muhammed Şerîf**

Dr. Yusuf Can Tıraş

	ünsmin hazarâti'l-kuds eserinin tercümesidir) • **Mecâlisü'n-Nefâis** • **Hamsetü'l-mütehayyirîn (Molla Câmî için yazmıştır)** • **Hâlât-ı Seyyid Hasan Erdeşîr Big (Seyyid Hasan'ın hayatı)** • **Hâlât-ı Pehlevân Muhammed: (Bestekâr, şair ve tabib Pehlevan Muhammed'in ölümü üzerine yazılmıştır)** • **DÎNÎ ESERLER:** • **Çihl Hadîs** • **Sirâcü'l-Müslimîn (Akaid kitabı)** • **Münâcât (Mensur yakarış kitabı)** • **DİĞER ESERLER:** • **Muhâkemetü'l-lugateyn: Türkçenin Farsçaya üstünlüğü anlatılır.** • **Mîzânü'l-Evzân: Aruz hakkındadır** • **Mahbûbü'l-kulûb: Nevâî'nin şahsiyeti hakkında bilgi bulunur. Didaktik bir eserdir.** • **Münşeât** • **Vakfiyye: Mensurdur. Araya şiirler yerleştirilmiştir.** • **Nazmü'l-cevâhir: Hz. Ali'ye atfedilen "Nesrü'l-le'âlî" adlı kitabın her Arapça vecize için bir rubâî yazılarak tercüme edilmiş şeklidir.** • **Târîh-i Enbiyâ vü Hükemâ** • **Târîh-i Mülûk-ı ʿAcem: Mensur bir eserdir. İran'ın efsanevî tarihi anlatılır.** **HÜSEYİN BAYKARA** **Mahlası Hüseynî'dir.** **Divan'ı vardır.** **Ali Şîr Nevâî'yi himaye etmiş bir yöneticidir.**	

GAZEL ŞERHİ

GAZEL-İ AHMEDÎ

1- Yanagun u dişün ü gözlerün hem zülfün iy dilber
Biri lâle biri lûlû biri nergîs biri ʿanber

Kelime ve kelime grupları:
Zülf: Saç
Lûlû: İnci
ʿ**Anber:** Ada balığının bağırsaklarından toplanan güzel kokulu bir madde.

Dr. Yusuf Can Tiraş

Günümüz Türkçesi:
Ey sevgili! Yanağın, dişin, gözlerin ayrıca saçından biri lâle, biri inci, biri nergis biri de güzel kokudur.

Edebi Sanatlar:
Beyit "çâr-ender-çâr" örneğidir.
Tenâsüp: Yanak-diş-gözler-zülf
Teşbîh-i belîg: Yanak – lale, inci – diş, göz – nergîs, saç – anber
Nidâ: İy dilber
Çâr-ender-çâr: Dört söze uygun dört söz söylemektir.
Telmîh: Nergîs- Nergîsos – Baygın göz

2- Ne anber ʿanber-i sârâ ne nergis nergis-i raʿnâ
Ne lüʾlü lüʾlü-i lâlâ ne lâle lâle-i ahmer

Kelime ve kelime grupları:
Sârâ: Saf, katıksız
Raʿnâ: Güzel, hoş
Lüʾlü-i lâlâ: Parlak inci
Ahmer: Kızıl, kırmızı

Günümüz Türkçesi:
Amber ama saf bir aber, Nergîs ama eşsiz nergîs, ne inci enparlak inci, nasıl bir lâle, kıpkırmızı lâle!

Edebi Sanatlar:
Tekrîr: Ne…ne…, lülü, anber, nergis, lâle
Aliterasyon: -L-
Asonans: u,a
Musammat beyit örneğidir.

3- Senün kaşun gözün ü gamzen ü saçlarun olmışdur
Biri fitne biri câdû biri hûnî biri kâfer

Kelime ve kelime grupları:
Gamze: Süzgün, yan bakış
Câdû: Cadı, büyücü
Hûnî: Kanlı, zalim
Kâfer: Allah'ı inkâr eden

Dr. Yusuf Can Tıraş

Günümüz Türkçesi:
Senin kaşın, gözün, gamzen ve saçlarından biri fitne biri cadı, biri zalim, biri de kâfir olmuştur.

Edebi Sanatlar:
Tenâsüp: Kaş – göz – gamze – saç; fitne – câdû – hûnî – kâfer
Teşhîs: Kaşlar fitne çıkarmakta, gözler büyücü olmakta, gamze gaddar, saçlar kâfir olmaktadır. **(Kendisine benzetilen / insan anılmadığı için aynı zamanda kapalı istiâredir.)**
Tekrîr: Biri

4- Ne kâfer kâfer-i pür-dil ne hûnî hûnî-i kâtil
Ne câdû câdû-yı Bâbil ne fitne fitne-i mahşer

Kelime ve kelime grupları:
Pür-dil: Gönlü dolu
Hûnî-i kâtil: Kanlı, acımasız kâtil
Câdû-yı Bâbil: Bâbil'in büyücüsü

Günümüz Türkçesi:
Kâfir ama gönlü küfürle dolu bir kâfir, gaddar ama katil bir gaddar, cadı ama Babil'in cadısı. Kargaşalık çıkarıcı ama mahşerin karıştırıcısı.

Edebi Sanatlar:
Musammat bir beyittir
Teşhis: Bir önceki beyitle ilgilidir.
Telmih: Babil, Harut ve Marut adlı iki meleği anımsatmalıdır.
Mübalağa: Kaşın fitnesi mahşeri bile karıştırmaktadır.
Tenâsüp
Tekrîr: Ne – kâfer – hûnî – câdû – fitne

5- Firâkund'Ahmedî cân u dil ü çeşm ü ciger olmış
Biri nâle biri hasret biri cûşiş biri âzer

Kelime ve kelime grupları:
Firâk: Ayrılık
Cûşiş: Coşma
Âzer: Ateş

Dr. Yusuf Can Tıraş

Günümüz Türkçesi:
Ahmedî'nin canı, gönlü, gözü ve ciğeri, sevgilinin ayrılığında, biri inleyiş, biri hasret, biri coşma biri de ateş olmuştur.

Edebi Sanatlar:
Mübalağa: Gözün ağlaması suyun coşması gibidir.
Tekrîr: Biri
Tecrîd: Şair kendisinden bir yabancı gibi söz ediyor.
Tenâsüp: Cân – dil – çeşm – ciger; nâle – hasret – cûşiş - âzer

DÎVÂN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ

KADEH: Câm, sagar, piyâle, kabak, kedû, zevrak, keştî, rıtl, sifâl, kâse, peymâne gibi sözcüklerle de anılan kadeh, içki bardağıdır. Sevgilinin kırmızı dudağı ve ağzına benzetilir.

Âşıkda keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânındır (Şeyh Gâlip)

KADEH DUASI: Hz. Muhammed'e miraç gecesi gökyüzünde yeşil bir kadeh görmesi üzerine öğretildiğine inanılan bir duadır.

Câm-ı mey böyle şikest olacağı belli idi
Halk çokdan okumuşladı du'âsın kadehin (Bâkî)

KEBÎKEÇ: Eskiden yazma eserlerin ilk sayfasına yazılan ve eserin haşerelerden koruduğuna inanılan bir kelimedir. Kitapların üstüne "yâ hâfız u yâ kebîkeç" şeklinde yazılmaktadır. Süryanice bir melek adıdır.

Mülk-i Fâs içre odu müevvecdür
Âhir-i nüsha-i kebîkeçdür (Antakyalı Münif)

MEST: Sarhoş, kendinden geçmiş. Arapça sekrân demektir. Mestâne: Sarhoş bir şekilde, bed-mest: kötü sarhoş, mestî, sarhoşluk, mest-i müdâm:her zaman sarhoş, nîm-mest: yarı sarhoş demektir. Göz baygın baktığından sarhoşa benzetilir ve nergîs çiçeğini andırır.

Mest-i nâzım kim büyüttü böyle bî-pervâ seni
Kim yetiştidi bu gûne servden bâlâ seni (Nedîm)

Dr. Yusuf Can Tıraş

MUTRİB: Saz çalani çalgıcı. Bezmin vazgeçilmez sembolüdür. Eğlence meclislerinde bulunur.

Bir sen ü bir ben ü bir de mutrib-i pâkize-edâ
İznin olursa eger bir de Nedîm-i Şeydâ (Nedîm)

NESÎM: Hafif esen rüzgar, meltem. Nesîm-i sabâ/seher şeklinde sıkça anılır. Sevgilinin kokusunu âşığa, âşığın feryadını sevgiliye iletir.

Hecrin cehenneminde yanan mübtelâlara
Kûyun nesîmi bâg-ı cinândan haber verir (Ahmed Paşa)

HAFTANIN SORULARI

1- Anadolu sahasında yazılan ilk Yûsuf u Zelîhâ mesnevîsi hangi şaire aittir?

A) Ahmedî
B) Yûsuf-ı Meddâh
C) Şeyyâd Hamza
D) Elvan Çelebi
E) Hoca Mes'ûd

2- Kul kaçan kim sürçe oldur dest-gîr
İmdi Gülşâh'ı işitgil kim ne dir

Didi kim yâ Varka sen kırk gün dahı
Tanrı yolından bana gül iy sahî
Yukarıda bir bölümü verilen mesnevînin şairi kimdir?

A) Elvan Çelebi
B) Yûsuf-ı Meddâh
C) Gülşehrî
D) Âşık Paşa
E) Fahrî

3- Aşağıdaki eserlerden hangisi Gülşehrî'nin Mantıku'-t-tayr mesnevîsini yazarken yararlandığı eserlerden biri değildir?

A) Kelîle ve Dimne
B) Gülistân
C) Lema'ât
D) Esrâr-nâme
E) Tezkiretü'l-Evliyâ

Dr. Yusuf Can Turaş

4- Edebiyatımızda münazara türünün bir örneği olan bu mesnevîde, Gazneli Mahmûd ile bir dervişin karşılıklı konuşmaları yer almaktadır. Burada maddî ile manevî olanın çatışması söz konusudur. Bu eser 79 beyitten meydana gelmiştir.
Yukarıdaki parçada verilen eserin şairi kimdir?

A) Fahrî
B) Şeyyâd Hamza
C) Ahmedî
D) Kadı Burhaneddîn
E) Şeyhoğlu Mustafâ

5- Aşağıdaki eserlerden hangisi Yûsuf-ı Meddâh'ın bir mesnevîsi değildir?

A) Destân-ı İblîs
B) Hikâyet-i Kız ve Cühûd
C) Kadı ve Uğru Destânı
D) Tuhfe-nâme
E) Hâmûş-nâme

6- Ölümden peygamberler dahil kimsenin kaçamayacağını
Ya kanı Ya'kûb İsmâ'il ü Dâvûd
Dahı hüsn issi ol Yûsuf-ı Ken'ân

Ebûbekr ü 'Ömer kanı 'Alî hem
Ya kanı cemᶜ iden Kur'ânı 'Osmân
Beyitleriyle kasidesinde dile getiren şairin bu eseri bir pend-nâme özelliği taşımaktadır.
Yukarıda anlatılan eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Süheyl ü Nev-bahâr
B) Risâletü'n-Nushiyye
C) Çarh-nâme
D) Garîb-nâme
E) Menâkıbü'l-Kudsiyye

7- Türk dilince dahı Tâzîden latîf
Mantıku't-tayr eyledük ana harîf

Ben bu Türkî defterün çün dürmeyem
Pârsiceyle degşürmeyem
Yukarıdaki beyitlerin alındığı eserin şairi kimdir?

A) Âşık Paşa
B) Gülşehrî
C) Seyyid Nesîmî
D) Hoca Mes'ûd
E) Şeyhoğlu Mustafâ

Dr. Yusuf Can Tıraş

8- Allâh adın eytlm evvel ibtidâ
Andan oldı ibtidâ vü intihâ

Cümle âlem yog iken ol varıdı
Şöyle eksüksüz ganî Cebbâr ıdı

Yukarıdaki beyitler hangi eserden alınmıştır?

A) Vesîletü'n-Necât
B) İskender-nâme
C) Garîb-nâme
D) Risâletü'n-Nushiyye
E) Süheyl ü Nev-bahâr

9- Eserin asıl adı "Kenzü'l-bedâyi"dir. Fakat, mesnevî kahramanlarının ismiyle anılmaktadır. Türk edebiyatının ilk aşk mesnevîsidir.

Özellikleri verilen eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Süheyl ü Nev-bahâr
B) Hüsrev ü Şîrîn
C) Vâmık u Azrâ
D) Cemşîd ü Hurşîd
E) Şem' ü Pervâne

10- Okudumdı Ferheng-nâme sözin
Ki Sa'dî düzüpdür pes ansızın

Ögüme düşegeldi didüm hele
N'ola bu dahi Türkî'ye gele

Yukarıda verilen beyitlerden hareketle aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Bir mesnevîden alınmıştır.
B) Sa'dî'nin Ferheng-nâme eserinin tercümesidir.
C) Beyitlerin vezni Şehnâme veznidir.
D) Eserin sahibi Hoca Mes'ûd'dur.
E) Menâkıb-nâme türünde bir eserdir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

11- Şeker gibi bu Türkî dilce düzdük
Senünçün Kıssa-i Pervîz ü Şîrîn

Acem dilince düzen düzdi aşkın
Ne cengin zikr kıldı vü ne sulhın

Şehüm buyurdı Firdevsî sözinden
Yitürem nazmını matbu'u şîrîn
Yukarıdaki beyitlerin alındığı eserin şairi kimdir?

A) Şeyhoğlu Mustafâ
B) Hoca Mes'ûd
C) Elvan Çelebi
D) Fahrî
E) Yûsuf-ı Meddâh

12- Eserinde Türkçenin anlam açısından yetersiz olduğunu fakat yine de Türkçe bir hikaye vermek için çabaladığını
Ki Türkün dili nâ-ma'lûm dildür
'İbâretden neden mahrûm dildür

Kuru vü sülb ü serddür Türk'e benzer
Ter ü nâzük dil andan ürke benzer
Beyitleriyle ifade eden şair kimdir?

A) Yûsuf-ı Meddâh
B) Şeyhoğlu Mustafâ
C) Gülşehrî
D) Dehhânî
E) Kadı Burhâneddîn

13- Ahmedî'nin eserleri hakkında aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) İskender-nâme eserinde ilk mevlid ve Osmanlı tarihi bulunmaktadır.
B) Cemşîd ü Hurşîd mesnevisi tercümedir.
C) Tervîhü'l-Ervâh eseri tıp ile ilgili bir eserdir.
D) Mirkâtü'l-Edeb, meclis adabı ile ilgili mensur bir eserdir.
E) Mi'yârü'l-Edeb, Arapça dil bilgisi ile ilgili bir kasidedir.

14- Nigârum dil-berüm yârum enîsüm mûnisim cânum
Refîküm hem-demüm ömrüm revânum derde dermânum
Matlasıyla başlayan gazeline Muhibbî tarafından nazire yazılan şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ahmedî
B) Kadı Burhaneddîn
C) Seyyid Nesîmî
D) Hoca Mes'ûd
E) Âşık Paşa

Dr. Yusuf Can Tıraş

15- Mevlânâ ve önemli Mevlevî büyükleri ile ilgili olan eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Menâkıbü'l-Ârifîn
B) Velâyetnâme
C) Tezkîretü'l-Evliyâ
D) Şerh-i Cezîre-i Mesnevî
E) Kenzü'l-Küberâ

Dr. Yusuf Can Tıraş

9. HAFTA: 15.YÜZYIL ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ

15. YÜZYIL AZERÎ EDEBİYATI

- Bu dönemde Azerbaycan ve Irak, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletlerinin idaresindedir.
- Sünnî – Şiî çatışması sebebiyle durağan bir edebiyat dönemi olmuştur.
- Karakoyunlu hükümdarı Cihânşâh, "**Hakîkî**" mahlasıyla Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştır.
- Akkoyunlu hükümdarı Sultan Ya'kûb'un da Türkçe ve Farsça şiirleri bulunmaktadır.
- **Hatâ'î** mahlaslı bir şairin "**Yûsuf u Züleyhâ**" mesnevîsi vardır.
- Bu dönemin en önemli şairi "**Habîbî**"dir. Şâh İsmail'in hizmetinde bulunmuş ve şah tarafından kendisine "**melikü'ş-şu'arâ**" unvanı verilmiştir. **Azeri sahasında Nesîmî ile Fuzûlî arasında yetişen şairlerin en önemlisidir.**
- Bir diğer önemli şair, Anadolu'ya da gelen ve Fatih'in ilgisini kazanan **Hamîdî'dir**. Kendisini çekemeyenler yüzünden Fâtih'in gözünden düşmüş ve Bursa'ya sürgün edilmiştir. **Bursalı Celîlî (Hüsrev ü Şîrîn mesnevîsi sahibi) oğludur.**
- Bu dönemin diğer şairi **Şeyh Kâsım-ı Envâr'dır**. Alî Şîr Nevâyî üzerinde etkisi olan şairin Türkçe ve Farsça şiirleri bulunmaktadır.

15.YÜZYIL OSMANLI EDEBİYATI

BU DÖNEMİN EN ÖNEMLİ OLAYLARI						
1402 Ankara Savaşı (Yıldırım – Timur)	**Fetret Devri**	**1444 Segedin Anlaşması**	**1444 Varna Muharebesi**	**Rumeli'nin Türkleşmesi**	**1453 İstanbul'un Fethi**	

- Bu dönem klasik Türk edebiyatının gelişmesinin hızlandığı bir dönemdir.
- Karamanoğulları, Candaroğulları ve Osmanoğulları bölgelerinde edebî faaliyetler süreklilik kazandı.
- Yıldırım Bâyezîd döneminde gelişen saray hayatı ile birlikte saray edebî bir merkez hâlini almıştır.
- Çelebi Mehmed'in kısa süren padişahlığı döneminde kendisine Ahmedî, Ahmed-i Dâ'î ve Şeyhî intisap etmiştir.

Dr. Yusuf Can Tiraş

ÇELEBİ MEHMED'E SUNULAN ESERLER					
Rükneddîn Ahmed **Acâibü'l-Mahlûkât**	Abdülvehhâb b. Yûsuf b. Ahmed el-Mardanî Kitâbü'l-müntehâb fi't-tıb	**Yazıcı Sâlih** **Şemsiyye** **(Melhame)**	Hatiboğlu Rûhu'l-Kulûb (İlmihâl)	**El-Kasîdetü'n-nasiha bi-Lügati Türkiyye** **(264 beyitlik kaside şerhi)**	Ahmedî Cemşîd ü Hurşîd Abdülvâsi Çelebi Halîl-nâme

- Bu dönemde Türkçenin devlet dili olmasını sağlayanların başında II. Murat gelmektedir.

II. MURÂD DEVRİ ÖNEMLİ GELİŞMELERİ
Orhan Gazi'nin İznik'te açmış olduğu medreseye Dâvûd-ı Kayserî'yi müderris olarak görevlendirdi.
Din, kültür ve tasavvuf alanında **Hacı Bayram-ı Velî**, Emîr Sultan, **Eşrefoğlu Rûmî**, Abdurrahîm-i Rûmî, **Yazıcıoğlu Mehmed, Ahmed-i Bîcân**, Abdüllatîf Kudsî, Abdurrahman el-Bistâmî bu dönemde yaşamışlardır.
Anadolu'nun "**İbn-i Sînâ**"sı **Hacı Paşa** bu dönemin önemli tabiplerindendir.
Mukbil-zâde'nin "**Miftâhu'n-nûr ve Hazâ'inü's-surûr**" (göz hastalıkları) bu dönemde yazılmıştır.
II. Murâd, hayratının çokluğu sebebiyle "**Ebu'l-hayr**" olarak anılır.
Bu dönemde şair meclisleri hazırlanmıştır.
Dönemin önemli şairleri: **Germiyanlı Şeyhî**, Cemâlî, **Şemsî**, Nakkaş Sâfî, **Gelibolulu Za'îfî**, İvaz Paşa-zâde Atâ'î, Hüsâmî, Hassân, Bursalı Ulvî, **Âşkî**
II. Murâd'ın emriyle **Tokat Dizdarı Ârif Ali, "Dânişmend-nâme**"yi yazmıştır.
Mercimek Ahmed tarafından **Kâbus-nâme** çevrilmiştir.
Yazıcıoğlu kardeşlerin Muhammediyye – Envârü'l-Âşıkîn; Eşrefoğlu Rûmî – Müzekki'n-Nüfûs
İlk nazire mecmuası bu dönemde yazılmıştır: Ömer b. Mezîd – Mecmûatü'n-Nezâ'ir
İlk "tarihi takvimler" bu dönemde hazırlanmıştır.
"Târîh-i Âl-i Selçuk" bu dönemde yazılmıştır.
Tıbbî eserlerin tercümesi yaygındır.

Prof. Yusuf Can Tıraş

1400-1450 DÖNEMİ ŞAİR VE YAZARLARI

AHMED-İ DÂ'Î

- Asıl adı Ahmed, mahlası Dâ'î'dir.
- Germiyan bölgesi şairidir.

EDEBİ KİŞİLİĞİ
Devrinin bilgilerine sahiptir. Her alanda eseri bulunur.
Mevlânâ, Yûnus Emre ve Âşık Paşa'dan etkilenmiştir.
Tef'ilelerde kelimelerin bölünmemesine dikkat etmiştir.
Mülemma kasideler yazmıştır.
Hece ile aruzu birbirine yaklaştırmıştır.
Klasik Türk şiirinin kurucuları arasındadır.
Türk edebiyatında bilinen ilk müstezat kasideyi yazmıştır.
Ahmedî'den sonra dördüncü divan sahibi şairdir.
Çağatay Türkçesi ile şiirleri vardır.
Türk edebiyatında nesir dilinin kuruluşunda önemli bir nâsirdir.
Teressül eseri, Türk edebiyatında ilk inşâ eseridir.

ESERLERİ:

TÜRKÇE DÎVÂN: 21 kaside, 304 gazel olmak üzere 331 şiir yer alır
FARSÇA DÎVÂN: 10 kaside, 24 gazel ve tamamlanmamış şiirler vardır.
ÇENG-NÂME: Emîr Süleyman'ın eğlence meclisleri temel alınarak hazırlanan bir eserdir. Mefâîlün mefâîlün feûlün. 1446 beyit. Eser, çengin 24 teli ve Doğu mûsikîsinin 24 makamına paralel olarak 24 bölümden oluşur. Kısmen sâkî-nâme özelliği taşır. Mesnevîde, çeng ve çengi meydana getiren unsurların yapıları ve özellikleri kendi ağızlarından anlatılır. Bu konu ilk defa Sa'dî tarafından ele alınmıştır. "Su'âl-kerden-i Dâî be-Çeng" bölümünde çeng, kendinden bahseder. Vahdet konusunu işleyen tasavvufi bir eserdir. Dâ'î, eserin hatime kısmına eserini "Uşşâk-nâme" olarak belirtir. Mevlânâ'nın Mesnevîsi'ndeki "ney" ile benzerlik taşır.
UKÛDÜ'L-CEVÂHİR: Farsça manzum sözlüktür.
EBU'L-LEYS-İ SEMERKANDÎ TEFSİRİNİN TÜRKÇE TERCÜMESİ
CÂMÂSB-NÂME : Nasîrüddîn Tûsî'nin "yıldız-nâme" türündeki 33 beyitlik mesnevisinin genişetilmiş tercümesidir. Gizli ilimlerden bahseder. Bu türün ilk tercümesidir. "Feûlün feûlün feûlün feûl"
VASİYYET-İ NÛŞÎNREVÂN-I ÂDİL BE-PÜSEREŞ HÜRMÜZ-İ TÂCDÂR : Adaletiyle meşhur Nûşinrevân'ın oğlu Hürmüz'e verdiği öğütlerden oluşur. 115 beyit. Mefâîlün mefâîlün feûlün. **Çocuklar muhatap alınarak yazılan ilk nasihat-nâme.** Siyaset-nâme özelliği taşır.
MU'TAYEBÂT: Divan'dan seçilen şiirler yer alır. Müstakil bir eser değildir.
MİFTAHÜ'L-CENNE:
KİTÂBÜ'T-TA'BÎR-NÂME TERCÜMESİ
TIBB-I NEBEVÎ
VESÎLETÜ'L-MÜLÛK Lİ-EHLİ'S-SÜLÛK
YÜZ HADİS TERCÜMESİ
TERESSÜL: İLK İNŞÂ KİTABI. MEKTUP YAZMANIN KURALLARINI BELİRTİR.

M. Yusuf Can Tiraş

GAZELLERİNDEN ÖRNEKLER (MATLA ve MAKTA BEYİTLERİ)

Sanemâ seni gönülden severem Hudâ hakıyçün
Bu sözümde Hak tanıkdur Hudâ hakıyçün

Sana her nefesde Dâî nice çok duâlar eyler
N'ola bir sözin kabûl it anun ol duâ hakıyçün

Cânâ niçe bir yana hicrün odı cânumda
Firkat cigerüm yakdı cûş eyledi kanumda

Şîrîn lebünün şerhin Dâî ki beyân itdüm
Şehd ile şeker ezdüm şi'r ile beyânumda

Her kanda kim senün gibi bir dil-sitân ola
Fasl-ı hazân içinde gül ü gül-sitân ola

Dâ'î sözini aşk ile Mecnûn'a iltünüz
Tâ kim cihânda aşka yeni dâsitân ola

ÇENG-NÂME:
(Dâî Çenge Suâl İtdügi Keyfiyyet-i Hâl)
Suâl itdüm eyâ sâz-ı hoş-âvâz
Ki sensin âşık u ma'şûka hem-râz

Ne lu'betsin ki mislün yok cihânda
Eyigil bu tılısmın genci kanda

Aceb kuşsın ne hoş nâzük ötersin
Ki bülbülden dahı âvâze-tersin

Kılursın âlemi hüdhüd gibi seyr
Süleymânsın okursın Mantıku'-Tayr

Bu kuş dilin sana kim ögredüpdür
Sana bu terbiyetler kim idüpdür

Ne yirdür iklîmün kandan gelüpsin
Meger sen âlem-i cândan gelüpsin
(…)
Ahû Derisi Cevâb itdügi
Nevâ âheng idüp çeng-i ciger-sûz
Getürdi perde-i 'uşşâka nevrûz

Cevâba başladı dikkat bularak
Eyitdi sorsan ahvâlüm muhakkak

İrem bâgında bir âhûyidüm ben
Aceb bir lu'bet-i câdûyıdum ben

Dr. Yusuf Can Tıraş

Benüm ile müşerref ol gülistân
Makâmum menzilüm hep bâg u bostân

Hoten'de seyr idüp çok yıllar aylar
Hıtay ilinde kışlar Çin'de yaylar
(…)

MİFTÂHÜ'L-CENNE:

- **Büyük Türk Klasikleri, C.2'den alınmıştır.**

Hikâyetde gelür; Mûsâ Peygamber bir gün deniz yakasında gezeridi kim bir mümin bir kâfir ikisi dahı baluk avlarlardı. Kâfir bütine secde kılur; ağ bıragur, toptolı balık çıkar. Ol mümin Tanrı'ya secde kılur, Bismillâh dir ağ bıragur, hîç nesne çıkmaz. Üç kez şöyle kıldılar. Kâfir bırakduğı ağda çok balık çıktı. Mümin bırakduğı ağda hiç nesne çıkmadı. Mûsâ acebe kıldı. Üçünci kez mümin bırakduğı ağda meğer bir balık çıkdı. Hemân-dem ki ağdan çıkardılar, elinden uçkundı, ol dahı suya düşdi. Mûsâ Peygamber anı gördü, ağladı; eyitdi: "Yâ İlâhî! Sabrum kalmadı. Bana bu sırrı bildür" didi. Hak Tealâ eyitdi: "Yâ Mûsâ! Göğe nazar it." Mûsâ göğe bakdı, gördi kim uçmak içinde bir köşk. Ululığı yirden göğe değin. Kapusı açuk. Kapusı üzere ol balukcınun adı yazılmış. İçinde altundan gümişden havuzlar. Havuz içinde baluklar. Hesâbın Allâh bilür. Hak Teâlâ eyitdi: "Yâ Mûsâ! Ol kuluma digil; bu gördüğün uçmağa mı râzıdur, yoksa denizün balıkların hey'etün ağına koyayum, kankısına râzıdur?" Mûsâ ol mümine bu kerâmeti arz eyledi. Mümin eydür: "Balık hod ne nesnedür? Bana senün hoşnûdluğun gerek" didi.

* Bâzı metinlerde geçen yer adları ve özel adlar okunabildiği şekilde kaydedilmiştir.

SÜLEYMAN ÇELEBİ

- Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.
- Türk edebiyatında ilk mevlid şairidir.
- Bursa'da doğmuştur.
- Tek eseri "Vesîletü'n-Necât"tır.

VESÎLETÜ'N-NECÂT
Mesnevidir. Halk arasında "Mevlid" olarak bilinir.
Bursa'da bir vaizin camide Bakara Suresi'nin 285. Ayetini yanlış yorumlaması üzerine yazılmıştır.
Batînîlik gibi bozuk inançlara karşı çıkılmıştır.
Âşık Paşa'nın Garîb-nâme, Erzurumlu Mustafa Darîr'in Siretü'n-Nebî ve Ahmedî'nin Mevlid'inden yararlanmıştır.
Her bahrin sonunda vasıta beyitleri yer alır.
Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmıştır.
Sehl-i mümteni örneğidir.
Eser dokuz bölümdür: a) Tevhîd-münâcat – kitabın yazılış sebebi b) Muhammed nurunun yaratılması ve Âdem'den başlayarak Peygamberi'in alnında karar kılması c) Veladet d) Peygamber mucizeleri e) Miraç f) Peygamberin vasıfları ve teblig vazifesi g) Rıhlet h) Hatime
En uzun bölümü "velâdet" bölümdür. (145 beyit)

Prof. Yusuf Can

Türkçeden başka dillere de tercüme edilmiştir.
“Merhabâ” faslı sonradan dahil edilmiştir.
480 beyit – fâilâtün fâilâtün fâilün – Sadece medhiyye kısmında “mefûlü fîlâtü mefâîlü fâilün” vezni kullanılmıştır.

Âmine Hâtûn Muhammed anesi
K'ol sadefden oldı ol dür dânesi

Çünki Abdullâh'dan oldı hâmile
Vakt irişdi hafta vü eyyâm ile

Hem Muhammed gelmesi oldı yakın
Çok alâmetler belürdi gelmedin

Ol rebî ül-evvel ayı gicesi
On ikinci gice isneyn gicesi

Ol gice kim doğdı ol hayr ül-beşer
Ânesi anda neler gördi neler

Didi gördüm ol habîbün anesi
Bir aceb nûr kim güneş pervânesi

Berk urup çıkdı evümden nâgehân
Göklere dek nûr ile doldı cihân

Gökler açıldı vü feth oldı zalem
Üç melek gördüm elinde üç alem

Biri Maşnk biri Mağrib'de anun
Biri damında dikildi Kâbe'nün

İndiler gökden melekler sâf sâf
Kâbe gibi kıldılar evüm tavâf

Geldi hûrîler bölük bölük buğur
Yüzleri nûnndan evüm doldı nûr

ABDÜLVÂSİ ÇELEBİ

- Tek eseri “Halîl-nâme”dir.
- Ahmedî ve Şeyhoğlu Mustafâ'dan üstün olduğunu belirtir.
- Kadı ve Kadıoğlu mahlaslarını kullanmaktadır.

HALÎL-NÂME
İbrahim peygamberin hayatı anlatılır.
Dönemin olaylarına yer verilmiştir.

Çelebi Mehmed ile Musa Çelebi arasındaki çekişme anlatılır. Âşık Paşazâde'den önce iki şehzade arasındaki mücadeleyi anlatan ilk eserdir. Ahmedî'nin İskender-nâme mesnevîsi ile benzerdir.
Dönemin sosyal ve kültürel hayatı hakkında önemli bilgiler yer almaktadır.
Ka'be'nin yapılışının anlatıldığı yedi beyitlik şiir, edebiyatımızda yazılan ilk "Ka'be-nâme"dir.
Eserde yer alan Hz. İbrâhîm'in vasiyeti, Kutadgu Bilig'den sonra edebiyatımızdaki ikinci vasiyet-nâmedir.
İbrâhîm peygamberin hayatının anlatıldığı bilinen ilk eserdir.
3693 beyit – Mefâîlün mefâîlün feûlün
Mi'râc-nâme bölümü vardır.
En önemli özelliği, haccın farz ve vaciplerinden olan ibadetler hakkında bilgi vermesi ve Hz. İbrâhîm dönemini ayrıntılarıyla anlatmasıdır.
Mi'râc-nâme: Halîl-nâme'nin sonunda yer alan 548 beyitten oluşan bölümdür.

1. *Dokuz ay geçdi Hâcer'den bir oğlan*
   İrişdi âleme bir mâh-ı tâbân

2. *Sehâ bâğında bir serv-i saâdet*
   Bitüp gösterdi âlemde siyâdet

3. *Halîlullâh işitdi kıldı şâdî*
   Didi İsmâil olsun anun adı

4. *Anı çün gördi Sâra artdı kini*
   Kin eyledi katı naks itdi dîni

5. *Yüridi Hâcer'i döğmeğe vardı*
   Ne döğmek öldürüp söğmeğe vardı

6. *Götürüp oğlanını kaçdı Hâcer*
   Bir iki dere depe geçdi Hâcer

7. *Kaçardı tiz tiz yayak yürürdi*
   Eteklerin ardınca sürürdi

8. *Kim izin kum üzere bilmeyeler*
   Sürüp ardından anı bulmayalar

*Büyük Türk Klasikleri, 2.c.

ŞEYHÎ

Asıl adı Yûsuf ya da Sinan olan Şeyhî, bu dönemin en önemli şairlerindendir. Germiyanoğulları sınırları içerisinde yetişen Şeyhî, tabip olduğundan Hekim Sinan olarak anılır. Kütahya'da eğitime başlayan Şeyhî, Ahmedî'den de ders almıştır. Öte yandan, eğitimini ilerletmek amacıyla İran'a gitmiş, burada önemli İran şairlerinden olan Kemâl-i Hocendî, Selmân-ı Sâvecî ve Hâfız-ı Şîrâzî gibi şairlerden etkilenerek Anadolu'ya dönmüştür. Anadolu'ya döndüğünde Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap eden Şeyhî, burada kullandığı mahlasını almıştır. Memleketinde bir attar dükkanı açan Şeyhî, Çelebi Mehmed ile II. Murad'ın hizmetinde bulunmuştur.

1415 tarihinde Çelebi Mehmed'in Karaman Savaşı'nda hastalanması üzerine onu tedavi etmiş ve Osmanlı'nın ilk "reisü'l-etibbâ" unvanını alan tabibi olmuştur. Çelebi Mehmed, kendisini ödüllendirmiş ve Dokuzlar köyünün tımarını Şeyhî'ye vermiştir. Şeyhî, bu köyün sakinleri tarafından dövülmüş, canını zor kurtarmıştır. Bu olay üzerine "Har-nâme" eserini meydana getirmiştir. 1429'da vefat eden şairimizin mezarı bugün Kütahya'dadır.

Edebi Şahsiyeti:

- İran mutasavvıflarının etkisi altındadır. Fakat, mutasavvıf bir şair değildir.
- Hâfız-ı Şîrâzî'nin etkisi görülür.
- Anadolu'da klasik Türk edebiyatını ana hatlarıyla ortaya çıkartan ilk şairdir. Bu sebeple kendisine "pîşterîn-i şu'arâ-yı Rûm" ya da "şeyhü'ş-şu'arâ" denilir.
- En çok kullandığı vezin "mefûlü fâilâtü mefâîlü fâilün"dür.
- En başarılı olduğu tür mesnevîdir.
- İran şairlerinin etkilenmesi ve onların şiirlerindeki kavramları kullanması sebebiyle eleştirilir.
- "Kerem" redifli kasidesi Ahmed Paşa tarafından tanzir edilmiştir.

Eserleri:

1) **Türkçe Dîvân:** 20 kaside, 2 terkib-bend, 3 terci-bend, 2 müstezad ve 200 gazelden oluşur.
2) **Hüsrev ü Şîrîn:** Genceli Nizâmî'nin aynı adlı mesnevisinin tercümesi olmakla beraber Şeyhî, bu mesnevîde hikayeyi uzatmamış, ekleme ve çıkarmalar yapmıştır. 15.yy.da yazılan ilk, Anadolu'da yazılan ikinci Hüsrev ü Şîrîn mesnevîsdir. Şeyhî'ye göre "mesnevî nazmetmek şehir kurmaya, gazel nazmetmek ise birkaç ev inşa etmeye" benzer. Mesnevî'nin son kısımları Şeyhî vefat ettiğinden yeğeni Cemâlî tarafından devam ettirilmiştir. 6944 beyit. **Mefâîlün mefâîlün feûlün**
3) **Har-nâme:** Önce I. Mehmed'e sonra II. Murâd'a sunulmuştur. 126 beyitten oluşan bu eseri hiciv ve fabl türünde bir eserdir. Eserin konusunu Emîr Hüseynî'nin "Zâdü'l-müsâfirîn" eserindeki küçük bir eşek hikayesinden alındığı sanılmaktadır. Öte yandan Firdevsî'nin Şeh-nâme'sinde geçen ve "Eşek öküzlerden boynuz istemeye gitti –

Dr. Yusuf Can Tiraş

ahmakça düşüncesinden dolayı – iki yandan kulağını kaybetti" şeklinde tercüme edilen beyitten alındığı da ifade edilmektedir.

Ki varmışdı eşek kim bula boynuz **Kulakdan çıkdı oldı hâli yavuz** **Fahrî – Hüsrev ü Şîrîn**	**Bâtıl isteyü hakdan ayrıldum** **Boynuz umdum kulakdan ayrıldum** **Şeyhî – Har-nâme**

Kelîle ve Dimne'de geçen kuyruğu olmadığı için kendisine kuyruk arayan eşeğin hikayesi de esere kaynak olma ihtimali vardır.

FÂTİH VE II. BÂYEZÎD DÖNEMİ VE DÖNEMİN ŞAİR VE YAZARLARI

- İstanbul'un fethedilmesiyle beraber saray edebiyatı da gelişmeye başlamıştır.
- İstanbul siyasî, kültürel ve edebî bir merkez hâline getirilmeye çalışılmıştır.
- Fâtih'in bilime merakı sebebiyle önemli bilim insanları İstanbul'a getirilmiştir.
- Molla Gürânî, Molla Hüsrev, Hoca-zâde, Molla Yegân, Sinan Paşa ve Ahmed Paşa dönemin önemli şahsiyetlerindendir.
- Tarih, coğrafya ve tıp alanında eserler verilmiştir.
- Fâtih döneminde âlimler iki guruba ayrılmaktadır:

YENİLİKÇİ	**MUHAFAZAKÂR**
Sinan Paşa Molla Lutfî Hoca-zâde Mustafa Zembilli Ali Efendi (Şeyh Muslihiddîn Vefâ Grubu)	Karamanî Mehmed Paşa Hatîb-zâde Molla İzârî Efdal-zâde Ahaveyn (Ahmed ve Mehmed Efendiler)

- Ali Kuşçu İstanbul'a gelmiş, Mollâ Câmî gelmemesine rağmen devlet kendisine destek olmuştur.
- Bellini İstanbul'a gelmiş, Fatih'in portresini yapmıştır.
- Tıp alanında Şerefeddîn Sabuncuoğlu önemlidir.
- Hoca-zâde, Gazâlî ile İbn Rüşd'ün karşılaştırmasını yaptığı "Tehâfütü'l-felâsife" eserini bu dönemde yazmıştır.
- Eşref-zâde İznikî, kimya alanında eserler vermiştir.
- İnşâ üslubu oluşmaya başlanmıştır.
- Musîkî'de "Abdülkadir-i Merâgî" önemlidir.
- Hat sanatında "Şeyh Hamdullah" ön plana çıkmış ve kendisine "re'îs-i hattâtîn" unvanı verilmiştir.
- Şairler bu dönemde dört şahsiyet etrafında toplanmış ve bu şahsiyetler tarafından himaye edilmişlerdir:

Dr. Yusuf Can Tiras

ADNÎ (SADRAZAM MAHMÛD PAŞA)	II. BÂYEZÎD (AMASYA)	ŞEHZADE CEM (KONYA)	FATİH SULTAN MEHMED (AVNÎ)
Karamanî Mehmed Paşa (Nişânî) Şükrullah (Behcetü't-tevârîh) **Enverî (Düstûr-nâme)** Tursun Bey (Târîhi-i Ebu'l-Feth) **Saruca Kemâl** Kasım Paşa (Sâfî) Hayâtî **Halîmî (Lugat-ı Halîmî)**	**Müeyyed-zâde Abdurrahman Çelebi** Tâcî Bey **Cezerî Kasım Paşa (Sâfî)** Kutbî Paşa **Sinoplu Seyfî** Amasyalı Şeyh Hamdullah **Âftâbî** **Mihrî Hatun**	Cem Şairleri Kandî La'lî Sehâyî Sa'dî Haydar Çelebi Türâbî Şâhidî *Saltuknâme bu dönemde derlendi.	Cezerî-zâde Mahmûd Vefâyî Molla Lutfî Hızır Bey Melîhî Aşkî Mehdî Ulvî Zeyneb Hanım Cemâlî Le'âlî***

- II. Bâyezîd döneminde ilmi gelişmeler duraklamıştır.
- Molla Lutfî, bilimleri sınıflandırdığı "Mevzû'âtü'l-ulûm" eserini ve geometri alanında "Taz'îfü'l-mezbâh" eserini yazmıştır.
- Necâtî Bey bu dönemde olgunluğa erişmiş, Zâtî, II. Bâyezîd döneminde şöhret kazanmıştır.
- Firdevsî-i Rûmî, Likâyî ve Hamdullah Hamdî bu dönem şairleri olmalarına karşın padişahların reddettiği şairlerden olmuşlardır.

AVNÎ

İstanbul'u fetheden Fâtih Sultan Mehmed'in mahlası Avnî'dir. Fâtih'in tek eseri Dîvânı'dır. Fâtih, divanı olan ilk padişahtır. Dîvânı'ndaki şiirlere bakıldığında Fâtih'in orta dereceli bir şair olduğu görülür. Şiirlerinde hassas bir ruha sahip olduğu görülür. Fakat, bazı şiirlerinde de sultan olduğunu hissettirir. Toplam 70 şiiri vardır. Dîvân'ının şerhini Muhammed Nur Doğan hazırlamıştır. Okumak isteyenler: http://ekitap.yek.gov.tr/urun/fatih-divani-ve-serhi_557.aspx?CatId=271 adresinden ulaşabilir.

Bizümle saltanat lafın idermiş ol Karamani Huda fursat virür ise kara yire karam anı
Sevdün ol dilberi söz eslemedün vây gönül Eyledün kendüzüni âleme rüsvây gönül Sana cevr eylemede kılmaz o pervây gönül Cevre sabr eyleyimezsin n'ideyin hây gönül Gönül ey vây gönül vây gönül eyvây gönül

Dr. Yusuf Can Tıraş

AHMED PAŞA

Fâtih döneminin en önemli şairlerinden biri olan Ahmed Paşa, 15.yy.da Şeyhî ile Necâtî arasında yer alan, divan şiirinin kurucu şairlerindendir. Edirne'de doğan Ahmed Paşa, Fâtih'in veziri olmuştur. Çok titiz biri olması sebebiyle Fâtih'in yanından ayırmadığı bir şahsiyet olan Ahmed Paşa, kendisini çekemeyenlerin iftirasına uğramış ve Fâtih tarafından zindana atılmıştır. Zindanda iken yazdığı "kerem" kasidesiyle kendini affettiren şair, bir daha saraya sokulmamış ve Bursa'ya sürgün edilmiştir. Bursa'da bulunduğu mekan bir şairler meclisi hâline gelmiştir. II. Bâyezîd döneminde sarayın yeniden övgüsünü kazanan şair Bursa sancak beyliğine atanmış ve 1497'de burada vefat etmiştir.

Edebî Kişiliği:

Ahmed Paşa, "sultân-ı şu'arâ-yı Rûm" olarak anılır.

Kerem kasidesi Şeyhî'ye, Güneş kasidesi Atâî'ye, Gönül redifli murabbaı da Melîhî'ye naziredir.

Edebiyatımızda nazirecilik geleneğini başlatmıştır.Bâkî, Zâtî, Lâmi'î, Ahî gibi şairleri etkilemiştir.

Ahmed Paşa tarih düşürmede başarılı bir şairdir. En önemli edebi özelliklerinden biri budur.

Tek eseri Dîvânı'dır.

- Ahmed Paşa'ya ait birçok beyit önceki ünitelerde belirtilmiş ve video derslerimizde açıklanmıştır.

KARAMANLI NİZÂMÎ

- Dönemin önemli kaside ve gazel şairidir.
- Şiirlerinde dış görünüşe önem verdiğinden fikir eksiklikleri ve anlam eksiklikleri görülür.
- Nazire şairidir.
- Ahmed Paşa'yı kendisine örnek alır.
- 124 gazeli bulunmaktadır.
- Tek eseri Dîvânı'dır.
- Dîvânı'nda Farsça şiirleri de yer almaktadır.

ZEYNEP HANIM

- Bu dönemin kadın şairlerindendir.
- Latîfî Kastamonulu, Âşık Çelebi de Amasyalı olduğunu söyler.
- Pervâne Bey, dîvânı için "mükemmel ve ra'nâ" olduğunu ifade eder.
- Dîvânı olduğu belirtilse de ulaşılamamıştır.
- Mihrî Hatun ile görüşmüştür.
- Şeyhî'ye nazireler yazmıştır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- İshak Fehmî Efendi ile evlendikten sonra şiir yazmayı bırakmıştır. Amasya'da vefat etmiştir.

GAZEL
Keşf it nikâbunı yiri gögi münevver it
Bu âlem-i anâsırı Firdevs-i enver it

İki cihânda kalmamışam nesneye hemîn
Yâ Rab Habîbünün bana vaslın müyesser it

Depret lebüni cûşa getür havz-ı kevseri
Anber saçunı çöz bu cihânı mu'attar it
…
Âb-ı hayât olmayıcak kısmet iy gönül
Bin yıl gerekse Hızr-ıla seyr-i Sikender it

Zeyneb çü dost zülfi bigi târmârsın
Dîvâne olma şi'rüni dîvân u defter it

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâîlü Fâilün)

CEM SULTAN

- Fâtih'in üçüncü oğludur.
- Genç yaşlarında iyi bir eğitim almış ve on yaşındayken gazel yazmaya başlamıştır.
- Konya'da valilik yapmıştır. Babası ölünce kardeşi II. Bâyezid ile taht kavgasına girişmiş ve başarılı olamamıştır. 25 Şubat 1495'te Napoli'de vefat etmiştir.
- Cem Sultan, Konya'da vali iken önemli âlim ve şairleri etrafına toplamış ve bu topluluk "Cem şâirleri" olarak ün kazanmıştır (Türâbî, Ayn-i Tirmîzî, Sirozlu Sa'dî, Haydar, Kandî, Sehâyî, La'lî, Şâhidî, Şerîfî-i Âmidî).
- Haydar, Cem'in dert ortağıdır. Cem ölünce papağanını ve maymununu İstanbul'a getimiştir.
- Divan edebiyatının mazmunlarını başarılı bir şekilde kullanan Cem, şiirlerinde devamlı yalnızlıktan şikayet etmiş ve hayatının çalkantılarını şiirine yansıtmıştır. Özellikle oğlu Oğuz Han için yazmış olduğu mersiyede bir babanın evlat acısı gözler önüne serilir:
  Cânumı yakdun u yıkdun ömrümün dîvârını
  Bîd-i eyvânun yıkılsun aşağa geçsün felek

  Bir kılına virseler virmezdüm Oğuz Hânumun
  Genc-i Kârûn ile bin bin milket-i Osmân felek
- Cem Sultan'ın **Türkçe** ve **Farsça** Dîvânı bulunmaktadır.
- İran şairi Selmân-ı Sâvecî'nin "**Cemşîd ü Hurşîd**" mesnevisini tercüme etmiş, esere "**Âyât-ı Uşşâk**" adını vermiştir. Eserde toplumla ilgili motiflerde Türk geleneklerinin izleri görülür. 5374 beyit – Mefâîlün mefâîlün feûlün
- **Fâl-i Reyhân-ı Sultân Cem** adlı bir eseri daha vardır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- **Frengistân Kasidesi'ne bakıldığında Avrupa'da yaşadıkları görülmektedir. Okuyunuz.**

CEMŞÎD Ü HURŞÎD

Mahabbet âşıkun sermâyesidür
Mahabbet âlemün pîrâyesidür

Mahabbet itdürür âşıklara cûş
Mahabbetdür kılan cânları medhûş

Mahabbet âlemün ârâyişidür
Mahabbet Tanrı'nun bahşâyişidür

Mahabbet ehl-i diller pîşesidür
Mahabbet âlemün endîşesidür

Mahabbet kalb-i âşık hemdemidür
Mahabbet sırr-ı yârun mahremidür

Mahabbet iki âlem hâsılıdur
Mahabbet şehr-i aşkun menzilidür

Mahabbetdür viren câna safâlar
Mahabbetdür iden derde devâlar

Mahabbetdür kılan dünyâyı hurrem
Mahabbetdür kılan cânları bî-gam

Mahabbetdür kamu âşıklara kâr
Mahabbetdür kamu sâdıklara yâr

Mahabbetdür kamu illerde mes'ûd
Mahabbetdür kamu dillerde mahmûd

* Büyük Türk Klasikleri , c.2

ut Can Tıraş

NECATÎ BEY

- Şeyhî ve Ahmed Paşa'dan sonra devrin en önemli şairidir.
- Asıl adı Îsâ ya da Nûh'tur.
- Fâtih Sultan Mehmed'e bir "şitâiyye" ve bir "bahâriyye" sunarak, Fâtih'in beğenisini kazanmıştır.
- Döne döne redifli gazeliyle dikkatleri üzerine çekmiştir.
- 1504'te Manisa sancağına çıkarılan Şehzade Mahmud'un yanına nişancı olarak gönderilmesi "beğ" sıfatını bu görev nedeniyle aldığını göstermektedir.
- Hayatının son demlerinde Şeyh Vefâ zaviyesi yakınında bir evde yaşamıştır. 27 Mart 1509'da vefat etmiştir.
- Ölümüne Sehî Bey "gitdi Necâtî hay" diyerek tarih düşmüştür.

Edebi Şahsiyeti:

- Şeyhî, Ahmed Paşa ve Ahmed-i Dâ'î'den etkilenmiştir.
- Divan şiirinde atasözü, deyim ve halk tabirlerinin kullanılmasında öncü bir şairdir. En önemli özelliğidir.
- Fuzûlî'yi etkilemiştir. Fuzûlî'nin "gül" ve "hançer" redifli kasideleri ve "gayrı" redifli gazeli Necâtî'ye naziredir.
- İdrîs-i Bitlîsî, "Hüsrev-i Rûm" olarak bahseder.
- Şiirlerinde hayata bağlılık, hayattan yansımalar, halk psikolojisi görülür.
- Fars şairlerinden etkilenmiş olmakla birlikte kendine has üslubuyla şiir dilini oluşturmuştur.

Eserleri:

- **Kîmyâ-yı Sa'âdet: Gazâlî'nin aynı adlı eserinin tercümesidir.**
- **Câmi'u'l-hikâyât: Avfî'nin aynı adlı eserinin tercümesidir.**
- **Leylâ vü Mecnûn**
- **Gül ü Hüsrev**
- **Gül ü Sabâ**
- **Mihr ü Mâh**
- **Dîvân: Günümüze ulaşan tek eseridir. Divanda Farsça şiirler de yer almaktadır.**

HAMDULLAH HAMDÎ

- Akşemşeddîn'in oğludur.
- İyi bir öğrenim görmüş olduğu eserlerinden anlaşılan şairin hayatı geçim sıkıntısı ve zorluklarla geçmiştir. Eserlerinin istinsahı ile geçimini sağlamıştır.
- İbrâhîm-i Tennûrî'ye mürit olmuş ve ölene dek Göynük'te yaşamıştır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Edebî Kişiliği:

- Hamdî'ye göre şiirin temeli "mecaz"dır. Fakat, mecaz gerçeğin anlatılması için bir araçtır.
- Hamdî'ye göre şiirin konusu "muhabbet" olmalıdır.
  "Çü mebde'dür mahabbet kâyinâta
  Hakîkat zâtı oldur her sıfâta

  Pes ol sözde ki şerh ola mahabbet
  N'ola hazz alsa andan cümle millet"

- Tasavvufun etkisi şiirlerinde görülmekle beraber, mutasavvıf bir şair değildir.
- Şiirlerinde o döneme has vezin aksaklıkları görülür.
- Hamdî, duygu ve düşüncelerini iletmek için cinas, iştikak, kalb gibi sanatlara başvurur.
- Şeyhî'den etkilenmiştir.
- Dilindeki tutuklık, orijinal olamaması bakımından gazel ve kaside şairi olarak beğenilmemiştir.
- Asıl şöhretini mesnevileri sayesinde kazanan Hamdî, Anadolu sahasında ilk hamse sahibi şairdir.

Eserleri:

1- **Dîvân**
2- **Ahmediyye / Muhammediyye /Mevlid:** Üç farklı isimle de anılan bu eser bir mevliddir. Eserde Hz. Muhammed'in doğumu, mucizeleri, hicreti, miracı ve vefatı anlatılır. Eserde ağır bir dil kullanıldığından Süleyman Çelebi'nin mevlidi gibi rağbet kazanmamıştır. Öğreticilik vasfı baskındır. 1337 beyit- Fâilâtün fâilâtün fâilün
3- **Leylâ vü Mecnûn:** Dönemin Türkçesini yansıtması bakımından önemli bir eserdir. Sünnî İslam anlayışına uygun olarak yazılmıştır. Bu asırdaki Leylâ vü Mecnûn mesnevilerinin en üstünü sayılır.
4- **Kıyâfet-nâme:** Bu türün, Türk edebiyatında bilinen ilk örneğidir. 158 beyittir. Döneminde çok rağbet görmüştür.
5- **Yûsuf u Züleyhâ:** Devrin en güzel Yûsuf u Züleyhâ mesnevisidir.6215 beyitten oluşan eserin hikaye kısmında Molla Câmî'nin eserine bağlı kalınmıştır. Şair, kardeşlerinden kötü muamele görmesiyle kendisini Hz. Yûsuf ile özdeşleştirir. Eser, II. Bâyezîd'e sunulsa da padişahın esere ilgi göstermemesi sebebiyle bu ithaf sonradan kitaptan kaldırılmıştır. Kemâl Paşa-**zâde** "Eğer Hamdî'nin mesnevîsini evvelce görmüş olsa idim bu mevzû'a el sürmezdim" demiştir. Ehl-i Sünnet müfessirlerin görüşlerine uygun bir şekilde hazırlanmıştır.
6- **Tuhfetü'l-Uşşâk:** Eser Kayseri ve İstanbul'da geçer. Hoca-zâde isimli bir tüccar İstanbul'a gider ve burada Hıristiyan bir vezirin kızına âşık olur. Onun aşkı için her şeyi

Dr. Yusuf Can Tiraş

yapmaya razıdır. Bu bakımdan Ferîdüddîn Attâr'ın Mantıku't-tayr eserinde geçen "Şeyh San'ân Hikayesi"ne benzer. 950 beyit – mefâîlün mefâîlün feûlün

GAZEL-İ HAMDULLAH HAMDÎ

Gel ey perî bugün azm-i sebzevâr idelüm
Şarâb-ı köhne ile ayş-ı nev-bahâr idelüm

Binâ-yı ömri harâb imeden hücûm-ı ecel
Esâs-ı sohbe-i Nevrûzı üstüvâr idelüm

İçüp çemende lebün gibi bâde-i gülgûn
Bu aklı fikri saçun gibi târumâr idelüm

Çü pîr-i mey-kede kıldı salâ-yı meyhâne
Ayagına varalum varlıgı nisâr idelüm

Bu demde ârif olan mest-i câm olur Hamdî
Humârı olmayanun adını hımâr idelüm

YÛSUF U ZÜLEYHÂ'DAN

Âkıbet eyledüm bu kıssyı cüst
Bulmadum Türkî dilinde anı dürüst

Kanı Yûsuf gibi cihân güzeli
Kim okur ana medh ü gazeli

Şu'arâ eger iderse şi'r âyâ
Medh-i lâyık dinilmez ol aya

Kıssası hüsni gibi ahsendür
Hikmet ile kamu müzeyyendür

Kıssa kim ahsen ola hoşdur ana
Dest-i nazm ura emlahü'ş-şu'arâ

Kanı Firdevs-i Tûsî gibi fasîh
Bülbül-i nazm-ı dâsitân-ı melîh

Kanı mânend-i Hazret-i Câmî
Dü cihânda bülend ola nâmı

Gerçi nazmında kâsır ü lâlem
Kıssasında velîk hem-hâlem

Dr. Yusuf Can Tıraş

MİHRÎ HATUN

- Amasyalıdır. Dönemin kadın şairlerindendir.
- II. Bâyezîd'in Amasya valiliği sırasında sohbetlerinde bulunmuş, şehzadeye kaside sunmuştur.
- Dönemindeki şairlerle şiir atışmalarına girişmiştir.
- Tek eseri Dîvânı'dır. Ayrıca mesnevî tarzında bir Tazarru-nâme'si bulunmaktadır.
- Kendisine Necâtî Bey'i örnek alır ve onun şiirlerine nazireler yazar. Fakat, Necâtî Bey bu durumdan rahatsızlığını dile getirir.

Tek yirde gökde zerre kadar minnet olmasun Örtü döşek Necâtî'ye bir bûriyâ yeter	Sen it Necâtî ister isen bûriyâ döşek Yâr işiginde Mihrî'ye bir kuru câ yeter

İy benüm şi'rüme nazîre diyen
Çıkma râh-ı edebden eyle hazer
Dime ki işte vezn ü kâfiyede
Şi'rüm oldı Necâtî'ye hem-ser
Harfi üç olmak ile ikisinün
Bir midür fi'l-hakîka ayb عیبu hüner هنر

GAZEL-İ MİHRÎ HATUN

Âteş-i gamda kebâb oldı ciger döne döne
Göklere çıkdı duhânumla şerer döne döne

Cân firâkunla fitîl oldı gönül hânesine
Ten hayâlünle fener oldı yanar döne döne

Hâk-i pâyuna yüzün sürmek çün şems ü kamer
Ser-i kûyuna gelür şâm u seher döne döne

Kaşuna benzemek içün senün iy zühre-cebîn
Kendözin tutdı hilâl itdi kamer döne döne

Cân cânbâzını gör la'lüne irişmek içün
Rîsmân-ı ser-i zülfünden iner döne döne

Düşeli şevk-i hayâli lebün Mihrî dile
Âteş-i gamda kebâb oldı ciger döne döne

Dr. Yusuf Can Tiraş

MESİHÎ

- İsminin Îsâ olması sebebiyle "Mesîhî" mahlasını kullanmıştır.
- Devlet kademesinde kendisine görev verilse de derbeder yaratılışlı olduğundan bu işlerde başarıyı yakalayamamıştır.
- Anlatımı içten ve sadedir. Kimsenin kullanmadığı atasözü ve deyimleri kullanmıştır.
- Âşık Çelebi, "klasik şiirin temelini Ahmed Paşa'nın attığını, şiirin ilk temek taşının Necâtî, ikincisinin de Mesîhî olduğunu" belirtir.
- Şiirlerine nazîre yazılmıştır.
- Dîvân'ı ve dîvânı içinde yer alan 173 beyitten oluşan "Edirne Şehrengîzi" bulunmaktadır. Eserde Edirne ve burada yaşayan 47 genç övülmüştür.

GAZEL-İ MESÎHÎ

Okuyup esmâ üfürdüm kim seni teshîr ide
Ne bilürdüm böyle gün günden bana te'sîr ide

İşigün anup figân itdükçe ey meh tañ degül
Dûd-ı âhum ger bulutlar gibi gökde yir ide

Zülfün ile hattun içinde cemâlün mushafı
İçerüden içerüdür anı kim tefsîr ide

Âh okı denlü nişâna irmeye zâhid eger
Ebrû-yı mihrâbı yay idüp menârı tîr ide

Dirdi yüzünde ne gördügin Mesîhî ey sanem
Lîk korkar kim mu'ânidler üşüp tekfîr ide

CEMÂLÎ

- Şeyhî'nin yeğenidir. Akşehirlidir.
- Şeyhî'nin vefatı sebebiyle tamamlayamadığı "Hüsrev ü Şîrîn" mesnevîsini tamamlamıştır.
- Harf ve sözcük sanatlarıyla dikkat çeker.
- Şiirlerinde sade bir dil kullanan Cemâlî, ustalık göstermek için bazı şiirlerinde Arapça-Farsça sözcükleri de kullanmaktan geri kalmaz.
- Manzum tarihlerinin yanı sıra "acîb" şiirler de yazmıştır.
- Ebcedle tarih düşürmeyei başlatan şairlerdendir.
- Elif harfini ve noktalı harfleri kullanmadan yazdığı şiirleri vardır.

Eserleri:

1) **Hümâ vü Hümâyûn:** Aşk mesnevîsidir. Beşeri aşk anlatılır. Kahramanların sembolik değeri yoktur. Eserde yer yer didaktik üslup kullanılır. Arap ülkesinin padişahı Menûşeng'in oğlu Hümâ ile Çin fağfurunun kızı Hümâyûn arasındaki aşk anlatılır. Eserin bir diğer ismi "Gülşen-i Uşşâk"tır. 4593 beyit – mefâîlün mefâîlün feûlün.

Dr. Yusuf Can Tiraş

2) **Miftâhü'l-ferec:** Fâtih Sultan Mehmed'e sunulan bu eserde ahlakî ve tasavvufî hikayeler yer alır. Şair, bu eseri "acayip" olarak Fâtih'e sunar ve Türkçede böyle bir eseri ilk defa kendisinin yazdığını ifade eder. 4954 beyit – Fâilâtün fâilâtün fâilün
3) **Der-beyân-ı Meşakkat-ı Sefer ü Zarûret ü Mülâzemet:** Sergüzeştnâme ve hasbihâl türünde bir eserdir. Eserde, şairin Fâtih Sultan Mehmed ile yapmış olduğu Arnavutluk seferi anlatılır. 73 beyit.
4) **Yûsuf u Züleyhâ**
5) **Dîvân**

TÂCÎ-ZÂDE CA'FER ÇELEBİ

- Defterdar veya nişancılık görevinde bulunan şair ve hattat Tâcî Bey'in oğludur.
- İyi bir eğitim görec Ca'fer Çelebi, dönemin önemli isimlerinden ders almıştır.
- Şeyh Hamdullah'tan yazı dersleri almış ve Siyakat yazısının mucidi kabul edilmiştir. On yıl kadar nişancılık yapmıştır.
- Yavuz Sultan Selim'in çok güvendiği biri olan şair, yeniçerileri isyana teşvik ettiği suçlamasıyla 1515'te idam ettirilmiştir.

Edebi Kişiliği

- Nesri nazmından kasidesi gazelinden üstündür.
- Yeni ve orijinal olanın peşindedir. Şeyhî ve Ahmed Paşa'yı "Heves-nâme" eserinde taklitçi olmakla suçlar.
- Ona göre, şâir "hayâl-i has" sahibi olmalıdır.
- Yaşadığı hayatı eserlerine yansıtmıştır.

Eserleri:

1) **Dîvân**
2) **Heves-nâme:** İlk iki bölümünde İstanbul anlatılır. Galata Kules, Sarây-ı Humâyûn, Sarây hamamı, Ayasofya, Sultân Mehmed Câmii gibi yerler hakkında bilgi verilir. "Hasb-i hâl" kısmında kendini anlatır. Kendi aşk hikayesini iletmektedir.
3) **İstanbul Şehrengîzi**
4) **Mahrûse-i İstanbul Fetih-nâmesi**
5) **Münşeât: 6 mektuptan oluşan bir eserdir.**
6) **Enîsü'l-ârifîn:** Bir ahlak kitabıdır. Şükrullâh'ın aynı isimdeki eserinin tercümesidir.
7) **Kûs-nâme: Hezel türünde bir eserdir. Henüz bulunamamıştır. Âşık Çelebi böyle bir eserinin olduğunu ifade eder.**

Dr. Yusuf Can Tiras

HEVES-NÂME'DEN

Kılalum ol arada ayşa bünyâd
Olalum servi gibi gamdan âzâd

Bahâr eyyâmıdur nûş idelüm mül
Çemende yatalum her şeb çü bülbül

Gülistândan bizi gül gibi her gâh
Getürsünler götürsünler seher-gâh

Bi-hamdillâh ki sıhhatde mizâcun
Hüdâ'dan gayrıya yok ihtiyâcun

Mey iç zevk u safâ sür sohbet eyle
Gice gündüz müdâmî işret eyle

Ganîmet gör huzûr-ı dôstânî
Vefâsuzdur vefâsuz bil cihânı

Çü hatm itdi sözini cümle yârân
Ana tahsînler itdiler ferâvân

Bu mânî olmağın gaayetde mâkuul
Kamusının katında oldı makbûl

Didüm ben de bulara cân sizündür
Ne kim emr idesiz fermân sizündür

Hemân lâhza süvâr olduk şitâbân
Birez geçdük dih ü kûh u beyâbân

***BÜYÜK TÜRK KLASİKLERİ , C.2**

EŞREFOĞLU RÛMÎ

- Bu yüzyılın önemli mutasavvıflarından olan Eşrefoğlu, İznik'te doğmuştur.
- Hâcı Bayram-ı Velî'ye bağlanmış ve onun kızıyla evlenmiştir.
- Şiirlerinde Abdülkâdir Geylânî'ye olan bağlılığı görülür.
- İznik'te Kadîrîlik tarikatının "Eşrefiye" kolunu kurmuştur.
- Şiirlerinde Yunus Emre etkisi fazladır.
- Dîvân'ı ve Müzekki'n-Nüfûs eserleri önemlidir. Ayrıca, Tarîkat-nâme, Delâilü'n-Nübüvve, İbret-nâme, Fütüvvet-nâme, Hediyyetü'l-fukarâ, Hayret-nâme gibi eserleri vardır.

Cihânı hîçe satmakdur adı 'ışk
Döküp varlugı gitmekdür adı 'ışk

Elinde sükkeri ayruga sunup
Aguyı kendü yutmakdur adı 'ışk

Belâ yağmur gibi gökden yağarsa
Başını ana tutmakdur adı 'ışk

Bu 'âlem sanki oddan denizdür
Ana kendüyi atmakdur adı 'ışk

Var Eşrefoğlu Rûmî bil hakîkat
Vücûdı fânî itmekdür adı 'ışk

DÖNEMİN DİĞER ŞAİRLERİ

ŞAİR	ESERLERİ	ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ
ADLÎ (II. BÂYEZÎD)	**Dîvân**	**Hikmetli şiirler yazar.**
HARÎMÎ (ŞEHZADE KORKUD)	**Dîvânçe**	"Gıdâ-yı ruh" adını verdiği bir saz icat etmiştir. "Kopuz" redifli şiirinde kopuzu dertli bir âşık gibi ele alır. Deyimleri kullanır.
ADNÎ (MAHMUD PAŞA)	**Türkçe Dîvân, Farsça Dîvân**	
NİŞÂNÎ (NİŞANCI MEHMED PAŞA)	**Osmanlı Tarihi (Arapça)**	
İVÂZ PAŞA-ZÂDE ATÂ'Î	**Dîvân**	"Dîrîg" redifli kasidesiyle Fâtih'in kendisine vermek istediği devlet görevini reddetme isteğini bildirmiştir. Sultan II. Murad adına "güneş" redifli ilk kasideyi söylemiştir. Anadolu sahasında "tuyug" yazan ilk şairdir.
KEMÂL-İ ZERD (SARUCA KEMÂL)	**Dîvânçe**	Gazer tarzında, atasözü ve deyimlerin kullanıldığı şiirler yazar.
MELÎHÎ	**Nazirelerde şiirleri yer alır**	İçkiye düşkün bir şairdir. Bu sebeple Fâtîh tarafından azarlansa da bu huyundan vazgeçmez. Şiirlerine nazire yazılmıştır. "Gönül ey vay gönül…"nakaratlı murabbaı ilk defa onun yazdığı söylenir.
KEMAL ÜMMÎ	**Dîvân**	Bu dönemin mutasavvıf şairlerindendir. Yunus Emre takipçisidir. İlahileri Anadolu sınırlarını aşmıştır.

15.YÜZYIL MESNEVÎLERİ

A) DİNÎ-AHLAKÎ-TASAVVUFÎ MESNEVÎLER

ŞAİR	ESER	ÖZELLİK
Süleyman Çelebi	Vesîletü'n-Necât	İlk mevlid
Hamdullah Hamdî	Ahmediye	Mevlid
Yazıcıoğlu Mehmed	Muhammediyye	-Üç bölümden oluşur. İlk bölümde yaratılış konusu işlenir. İkinci bölümde "tertîbü'l-evliyâ"

Dr. Yusuf Can Tiras

		başlığıyla Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar olan peygamberler anlatılır. Hz. Muhammed'in hayatı, mucizeleri anlatılır. Üçüncü bölümde kıyamet anlatılır.
Abdülvâsi Çelebi	Halîl-nâme	Sonunda yer alan "miraç-nâme" ile bu dönemde yazılan bu türde ikinci eserdir.
Ârif	Mi'râcü'n-Nebî	Mevcut mirâc-nâmelerin en hacimlisidir.
Muhammed	Hz. Alî Mevlidi	118 beyitten oluşan ve Hz. Ali ile ilgili bir mevlid olması açısından önemlidir.
Mûsâ Abdî	Camasb-nâme tercümesi	Türkçedeki en önemli camasb-nâme tercümesidir. Danyal Peygamber'in oğlu Câmâsb'ın başından geçenleri ve Şahmaran'ın yanında geçirdiği günleri anlatan eser, iç içe geçmiş on hikayeden oluşur.
Kemâl Ümmî	Kırk Armağan Hazîre-i Kuds	Bir hadisin mesnevî şeklinde şerhidir.
Hatiboğlu	Ferah-nâme	Yüz hadis tercümesi ve açıklamasıdır.
" "	Letâyif-nâme	Sûre-i Mülk Tefsiri'nin manzum tercümesidir.
Elvân-ı Şîrâzî	Gülşen-i Râz Tercümesi	Mahmûd-ı Şebüsterî'nin aynı adlı eserinin tercümesidir. Tasavvufun hayalî ve ilahî âlemleri anlatılır.
Pîr Mehmed	Tarîkat-nâme	II. Murad döneminde yazılan ilk mesnevidir.
Muhyiddîn Çelebi	Hızır-nâme	Osmanlı sahasında türün ilk örneğidir. Hızır ve veliler hakkındaki anlayışlarla ilgilidir.
Dede Ömer Rûşenî	Miskîn-nâme, Kalem-nâme	
İbrahim Tennûrî	Gülzâr-ı Manevî	
Hatiboğlu	Bahrü'l-hakâyık	Hacı Bektâş-ı Velî'nin "Makalat" isimli eserinin Türkçe manzum tercümesidir.
Kaygusuz Abdal	Gevher-nâme	
Mürîdî	Pend-i Ricâl	
Ma'nevî	Mahzenü'l-ebrâr	Nîzâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr isimli eserine naziredir.
Ahmed-i Rıdvân	Mahzenü'l-esrâr	Şair, Nîzâmî'den bahsetmez, eserin orijinal olduğunu belirtir.
Mu'înî	Mesnevî-i Murâdiye	Mesnevî'nin ikinci tercüme ve şerhidir.
Dede Ömer Rûşenî	Ney-nâme	
Boyacıoğlu	Anâsır-ı Erba'a	
Serezli Sa'dî	Süleymân-nâme	Süleyman Peygamber'in hikayesi

Dr. Yusuf Can Tiras

B) **AŞK MESNEVÎLERİ**

ŞAİR	ESER	ÖZELLİK
Hamdullah Hamdî Çâkerî Tebrizli Ahmedî Abdülvehhâb	Yûsuf u Züleyhâ	
Şeyhî Ahmed-i Rıdvân	Hüsrev ü Şîrîn	
Şehzâde Korkud	Ferhâd u Şîrîn	
Edirneli Şâhidî	Leylâ vü Mecnûn	Hikayeyi tam olarak nazmeden ilk şairdir.
Ahmed-i Rıdvân Kadîmî Ahmed Paşa* Necâtî* Çâkerî Sinan* Abdülvehhâb Hayâlî*	Leylâ vü Mecnûn	*Eserleri bulunamamıştır.
Sultan Cem	Cemşîd ü Hurşîd	
Cemâlî	Hümâ vü Hümâyûn/Gülşen-i Uşşâk	
Hassân	Mihr ü Müşterî	
Ümmî İsâ	Mihr ü Vefâ	
Hümâmî	Sî-nâme	
Rıfâî	Bülbül-nâme	Türk edebiyatında yazılan ilk "gül ve bülbül hikayesi"dir.
Firdevsî-i Tavîl	Münâzara-i Seyf ü Kalem	
Necâtî Bey	Münâzara-i Gül ü Hüsrev	

C) **TARİHÎ, DESTANÎ VE MENKABEVÎ MESNEVÎLER**

ŞAİR	ESER	ÖZELLİK
Ahmed-i Rıdvân	İskender-nâme	
Aşkî	Heft-peyker	Anadolu'da bilinen ilk Heft-peyker mesnevisidir.
Ahmed-i Rıdvân	Heft-peyker	
Uzun Firdevsî	Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî	
Âşık Ahmed	Kemâl Ümmî Menâkıb-nâmesi	
Hâfız Halîl (Şeyh Bedreddîn'in oğlunun oğlu)	Menâkıb-ı Şeyh Bedreddîn	
Kemâl Ümmî	Menâkıb-ı Gîlânî	
Niyâzî	Hallâc-ı Mansûr Menâkıb-nâmesi	
Sabâyî	Üveys-nâme	Veysel Karanî
Kemâl	Selâtîn-nâme	Osmanlı'nın kuruluşundan Fâtih devrine kadar.
Mu'âlî	Hünkâr-nâme	Manzum tarih
Gelibolulu Za'îfî	Gazavât-ı Sultân Murâd	Anadolu'da yazılan ilk gazavatnâme.

Dr. Yusuf Can Tıraş

D) **SERGÜZEŞT-NÂME VE HASBİHALLER**

ŞAİR	ESER	ÖZELLİK
Halîlî	Fürkat-nâme	Bu türün ilk örneğidir. Mesnevide Osmanlı sınırları içerisindeki bölgeler bulunur.
Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi	Heves-nâme	
Mesîhî	Edirne Şehrengizi	
Şeyhî	Har-nâme	
Kaygusuz Abdal	Minber-nâme	Zamanın insanlarından şikayet edilir.
Yazıcı Sâlih	Şemsiyye	Melhame türünde bir eserdir.
Hamdullah Hamdi	Kıyâfet-nâme	
Bedr-i Dilşâd	Murâd-nâme	Nasihatname türünde bir eserdir. Ansiklopedik içerik taşıyan bölümleri vardır.
Ahmed-i Bîcân	Cevâhir-nâme	Değerli madenler hakkında türünün tek örneğidir.

15. YÜZYIL MENSÛR ESERLERİ

Mercimek Ahmed'in "Kâbus-nâme" çevirisi bu dönemin önemli mensur eserlerinden biridir.

- Ahmed-i Bîcan'ın "Rûhu'l-ervâh", "Acâ'ibü'l-Mahlûkat", "Dürr-i Meknûn" eserleri yanında kardeşi Mehmed'in yazmış olduğu "Envârü'l-âşıkîn" bu dönemin önemli mensur eserlerindendir. Envârü'l-âşıkîn, Muhammediyye ile aynı konularda yazılmış dînî bir eserdir. "Dürr-i Meknûn"da gökler, gök cisimleri, şehirler ve ülkeler yer alır. "Acâ'ibü'l-mahlûkat", Kazvinî'nin aynı isimli eserinin tercümesi olup daha çok coğrafî nitelikte bilgiler yer alır. Bunun yanı sıra meleklere, yıldızlara, garip olaylara yer verilir. "Rûhü'l-ervâh" eserinde ise peygamberlere ait bilgiler yer alır.
- Bu dönemin önemli mutasavvıflarından olan Eşrefoğlu Rûmî'nin "Müzekki'n-nüfûs" adlı eseri de dînî ve ahlakî bir eser olup tasavvufla ilgilidir. Peygamberlerin ve din büyüklerinin hayatlarından kesitle sunulur.
- Abdurrahîm-i Karahisarî'nin "Münyetü'l-ebrâr ve Gunyetü'l-ahyâr" adlı eserinde Allah yolunda ilerlemek, tasavvufun mertebeleri, nefsin hâlleri gibi konular ele alınır. Eser iki bölüme ayrılmış, her bölüm de on bâba ayrılmıştır.
- Bu dönemde Cem Sultan'ın emri ile Ebu'l-hayr-i Rûmî tarafından "Saltuk-nâme" derlenmiştir. Bu eser folklor, antropoloji ve dînî açıdan önem taşır.
- Bu dönemde sultanların çocukları için Farsça ve Arapça izahlı sözlükler hazırlanmıştır.
- Dönemin en önemli sözlüklerinden biri El-Halimî'nin yazmış olduğu "Bahrü'l-garâ'ib" adlı eseridir. Eser "Lugat-ı Halimî" olarak da bilinir. Farsça-Türkçe sözlüktür.
- Pîr Mehmed b. Yûsuf el-Ankaravî, Arapça-Türkçe bir sözlük olan "Tercümânü'l-Luga"yı hazırlamıştır.

Feriştehoğlu adıyla bilinen İzzeddîn Abdüllatif'in "Feriştehoğlu Lugati", Arapça-Türkçe bir sözlüktür.

- Bu dönemde tarih yazıcılığı ile eserler dikkat çeker. Âşık Paşazâde'nin tarihi "Tevârih-i Âl-i Osmân" II. Murâd dönemine kazardır.

Dr. Yusuf Can Tiğ

 Kıvâmî'nin "Fetih-nâme-i Sultân Mehmed" eseri bulunmaktadır.

 Tursun Bey'in Fatih dönemini anlattığı "Târîh-i Ebü'l-Feth" eseri bulunmaktadır. Süslü ve sanatlı bir nesirle yazılmıştır.

 Molla Lütfî'nin "Har-nâme" adlı hiciv türündeki eserinde, Uslu lakabı ile tanınan bir mollanın, devrin vezirleriyle atışması ve hayatı yer alır.

 Sabuncuoğlu'nun "Cerrâhiyye-i İlhâniyye" ve "Mücerreb-nâme" adlı eserleri tıp alanındadır. Hastalık ve ilaç adlarının Türkçe olarak verilmesi bakımından önemlidir.

 Firdevsî-i Tavîl'in "Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhisselâm" eseri nesir türünde önemlidir. Aynı yazarın ayrıca, "Da'vet-nâme" (Gizli ilimler), "Satranç-nâme" gibi meşhur eserleri vardır.

 Fâtih döneminde Türk dili açısından önemli gelişmelerden biri kitabet dilinin düzenlenmesidir. Bu dönemde yazılan "Menâhicü'l-inşâ" eseri gibi ilk inşâ mecmuaları yazılır ve bunlar süslü nesrin ilk örneklerinden sayılır.

 Bu dönemin en önemli nâsiri "Sinan Paşa"dır. Sinan Paşa yazmış olduğu "Tazarru-nâme" eseri dönemin nesir üslubunun en seçkin örneğidir. Eserde Arapça, Farsça ve Türkçe ibareler yerli yerinde kullanılmış ve secilere dikkat edilmiştir. Sinan Paşa'nın bu eserinin yanında "Nasîhat-nâme/Ma'ârif-nâme" ve "Tezkiretü'l-evliyâ" eserleridir.

 Mahmûd-ı Şîrvânî'nin "Tuhfe-i Murâdî" eseri II. Murad'a sunulmuş, içinde değerli taşların, güzel kokuların ve cinsel gücü artıran nesnelerin belirtildiği önemli bir eserdir.

 Nesir tarihi açısından Ahmed-i Dâ'i'nin "Teressül" eseri inşâ kompozisyonunu anlatan önemli bir eserdir.

 İnşâ türünün bir diğer örneği Mesîhî'nin "Gül-i Sad-berg" eseridir.

 II. Bâyezîd döneminde Türkçe dünya tarihi olarak Neşrî'nin "Cihân-nümâ" eseri vardır. Eser "Tevârih-i Âl-i Osmân" ya da "Neşrî Tarihi" olarak da bilinir.

 Türk dilinin en önemli eserlerinden olan "Dede Korkud Kitabı" bu dönemin eseridir.

 Kaygusuz Abdal'ın "Budala-nâme" Kitâb-ı Miglâte" ve "Vücûd-nâme" eserleri bu dönemdedir.

Dr. Yusuf Can Tiraş

Aşkdur dîde-i nergisi nîm-hâb iden. Aşkdur zemîn yüzine pür-envâr iden. Aşkdur hevâyı külbe-i attâr iden. Aşkdur bâd-ı sabâyı Mesîh-dem iden. Aşkdur lâleyi mübârek-kadem iden. Aşkdur arûsân-ı çemene zer ü zîver viren. Aşkdur cihânun bağına zîb ü fer viren. Aşkdur bülbülleri ırladan. Aşkdur dolabları inleden. Aşkdur her murga âvâz itdüren. Aşkdur mutriblere sâz itdüren. Aşkdur gülleri peydâ iden. Aşkdur gül yüzlüleri hüveydâ iden. Aşkdur çemende reyhânlar açan. Aşkdur zülüfleri reyhân gibi saçan. Aşkdur gülşende servi âzâd iden. Aşkdur servi boylu âdemi zâd iden. Aşkdur mâdende ahcârı lâ'l ve yâkuut iden. Aşkdur lâ'l-i nigârı câna kut iden. Aşkdur Aden'de dürrile mercân iden. Aşkdur bedende mercânı dendân iden. Aşkdur âlemi lâle ve yâsemen iden. Aşkdur insânı sîmîn-beden iden. Aşkdur kaşları kemân itdüren. Aşkdur gamzelere kasd-ı cân itdüren. Aşkdur yâr yarını müdâm iden. Aşkdur hâlini dâne, zülfini dâm iden. Aşkdur müjeleri tîr eyleyen. Aşkdur iki gönülü bir eyleyen. Aşkdur mahbûblara ân viren. Aşkdur mürde gönüle cân viren. Aşkdur gözleri sâkî iden. Aşkdur güzelliği bâkî iden. Aşkdur cemâllere ziynet viren. Aşkdur güzellere izzet viren. Aşkdur sûretleri mahbûb iden. Aşkdur dil gülşenine nûr viren. Aşkdur gönül gözin açduran. Aşkdur mârifet çiçeklerin saçduran. Aşkdur dili âbâd iden. Aşkdur derûnı şâd iden, aşkdur gönüli gülşen iden. Aşkdur içi ve taşı rûşen iden.

Büyük Türk Klasikleri, c.2 (Sinan Paşa – Tazarru-nâme)

DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ

PÎR: Yaşlı, deneyimli, görgülü kimse. Çoğulu "pîrân"dır. "Pîr-i fânî" çok yaşlı demektir. Pîrin bulunduğu mekana dergah, tekke, huzûr adları verilir. Meyhane sahibine pîr-i mugan denilir.

PUT-SANEM: Sevgiliyi ifade eder. Sevgili bir put ya da heykel kadar kusursuzdur. Divan şiirinde daha çok kiliselerdeki heykellerden yola çıkılarak sevgiliye put denilmiştir. Büt olarak da şiirlerde yer alır.

Kangı büttür bilmezem îmânumı gâret kılan
Sende îmân yok ki sen aldın diyem îmânumı (Fuzûlî)

RİND: Daha çok dinin batînî meselelerile uğraşan, şeklî ibadetlere önem vermeyen, kimsenin kınamasına aldırış etmeyen zahidin rakibi olan tiptir. Daha çok meyhanede görülür. Allah'tan başka hiçbir şeyle meşgul olmaz.

Ben kimim bir rind-i şeydâ meskenim meyhânedir
Duhter-i rez mahremimdir hemdemim peymânedir (Bağdatlı Rûhî)

RUH: Yanak demektir. Sevgilinin yanağı bir aynadır. Ayva tüyleri ise o aynanın tozlarıdır. Daha çok muma benzetilir. Solgun olduğunda sarı, heyecanlandığında ise kırmızı ve terlidir. Parlaklığı sebebiyle güneşe de benzetilmektedir.

Tagılur lâle ruhun üstüne hâl-i siyehün
Sanki Hindû-beçe gül dermeğe gülzâra gider (Ahmed Paşa)

SABÂ: Sabah esintisi, meltem. Sevgilinin kokusunu ya da haberini âşığa ulaştırır. Daha çok "bâd-ı sabâ" terkibi ile kullanılır.

Boynuma aldum o zülf-i anberînün minnetin
Ey sabâ sahrâya saldum misk-i Çînün minnetin (Hayâlî Beg)

SADEF: Midye ve istiridyelerin sert kabuğudur. Bu kabuğa nisan yağmurlarının damlası girerse inci olur. Sadef dudaklara(dehân) içindeki inci de dişlere (dendân) benzetilir.

Piste-i tengüne ben dürc-i sadefdür diyeli
Dişlerin incüsine dürr ile mercan didiler (Ahmed-i Dâ'î)

SÂKÎ: Meyhane çırağı ve içki dağıtıcısıdır. Güzelliği ve gençliği ile meclistekileri etkiler. Şarap sunarken belirli kurallara uyar. Özellikle meyhanedekiler yuvarlak bir halka oluşturur ve bu halkanın bir başı vardır. Kaseye konan şaraptan öncelikle halka başı bir yudum alır ve sırasıyla halkadakiler birer yudum alır. Genellikle herkes 2-3 yudum aldıktan sonra kasedeki şarap biter. Bir kimsenin bir yudumdan fazla içmesi adaba aykırıdır. Sâkînin bu şekilde içki dağıtımı feleğin insanlara nasip paylaşımını hatırlatmaktadır.

Bir elinde gül bir elde câm geldin sâkiyâ
Kangısın alsam gülü yahud ki câmı ya seni (Nedîm)

SEBÛ: Testi. İçindeki içeceğin soğuk kalmasını sağlar.

Lutf eyle sâkî nâzı ko mey sun ki kalmaz böyle bû
Dolsun sürâhî ve sebû boş durmasın peymâne hem (Nef'î)

SÜRME – KUHL: Göze sürülen bir tür makyajdır. Daha çok gözlerin altına sürülür ve gözlerin iyi görmesini sağlar. Siyah rengi daha çok kullanılır. Sevgilinin geçtiği yolların tozu âşık tarafından göze sürülür. Sürme yiyen kişinin sesinin kısılacağı inancı Sebk-i Hindî şairleri tarafından kullanılmıştır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Dîde-i câna ziyâ verdi gubâr-ı hat-ı yâr
Basarın kuvvetine kuhl cilâdur bâis (Nâdirî)

ŞEB: Gece demektir. Ayrılığı hatırlatır. En uzun geceye "şeb-i yeldâ" denilir ki âşıklar için her gece şeb-i yeldâdır. Firkat yani ayrılık kelimesi ile çok kullanılır. Arapçada "leyl" demektir.

Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkıt ne bilür
Mübtelâ-yı gama sor kim giceler kaç sa'ât (Lâ-edrî)

ŞEBNEM: Çiy demektir. Jâle de denilir. Sabahleyin çiçekler üzerinde görülen beyaz buz damlacıklarıdır. Sevgilinin dişleri, akan gözyaşı için bir benzetme unsurudur.

Uykusun açmak için etti seher
Şebnem ile gözünü ter nergis (Ahmed Paşa)

ŞEMʿ: Mum demektir. Bal mumu kast edilir. Pervâne / kelebek, muma âşıktır. Şemʿ ü Pervâne mesnevileri bu aşkı anlatır. Daha çok tasavvufla ilgilidir. Bazen mum, yanıp sona ermesi bakımından âşığa da benzetilir. Eskiden, ders bitiminde kitaplarda kalınan sayfalara mumla işaret konulurmuş. Bugünkü ayraç görevini görmekteymiş. Önemli belgeler de mumla kapatılır.

Şem'-i meclis germ olup öykündügiyçün yüzüne
Astılar bâzârda sonra zebânın yaktılar (Ahmed Paşa)

HAFTANIN SORULARI

1- Ahmed-i Dâ'î'nin hangi eserinde çocuklar için yazılmış şiirler yer almaktadır?

A) Türkçe Dîvân
B) Farsça Dîvân
C) Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil
D) Câmâsb-nâme
E) Çeng-nâme

2- Yâd mı sâfî ya gönlün yâ şehün 'ayşı müdâm
Ay mı rûşen yâ güneş yâ kutlu dîdârın senin

Ahmed-i Dâ'î'den alınan yukarıdaki beyitte belirgin edebî sanat aşağıdakilerden hangisidir?

A) Tenâsüp
B) Tezat
C) Teşbih-i belîg
D) Hüsnitalil
E) Tecrid

Dr. Yusuf Can Tıraş

3- Aşağıdaki eserlerden hangisi Ahmed-i Dâ'î'nin mensur eserlerinden biri değildir?

A) Tercüme-i Tâbir-nâme
B) Teressül
C) Vesîletü'l-mülûk fi-i Ehli's-Sülûk
D) Ukûdü'l-cevâhir
E) Miftâhü'l-cenne

4- Ahmed-i Dâ'î'ye ait olan ve Türkçede ilk inşa örneği olan eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Tercüme-i Tâbir-nâme
B) Teressül
C) Vesîletü'l-mülûk fi-i Ehli's-Sülûk
D) Ukûdü'l-cevâhir
E) Miftâhü'l-cenne

- Nâsir-i Tûsî'nin eserinin çevirisidir. Danyal peygamberin oğlunun başından geçen olaylar anlatılır.
- Rüya tabirlerini içeren bir eserdir.
- İçki ve eğlenceden bahseden, dîvândan seçilmiş şiirlerle oluşturulmuş bir eserdir.
- Manzum Arapçadan Farsçaya bir lugattir.

5- Aşağıdaki eserlerden hangisi yukarıda özelliği verilen eserlerden biri değildir?

A) Câmâsb-nâme
B) Çeng-nâme
C) Tercüme-i Tâbir-nâme
D) Mutayebât
E) Ukûdü'l-cevâhir

6- 15.yüzyılda "pîşterîn-i şu'arâ-yı Rûm" olarak adlandırılan ve Hüsrev ü Şîrîn mesnevîsini bu yüzyılda ilk kez kaleme alan şair, mesnevîyi şehir kurmaya, gazeli ise ev inşa etmeye benzetir. **Parçada özellikleri verilen şair kimdir?**

A) Ahmedî
B) Avnî
C) Fahrî
D) Şeyhî
E) Necâtî Bey

Dr. Yusuf Can Tıraş

7- Ne haber virdi .... zülf-i ..... içün
Ki benefşe kara yaslu görinür anun içün

Ne içün baş açar u el götürür serv ü çenâr
Ki du'â eyleyeler kadd-i .... içün
Şeyhî'nin bir gazelinden alınan yukarıdaki beyitlerde vezin ve anlam gereği sırasıyla gelebilecek olan kelimeler hangileridir?

A) Bâda – girîbânun – dilberün
B) Sabâ – perîşânun – hırâmanun
C) Kebûter – siyehün – servün
D) Gonce – dilberün - dil-âvîzün
E) Kara – târumârun - sanavberün

8- Didüm visâlüne irmek didi hayâl-i muhâl
Didüm cemâlüni görmek didi mübârek fâl
Şeyhî'nin bir gazelinden alınan yukarıdaki beyitle ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün vezniyle yazılmıştır.
B) Mürâca'a gazel örneğidir.
C) Sevgilinin yüzü Kur'ân-ı Kerîm'e benzetilmektedir.
D) Mülemma gazel örneğidir.
E) Her iki mısranın üçüncü tefilesinde imale yapılmalıdır.

9- Aşağıdaki eserlerden hangisi Necâtî Bey'e ait değildir?

A) Leylâ vü Mecnûn
B) Gül ü Hüsrev
C) Kimyâ-yı Sa'âdet tercümesi
D) Mihr ü Mâh
E) Şem' ü Pervâne

10- Bir şâha kul oldum ki cihân ana gedâdur
Bir mâha dutuldum ki yüzi şems-i duhâdur
Avnî'nin bir gazelinden alınan bu beyitte aşağıdaki sanatlardan hangisi bulunmamaktadır?

A) Telmih
B) Tenâsüp
C) Tezat
D) İrsâl-i Mesel
E) İstiâre

Dr. Yusuf Can Tıraş

11- Yakamı yırtup elinden nicesi âh itmeyem
Cânumı odlara atdı derd-i Oguz Han felek
Bir mersiyeden alınan bu beyit, aşağıdaki şairlerden hangisine aittir?

A) Avnî
B) Cem Sultan
C) Harîmî
D) Muhibbî
E) Adlî

12- Şiirlerinde "Harîmî" mahlasını kullanan ve "gıdâ-yı ruh" adını vermiş olduğu bir saz icat eden şair kimdir?

A) Cem Sultan
B) II. Bâyezîd
C) Fatih Sultan Mehmed
D) Mahmûd Paşa
E) Şehzade Korkud

13- Babasının ölümünden sonra, Sultan II. Murâd tarafından musâhip olarak padişahın yanına alınmak istemesine karşın "dirîg" redifli kasidesinde bunu reddetmesinin sebeplerini söyleyen şair, aynı zamanda Anadolu'da tuyug türünde şiir yazan ilk şairdir.
Verilen bilgilere göre, bu şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ahmed Paşa
B) Necâtî Bey
C) Şeyhî
D) İvâz Paşa-zâde Atâ'î
E) Cemâlî

14- Necâtî Bey ile ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Şiirde atasözü, deyim ve halk deyişlerini kullanmakta zirvedir.
B) Günümüze ulaşan tek eseri Türkçe Dîvânı'dır.
C) Divan şiirinde nazireciliği başlatan şairlerdendir.
D) Farsça şiirde kullanılan kavramları kendine özgü bir şekilde iletmektedir.
E) Şiirleri dışa dönük, dünya zevklerine eğilimlidir.

15- Gamzeler kim cân iline tîr-i müjgân yagdurur
Benzer ol Tatar'a kim sihr ile bârân yagdurur
Necâtî Bey'e ait olan bu beyitte altı çizili olan yerde aşağıdaki sanatlardan hangisi kullanılmıştır?

A) Teşhis
B) Leff ü neşr
C) Teşbih-i belîg
D) Tenâsüp
E) Hüsnitalil

Dr. Yusuf Can Tıraş

16- Âşık Çelebi'ye göre klasik şiirin temelini atan ...., ilk temel taşını koyan ...., ikinci temel taşını koyan ise ....

Parçada boş bırakılan yerlere gelecek olan şairler sırasıyla hangi seçenekte verilmiştir?

A) Ahmed Paşa – Şeyhî – Necâtî Bey
B) Şeyhî – Ahmed Paşa – Necâtî Bey
C) Hamdullah Hamdi – Şeyhî – Ahmed Paşa
D) Ahmed Paşa – Necâtî Bey – Mesîhî
E) Şeyhî – Necâtî Bey – Melihî

17- Şairin bu eserinde mekan İstanbul'dur. Bu eserde kendi aşk hikayesini anlatan şair, aynı zamanda Şeyhî ve Ahmed Paşa'nın belagatten mahrum olduklarını belirtir.

Parçada anlatılan şair ve eseri, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Hamdullah Hamdi – Tuhfetü'l-Uşşâk
B) Cemâlî – Miftâhü'l-ferec
C) Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi – Heves-nâme
D) Hümâmî – Sî-nâme
E) Rıfâî – Bülbül-nâme

18- Aşağıdaki şairlerden hangisinin Edirne'yi anlattığı bir şehrengîzi bulunmaktadır?

A) Melihî
B) Mesîhî
C) Hafî
D) Tacîzâde Ca'fer Çelebi
E) Zeynep Hanım

19- Kemâl Paşa-zâde tarafından "Eğer Hamdî'nin mesnevîsini evvelce görmüş olsa idim bu mevzû'a el sürmezdim" denilerek övülen eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yûsuf u Züleyhâ
B) Kıyâfet-nâme
C) Tuhfetü'l-uşşâk
D) Muhammediyye
E) Leylâ vü Mecnûn

20- Anadolu'da yazılan ilk gazavatnâme ve şairi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sinoplu Safâyî – Feth-i İnebahtı ve Moton
B) Kâşifî – Gazâ-nâme-i Rûm
C) Seyfî – Sultan II. Murad'ın Fütûhâtı
D) Gelibolulu Za'ifî – Gazavât-ı Sultân Murâd
E) Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi – Târih-i Sultan Cem

Dr. Yusuf Can Tıraş

16.YÜZYIL ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ

16.YÜZYILIN GENEL GÖRÜNÜMÜ

- Yavuz Sultan Selim'in tahtta kaldığı sekiz yıl bounca yapılan seferler ve zaferler hem ülkenin sınırlarını genişletmiş hem de dışarıdan gelen tehditler sona erdirilmiştir.
- Yavuz, yönünü daha çok Doğu'ya çevirmiştir. Bunun nedeni, Safevî Devleti'nin politikaları ve Memlûkluların şark ticaret yolunu Portekizlilerden koruyamamasıdır.
- Çaldıran (1514) ve Elbistan (1515) seferleri sonucunda Şah İsmail'in ordusu yenilmiş ve Irak yolu açılmıştır.
- 14 Ağustos 1516'da Sultan Kansuh el-Gavrî, Mercidabık'da bozguna uğratılmış ve Filistin Osmanlıların eline geçmiştir.
- 1517'de ise Memlûk Sultanı Tumanbay, Ridaniye'de Osmanlı Devleti'ne yenilmiştir. Bu zafer sonucunda Kahire'de Cuma hutbesi Osmanlı sultanı adına okunmuş, Mekke Şerifi II. Berekât Osmanlı egemenliğini tanıyarak, Ka'be'nin anahtarını Yavuz Sultan Selim'e göndermiştir.
- Doğu Anadolu'daki Safevî tehlikesi ortadan kaldırılmıştır. Bunun sonucunda Anadolu'nun güney ve güneydoğusunda emniyet sağlanmıştır.
- Kutsal topraklar Osmanlı Devleti hakimiyetine girmiş ve halifelik Osmanlı'ya geçmiştir.
- Yavuz Sultan Selîm'den sonra oğlu Kanunî Sultan Süleyman 1 Ekim 1520'de tahta geçmiş ve 46 yıl boyunca devleti yönetmiştir.
- Kanunî döneminde Belgrad alınmış, Mohaç Zaferi ile Macaristan himaye altına alınmıştır.
- Doğuda Safevîlere karşı Irakeyn (1534-1535), Tebriz (1548-1549) ve Nahcivan seferleri düzenlenmiş, Bağdat, Tebriz, Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem ele geçirilmiştir.
- Akdeniz'de Barbaros Hayreddin Paşa'nın Osmanlı'nın hizmete girmesi sonucunda elde edilen zaferler önemlidir. Bunların en önemlisi 1538'de gerçekleşen Preveze Deniz Seferi'nin kazanılmasıdır. Böylece, Osmanlı kırk yıl Akdeniz'de rakipsiz kalmıştır.
- Yavuz Sultan Selim'den itibaren Osmanlı sultanları "Hâdimü'l-Haremeyni'ş-Şerîfeyn" unvanını kullanmışlardır.
- Kanunî döneminde Fatih zamanından beri gelen devlet sistemindeki düzenlemeler devam etmiş ve bu dönem bir "Kanunnâmeler Çağı" olarak adlandırılmıştır.
- Önemli ve zengin ticaret yollarının Osmanlı Devleti eline geçmesiyle ülkenin ekonomik durumu önemli ölçüde artmıştır. Özellikle, Yavuz Sultan Selim'in devlet hazinesine katkısı her padişahtan daha fazla olmuştur.
- Kanunî döneminden sonra II. Selim döneminde faaliyetlerin devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde Sadrazam Sokullu Paşa'nın gayretleriyle devlet önemli başarılar elde etmiştir. Sakız (1566), Kıbrıs (1571), Tunus (1574) ve Yemen kesin olarak bu dönemde alınmıştır.
- Haçlı donanması 1571'de İnebahtı'da Osmanlı Devleti'ni mağlup etmiştir.

Dr. Yusuf Can Tiras

- Sokullu'nun Don ile Volga nehirleri arasında ve Süveyş'te kanal açma teşebbüsünün gerçekleşmemesi durumu yaşanmıştır.
- III. Murad devrinde, Sokullu'nun devlet yönetiminde etkisizleştirilmeye çalışılması neticesinde devlet kademesi yetkisiz kişilerin eline geçmiştir.

16.YÜZYIL ÇAĞATAY SAHASI TÜRK EDEBİYATI

- Çağatay sahasında 15. Yüzyılda görülen hareketlilik bu dönemde görülmemektedir.
- Timur'un torunlarından olan Babür Şah, Kuzey Hindistan'da bir Türk devleti kurmuş ve burada önemli kültürel gelişmelerin olmasını sağlamıştır.
- Bu dönemin en önemli temsilcisi Babür Şah'tır. Babür Şah şiir ve sanatla ilgilenmiş, **Türkçe** ve **Farsça Divan** kaleme almıştır.
- Babür Şah'ın "**Aruz Risalesi**" ve "**Mübeyyen**" adlı dînî bir mesnevisi bulunmaktadır.
- Babür Şah'ın en önemli eseri Türk edebiyatının ilk anı türünde olan eseri olan **Babür-nâme**'dir. Bu eser "Vekâyi" adıyla da anılmaktadır.
- Ayrıca Bâbür, "hatt-ı Bâbürî" adıyla bir yazı tarzı icat etmiştir.
- Aruz Risalesi eserinde Bâbür Şah, kendisi tarafından geliştirilen aruz kalıplarını ele almaktadır.
- Bâbür'ün son eseri "Risâle-i Vâlidiye Tercümesi"dir.

16.YÜZYIL AZERÎ SAHASI TÜRK EDEBİYATI

- Bu dönemde Azerî lehçesinin konuşulduğu toprakların çoğu Safevî Devleti'nin hakimiyeti altındadır.
- Safevîler Devleti döneminde Şiî inancına sahip Türkmenler siyasi yapıyı oluşturmuştur.
- Bu dönemde Türkçe hem sarayda hem orduda hem de halk arasında yaygın bir şekilde konuşulmakta ve yazılmaktadır. Türkçe, bu dönemde resmî dil ve edebiyat dilidir.
- Dönemin ilk şairi Safevî Devleti'nin kurucusu Şah İsmail'dir. Şah İsmail, "Hatâî" mahlasıyla şiirler kaleme almaktadır. Bu şiirler hem aruz hem de hece ölçüsüyle yazılmıştır. Özellikle Doğu Anadolu'daki Şiî, Alevî ve Bektaşî Türkmenlerince bu şiirler sevilmiş ve yayılmıştır. Şah İsmail'in bu şiirlerinde Habîbî ve Nesîmî'nin etkisi görülür. Hurûfîlik inancının izlerini taşımaktadır. Şah İsmail'in Dîvânı'nın yanı sıra "Deh-nâme" adında 1400 beyiti aşan bir mesnevîsi bulunmaktadır. Bu mesnevîde, Hz. Ali'ye olan bağlılık dile getirilir.
- Dönemin hiç süphesiz en önemli şairi Fuzûlî'dir.

FUZÛLÎ

- Asıl adı Mehmed, babasının adı Süleyman'dır.
- Irak'ta yaşayan Akkoyunlu Türkmenlerinin Bayat boyundandır.
- Bağdatlı Fuzûlî olarak anılmasına rağmen hem doğum yeri hem de doğum tarihi kesin bir şekilde bilinememektedir.
- Kimsenin beğenmeyeceğini düşünerek "Fuzûlî" mahlasını seçmiştir.

Dr. Yusuf Can Tiras

- Arapça ve Farsçayı bu dillerde şiir yazacak derecede öğrenmiştir.
- Hikemî ve hendesî ilimlerde kendisini geliştirmiş, tefsir ve hadis gibi dînî ilimleri de öğrenmiştir.
- Şah İsmail, Bağdat'ı ele geçirdiğinde ona "Beng ü Bâde" eserini sunmuştur.
- Kanûnî'ye beş kaside sunan şair, Sadrazam İbrahim Paşa, Kazasker Abdülkâdir Çelebi ve Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi'ye de kaside sunmuştur. Hayalî Beg ile Taşlıcalı Yahya ile tanışmıştır.
- Bağdat'ı fetheden Kanunî'nin emriyle kendisine evkaftan vadedilen maaş kendisine ödenmeyince meşhur "Şikâyet-nâme" mektubunu kaleme almıştır.
- İtikadı kesin olarak bilinmeyen Fuzûlî'nin Şiî olduğu hakkındaki görüşler de herhangi bir delile dayanmamaktadır. Hemşehrisi Ahdî de tezkiresinde buna dair bir bilgi vermemektedir.
- Şiirlerinde sehlimümteni örnekleri görülmesine rağmen, devrinin bilimsel gelişmelerini şiirlerinde kullanması sebebiyle şiirleri tam olarak açıklanamamaktadır.
- Fuzûlî, Türkçeyi usta bir şekilde kullanır. Şiirlerinde çözülmesi güç durumları belirtir. Duygularını canlı bir şekilde ifade eder. Deyim ve atasözlerini kullanmada ustadır. Hikemî tarzda ifadeleri bulunmaktadır. Halk şiirinde kullanılan "aliterasyonlar" da şiirlerinde görülmektedir.
- Fuzulî beşeri aşkı da dile getirir. Ondaki aşk evrenseldir.
- "Su", "hançer" ve "gül" redifli kasideleri en başarılı kasideleri olarak göze çarpar.
- Tasavvufu bir araç olarak kullanır.
- Aruzu çok iyi kullanır.
- Felekten, talihsizlikten yakınma, yalnızlık, kimsesizlik vb. Şiirinin önemli temalarındandır.
- İlimsiz şiirin temelsiz duvara benzediğini ifade eder.
- Alevî ve Bektaşî çevrelerince önemli bir şairdir.
- Saz şairlerini etkilemiştir.
- Fuzûlî'yi etkileyen şairler: Hafız, Molla Câmî, Nizâmî, Selman-ı Savecî (İran), Ahmedî, Şeyhî, Kaamanlı Nizâmî, Necâtî (Anadolu) ve Ali Şir Nevâyî'dir.
- Şiirlerinde Azerî Türkçesinin yanı sıra Çağatay Türkçesinin de etkileri görülmektedir: "Zikr-i lebünle zülfüne dil boldı (oldı) destres", "Bülbül açılgan (açılan) güli yüzüne kalkan eylemiş", "Kıldı mâh-ı rûze hurşîdimni (hurşidimi) gün günden za'îf", "Rişte-i cânımga (canıma) düşdi reşkden yüz pîç ü tâb".
- Fuzûlî'nin manzum ve mensur eserleri bulunmaktadır.

Manzum Eserleri	Mensur Eserleri
Türkçe Dîvân: Fuzûlî'nin sanat yönünü gösteren en önemli eseridir. Eserin başında yer alan dîbâce, Fuzûlî'nin edebî görüşlerini yansıtması bakımından önemlidir. **Farsça Dîvân:** Türkçe divandan daha	**Hadîkatü's-Süedâ:** Eserde Kerbelâ olayı anlatılmaktadır. Türkçe bir eserdir. Hüseyin Vaizi'nin "Ravzatü'ş-Şühedâ" adlı eserinin tercümesidir. Eserde yer yer manzum kısımlar da yer alır. **Türkçe Mektuplar:** Beş mektuptan

Dr. Yusuf Can Tıraş

hacimli olan bu eserde de dîbâce yer almaktadır. 49 kaside, 410 gazel, 105 rubainin yanı sıra diğer nazım biçimlerinde de şiirleri bulunmaktadır. Hz. Ali'yi ve çocuklarını öven şiirler bu divanda yer almaktadır. Araştırmacılar, bu divanın Türkçe divana göre sanat yönünün daha zayıf olduğunu dile getirmektedir. Bu divanın "kasideler" bölümünde yer alan "**Enîsü'l-kalb**" kasidesi, Fuzûlî tarafından İstanbul'a gönderilmiş ve Bağdat'ın fethinde etkili olması için yazılmıştır.

Arapça Dîvân: Bugün için elimizde bulunmamaktadır. Sadece "Sâdıkî-i Kitâbdâr" tezkiresinde Arapça dîvândan söz etmektedir.

Leylâ vü Mecnûn: Türk edebiyatının en güzel Leylâ vü Mecnûn mesnevîsidir. 3098 beyitten oluşan bu eserde mensur bir dîbâce yer almaktadır. Beşerî aşktan ilahî aşka geçişi anlatmaktadır. Öte yandan eserde dönemin mitolojik ve astronomi bilgilerinden de yararlanılmıştır.

Beng ü Bâde: Şah İsmail'e sunulan bu 144 beyitten oluşan mesnevi, alegorik tarzda yazılmıştır. Bâde, boza, arak, afyon, berş, nukl gibi keyif verici maddelerin birbirleriyle mücadelesini yansıtan eserde sembolik anlatımlar mevcuttur. Bâdenin Şah İsmail'i, Beng'in Kanunî'yi temsil ettiği iddiası bulunmaktadır. Şarap yani bâde üstün durumdadır. Türkçe bir mesnevîdir.

Tercüme-i Hadîs-i Erba'în: Molla Câmî'nin aynı adlı eserinin tercümesidir. Küçük bir dîbâce bulunan eserde her hadis dörder mısralık birer kıt'a ile tercüme edilmiştir.

Sâkî-nâme: "Heft-câm"adıyla bilinen "Farsça" bir mesnevîdir. 327 beyit olan bu mesnevîde Fuzûlî'nin tasavvuf ve mûsikî üzerine görüşleri yer alır.

Risâle-i Muammâ: Küçük bir Farsça risalesidir. 150 Farsça muamma yer alır.

oluşur. İlk mektup Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi'ye yazılan "Şikâyet-nâme" adıyla bilinen mektuptur. İkincisi Musul Mirlivası Ahmed Beg'in mektubuna verilen cevaptır. Üçüncüsü manzum-mensur olarak Ayas Paşa'ya yazılmıştır. Dördüncüsü Kadı Alâüddîn'e, beşincisi ise Şehzâde Bâyezîd'e verilen cevaptır.

Rind ü Zâhid: Farsça mensur bir eserdir. Eserde zâhid olan baba ile rind olan oğul arasındaki tartışma ve orta yolu bulma anlatılır. Eserin sonunda Fuzûlî "*Fânîlik köyünde, akıllı ile deli birdir. Denizin dibinde taş ile inci danesi birdir. İyi ve kötü sayma işi ortadan kalkınca mescid ile meyhane birdir"* demektedir.

Risâle-i Sıhhat u Maraz: Eser "Rûh-nâme" ya da "Hüsn ü Aşk" adlarıyla da anılmaktadır. Farsça bir eserdir. Şihâbeddîn Sühreverdî'nin "Mûnisü'l-uşşâk" adlı eserinden esinlenilmiştir. Tıbba dair bir eserdir. Ruhun beden ülkesine yaptığı yolculuk anlatılır.

Matla'u'l-i'tikâd fî Ma'rifeti'l-Mebde ve'l-me'âd: Arapça mensur bir eserdir. İnsanın nereden gelip nereye gideceği konusu kelâm ilmine göre anlatılmaktadır.

Dr. Yusuf Can Tınas

FARSÇA DÎVÂN'IN DÎBÂCESİ'NDEN

"Ne tuhaf haldir bu, söylenmiş bir şey evvelce söylenmiştir, diye; söylenmemiş bir söz de evvelce söylenmemiştir, diye yazılmıyor"

"Doğru söylemek icap ederse işte bu çekinme şimdili mahlasımı almama sebe oldu. Zira şiire başladığım zamanlar her gün bir mahlası beğeniyor, bir müddet sonra aynı mahlası kullanan bir şaire rastlayıp aldığım mahlası değiştiriyordum. Nihayet anlaşıldı ki benden evvel gelen şair dostlarım ibarelerden ziyade mahlasları kapışmışlar. Düşündüm, eğer şiirde başkaları ile müşterek bir mahlas alırsam muvaffak olamadığım takdirde bana yazık olur. Muvaffak olursam mahlas ortağıma zulmetmiş olurum. Bu benzerliği ortadan kaldırmak için "Fuzûlî" mahlasını aldım ve ortaklarımın bana zulmedip beni muztarip etmelerinden kurtulmak için mahlasımın himayesine sığındım..."

16.YÜZYIL OSMANLI SAHASI TÜRK EDEBİYATI

ZÂTÎ

1471'de Balıkesir'de doğan Zâtî'nin asıl adı kendi ifadesine göre, doğum tarihini de veren "İvaz"dır. Satı'dan bozma olduğu da bazı kaynaklarda geçmektedir. Zâtî, düzenli bir eğitim almamıştır. Az çok Farsça öğrenmiş, şiir için sarf ve nahiv öğrenmiş ve remilde kendini geliştirmiştir.

II. Bâyezîd döneminde İstanbul'a gelen Zâtî, burada ayakkabıcılık yapmış ve dönemin şair gençlerini yetiştirmiştir. Bu şairler arasında Bâkî de bulunmaktadır. Yaşlılığında remilcilik de yapan Zâtî, istek üzerine parayla şiir yazmıştır. Sağırlığı sebebiyle kendisine devlette görev verilmemiş, geçimini sağlaması iin tevliyetler verilmiştir. 1546'da vefat eden şair, hayatının son yıllarını sıkıntı içinde geçirmiştir.

Edebi Kişiliği: Zâtî, doğuştan gelen yeteneğiyle şairlik sahasında kendini göstermiştir. Ahmed Paşa ve Necâtî'den sonra divan şiirinin önemli bir adımını oluşturmaktadır. Yaşadığı sürece Bâkî gibi genç şairlerin sürekli yanına uğradığı bir şahsiyet olmuştur. Şiir yazarken seçici davranmamış, gönlünden nasıl geliyorsa öyle yazmıştır. Bu sebeple, bazı şiirleri kusurludur. Eleştirilen yönlerinden biri budur.

Öte yandan Zâtî, genç şairlerin şiirlerini kendi adıyla dîvânına alır ve buna itiraz edenlere "Bizler dîvân sahibi şâirleriz. Şiirlerimiz kıyâmete kadar okunur. Bu hoşça manacıklar kaybolup gitmesin diye dîvânımıza alırız" cevabını verir. Yine Zâtî, Farsça şiirlerden tercüme yapar ve bu şiirleri de kendinin gibi gösterir. Buna karşılık ise "Benüm Fârisî bilmedügüm bilürsüz..."dermiş.

Şiirrlerinde tasavvuf etkisi görülmez. Dîvânı'nda İstanbul'un kültürel ve sosyal havası vardır. Harf ve kelime oyunlarına düşkündür.

Dr. Yusuf Can Tiraş

Eserleri:

1- **Dîvân:** İçinde 1825 gazel bulunmaktadır. Divan şiirinin en hacimli divanlarından biridir.
2- **Şem' ü Pervâne:** 3937 beyitten oluşan bir mesnevîdir.
3- **Edirne Şehrengizi:** 167 beyitten oluşan bir mesnevîdir.
4- **Letâyif:** İki bölümden oluşan eserin birinci bölümünde Zâtî ve döneminin şahsiyetleri arasında geçen konuşmalar ve cevaplar; ikinci bölümünde ise devrin meslek ve sanat sahiplerinin mizahî tanıtımları yer alır.
5- **Mektup:** Mekke'de bulunan Gazalî Deli Birader'in İstanbul'un, padişahın ve diğer dostlarının durumunu sorduğu mizahi mektuba aynı üslupla verilen cevaplardan oluşan eserdir.

GAZEL-İ ZÂTÎ

Seher sahrâya 'azm itdüm murâd-ı dil şikâr oldı
Göründi bir elif-kâmet şikârum âşikâr oldı

Felekler şehr-i 'ışkun içre tokuz kubbelü câmi'
Duhân-ı âteş-i âhum ıkup aŋa menâr oldı

Fakîri nakd-i derdüŋ bir 'aceb gencîne itmişdür
Tolaşdı cümle regler her tarafdan baŋa mâr oldı

Kanı 'akl u kanı sabr u kanı râhat kanı tâkat
Dirîgâ cümle yârânum yanumdan târ u mâr oldı

Bugün Ferhâd'dan dîvânedür kühsâr-ı 'ışkuŋda
Gör e ey hüsrevüm Zâtî ne şîrîn yâdigâr oldı

Mefâ'îlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

HAYÂLÎ BEY

Asıl adı Mehmed olan ve "Bekâr Memi" lakabıyla da anılan şair, Yenice'de doğmuştur. Gençliğinde "Bostân" ve "Gülistân"ı okuyan Hayâlî, gençliğinde Baba Ali Mest-i Acemî adlı bir Kalenderî şeyhine bağlanmış ve Kalenderîlerle beraber seyahat etmiştir. Şair, henüz on dört yaşında şiir yazmaya başlamıştır. Öte yandan, İstanbul kadısı Sarı Gürz Nûreddîn Efendi, bu genç yaşta Kalenderî olmasına karşı çıkmış ve onu bu tarikatten ayırmıştır. Hayâlî, şiirleriyle Defterdâr İskender Çelebi ve Sadrazam İbrahîm Paşa'nın dikkatini çekmiş, Gazâlî Deli Birader ile Rodos Seferi'ne katılmış ve Bağdat fethinde görev almıştır. İskender Çelebi ve İbrahim Paşa'nın vefatıyla hamisiz kalan şair, Rüstem Paşa tarafından sevilmemiş ve padişahtan sancak isteyip İstanbul'dan ayrılmıştır. Bey lakabının buradan geldiği ifade edilir. Şair, 1557'de Edirne'de vefat etmiş, çocuklarına büyük bir miras bırakmıştır. Hayâlî, kendisini kıskanan Taşlıcalı Yahyâ ile anlaşamadığı söylenir.

Dr. Yusuf Can Tiraş

Edebi Şahsiyeti:

Dönemi için önemli bir şair olan Hayâlî, "sultanü'ş-şu'arâ", "Hayâlî-i meşhûr", "Rumili şâ'irlerine serdâr" olarak anılmıştır. Asıl şairlik gücünü gazellerinde gösterir. Şiirlerinde ana unsur tasavvuftur. Necâtî gibi atasözü ve deyimlere şiirlerinde sıklıkla kullanmıştır. Şiirlerinde Rumeli Türkçesi etkisi görülür. Usûlî ve Hayretî'den etkilenmiştir.

Eserleri:

Şairin tek eseri Dîvânı'dır. Hayâlî, yaşarken dîvânını tertip etmemiş, öldükten sonra düzenlenmiştir. Ayrıca bazı şiirlerini bir araya getirdiği **"Gül-i sad-berg"** adında bir şiir mecmuası vardır.

GAZEL-İ HAYÂLÎ BEY

Bâşumda mûy-ı jülîde tenümde tâze dâgum var
Melâmet mülkünün sultânıyam tugum otagum var

Diyâr-ı sûzuŋ oldum şemʿgibi ben de serdârı
Nice Ferhâd ile Mecnûn gibi yanar çerâgum var

Fezâ-yı aşkda ben ol nihâl-i ser-firâzam kim
Nihâl-i sidre üzre sâye salmış bir budagum var

Sipeh-i gussa vü gamdan beni saklar penâhumdur
Yüzüŋde hâl-i miskînüŋ gibi bir kara dâgum var

Hayâlî şâh-ı 'aşk oldum dahı bu 'akl-ı hercâî
Göŋül mülkine ayak basmasun muhkem yasagum var

Mefâ'îlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

BÂKÎ

1527-27'de İstanbul'da dünyaya gelen Bâkî'nin asıl adı Abdülbâki'dir. Bâkî, gençliğinde iyi bir eğitim görmüştür. Gençliğinde "sarç çıraklığı" yapmıştır. Dönemin tanınmış müderrisleri olan Karamanî Ahmed ve Mehmed Efendilerden, Kadı-zâde Şemseddîn Ahmed gibi tanınmış şahsiyetlerden ders almıştır. Nev'î, Edirneli Mecdî, Hoca Sadeddîn gibi ünlü ders arkadaşları vardır. Bâkî, asıl şöhrete Kanunî döneminde kavuşmuştur. Kanunî'yi çok seven ve vefatını ardından bir mersiye yazan Bâkî, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulunmuştur. Bâkî her ne kadar şeyhülislam olmak istese de bu isteğine kavuşamadan 7 Nisan 1600'de vefat etmiştir. Vefatında cemaatin cenaze namazı sırasında "Kadrüni seng-i musallâda bilüp ey Bâkî /Durup el baglayalar karşuna yârân saf saf" beytini okuduğu rivayet edilir.

Dr. Yusuf Can Tiraş

Edebi Şahsiyeti:

Bâkî, divan edebiyatının önde gelen şairlerindendir. Uzun yıllar etkili olmuştur. Yaşadığı dönemde "sultânü'ş-şuarâ" unvanına sahip olan Bâkî'nin şiirleri Anadolu ve Rumeli'yi aşmış Azerbaycan, İran, Irak, Hicaz ve birçok yerde şöhrete kavuşmuştur. Bâkî, divan şiirinde klasik söyleyişin en büyük ustası kabul edilir. Aruzdaki hatalar onun şiirinde çok fazla görülmez. Bâkî'nin şiirlerinde ses önemli bir unsurdur. Şiirlerinin atmosferine göre ses unsurlarından yararlanır. Hayatın eğlenceli yanlarını daha çok dile getiren Bâkî'nin şiirlerinde az da olsa tasavvuf etkisi de görülmektedir. Döneminde kendisinin değerini bilen bir şairdir. Onun pek çok beyti dilden dile dolaşmaktadır:

Bu devr içinde benüm pâdişeh-i mülk-i sühen
Bana sunuldı kasîde bana verildi gazel

Meddâh olalı çeşm-i gazâlânına Bâkî
Öğrendi gazel tarzını Rûmun şu'arâsı

Minnet Hudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur
Bâkî kalur sahîfe-i âlemde adımuz

Güzeller mihribân olmaz dimek yanlışdur ey Bâkî
Olur vallahi billâhi hemân yalvarı görsünler

Tîgün içürdi düşmâna zahm-ı zebânları
Bahs itmez oldı kimse kesildi lisanları

Aldın hezâr bütgedeyi mescid eyledin
Nakûs yerlerinde okutdın ezânları

Gül gülse dâim ağlasa bülbül aceb degül
Zîrâ kimine ağla demişler kimine gül

Âvâzeyi bu âleme Dâvud gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

Eserleri:

1. **Dîvân:** Bâkî'nin şöhretini sağlayan en önemli eseridir. Bâkî, dîvânını henüz hayattayken tertip etmiş ve Kanunî Sultan Süleyman'a sunmuştur. Divan'da 27 kaside, 2 terkib-bend, 1 tercî-bend, 1 muhammes, 1 tahmis, 548 gazel, 21 kıt'a, 31 matla ve 20 Farsça şiir yer almaktadır. Bâkî Dîvânı üzerinde R. Dvorak, Sadeddin Nüzhet'in çalışmaları bulunmaktadır. Dîvân üzerinde bilimsel yöntemlerle hazırlanan en son

Dr. Yusuf Can Tıraş

çalışma Sabahattin Küçük'e aittir. Eserin, bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğünü Furkan Öztürk hazırlamıştır (2c, 2016). Ayrıca, eserdeki şiirler tam metin olarak günümüz Türkçesine Furkan Öztürk (2015) ve Mehmet Kanar(2019) tarafından aktarılmıştır.

2. **Fezâilü'l-Cihâd:** Muhyiddin Ahmed b. İbrâhim'e ait olan *"Meşâri 'u'l-eşvâk ilâ mesâriʿi'l-ʿuşşâk"* adlı Arapça eserin tercümesidir. Bâkî, bu eseri Sokullu Mehmed Paşa'nın emriyle 1567'de Türkçe'ye aktarmıştır. Eser üzerine Cevdet Dadaş'ın (1995) doktora tezi çalışması bulunmaktadır.
3. **Meâlimü'l-Yakîn fî-Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn:** Şehâbeddin Ahmed b. Hatî el-Kastallânî'nin *"el-Mevâhibü'l-ledüniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye"* adlı eserinin bir tercümesi olan siyer türünde bir eserdir. Bu eser de Sokullu Mehmed Paşa'nın emriyle Bâkî tarafından tercüme edilmiştir. Eserdeki Şafiî mezhebine göre olan yorumlar Hanefî mezhebine göre değiştirilmiştir (Çavuşoğlu 1991:540). Eser üzerine, Mustafa Uluçay'ın (1999) yüksek lisans çalışması bulunmaktadır.
4. **Fezâil-i Mekke:** Mekke tarihinden ve Osmanlı sultanlarının oralarda yaptıkları eserlerden bahseden bu eser de bir tercümedir. Eser üzerinde Halil Sercan Koşik'in çalışması bulunmaktadır.

GAZEL-İ BÂKÎ

Hattum hisâbın bil didüŋ gavgâlara salduŋ beni
Zülfüm hayâlin kıl didüŋ sevdâlara salduŋ beni

Geh âb-veş idüp geh bâd-veş pûyân idüp
Mecnûn-ı ser-gerdân idüp sahrâlara salduŋ beni

Vaslum dilersin çün didüŋ lutf idüben olsun didüŋ
Yarın didüŋ bir gün didüŋ ferdâlara salduŋ beni

Yûsuf gibi 'izzetde sen Yaʿḳûb-veş mihnetde ben
Dil-i sâkin-i Beytü'l-hazen tenhâlara salduŋ beni

Bâkî-sıfat virdüŋ elem itdüŋ gözüm yaşını yem
Kılduŋ garîk-i bahr-i gam deryâlara salduŋ beni

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

NEV'Î

Asıl adı Yahyâ olan şair Malkaralı'dır. İlk eğitimini aile çevresinden alan Nev'î, İstanbul'da Bâkî ile aynı medresede okumuştr. Medreseden sonra Gelibolu ve İstanbul'da müderrislik görevinde bulunmuştur. III. Murad tarafından şehzade hocası görevine getirilmiştir. Sultan III. Murâd'ın Nev'î'ye özel bir saygı gösterdiği belirtilir. Bayramlarda huzura çıkan şehzade hocalarına karşı padişahın ayağa kalkma gibi bir adeti yokken, bu adet Nev'î'de bozulmuş, padişah Nev'î'yi ayakta karşılamıştır. Rind bir mizaca sahip olan Nev'î, Bağdat kadılığına atandığında görevin ağırlığı sebebiyle günlerce ağlamıştır.

Dr. Yusuf Can Tiraş

Edebî Şahsiyeti:

Bir gazel şairi olarak dikkat çeker. Şehzadelerin ölümleri üzerine mersiyeleri bulunmaktadır. Şiirleri sadedir. Manzum ve mensur olmak üzere 46 eseri bulunmaktadır. Karamanî Mehmed Efendi için yazdığı "ıydiyye" ve Şehzâde Mehmed'in sünnet düğünü için yazdığı "Sûriye" kasidesi önemlidir.

Eserleri:

1- **Dîvân**
2- **Manzum Kırk Hadis Tercümesi**
3- **Hasb-i hâl: İlahi aşkı konu edinen bir mesnevîdir.**
4- **Keşfü'l-hicâb min Vechi'l-kitâb: İbn-i Arabî'nin "Füsûsü'l-Hikem" eserinin tercümesidir.**
5- **Netâyicü'l-fünûn: En tanınmış eseridir. Ansiklopedik bir eserdir.**
6- **Nevâ-yı Uşşâk: Mensur bir eserdir.**
7- **Gül-i sad-berg**
8- **Münâzara-i Tûtî vü Zâg**

GAZEL-İ NEV'Î

Şöyle serd oldı yine sarsar-ı deyden bu cihân
Oldı mihr âteşi sincâbî sehâb içre nihân

Kalmadı şiddet-i sermâ ile hîç tâkati kim
Penbe-i berf ide âteş-i hurşîd ziyân

Sîm-tenler yolına varını harc eylemege
Bozar altunı yine akçeye sarrâf-ı zamân

Mihr ayvasını hıfz itmek içün koydı felek
Penbe-i ebr ile sandûka-i gerdûna saman

Bulımaz ahger-i hurşîdi felek ey Nev'î
Gerçi hâkister-i ebri uçurur bâd-ı vezân

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün feilün

BAĞDATLI RÛHÎ

Adı Osman'dır. Bağdat'ta doğup büyümesi sebebiyle "Rûhî-i Bagdâdî" olarak anılır. 1585'te Bağdat'a defterdâr olarak tayin edilmişttir. Anadolu'da Erzurum, İstanbul ve Konya'da bulunmuştur. Şam'da 1605'te vefat etmiştir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Edebî Şahsiyeti:

En çok gazel yazan şairlerdendir. Lirik bir söyleyişe ve rintçe bir tarza sahiptir. Şiirlerinde hayatına dair işaretler bulunmaktadır:

Devr eylemedük yer komaduk bir nice yıldur
Uyduk dil-i divâneye dil uydu hevâya

Baş açuk yalın ayak vâdî-i aşkı tolanur
Kanı Rûhî gibi âlemde bugün bir seyyâh

Rûhî, sosyal olaylara duyarlıdır. Şiirlerinde akıcılık ve sadelik ön plandadır. Mutasavvıf bir şair olmamakla beraber tasavvufî kavramları kullanır. "Eksilmede" redifli gazelinde çağının tanıklığını göstermektedir. Terkib-bendi ile şöhrete kavuşmuştur. Bu terkib-bende nazire yazan Cevrî, Sâmî, Fehîm, Vehbî, Kabulî, Leylâ Hanım, Şeyh Gâlib ve Ziya Paşa'dır.

Eserleri: Tek eseri dîvânıdır.

Bağdatlı Rûhî'den Seçme Beyitler
Bir iki beyt-i mevzûn dimege herkes de kâdirdür Hüne Rûhî gibi rengîn-edâya sahib olmakdur
Şâir oldur ki söze rûh vire Rûhî-vâr Lebi vasfın idicek sen büt-i şîrîn-sühânun
Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestüz Biz ehl-i harâbâtdanuz mest-i elestüz
Bu 'âlem-i fânîde ne mîr ü ne gedâyuz A'lâlara a'lâlanuruz pest ile pestüz
Gam yimem kadh-i adûdan ki benem ey Rûhî Bildürür rütbemi erbâb-ı kemâle gazelüm
Gör zâhidi kim sâhibi irşâd olayım der Dün mekebe vardı bugün üstâd olayum der

LÂMİ'Î ÇELEBİ

Asıl adı Mahmûd olan şair Bursalı'dır. Şair iyi bir eğitim görmüştür. Özellikle Molla Câmî'nin eserlerini tercüme etmesi sebebiyle kendisine "Câmî-i Rûm" lakabı verilmiştir. Lâmî'nin 50'ye yakın eseri vardır. İran Edebiyatı'ndan duyulmamış mesnevîlerin tercümesini yapar. Ona göre mesnevî bir amaca hizmet etmektedir ve bir hikmet ortaya koymak için yazılır. Öte yandan, şairin dîvânının dîbâcesinde şiir hakkında görüşleri yer almaktadır. Şaire göre, şiir âlim ve fazıl kişiler elinde değer kazanır. Şiirin bir amaca hizmet etmesi gerekmektedir. Eserlerinde daima ve hızlı bir şekilde yazdığından özen görülmez. Daha çok mensur eserleriyle tanınır. Şair "iki" hamse sahibidir.

Eserleri:

1- **Dîvân**

Dr. Yusuf Can Tiras

2- **Şevâhidü'n-nübüvve:** Molla Câmî'den tercümedir.
3- **Hüsn ü Dil:** Fettâh-ı Nîşâbûrî'den tercümedir.
4- **Ferhâd-nâme:** Manzum bir eserdir.
5- **Veys ü Râmîn:** Fahr-i Cürcânî'den tercüme edilen bir mesnevîdir.
6- **Nefâhâtü'l-**Üns: Tezkiretü'l-evliyâ türünde olan bu eser Mollâ Câmî'den çeviridir . Tek farkı, Anadolu velilerine tercüme içinde yer verilmiş olmasıdır. Şairin en önemli eserlerinden biridir. Eserin tamamlanışı Belgrat fethine denk gelmesi sebebiyle "Fütûhü'l-mücâhidîn" adı verilmiştir.
7- **Şehrengîz-**i Burusa
8- **İbret-nümâ:** Ahlakî hikayeler ve tanınmış mutasavvıfların menkıbelerinden oluşur.
9- **Şerefü'l-insân:** En beğenilen eserlerinden biridir. İnsan ile hayvanın konuşması ve sonunda insanın "eşref-i mahlûkât" olduğu savunulur. Kanunî'ye sunulmuştur.

MENSUR ESERLER	**MANZUM ESERLER**
Şevâhidü'n-nübüvve	Mevlidü'r-Resûl
Tercüme-i Nefâhatü'l-Üns	Maktel-i İmâm Hüseyn
Risâle-i Tasavvuf	Salâmân u Absâl
Hüsn ü Dil	Şem' ü Pervâne
Münâzara-i Bahâr u Şitâ	Gûy u Çevgân
Şerh-i Dîbâce-i Gülistân	Ferhâd-nâme
Münşeat	Vâmık u Azra
Hall-i Mu'ammâ-yı Mîr Hüseyn	Kıssa-i Evlâdı Câbir
Tefe'ül-nâme	Lugat-i Manzûme
Rîsâle-i Aruz	Dîvân-ı Eş'âr
Menâkıb-ı Üveysü'l-Karânî	Risâle-i Hall-i Fâl
İbret-nümâ	Vîs ü Râmîn
Şerefü'l-İnsân	Heft-peyker
Letâ'if-nâme	

Dr. Yusuf Can Tiraş

GAZEL-İ LÂMİ'Î

Hırkası erbâb-ı 'ışkuŋ hil'at-i dîbâ yeter
Gûşe-i meyhâne dün gün cennetü'l-me'vâ yeter

Lâle-veş çâk-i girîbân eyleyüp yeg tutmaga
Câme-i dünyâdan ey dil dâmen-i sahrâ yeter

'Âşıkuŋ bir bûseyile hâtırın hoş tut begüm
'Ârife bâg-ı cihândan bir gül-i zîbâ yeter

Zahidâ yagma-yı 'akl u din ü îmân itmege
Tapduguŋ Tanrı hakiçün ol büt-i ra'nâ yeter

Lâmi'î n'eyler gülistân seyrin ey pîr-i mugân
Devletüŋde bâde gül ney bülbül-i şeydâ yeter

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

NEFÂHATÜ'L-ÜNS'den
*Büyük Türk Klasikleri, C.4

Geyikli Baba Hazretleri -(Kaddesallâhü Sırrehû)

Bursa kurbında Keşiş tagı eteğinde yatur. Sultân Orhan Hazretleri anun üzerinde türbe ve zâviye ve câmi binâ etdürmişdür. Tagda geyikler ile musâhabet eder imiş. Turgut İlbüke Osman pâdişâhun -aleyhi'r-rahme- meşhûr beglerindendür ve mezkûr tagın ardında Turgutili dedükleri il ana mensûbdur. Sultân Orhan zamânında pîr olup ferâgat edüp ana irâdet getirmiş ve mürîd olmışdı. Binefsihi hidmetin ederdi. Sultân Orhan Hazretleri dahi temâm Geyüklü Baba hidmetlerine muhabbet etmişdi. Hattâ derler ki İnegöl'i cemî kurâ ve nevâhîsiyle Baba hidmetlerine bagışladı. Kabûl etmedi. Mülk ve mâl pâdişâhlara gerekdür, dervîşlerün ana ihtiyâcı yokdur ve anun ehli degüldür diyüp özr eylemiş. Âhirü'l-emr pâdişâh ziyâde ibrâm edicek pâdişâhun nefsini riâyet edüp şol karşuki depecikden birisi dervîşlerün havlısı ve odunlıgı olsun demiş. Baba hazretlerine kimün mürîdlerindensinüz deyu sormışlar, buyurmışlar ki, Baba İlyâs mürîdlerindenüz ve Seyyid Ebu'l-vefâ tarîkındayuz.

Yûnus Emre (Kaddesallâhû Teâlâ Sırrehû)

Meşhûr ve mârûf sözleri vardur. Cümlesi makbûl-i taâifdür ve serâser tevhîd-i etvâr tefrîd ü rumûz u işâretdür. Kendüsi Tapduk Emre'nün mürîdidür. Dirler ki arkası ile nice yıllar şeyhine odun getürdi. Ve hergiz bir egri ağaç getürmedi. Tapduk eyitmiş: Yûnus hiç bu odunlann içinde bir egri ağaç görünmez. Eyitmiş, Sultânum bu kapuda egri sıgmaz. Kendüsi Kütahya suyınun üzerinde Sakarya suyına karuşdugı yerün kurbında yatur, meşhûrdur, ziyâret ederler.

KEMÂL PAŞA-ZÂDE

200'ün üzerinde eseri bulunmaktadır. İbn-i Kemâl olarak da bilinir. En önemli eserleri Dîvân'ı ve Tevârih-i Âl-i Osmân'ıdır. Tevârih-i Âl-i Osmân, II. Bâyezîd'in isteği üzerine yazılmıştır. Osmanlı'nın kuruluşundan 1527 yılı sonuna kadar olan bu eser on cilttir. Ayrıca Yûsuf u Zeliha mesnevisi bulunmaktadır. "Dakâyıkü'l-hakâyık" eserinde Farsça 423 kelimenin arasındaki anlam farkları incelenir. Gülistân'a nazire olarak Farsça "Nigâristân" yazmıştır.

FİGÂNÎ

Trabzonlu olan şairin asıl adı Ramazan'dır. Kendisine ait olmayan bir beyit sebebiyle Sadrazam İbrahim Paşa tarafından idam ettirilmiştir. Dîvânçe'si bulunmaktadır.

GAZEL-İ FİGÂNÎ

Cihâna 'aşk ile geldüm ne mâlum ne menâlüm var
Kanâ'at gencine kâni' olalı hoşça hâlüm var

Gerekmez zerrece zâhid cihânun mihr ile mâhı
Benüm bir yüzi gün alnı kamer kaşı hilâlüm var

Dehânun sırrına yokdur sözüm kim zerrece cânâ
Miyânun vasfın etmekde velî ince hayâlüm var

Efendim sana lâyık cândan özge nesne yok ammâ
Eşigün itlerine kâse-i serden sifâlüm var

Kabâ-yı atlas-ı çarha degişmem Tanrı hakkiçün
Bu gün egnümde rindâne Figânî köhne şâlum var

Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

MUHİBBÎ

Kanunî Sultan Süleyman. 4000'in üzerinde gazel yazmıştır. Divan edebiyatının en çok gazel yazan şairlerindendir. **Türkçe ve Farsça Dîvân'ı** vardır.

CELÎLÎ

Türk edebiyatında hamse sahibi olan dördüncü şairdir. (Nevâyî – Hamdî – Behiştî'den sonra). **Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Hecr-nâme, Mehek-nâme, Yûsuf u Züleyhâ** mesnevîleri ve dîvânı vardır.

HUBBÎ HATUN

Âşık Çelebi'ye göre Zeynep Hatun ve Mihrî Hatun'dan daha üstün bir şairdir. II. Selim'in hocası olan Şems Efendi'nin eşidir. **Hurşîd ü Cemşîd** mesnevisi ve gaza, gazilik hakkında "**İmâdü'l-cihâd**" adlı eseri bulunmaktadır

Dr. Yusuf Can Tiraş

AGEHÎ

Piyâle Paşa'ya sunmuş olduğu **denizcilik kavramlarıyla dolu olan 31 beyitlik bir kaside** sunmuştur. Ayrıca Sigetvar Kalesi'nin fethini anlattığı **Fetih-nâme-i Kal'ai Sigetvar** eseri ile İmâm Gazzâlî'nin menkıbelerini anlattığı "**Menâkıb-ı İmâm Gazzâlî**" adlı mensur bir eseri vardır.

FEVRÎ

Dinî ilimlerde ve Arap edebiyatında usta bir şairdir. Kanunî tarafından beğenilen bir şairdir. **Kanunî Sultan Süleyman'ın dîvânını düzenlemiştir.**

MU'İDÎ

"Tâli'üm nahs oldugı çerh-i sitemgerden midür
Başuma bunca belâ doldugı dil-berden midür" beytiyle başlayan gazeli bestelenmiştir. Hamsesi vardır. **Şem' ü Pervâne, Gül ü Necrûz, Hüsrev ü Şîrîn, Vâmık u Azrâ, Işk-efzâ ve Leylâ vü Mecnûn** mesnevileri vardır. Ayrıca edebi sanatlara dair "**Miftâhü't-teşbîh**" adlı eseri bulunmaktadır.

BASÎRÎ

Latifeleri ve tarihleri ile tanınmıştır. Anadolu'ya Nevâyî'nin şiirlerini getirmiştir. Türkçe şiirleri Farsça Dîvanı'nda yer alır. Ayrıca "Letâif"i bulunmaktadır.

CİNÂNÎ

Türkçe Dîvânı bulunmaktadır. **Riyâzü'l-cinân** ve **Cilâ'ü'-kulûb** mesnevileri ve "**Bedâyi'u'l-âsâr**" isminde mensur bir hikaye mecmuası vardır.

TAŞLICALI YAHYÂ

Dönemin en önemli mesnevî şairidir. Hamsesi bulunmaktadır. Fuzûlî ile Bağdat'ta görüşmüştür.

Hamsesi "Gencîne-i Râz", "Kitâb-ı Usûl", "Gülşen-i Envâr", "Yûsuf u Züleyhâ" ve "Şâh u Gedâ" mesnevilerinden oluşmaktadır.

Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi sebebiyle bu işin Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa tarafından tertiplendiğini anlatan Şehzade Mustafa Mersiyesi ünlüdür.

GENCÎNE-İ RÂZ'dan
Hikâyet-i Kadı

Var idi Konya'da bir kâdî-i şûm
İrtişâ v tama' ile mezmûm

Ana kim ki vireyidi rüşvet
Muktezâsınca verirdi hüccet

Hâce-i devr-i zamân Nasreddîn
Eyledi kâdîya bir hîle hemîn

Dr. Yusuf Can Tras

Koydı bir destiye vâfir toprak
Kâdîyı aldatdı ol salik-i Hak

Bir kaşık bal koyup agzına hemân
Topragı eyledi destide nihân

Hâceti olmış idi bir hüccet
Kâdîya destiyi verdi rüşvet

Hürmet etdi ana kâdî turdı
Rüşveti gördi safâlar sürdi (...)

KARA FAZLÎ

Dönemin önemli bir mesnevîcisidir. "Gül ü Bülbül", "Hümâ vü Hümâyun","Lüccetü'l-Esrâr" önemli mesnevîleridir. Gül ü Bülbül mesnevîsi en tanınmışıdır. Bu eserde gül ile bülbül arasındaki aşk macerasını sembolik bir dille anlatır.

GÜL Ü BÜLBÜL MESNEVİSİ'NDEN

Niçe müddet bu resm ile bülbül
Ağlayup gitdi derd ile gulgul

Yüzine gelmedi gül-i zîbâ
İrmedi zerre denlü bûy-ı vefâ

Yüzine bakmak olmadı asla
Nâmunı anmak olmadı asla

Sabr idegördi bülbül-i şeydâ
Kimseye sırnn itmedi ifşâ

Sabr ile gördi hiç bitmedi iş
Tîğ-i sabr eyledi derûnunı rîş

Kendü kendüye didi ol şeydâ
N'ola bir nâme eylesem inşâ

Kimseden kimseye çü yok çâre
Hâlümi ben yanayım ol yâre

Cümle derd ü belâyı şerh ideyin
Câna olan cefâyı şerh ideyin

*** Büyük Türk Klasikleri, c.3**

Can Tıraş

HAKANÎ MEHMED EFENDİ

"Hilye" eseri meşhurdur. Ayrıca, Kırk Hadis Çevirisi ve Dîvân'ı bulunmaktadır.

16.YÜZYILIN ÖNEMLİ MESNEVÎLERİ

ŞAİR	ESER	AÇIKLAMA	TEMA
İbn İsâ-yı Saruhanî	Şerhü'l-esmâ'ü'l-hüsnâ	Allah'ın 99 güzel ismi açıklanmıştır.	Dînî (D)-Tasavvufî (T)
Lâmi'î Çelebi	Şerh-i Sâfî		DT
Merdümî	Tuhfetü'l-İslâm	Manzum kırk ayet ve kırk hadis tercümesi	DT
Hakanî	Tercüme-i Hadîs-i Erba'în	Eserdeki her hadis on beyitle tercüme edilmiş ve her hadise uygun hikaye verilmiştir.	DT
Kastamonulu Latîfî	Subhatü'l-uşşâk	Toplum düzenine yönelik yüz hadisin tercümesidir	DT
Za'îfî	Gazâvatü'n-Nebî	Hz. Muhammed'in savaşlarını anlatır	DT
Hakânî	Hilye-i Sa'âdet	Hz. Muhammed'in vücut yapısı ve güzel sıfatları anlatılır. Şair, eserde yararlandığı kaynakları belirtir.	DT
Lami'î Çelebi	Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl	Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesini anlatan "maktel" türünde bir eserdir.	DT
Şemseddîn-i Sivâsî	Süleymâniyye	Hz. Süleyman'ın hayatı anlatılır	DT
Taşlıcalı Yahya	Gülşen-i Envâr	Nizâmî'nin "Mahzenü'l-Esrâr" mesnevîsine benzer. İslamî ve mahallî konular, dönemin toplum hayatı anlatılır	DT
Azerî	Nakş-ı Hayâl	Adalet ve uzlet gibi konular işlenir.	DT
Cinânî	Riyâzü'l-cinân	Siyasî ve genel ahlaka yönelik bir eserdir.	DT
Bursalı Rahmî	Gül-i Sad-berg	Nizâmî'nin "Mahzenü'l-Esrâr" eserine bir naziredir. Hikaye-i Latîfe bölümünde Hz. Muhammed ile yaşlı bir kadın arasındaki konuşma anlatılır.	DT
Za'îfî	Kitâb-ı Nigâristân ve Hadîka-i Sebzistân	Sa'dî'nin Gülistan eserinin manzum tercümesidir.	DT
Za'îfî	Kitâb-ı Bostân- Nesâyih	Hem Sa'dî'nin Bostân hem de Ferîdüddîn Attâr'ın "Pend-nâme" eserinin tercümesidir.	DT
Za'îfî	Bâg-ı Behişt	Sa'dî'nin "Bostân" adlı eserinin manzum tercümesi	DT

Dr. Yusuf Can Tiraş

Za'îfî	Gülşen-i Sî-murg	Attâr'ın "Mantıku'-tayr" eserinin 16. Yüzyıl sonuna kadar tam ve manzum tek tercümesidir	DT
Derviş Şemseddîn (Şemsî)	Deh-murg	Attâr'ın "Mantıku't-tayr" eserine benzer bir mesnevidir. Güzel bir bahçede bulunan on kuşun konuşması yer alır.	DT
Şemseddîn-i Sivâsî	Gülşen-âbâd	Çiçeklerin karşılıklı konuşması vardır. Gül çiçeklerin şeyhidir.	DT
Şemseddîn-i Sivâsî	İbret-nümâ	Attâr'a ait olan "İlâhî-nâme"nin kısa bir tercümesidir.	D.T
İbrahîm-i Gülşenî	Masdar-ı Ma'nevî	Mesnevî'ye Farsça naziredir.	
İbrahîm-i Gülşenî	Râz-nâme; Pend-nâme; Sîmurg-nâme; Kıdem-nâme		DT
Güvâhî	Pend-nâme	Atasözlerinin yer aldığı bir mesnevidir.	DT
Taşlıcalı Yahyâ	Gencîne-i Râz	Aşk, namaz, zikir, şeytan, tevazu vb. Konular hakkında hikayeler yer almaktadır.	DT
Şâhidî	Gülşen-i Esrâr	Hem şair hem de Mevlevîlik ile ilgili bilgiler yer alır.	
Gelibolulu Âlî	Riyazu's-sâlikîn	Ravza adı verilen üç blümden, bu bölümler ise on devhadan oluşur.	DT
Ahî	Hüsrev ü Şîrîn	*Yarım kalmış bir eserdir. *Tezkirecilere göre eser beğenilmiştir. *Şair, bu eserde kullandığı bazı beyitleri "Hüsn ü Dil" eserinde kullanır. *Dicle ve Fırar, Rumeli şarabı gibi yerli unsurlar vardır.	Aşk
Celîlî	Hüsrev ü Şîrîn	*Nizâmî'nin eserinin kısa bir tercümesi gibidir	Aşk
Lâmi'î Çelebi	Ferhâd ü Şîrîn		
Celîlî	Leylâ vü Mecnûn		
Sevdâî	Leylâ vü Mecnûn	*Fuzûlî'nin mesnevîsiyle benzer yerler bulunmaktadır.	
Sâlih	Leylâ vü Mecnûn		
Halîfe	Leylâ vü Mecnûn		
Taşlıcalı Yahya	Yûsuf u Züleyhâ	Bu dönemin en ünlü Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsidir	
Kemâlpaşa-zâde	Yûsuf u Züleyhâ		
Gelibolulu Âlî	Mihr ü Mâh	*Eser, İranlı şair Zeyrekî	

Dr. Yusuf Can Tiraş

		tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir.	
Gelibolulu Âlî	Mihr ü Vefâ		
Münîrî İbrahim Çelebi	Mihr ü Müşterî		
Abdî	Cemşîd ü Hurşîd Gül ü Nevrûz Heft-Peyker		
Abdî	Niyâz-nâme-i Sa'd u Hümâ	Isfahanlı Sa'd ile Şiraz güzellerinden Hümâ arasıdaki beşerî aşk anlatılır.	
Taşlıcalı Yahyâ	Şâh u Gedâ	Konusu İstanbul'da geçen bir mesnevîdir. Mahallî özellikler taşır. Atmeydanı ve Ayasofya tasvirleri önemlidir.	
Hilâlî	Şâh u Dervîş	Taşlıcalı Yahyâ'nın "Şâh u Gedâ" mesnevisinin Farsça naziresidir.	
Zâtî	Şem' ü Pervâne	Rum ülkesinin padişahı Jâle'nin oğlu Pervâne ile Çin hükümdarı Fağfur'un kızı Şem arasındaki ilişki anlatılır. Eser mutlu sonla biter**	
Lâmi'î Çelebi	Şem' u Pervâne	Tasavvufî ve alegorik bir eserdir. Bir sûfînin tasavvuf yolunda karşılaşabileceği güçlükler anlatılır.	
Vücûdî	Hayâl ü Yâr	Tek bir olay örgüsü vardır ve Hayâl'in etrafında gerçekleşir.	
Lâmi'î Çelebi	Vâmık u Azrâ	Çin fağfurunun oğlu Vâmık ile Gazne sultanının kızı Azrâ arasındaki aşkı anlatır.	
Mostarlı Ziyâî Bedîî	Varka vü Gülşâh		
Bihiştî	Cemşâh u Âlemşâh		
Lâmi'î Çelebi	Salâmân u Absâl Veyse vü Râmîn		
Fazlî	Gül ü Bülbül		
Lokmanî Dede	Menâkıb-ı Mevlânâ		Menkıbe
Şemseddîn-i Sivâsî	Menâkıb-ı İmâm-ı Azam		
Mostarlı Ziyâî	Şeyh-i San'ân Mesnevîsi		
Gubârî	Şâh-nâme	Farsça Osmanlı tarihi Eser "Süleymân-nâme" olarak da bilinir	Tarihî
Şükrî-i Bitlisî	Fütûhatü's-Selîmiyye / Fütühât-ı Selîm Han	Yavuz Sultan Selim'in hayatı ayrıntılı bir şekilde anlatılır.	
Bahârî	Üngürüs Fetih-nâmesi	Macaristan seferi anlatılır.	
Yemînî	Fazîlet-nâme	Kutsal mekanların ve yerlerin faziletlerini	

Dr. Yusuf Can Tiraş

		anlatır.	
Kastamonulu Latîfî	Nazmü'l-cevâhir	Hz. Ali'nin sözlerini içeren, Nesrü'l-leâlî adlı eserden tercümedir	
Zâtî	Edirne Şehrengîzi		Şehrengîz
Lâmi'î Çelebi	Şehrengîz-i Bursa		
Edirneli Hâdî	Saray Şehrengîzi	*Eserde edebiyatımızın ilk şehrengîzinin Mesîhî tarafından yazıldığı belirtilir ve Selâmî adlı bir şairin de Saray hakkında şehrengîz yazdığı söylenir.	
Azîzî	Nigâr-nâme	Eserde 23 kadın güzeli üçer beyitle anlatılır	Şehrengîz
İshak Çelebi	Bursa Şehrengizi		
İshak Çelebi	Üsküp Şehrengîzi		
Za'fî-i Gülşenî	Vardar Yenicesi Şehrengîzi		
Hayretî	Belgrad Şehrengîzi – Yenice Şehrengîzi		
Taşlıcalı Yahyâ	İstanbul Şehrengîzi		
Gelibolulu Âlî	Gelibolu Şehrengîzi		
Gelibolulu Âlî	Câmi'u'l-buhûr Der-mecâlis-i sûr	III. Murad'ın şehzadesi III. Mehmed için yapılan şenlikler anlatılır.	Sûr-nâme
Celîlî	Hecr-nâme	Şair, başından geçen gençken yaşadığı aşkı anlatır	Sergüzeşt-nâme
Rumelili Za'ifî	Kitâb-ı Sergüzeşt-i Za'îfî	Şair fiziken ve ruhen çektiği sıkıntıları anlatır.	
Nev'î	Hasb-i Hâl	Şairin tasavvufi yolda geçirmiş olduğu sıkıntılar anlatılır.	
Gelibolulu Âlî	Hulâsatü'l-ahvâl der Letâfet-i Mevâ'iz-i Sahîhu'l-hâl	Meslekler hakkında tanıtıcı bilgiler yer almaktadır.	
Ûdî	Mâcerâ-yı Aşk	Şairin başından geçen aşk anlatılır.	
Hayretî Taşlıcalı Yahyâ Revânî	Sâkî-nâme İşret-nâme		
Fedâyî	Fâl-nâme-i Kur'ân-ı Azîm		
Şâhidî İbrâhîm Dede	Tuhfe-i Şâhidî	Mesnevî'de geçen Farsça sözcüklerle oluşan bir manzum lugattir	Lugat
Bursalı Lâmi'î Çelebi	Lugat-i Manzûme	169 beyitten oluşur 500 Farsça kelimenin anlamı yer alır. Küçük yaştaki çocuklar içindir	
Osmân b. Hüseyn-i Bosnevî	Manzûme	Farsça-Türkçe sözlük	
-	Nazmü'l-esâmî	Farsça sözlük	
Şeyhülharem-zâde Abdulkerîm-zâde	Lugat-i Abdulkerîm	Arapça-Farsça-Türkçe manzum sözlüktür.	

Dr. Yusuf Can Tiraş

		Çocuklar için yazılmıştır	
Sun'î-i Malatyavî	Fethu'l-fettâh	Farsça-Türkçe sözlüktür.	

16.YÜZYIL MENSUR ESERLERİ

YAZAR	ESER	AÇIKLAMALAR	TÜR
Rûhî Çelebi	Tevârîh-i Âl-i Osmân	Kuruluştan 1511'e kadar olan olayları içermektedir.	Süslü nesir: Giriş kısmında Farsça-Arapça ağırlıklı bir dil kullanılmış, olaylar anlatılırken sade bir üslûp kullanılmıştır.
Kemâl Paşa-zâde	Tevârîh-i 'Âl-i Osmân	Kuruluştan 1533'e kadar olan olaylar anlatılır. Eleştirel bir üslûp kullanılmıştır. Olaylar sebep-sonuç ilişkisi içersinde anlatılır.	Süslü nesir
Lütfî Paşa	Tevârîh-i Âl-i Osmân	1553 yılına kadar olan olaylar yer alır.	Süslü nesir
Lütfî Paşa	Âsaf-nâme	Devlet adamlarının özellikleri anlatılır.	
Koca Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi	Tabakatü'l-memâlik ve Derecâtü'l-mesâlik	Kanunî dönemi olaylarını içerir.	
Celâl-zâde	Selîm-nâme	Yavuz Sultan Selim dönemi olaylarını içerir.	
Nişancı Mehmed Paşa bin Ramazan Çelebi	Siyer-i Enbiyâ-i İzâm ve Ahvâl-i Hulefâ-i Kirâm ve Menâkıb-ı Selâtîn-i Âl-i Osmân	Kısa bir dünya tarihinin ardından Osman Gazi'den Kanunî'ye kadar tahta geçen padişahlar anlatılır.	
Hoca Sadeddin bin Mehemmed bin Hasan Can	Tâcü't-tevârîh / Hoca Tarihi	16.Yüzyılın en önemli tarih kitabıdır. II. Selim döneminin sonuna kadar olanlar yer alır.	
Selânikli Mustafa Efendi	Tevârîh-i Âl-i Osmân	Yazar, Sadrazam Ferhad Paşa'nın emriyle her günki olayları kaydettiği için bu eserde de 1563-1600 yıllarında	

Dr. Yusuf Can Tiraş

		gerçekleşen olaylar günü gününe anlatılır	
Gelibolu Âlî	Künhü'l-ahbâr	Dört rüknden oluşur. İlk üç rüknde dünya tarihi yer alır. Osmanlı'yı kuruluşundan 1589'a kadar anlatır.	Tarih – Biyografi
Taşköprî-zâde Ebulhayr İsâmeddîn Ahmed	Şakaiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye	Bu dönemin en önemli biyografi eseridir. Yazılışından sonra birçok kişi tarafından hem tercüme edilmiş hem de zeyl yazılmıştır. Eser, Osman Gazi'den 1558'e kadar yetişen bilgin ve sûfîlerin biyografisini içerir. On tabakaya ayrılmıştır. Âşık Çelebi hem Türkçe hem de Arapça olarak zeyl yazmış, "Tetimmetü'ş-şakâik'un-Nu'mâniyye" adıyla Sokullu Mehmed Paşa'ya ve II. Selim'e sunmuştur.	Biyografi – Arapça
Garîbî	Garîbî Tezkiresi	Osmanlı edebiyatında yazılan ilk tezkiredir.	
Sehî Bey	Heşt-Behişt	Anadolu'da yazılan ilk, Osmanlı şairleri için yazılan ikinci tezkiredir. Mollâ Câmî'nin "Bahâristân", Devletşâh'ın tezkiresi ve Nevâyî'nin "Mecâlisü'n-Nefâyis" eserlerinden etkilenilmiştir.	
Latîfî	Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsıratu'n-nuzemâ	Kronolojik değil alfabetik sıra takip	

Dr. Yusuf Can Tiraş

		edilmiştir.	
Ahdî	Gülşen-i Şu'arâ	Anadolu'da yazılan 3.tezkire.Sadece çağdaşı şairler yer alır. Doğu bölgesindeki şairleri içermesi bakımından önemlidir.	
Âşık Çelebi	Meşâi'rü'ş-Şu'arâ	Ebced sırasına göre dizilim vardır.	Süslü nesir
Hasan Çelebi	Kınalızâde Tezkiresi		Süslü nesir
Beyânî	Beyânî Tezkiresi	Hasan Çelebi tezkiresinin özetidir.	Sade nesir
Şâhidî Lâmi'î Çelebi Sûdî Şem'î Hevâyi-iBursevî Hüseyin el-Kefevî	Gülistân Şerhi		
-	Kitâb-ı Lugat-ı Gülistân	Müellifi belli olmayan bu eserde Gülistân'da yer alan Arapça ve Farsça sözcüklerin açıklaması yer alır.	
-	Müşkilât-ı Gülistân	Gülistân'daki sözcükleri açıklayan yaklaşık 1000 maddelik bir sözlüktür	
Kemâl Paşa-zâde	Nigâristân	Gülistân'a yazılmış Farsça nazire	
Sürûrî Şem'î Sûdî** Hevâyî-i Bursevî	Bostân şerhi	**En tanınmış şerhi Sûdî yazmıştır.	
-	Lugat-ı Bostân-ı Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî	Bostân eserinde geçen kelimelerinin anlamının verildiği sözlüktür.	
Sûdî	Mesnevî Şerhi		
Yûsuf-ı Sîneçâk	Cezîre-i Mesnevî	Mesnevî şerhidir.	
Sürûrî	Hâfız Divanı şerhi		
Niyâzî	El-Lugâtu'n-Nevâ'iyye ve'l-istişhâdâtü'l-Cagatâ'iyye	Çağatayca – Osmanlı Türkçesi sözlüğüdür.	

Dr. Yusuf Can Tiraş

Gelibolulu Mustafa Sürûrî	Bahrü'l-ma'ârif	Edebiyat bilgileri veren ilk eserdir.	
Muhyî	Bünyâd-ı Şi'r-i Ârif	Kafiye sanatı ile ilgili bir eserdir.	
Kemâl Paşa-zâde	Kâfiye Risalesi		
Kınalı-zâde Ali Çelebi	Ahlâk-ı Alâî	Ahlak kitabıdır. Uzun süre medreselerde okutulmuştur.	
Ebussuud Efendi	İrşâdü'l-aklı's-selîm ilâ Mezâye'l-Kur'âni'l-azîm	Tefsir kitabıdır.	
Rumelili Za'îfî	Gülşen-i Mülûk	Padişahlara devlet yönetimi hakkında bilgi veren bir eserdir.	
Deli Birâder Gazâlî	Dâfi'u'l-gumûm Râfi'u'l-hümûm	Müstehcen fıkra ve şiirlerin yer aldığı bir eserdir.	
Lâmi'î Çelebi	Münâzâr-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ	Alegorik bir eserdir. Kış ve bahar sultanlarının Uludağ'da mücadelesini anlatır.	
Muhyî	Bâleybelen	Yapma dil, kusursuz, ortak ve kaynak dil hakkında yazılan ilk eserdir. Ortak bir dil yaratma düşüncesiyle yazılmıştır. Bilim tarihinde ilk inşa edilen dildir. 10bin madde başı yer alır.	
Gelibolulu Mustafa Âlî	Menşeü'l-İnşâ	Beş bölüme ayrılan eser bölümlerle ilgili mektuplardan meydana gelmiştir.	
Gelibolulu Mustafa Âlî	Mirkatü'l-cihâd	Dânişmend-nâmenin düzenlenmiş hâlidir.	
Hüsam-ı Sahravî	Tuhfeten li-Hazreti'l-Aliyye	Nasreddîn Hoca'a ait fıkralar, Nûşirevân'ın kıssaları gibi hikayelerin yer aldığı eserdir.	

Dr. Yusuf Can Tiraş

DÎVÂN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ

TABÎB: Doktor. Divan şiirinde aşk ve gönül hastalığına çare olamamasıyla meşhurdur. Tabîbin sevgili olması gerekmektedir.

Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb
Kılma dermân kim helâkim zehr-i dermânındadır (Fuzûlî)

TÂC: Hükümdarlık sembollerinden olan taç, sultanların özel günlerde giydiği başlıktır. Bu başlık çeşitli mücevherlerle süslenir. Ayrıca, her tarikatın da kendine göre tacı vardır.

Tek yerde gökte ârif arama bir yer olsun
Olmazsa efser-i zer tâc-ı kalender olsun (Nâilî)

TEBER: Balta. Daha çok Kalenderî dervişler taşır

Düşmenin mergi için şîven eder hîş ü tebâr
Eline alsan eger rezm günü tîg ü teber (Osman Nevres)

TECELLÎ: Parlamak, ortaya çıkmak anlamına gelen tecellî, Allah'ın / sevgilinin görünmesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de Musâ'nın Allah'ı görmek istemesini anlattığı ayetlerde "tecellî" bulunmaktadır.

Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin
Çeşm-i âşıkdan dönüo sonra temâşâ eyledin (Lâ-edrî)

ÜRD-İ BEHİŞT: Farsçada nisan ayıdır.

İrdi yine ürd-i behişt oldı hevâ anber-sirişt
Âlem behişt-ender-behiş her gûşe bir bâg-ı İrem (Nef'î)

YÂR-I GÂR: Mağara dostu. Hz. Muhammed ile Hz. Ebubekir'in Mekke'den Medine'ye hicret ettiklerinde müşriklerden gizlenmek için sığındıkları mağarada Hz. Ebubekir'in Hz. Muhammed'e zarar gelmemesi için her şeyi göze alması sonucunda "yâr-ı gâr" tabiri meydana gelmiştir. Samimi dost anlamında kullanılır.

Senden ayruk gönlüme yokdur vefâlı yâr u dost
Ey cefâsız hüsni kâmil yâr-ı gârım kandesin.

Dr. Yusuf Can Tıraş

HAFTANIN SORULARI

1- Aşağıda yer alan padişahlardan hangisinin mahlası yanlış verilmiştir?

A) II. Bâyezîd – Adlî
B) Yavuz Sultan Selim – Selimî
C) Kanunî Sultan Süleymân – Muhibbî
D) Şah İsmail - Hatâî
E) Fatih Sultan Mehmed - Adlî

2- III. Murâd'ın şehzadesi Mehmed için yapmış olduğu sünnet düğünü şenlikleri hangi eserde anlatılmaktadır?

A) Surnâme-i Vehbî
B) Câmiu'l-buhûr der-Mecâlis-i Sûr
C) Surnâme-i Es'ad
D) Surnâme-i Lebîb
E) Gülşen-i Hurremî

3- Şair, ömrü boyunca dört dîvân yazmıştır. İlk dîvânına isim vermemiş, ikinci dîvânına "Vâridâtü'l-Enîka", üçüncü dîvânına "Lâyihâtü'l-Hakîkâ" isimlerini vermiştir. Şairin bir surnâmesi ve dünya tarihi olan "Künhü'l-ahbâr" eserleri de bulunmaktadır.

Yukarıdaki parçada sözü edilen şâir aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kastamonulu Latîfî
B) Alî Şîr Nevâyî
C) Gelibolulu Âlî
D) Lami'î Çelebi
E) Edirneli Nazmî

4- Denizcilik ve gemicilik terimlerini içeren bir kaside yazan şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bâkî
B) Nev'î
C) Emrî
D) Agehî
E) Figânî

5- 16. Yüzyılda, 7777 gazel ile en çok gazel yazan şair .....'dir. Cümlede boş bırakılan yere hangi şair getirilmelidir?

A) Muhibbî
B) Zâtî
C) Edirneli Nazmî
D) Emrî
E) Fevrî

Dr. Yusuf Can Turaş

6- 15.yüzyılda, Ömer b. Mezîd tarafından toplanmış ilk nazire mecmuası olan "Mecmuatü'n-Nezair"den sonra 16.yüzyılda da nazire mecmuaları yazılmaya devam edilmiştir. **Bu yüzyılın ilk mecmuası kim tarafından hazırlanmıştır?**

A) Eğridirli Hacı Kemâl
B) Edirneli Nazmî
C) Pervâne Bey
D) Budinli Hisâlî
E) Müellifi bilinmemektedir.

7- Aşağıdaki şair – eser eşleştirmelerinden hangisi yanlış verilmiştir?

A) Hatâî – Deh-nâme
B) İbrahim Gülşenî – Ma'nevî
C) Bâbür Şah – Vekâyi
D) Fuzûlî – Beng ü Bâde
E) Fazlî –Yûsuf u Züleyhâ

8- Bülbül ohıdı sıfât-ı hicrân
Deryâda dür oldı ebr-i nisân

Durna uçuban hevâya düşdi
Laçin aluban ovaya düşdi

Yaşın yire dökdi ebr-i nisân
Bülbüller ohıdı sad-hezârân

Yukarıdaki beyitler bir mesnevîden alınmıştır. Bu mesnevînin şair ve adı aşağıdaki seçeneklerden hangisinde verilmiştir?

A) Mu'îdî – Gül ü Nevrûz
B) Fazlî – Gül ü Bülbül
C) Bursalı Rahmi – Gül-i Sad-berg
D) Şemsî – Deh-murg
E) Hatâî – Deh-nâme

9- Fuzûlî'nin şiirlerinin özelliği ile ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Çağatayca kelimeler görülmektedir.
B) Şiirlerinde Azerî Türkçesinin etkileri görülmektedir.
C) Alî Şîr Nevâyî'den etkilenmiştir.
D) Beng ü Bâde isimli eserini Kanunî Sultân Süleyman'a sunmuştur.
E) Rind ü Zahid eseri Farsça mensur bir eserdir.

10- Âlemi pervâne-i şem'-i cemâlün kıldı aşk
Can-ı âlemsin fedâ her lahza min cândur sana

Yukarıdaki beyitten hareketle aşağıdaki yorumlardan hangisi yanlıştır?

A) Aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün" vezni ile yazılmıştır.
B) İlk mısrada üç yerde imâle yapılması gerekir.
C) Şem' ve pervânede istiare yapılmıştır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

D) Şem' âşığı, pervâne sevgiliyi temsil etmektedir.
E) Azerî Türkçesinin özellikleri görülmektedir.

11- Âşıka şevkunla cân virmek igen müşkil degül
Çün .....-i vaktsin cân virmek âsândur sana

Ey Fuzûlî hûb olanlardan tegâfüldür yaman
Ger ... hem gelse anlardan bir ihsândur sana

Yukarıdaki beyitlerde anlam ve vezin gereği boş bırakılan yerlere sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

A) Mûsâ – vefâ
B) Îsâ – cefâ
C) Yûsuf – ta'ne
D) Hızr – safâ
E) Lokmân – keder

12- Necâtî:
Beni ağlan beni kim üstüme gelmez ölicek
Bir avuç toprak atar bâd-ı sabâdan gayrı
Fuzûlî:
Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı

Yukarıda Necâtî ve Fuzûlî'den birer beyit verilmiştir. Buna göre, aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Fuzûlî, Necâtî'den etkilenmiştir.
B) Necâtî, Fuzûlî'ye nazîre yazmıştır.
C) Beyitlerin teması yalnızlıktır.
D) İki beyit de aynı aruz vezni ile yazılmıştır.
E) Sade bir dil kullanımı bulunmaktadır.

13- Ger müşg derse âşık ol bûy-ı zülfe sâkî
Tünd olma bir kadeh ver ter eylesün dimâgı

Yukarıdaki beytin diliçi çevirisi aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

A) Ey sâkî! Âşık eğer o saçların kokusuna misk derse buna kızma. Âşığa bir kadeh ver de aklı başına gelsin.
B) Ey sâkî! Âşık, senin saçlarına misk derse buna şaşırma. Şaşıran âşığa bir kadeh sun da akıllansın.
C) Ey sâkî! Âşık ol. Saçların kokusuna bu yüzden misk dersen aceleci olma. Bir kadeh iç ve aklın tazelensin.
D) Ey sâkî! Eğer âşık sevgilinin saçlarına misk derse, âşığa kızıp şarap sun ki aklı başına gelsin.
E) Ey sâkî! Sevgilinin saçları misk kokar. Akılsızlık yapmayasın. Sevgiliye bir kadeh sun da aklını toplasın.

Dr. Yusuf Can Tıraş

14- Aşağıdaki eserlerden hangisi türü yönüyle diğerlerinden farklıdır?

A) Beng ü Bâde
B) Sâkî-nâme
C) Sohbetü'l-esmâr
D) Hadîkatü's-süedâ
E) Leylâ vü Mecnûn

15- Bu devr içinde benüm pâdişeh-i mülk-i sühen
Bana sunuldı kasîde bana verildi gazel
Yukarıda verilen beyit, aşağıdaki şairlerden hangisine aittir?

A) Muhibbî
B) Bâkî
C) Fuzûlî
D) Nev'î
E) Zâtî

16- Dönemin en önemli şairlerinden biridir. Gençlik yıllarını Balıkesir'de çizmecilik yaparak geçirmiştir. Şair, II.Bâyezîd döneminde İstanbul'a geçmiştir. Buradaki ayakkabıcı dükkanı genç şairlerin sürekli uğradığı bir mekân hâline gelmiştir. Şair, ayakkabıcılık yanında remilcilik ve para karşılığı şiir yazmak ile uğraşmıştır. Dîvânı'ndan başka Şem'ü Pervâne, Edirne Şehrengîzi ve Letâif'i bulunmaktadır.
Bu parçada hayatı hakkında bilgi verilen şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Nev'î
B) Bâkî
C) Lami'î Çelebi
D) Zâtî
E) Hayâlî Bey

17- Lakabı "Bekâr Memi"dir. Gençliğinde Kalenderî dervişlerle birlikte olmuş, daha sonra bu gruptan ayrılmıştır. Şairin dîvânı, o yaşarken tertip edilmemiştir. Bazı şiirlerini bir araya getirerek "Gül-i Sad-berg" adıyla padişaha sunmuştur. Döneminin tezkirecileri tarafından "sultânü'ş-şu'arâ" olarak anılmaktadır.
Bu parçada hayatı hakkında bilgi verilen şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Hayretî
B) Hayâlî
C) Figânî
D) Gelibolulu Âlî
E) Figânî

18- "Câmî-i Rûm" olarak anılan şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kemâl Paşa-zâde
B) Âgehî
C) Lâmi'î Çelebi
D) Fevrî
E) Celîlî

Dr. Yusuf Can Turaş

19- Yoluna cânum revân itsem gerek cânâ didüm
Yüzüme bin hışm ile bakdı didi cânun mı var

Zâtî'nin bir gazelinden alınan bu beyit ile ilgili verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Aruzun "fâilâtün fâilâtün failâtün fâilün" vezni ile yazılmıştır.
B) Sevgili âşığı küçümsemektedir.
C) Cânâ sözcüğünde nida sanatı vardır.
D) Müraca'a beyit örneğidir.
E) İkinci mısrada üç yerde imâle yapılmalıdır.

20- Diyâr-ı sûzın oldum şem' gibi ben de serdârı
Nice Ferhâd ile Mecnûn gibi yanar çerâgum var

Yukarıda verilen beyitte altı çizili olan kelimelerde görülen belirgin sanat aşağıdakilerden hangisinde bulunmamaktadır?

A) Bende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-ı sâdık menem Mecnûn'un ancak adı var
B) Belâ-yı 'ışkuna sanma belîmiz şimdi olmışdur
Dahı rûz-ı ezeldendür bize işbu belâdan haz
C) Bugün Ferhâd'dan dîvânedür kühsâr-ı 'ışkunda
Gör e ey hüsrevüm Zâtî ne şîrîn yâdigâr oldı
D) Teşne-i câm-ı visâlün âb-ı hayvân istemez
Mâ'il-i mûr-ı hatun mülk-i Süleymân istemez
E) Serv-kadler yolına engel pelîd oldı rakîb
Bir kuloglı yok şunu yonmaga nacagın çeker

21- Divan şiirinde muammaları ile tanınan şair, şiirlerinde orijinal hayaller kurmaya, kelime oyunlarına ve hüner göstermeye yer verir. Tarih düşürme sanatında da yeteneği olan şair, kimseye övgü şiirleri yazmamıştır.

Parçada hakkında bilgi verilen şair, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Emrî
B) Nev'î
C) Cinânî
D) Taşlıcalı Yahyâ
E) Za'îfî

Dr. Yusuf Can Tıraş

17. YÜZYIL ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ

17.Yüzyıl bir önceki yüzyıla göre gerileme dönemidir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin etkililiği azalmaya başlamıştır. Bu döneme "istikrarsızlık dönemi" denilebilir. Avrupalı devletlerin birbirleriyle uyumu ve aynı düşüncede hareket etmeleri Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya ilerlemesini durdurmuştur. Diğer taraftan, Hindistan'daki Türk devletleri de güçlü durumlarını koruyamamışlardır.

Ekonomik yönden de sıkıntılı bir sürece giren Osmanlı Devleti'nde bu dönemde sekiz padişah tahta geçmiş, 62 sadrazam görev almıştır. Anadolu'da çıkan Celalî isyanları, II. Osman'ın öldürülmesi, devlet adamlarının yeniçerilerce öldürülmesi gibi durumlar ortaya çıkmıştır. IV. Murad ile birlikte devlet otoritesi belirli bir süre sağlansa da Osmanlı, eski gücüne ulaşmaktan uzak bir görünüm arz etmektedir.

Bu dönemde yaşanan olumsuzluklara karşın divan edebiyatı gelişimini sürdürmüştür. Divan edebiyatı 17.yüzyılda "Sebk-i Hindî", "Hikemî" ve "Mahallîleşme" akımları ile yeni görünümlere sahip olmanın yanı sıra geleneği devam ettiren şairlerce en yetkin örneklerini vermiştir. Bu dönemde şeyhülislam şairler de görülmeye başlanmıştır. Türk edebiyatında "şarkı" nazım biçimi bu dönemde görülür. İran şairleriyle rekabet edecek şairler görülmesinin yanında mahallileşme akımlarının etkisiyle bol hicivli bir edebiyat görülür. Şairler yeni bir arayışın içerisindedir. Hem gelenekten kopmamak hem de yeni olanı sunmak isterler. Bu durum "Sebk-i Hindî"yi meydana getirmiştir. Nef'î, kasidede yeni bir yol açmıştır. Nesir dili Veysî ve Nergisî'de görüleceği üzere daha sanatlı bir dil hâline gelmiştir. Ayrıca bu dönemde Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Nâima önemli eserler meydana getirmişlerdir.

Bu dönemin şairlerine geçmeden önce iki akımı tanımakta fayda vardır. Bunlardan biri "**Sebk-i Hindî**"dir. Sebk-i Hindî, İran'da Safevîler'in siyasî baskısından Hindistan'a kaçan İranlı şairler tarafından meydana getirilmiştir. Bu akımın en önemli temsilcileri: Örfî-i Şîrâzî, Tâlib-i Amûlî, Kelîm-i Kâşânî, Sâ'ib-i Tebrîzî ve Şevket-i Buharî'dir. Bizdeki temsilcileri ise:

- Na'ilî
- Neşâtî
- İsmetî
- Şehrî
- Fehîm
- Şeyh Gâlib

Ayrıca Nef'î ve Nedîm'de de etkileri görülmekle beraber, tam olarak Sebk-i Hindî şairi olamayacakları hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır.

Bu akımın özellikleri ise şunlardır:

- Anlam inceliği bulunmaktadır. Az sözle çok şey anlatmak esastır.

Dr. Yusuf Can Taş

- Çok ince hayâller bulunur.
- Mübalağa önemlidir.
- Izdırap şiirin en önemli unsurudur.
- Tasavvuftan yararlanma yoluna gidilmiştir.
- Tezatlar görülür.
- Yeni mazmun arayışı içerisine girilir.
- Daha önce duyulmamış sözcüklerin kullanılması, üç ve daha fazla kelimeden oluşan tamlamaların kullanılmaya başladığı görülür.

Dönemin bir diğer önemli akımı ise "hikemî üslûp"tur. Bu akımda, öğüt verme, ders çıkarma, düşüncenin önemi gibi unsurlar yer alır. Aslında İslamî edebiyatla birlikte görülen bu tür özellikler, bu yüzyılda şiirin hâkim teması olarak görülür. Bu akımda en fazla eser veren Nâbî olduğundan, "Nâbî ekolü" olarak da adlandırılan bu akımda şu şairler yer almaktadır:

- Sâbit
- Râmî Mehmed Paşa
- Sâmî
- Seyyid Vehbî
- Koca Râgıp Paşa
- Diyarbakırlı Hâmî
- Antakyali Münîf
- Râşit

Bu akımda deyim ve atasözü kullanımı ön plandadır.

NEF'Î

Erzurum'un Pasinler ilçesinde dünyaya gelen Nef'î, dîvân şiirinin bu yüzyılda ve diğer yüzyıllarda etkisini göstermiş bir şairdir. İlk mahlası olan "Darrî" (zararlı)yi Gelibolulu Mustafa Âlî tarafından değiştirilmiş ve kendisine "Nef'î"(yararlı) mahlası verilmiştir.

Nef'î övgü ve yergi şairidir. Özellikle kasidede "fahriye" bölümünü genişletmesi ile bilinir. Sebk-i Hindî'nin özelliklerinin görüldüğü ilk şairdir. Nef'î, İran şairlerinden kendisini üstün tutar. Ömer Hayyam, Örfî, Feyzî gibi şairlerden etkilenmekle beraber, bu şairleri geçtiğini ifade eder. Ses unsuruna önem verir. Asıl yeteneğini kasidede gösteren Nef'î, bunu "Nef'î vâdî-i kasâidde sühan-perdâzdur / Olamaz amma gazelde Bâkî vü Yahyâ gibi" diyerek dile getirir. Asıl şöhretini IV. Murad zamanında kazanan Nef'î, yine aynı padişahın emriyle öldürülmüştür.

Nef'î'nin Türkçe ve Farsça iki divanı ve hicivlerini topladığı "Sihâm-ı Kazâ" adlı eseri vardır. "Tûtî-i mu'cize-gûyem ne desem lâf degil" mısrasıyla başlayan gazeli bestelenmiştir. "Tuhfetü'l-Uşşâk" adlı bir kasidesi Farsça Dîvânı içindedir. Bu kaside, Fuzûlî'nin "Enisü'l-Kalb"

Dr. Yusuf Can Tiras

eserine naziredir.” IV. Murad’ın atları için yazmış olduğu rahşiye önemlidir. “Temmûziyye” kasidesine de Fehîm tarafından nazire yazılmıştır.

GAZEL-İ NEF’Î

Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül
Ehl-i aşkın hâsılı sâhibmezâkıdır gönül

Bir nefes dîdâr için bin cân fedâ etsem nola
Nice demlerdir esîr-i iştiyâkıdır gönül

Dildedir mihrin ko hâk olsun yolunda cân u ten
Ben ölürsem âlem-i manâda bâkîdir gönül

Zerredir ammâ ki tâb-ı âfitâb-ı aşk ile
Rûzigârın şemse-i tâk u revâkıdır gönül

Etse Nefî nola ger gönlüyle dâim bezm-i hâs
Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül

2

Âşıka tan etmek olmaz mübtelâdır neylesin
Âdeme mihr ü muhabbet bir belâdır neylesin

Gönlü dilberden kesilmezse acep mi âşıkın
Gamzesiyle tâ ezelden âşinâdır neylesin

Nola tayin etse zabt-ı mülk-i hüsnü gamzeye
Zülfü bir âşüfte-i serderhevâdır neylesin

Zülfüne kalsa perîşân eylemezdi dilleri
Anı da tahrîk eden bâd-ı sabâdır neylesin

Nola olsa muztarib hâl-i dil-i uşşâkdan
Sînesi âyîne-i âlemnümâdır neylesin

Olmasa Nefî nola dilbeste zülf-i dilbere
Tab-ı şûhu dâma düşmez bir hümâdır neylesin

Dr. Yusuf Can Tıraş

UYARI: Sınavdan önce Nef’î’nin kasidelerinin fahriye bölümlerini incelemenin yararlı olacaktır. Nef’î divanı’nı Kültür Bakanlığı’nın e-kitap adresinden indirebilirsiniz: https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0

ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ

Bâkî tarzını devam ettiren Yahyâ, bu dönemin önde gelen şairlerindendir. IV. Murad dışında kimseye kaside sunmamış, kendisine kaside sunulmuştur. Gazel şairidir. En önemli eseri Dîvânı'dır. Ayrıca, küçük bir "Sâkî-nâme"si, Muhsin Kayserî'nin "Ferâiz" eserine yaptığı şerh ve İbn Kemâl'in "Nigâristân" eserini tercümesi bulunmaktadır. Bâkî ile Nedîm arasında bir köprü kurmuştur. Fetvaları ve Kasîde-i Bürde'ye yazdığı Arapça tahmisi de bulunmaktadır. İstanbul Türkçesini çok güzel bir şekilde kullanır. Şeyhüslilam olmasına karşın şiirlerinde din önemli bir unsur değildir.

Ş. Yahyâ'nın Nef'î ile atışmaları olmuştur. Nef'î'yi beğenen şair, onu bir kıt'a ile hem övmek hem de hicvetmek ister:

Şimdi hayli sühanverân içre
Nef'î mânendi var mı bir şâir
Sözleri seba'-i muâllakadur
İmrü'l-Kays kendidür kâfir

Bunu işiten Nef'î de aşağıdaki kıt'ayla cevap verir:
Bize kâfir demiş müftî efendi
Tutalum ben ana diyem müselmân
Varıldıkta yarın rûz-ı cezâya
İkimiz de çıkaruz anda yalan

ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ'DAN GAZELLER

Sun sâgarı sâkî bana mestâne desünler
Uslanmadı gitdi gör dîvâne desünler

Peymânesini her kişi doldurmada bunda
Şimden girü bu mescide meyhâne desünler

Dil hânesini yık koma taş üstüne bir taş
Sen yap anı eller ana vîrâne desünler

Gönlünde senün gayr u sivâ sûreti neyler
Lâyık mı bu kim Ka'beye büthâne desünler

Yahyâ'nın olup sözleri hep sırr-ı mahabbet
Yârân işidüp söyleme yâbâne desünler

***

Aşka kâbil dil mi yok şehr içre yâ dilber mi yok
Mest yok meclisde bilmem mey mi yok sâgar mı yok

Gonca diller açılup hâtır niçün şâd olmaya
Bâgda güller mi yok gülşende bülbüller mi yok

Dr. Yusuf Can Tıraş

Görmezüz bir dil ki tûtî gibi güftâr eyleye
Söyledür mi yok cihânda bilmezem söyler mi yok

Sengden dil kem mi yâ seng-i siyâhı la'l eder
Âfitâb-ı feyz-bahşâ-yı bülend-ahter mi yok

Niçin ebkâr-ı ma'âni beslemez erbâb-ı nazm
Yohsa Yahyâ gibi üstâd-ı sühan-perver mi yok

***

Mescidde riyâ-pîşeler itsün ko riyâyı
Meyhâneye gel kim ne riyâ var ne mürâ'î

ŞEYHÜLİSLÂM BAHÂYÎ

Şiirde Ş. Yahyâ etkisindedir. Mahlasını Ş. Yahyâ vermiştir. Keyif verici maddelere düşkünlüğü sebebiyle Kıbrıs'a sürülen şair, boğmaca hastalığı sebebiyle vefat etmiştir. Dîvânçesi bulunmaktadır. Sâkî-nâme ve Kıbrıs'taki sürgünden dolayı IV. Murâd'dan af dilemek için yazdığı Niyâz-nâme adında iki küçük mesnevisi dîvânında yer almaktadır. Dînî içerikli şiirleri bulunmamaktadır.

GAZEL-İ BAHÂYÎ

Dağıtdın hâb-ı nâz-ı yârı ey feryâd neylersin
Edüp fitneyle dünyâyı harâb-âbâd neylersin

Dil-i mecrûhuma rahmeyle kalsın dâm-ı zülfünde
Şikeste-bâl olan murgı edüp âzâd neylersün

Edersin gerçi her derde tabîbim bir devâ ammâ
Cünûn-ı ehl-i aşk olunca mâder-zâd neylersin

Varup gîsû vü zülf-i yârı biri birine katdın
Yine bir fitne tahrîk eyledin ey bâd neylersin

Şehîd-i tîg-ı aşk-ı yârdur ser-cümle-i âlem
Urup şemşîre dest ey gamze-i cellâd neylersin

Güzel tasvîr edersin hâl ü hatt-ı dilberi ammâ
Füsûn u fitneye geldikde ey Behzâd neylersin

Bahâyîveş degilsin kâbil-i feyz-i safâ sen de
Tekellüf ber-taraf ey hâtır-ı nâ-şâd neylersin

Dr. Yusuf Can Tıraş

SEBK-İ HİNDÎ ŞAİRLERİ

NÂ'İLÎ-İ KADÎM

Bu dönemin yenilik arayışıyla dikkat çeken şairlerindendir. Kasidelerinde, Nef'î gibi fahriyeyle başlar. Gazelleri onun şairlik yeteneğini gösterir. Şiirlerinde sebk-i hindînin etkisiyle derin anlamlar, yeni mazmunlar, ıstırap ve tasavvufun sükûneti yer alır. Bir "ıstırap" şairidir. **İlk şarkı şairidir**. Tek eseri dîvânıdır.

GAZEL-İ NÂ'İLÎ

Mâruz ki âsâ-yı kef-i Mûsâda nihânız
Mâr anlama mûruz ki teh-i pâda nihânız
(Biz yılanız ama Mûsâ'nın avucundaki asada gizli yılanız. Bizi yılan sanma, ayak altında ezilen bir karıncayız).

Görmez bizi âyînede aks-dih olsak
Pîş-i nazar-ı akl-ı hod-ârâda nihânız
(Biz, aynada kendini süsleyen aklın bakışı önünde gizliyiz. Aynada yansısak bile kimse bizi görmez)

Güncâyişimiz dîde-i Mecnûnadır ancak
Nîreng-i cemâliz ruh-ı Leylâda nihânız
(Görünüşümüz sadece Mecnun'un gözünedir. Güzel yüzün büyüsüyüz. Leyla'nın yanağında gizliyiz)

Elmâs ise de kâr-ger olmaz bize merhem
Ol dâg-ı cünûnuz ki süveydâda nihânız
(Elmas olsa da merhem bize etkili olmaz. O delilik yarasıyız ki gönlün noktasında gizliyiz)

Mûsâ göremez Tûr u şecerde bizi bi'l-lah
Biz şu'le-i sîmây-ı tecellâda nihânız
(Allah'a yemin olsun, Hz. Mûsâ bizi Tur Dağı'nda ve ağaçta göremez. Biz tecellî yüzünün ışığında gizliyiz)

Derdiz ki devâ şifte-i sıhhatimizdir
Aşkız ki nihân-hâne-i sevdâda nihânız
(Öyle bir derdiz ki sağlığımızın deliliği bize dermandır. Aşkız ki sevdânın gizli evinde saklıyız)

Destünde dagal-mühreyiz ey çarh-ı müşa'bid
Her lahzada bin çeşm-i temâşâda nihânız
(Ey hokkabaz felek! Senin ellerinde bir oyun topu hâline geldik. Her an bizi seyreden binlerce gözden gizliyiz)

Biz Nâ'ilîyâ sözde füsûn-kâr-ı hayâliz
Elfâzda peydâ dil-i manâda nihânız
(Ey Nâ'ilî! Biz sanki hayal büyücüsüyüz. Sözlerde açığız ama anlamın gönlünde kapalıyız).

NEŞÂTÎ

Edirnelidir. Âhenk ve hayal unsurlarını şiirlerinde iyi bir şekilde kullanır. Mevlevî tarikatına bağlanmıştır. Şehîdî, Hey'etî, Vehbî, Kâmî gibi şairlere hocalık etmiştir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Eserleri:

1- **Dîvân**
2- **Hilye-i Enbiyâ:** Mesnevî olup 187 beyitten meydana gelmiştir. Hz. Muhammed'den başka 13 peygamberin hilyesine yer vermiştir.
3- **Edirne Şehrengîzi:** Mesnevî. 144 beyit.
4- **Tuhfetü'l-'Uşşâk:** Sultan Veled'e ait 70 beytin Farsça manzum şerhidir.
5- **Şerh-i Müşkilât-ı Örfî:** Sebk-i Hindî'nin önemli temsilcisi Örfî-i Şîrâzî'nin bazı beyitlerini açıkladığı eseridir.
6- **Kavâid-i Deriyye:** Farsça dilbilgisi kitabıdır.

GAZEL-İ NEŞÂTÎ

Gitdin ammâ ki kodun hasret ile cânı bile
İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile

Devr-i meclis bana girdâb-ı belâdır sensiz
Meyi zehr-âb-ı sitem sâgar-ı gerdânı bile

Bâga sensiz bakamam çeşmüme âteş görünür
Gül-i handânı degül serv-i hırâmânı bile

Sîneden derd ile bir âh ideyim kim dönsün
'Aksine çarh-ı felek mihr-i dırahşânı bile

Hâr-ı firkatle Neşâtî-i hazînün vâ hayf
Dâmen-i ülfet-i çâk oldu girîbânı bile

FEHÎM-İ KADÎM

Hem yaşadığı dönemde hem de kendisinden sonraki Tanzimat edebiyatı dönemini etkileyen şairlerdendir. Genç yaşında şiir yazmaya başlamış ve henüz yirmili yaşlarındayken Mısır dönüşünde Konya'nın Ilgın kasabasında hastalıktan vefat etmiştir. Gurbet, talihten şikayet, ıstırap şiirlerinin önemli temalarındandır. Dîvânı'nda yer alan "rûz u şeb" redifli naatı birçok şair tarafından tanzir edilmiştir. Nef'î ve Örfî-i Şîrâzî'den etkilenmiştir.

Eserleri:

1- **Dîvân**
2- **Şehrengîz**
3- **Bahr-i Tavîl:** Bu şiirde Arap, Arnavut, Ermeni, Rum, Yahudi, Tatar, Türk, Acem ve kendi ağzından olmak üzere dokuz farklı dil ve lehçe taklit edilmiştir.
4- **Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn:** Eserde 72 latife ve Nasreddin Hoca'ya ait 13 fıkra yer alır. Molla Câmî'nin "Baharîstân" eserinden etkilenilmiştir.
5- **Durûb-ı Emsâl-i Türkî:** Eserde 693 atasözü yer alır.

Dr. Yusuf Can Tiraş

GAZEL-İ FEHÎM

Garîk-i lücce-i aşkam fenâ nedir bilmem
Ümîd-i sâhil içün âşinâ nedir bilmem

Ne câme geysem ider âteş-i dilim sûzân
Cihânda şu'leden özge kabâ nedir bilmem

Hemîşe saykal-ı âyînem oldı jeng-i belâ
Henüz pertev-i rûy-ı safâ nedir bilmem

Ne bîm-i mihnet-i dûzah ne ârzû-yı behişt
Şarâb-ı 'aşk ile hav u recâ nedir bilmem

Belâ-yı hükm-i kazâya tereddüd itsem olur
Velî o gamzeye çün ü çerâ nedir bilmem

Nigâh-ı hışmı nedir lutf ile tebessümi ne
Bu şîveden o şehin müdde'â nedir bilmem

Hemân vücûdumı mahv eylesem yeterdi Fehîm
Ümîd-i hestî-i mülk-i bekâ nedir bilmem

İSMETÎ

Sebk-i Hindî'den etkilenen şairlerdendir. Şiirlerinde Nâ'ilî'nin etkileri görülür. Birgivî Mehmed Efendi'nin Arapça yazdığı "Tarikat-ı Muhammediye" eserini tercüme etmiştir. Dîvânçesi bulunmaktadır.

GAZEL-İ İSMETÎ

Ne feyz-i şevka ne ser-sebzî-i bahâra döner
Bu köhne çarh-ı felek bilmezem ne kâra döner

Hezâr bezmi şikest itdi rûzgâr henüz
Bu nüh piyâle dahı turma bir karâra döner

O mehveşin bakamam rûyına hicâbımdan
Hemîn sahîfe-i ruhsârı lâle-zâra döner

Ne mümkin eylememek rind nûş-u mey bî-bak
Nihân giden sûy-ı hımâra âşkâra döner

Ne dem ki devr ide meclisde İsmetî sâkî
Elinde câm ile bir merd-i sübhâdâra döner

Dr. Yusuf Can Tıraş

MEZÂKÎ

Dönemin sebk-i hindî şairlerindendr. Neşâtî'nin "sonra" redifli gazeline yazmış olduğu naziresi meşhurdur. Dîvân'ı vardır.

GAZEL-İ MEZÂKÎ

Sunar bin câm-ı memlû tehî peymâneden sonra
Döner vefk-i murâd üzre felek ammâ neden sonra

Bu meclisde gulû-yı şahne-i gamdan kim ağlardı
Eğer handân olaydık girye-i mestâneden sonra

Tuyup zevk-i harâbâtı ele câm-ı şarâb alsa
Ayak basmazdı zâhid mescide meyhâneden sonra

Gedâ şeklinde şâh-ı mülk-i tecrîd olmak istersen
Nemed-pûş-ı ferâg ol hil'at-i şâhâneden sonra

Nice memnûn olur genc-i güherle ehl-i dil andan
Bu denlü renc-i bâzû kâviş-i vîrâneden sonra

Anı bî-reng idüp yazmış beni bir turfe sûretde
Yazanlar peykerim Mecnûn gibi dîvâneden sonra

Felek har-mühre-i güftâr-ı a'dâya kulak asmaz
Mezâkî gevher-i nazmın gibi dür-dâneden sonra

HİKEMÎ TARZ TEMSİLCİLERİ

NÂBÎ

1642'de Urfa'da doğan Nâbî'nin asıl adı Yusuf'tur. Kâtipliği sayesinde 22-23 yaşlarında İstanbul'a gelen Nâbî, Musahip Mustafa Paşa'nın himayesinde dîvân kâtibi olur. 1679'da hacca gider ve Kamaniçe gibi birçok seferde yer alır. Paşa'nın vefat etmesinden sonra Halep'e dönen şair, burada uzun bir süre kalır. Halep'te başta İstanbul'daki dostlarıyla olmak üzere birçok dostuyla mektuplaşır. Çorlulu Ali Paşa'nın sadarete girmesiyle zor günler yaşayan Nâbî, Baltacı Mehmed Paşa ile tekrar İstanbul'a döner. 1712'de İstanbul'da vefat etmiştir.

- 17.yy.ın en önemli şairlerindendir.
- Urfa'da kendisini yetiştirmiş ve İstanbul'da sanat ve edebiyat çevrelerince beğenilmiştir.
- Üretken bir şairdir.
- Sâ'ib-i Tebrîzî'den etkilenmiş ve hikemî tarzın öncüsü olmuştur.
- Ramî Mehmed Paşa, Sâbit, Seyyid Vehbî, Antakyalı Münif, Sünbülzâde Vehbî, Keçecizâde İzzet Molla, Ziya Paşa gibi şairleri etkilemiştir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

- Arapça ve Farsçayı çok iyi bilir.
- Bilgiye ve kitaba önem verir.
- Şiirde atasözü kullanımına önem verir. Fakat, önemli olan şairin kendisinin oluşturacağı atasözü niteliğinde sözlerdir:
  "Sözde darbü'l-mesel irâdına söz yok ammâ
  Söz odur âleme senden kala bir darb-ı mesel"
- Döneminin bozulan yapısına ayna tutan bir şairdir. Sözünü esirgemez.

Eserleri:

1- **Türkçe Dîvân: "**Azliyye**"** kasidesi önemlidir.
2- **Farsça Dîvân**
3- **Hayr-âbâd:** Ferîdüddîn Attâr'ın "İlâhî-nâme" eserinden yararlanılarak yazılan bir mesnevîdir. Estetik yönden zayıftır. Bu sebeple, esere Şeyh Gâlib karşı çıkmış ve "Hüsn ü Aşk" mesnevisini meydana getirmiştir.
4- **Hayriyye:** Oğlu Ebu'l-hayr Mehmed için yazılan öğüt niteliğinde bir mesnevidir. Nasihatnâme türünde en başarılı örneklerden biridir.
5- **Sûr-nâme:** IV. Mehmed'in şehzadeleri için 1675'te düzenlenen sünnet düğününü anlatan mesnevidir.
6- **Terceme-i Hadîs-i Erbain:** Molla Câmî'nin Kırk Hadis Tercümesi'nin Türkçe manzum tercümesidir.
7- **Fetih-nâme-i Kamaniçe:** Kamaniçe kalesinin fethini anlatan bir eserdir. Gazavatnâme türündedir. Nâbî'nin de Musahip Mustafa Paşa ile katıldığı Lehistan Seferi sırasında Kamaniçe Kalesi'nin alınışı anlatılır.
8- **Tuhfetü'l-Harameyn:** Nâbî'nin Hac ziyareti esnasında gördüklerini anlattığı mensur eserdirir.
9- **Zeyl-i Siyer-i Veysî:** Veysî'nin Hz. Muhammed'in doğumundan Bedir Savaşı'na kadar anlattığı siyerine Nâbî Mekke'nin alınış bölümünü eklemiştir. Sanatlı bir mensur eserdir.
10- **Münşeât:** Nâbî'nin gerek resmî gerek özel mektuplarını bir araya getiren eserdir.

TÜRKÇE DÎVÂN'dan

Gülsitân-ı dehre geldük renk yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış

Eylemiş der-beste dükkânın tabîb-i rûzgâr
Hokka-i pîrûze-i gerdûnda dârû kalmamış

Teşnegânun çâk çâk olmış leb-i hâhiş-geri
Çeşme-sâr-ı merhametde bir içim su kalmamış

Kadrin anlar yok bilir yok her dür-i sencîdenün
Çârsû-yı kâbiliyyetde terâzû kalmamış

Dr. Yusuf Can Tıraş

Ceyş-i gamdan kande itsün ilticâ ehl-i niyâz
Kal'a-i himmetde Nâbî burc u bârû kalmamış

SUR-NÂME'den
Yevm-i sâlisde yine berâdet
Ulemâ sınfı olundu da'vet

Vâ'iz ü şeyh ü eimme hutabâ
Oldular lokmahor-ı hân-ı atâ

Eyleyüp müttekıyâne sohbet
Buldu bezmde ma'nâ sûret

Cem' olup nas açılınca meydân
Sünnet oldu iki üç yüz sıbyân

Raksa girdi yine kol tâzeleri
Çarhı pür eyledi âvâzeleri

HAYRİYYE'den
Baksan ekser sühan-ı şâ'ir-i hâm
Zülf ü sünbül ü gül ü bülbül mey ü câm

Çıkamaz dâ'ire-i dilberden
Kadd ü hadd ü leb ü çeşm-i terden

Geh bahâra tolaşur geh çemene
İlişür serv ü gül ü yâsemene

Reh-i nâ-reftede cevlân idemez
Sapa vâdileri seyrân idemez

İdemez sayd-ı ma'ânî-i bülend
Atamaz gayrı şikârına kemend

Geçinür ma'nî-i hâyîde ile
Lafz-ı meşhûr u cihân-dîde ile

İki har-vârdur o beyt-i dü-tâ
K'olmaya tâze kumâş-ı ma'nâ

SÂBİT

Bosnalı Sâbit olarak da bilinen şair, şiir üslûbunda Nâbî'yi takip etmekle birlikte, mahallî unsurları bolca kullanan bir şair olarak da dikkat çeker. Şiirlerinde ve eserlerinde

Dr. Yusuf Can Tıraş

mizahî ve müstehcen ifadeler yer almaktadır. Halk söyleyişlerini, deyimleri, atasözlerini şiirlerinde kullanır.

Eserleri:

1- **Dîvân**
2- **Zafer-nâme:** Gazânâme ya da Selimnâme olarak da anıla eser, Kırım Hanı Selim Giray'ın Leh ve Rus kuvvetlerine karşı elde ettiği Perekop-Orkapo zaferini anlattığı manzum hikayedir.
3- **Dere-nâme: "Hâce Fesâd"** ya da "Söz Ebesi" olarak anılan eserde, Tekirdağ'da yaşayan Söz Ebesi adlı bir erkeğin âşık olduğu Ermeni kadına kavuşmak için hilelere başvurması anlatılır. 169 beyitten oluşan bir mesnevidir.
4- **Berbernâme:** Çorlu'da bir berber çırağının maceralarının anlatıldığı 111 beyitten oluşan mesnevîdir.
5- **Amrü'l-leys:** Amrü'l-leys adlı hükümdarın savaş öncesi emri altındaki bir sipahiyle yapmış olduğu mizahi konuşmaları içerir. 43 beyitlik bir mesnevidir.
6- **Edhem ü Hümâ:** Yaklaşık 1000 beyitlik bir mesnevîdir. Belh şehrinde sakalı yapana Edhem'in hükümdar kızı Hümâ'ya olan aşkı anlatılır.

DÖNEMİN DİĞER ŞAİRLERİ

GANÎ-ZÂDE NÂDİRÎ

Bâkî, Nef'î ve Şeyhülislâm Yahyâ etkisindedir. "Mi'râciye"si beğenilmiştir. Bu şiire nazireler yazılmıştır. Dönemin önemli hattatlarındandır. Şairin Dîvân'ı dışında Sultan II. Osman'ın emriyle yazmış olduğu "Şeh-nâme" eseri bulunmaktadır. Eserde II. Osman'ın tahta çıkışından İran savaşları, Hotin Seferi ve oğlunun doğumu anlatılmaktadır.

Şairin ayrıca "Münşeat"ı, "Kalemiyye Risalesi" (Arapça), "Tefsîr-i Beyzavî-i Haşiye" eserleri bulunmaktadır.

AZMÎ-ZÂDE HÂLETÎ

Edebiyatımızda daha çok rubâîleri ile bilinir. Dîvân'ı dışında "Sâkî-nâme" ve "Mihr ü Mâh" mesnevileri bulunmaktadır.

Gül-i ruhsârına yârün tokunurmış agyâr
Kurusun elleri mânend-i hazân-dîde çenâr

Gitmeye tâ ki koyup 'âşık-ı sevdâ-zedeyi
Teb-i gam baglar imiş zülf-i girih-gîr-i nigâr

Bir melek-çihredür ol mâlik-i i'câz-ı Mesîh
Kiminün cânın alup kimine cân virse ne var

Bir olup bâd ile ugrıladı bûy-ı zülfün
Nâfenün yüzse derisini 'aceb mi 'attâr

Bezm-i 'ışkunda olur Hâleti-i gam-hâra
Şerer-i âteş-i dil mâ-hazarı dâne-i nâr

NEV'I-ZADE ATA'I

Dönemin en önemli mesnevîcilerindendir. Hamse sahibidir. Dîvân sahibi olan şairin hamsesi "Sâkî-nâme", "Nefhatü'l-ezhâr", "Sohbetü'l-ebkâr", "Heft-hân" ve "Hilyetü'l-ebkâr" mesnevîlerinden oluşmaktadır. Mensur eserleri arasında "Hadâikü'l-hakâik fî Tekmileti'ş-şakâik" adıyla Taşkörülüzâde'nin "Şakâikü'n-nu'mâniyye" eserine yazmış olduğu zeyl önemlidir. Fıkha dair Arapça "el-Kavlü'l-hasen fî Cevâbi'l-kavli Limen" eseri ve "Zeyl-i Siyer-i Veysî" eseri vardır.

KAF-ZÂDE FÂİZÎ

Sâkî-nâme ve Leylâ vü Mecnûn mesnevileri bulunmaktadır.

TECELLÎ

Noktalı harfleri kullanmadan yazmış olduğu dîvânı bulunmaktadır.

BÂHTÎ (I. AHMED)	**FÂRİSÎ (II. OSMAN)**	**İSMAİL RUSÛHÎ EFENDİ**	**KÜFRÎ-İ BAHÂYÎ**	**ŞEHRÎ**	**RIZÂ**
MEZÂKÎ	**SUN'ULLÂH GAYBÎ**	**FASİH AHMED DEDE**	**RÂMÎ MEHMED PAŞA**	**AHMED (II. AHMED)**	**ÜMMÎ SİNÂN**

17.YÜZYIL MESNEVÎLERİ

- Bu dönemde "mi'râciyeler"in yazıldığı görülmektedir. Bu türde yazılan mesnevîler şu şekildedir:
  1- Sîmkeş-zâde Feyzî – Mi'râc-nâme-i Resûl-i Ekrem
  2- Muslihiddîn Vahyî-i Şa'bânî – Mi'râcü'l-beyân (Sufîlerin manevî yükselişini anlatır.)
- Sîmkeş-zâde Feyzî'nin "Cevâb-nâme" eseri de dînî içerikli bir mesnevîdir.
- Neşâtî'nin "Hilye-i Enbiyâ" eserinde peygamberler dış görünüşleriyle anlatılır.
- Cevrî, dört halife için "Hilye-i Çihâr-yâr-ı Güzîn"i kaleme almıştır.
- Edirneli Güftî "Düvazdeh İmam" mesnevîsinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile ashabdan hayatta iken cennetle müjdelenen on sahabenin hayatı anlatılır.
- Nâbî'nin "Hayriyye", Muhyiddîn Kâdirî'nin "Nasîhat-nâme", Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin "Gülşen-i Niyâz", nasîhat-nâme türünde eserlerdendir.
- Hilmî'nin "Bahrü'l-ma'ârif" mesnevîsi tarihi bilgiler ve ahlakî nasihatler bakımından önemlidir. Talebesine âşık olan bir gencin anlatıldığı eser Nizâmî'nin "Mahzenü'l-esrâr" ve Cinânî'nin "Riyâzü'l-cinân" mesnevilerinden esinlenerek yazılmıştır.
- Azîz Mahmûd Hüdâyî "Necâtü'l-garîk fi'l-cem'i ve't-tefrîk" eserinde tasavvuf terimlerinden cem' ve farkın anlamı anlatılır.
- Şânî Mehmed Efendi'nin "Gülşen-i Efkâr" ve Sîmkeş-zâde Feyzî'nin "Gamze vü Dil" mesnevisi tasavuufu temsilî olarak anlatan mesnevîlerdendir.
- Fedâyî Dede, Ferîdüddîn Attar'ın "Mantıku't-tayr" mesnevisini Farsça bilmeyenler için nazmen tercüme etmiştir. Ayrıca, Kastamonulu Ömer Fuâdî de F.Attâr'ın "Bülbül-

Dr. Yusuf Çaylıras

nâme" eserini "Bülbüliyye" olarak tercüme etmiştir. Eserde kuşların konuşturulmasıyla ilahi aşk ele alınır. Nâbî de "Hayr-âbâd" mesnevîsini F. Attâr'ın "Bülbül-nâme" eserindeki "Hikâyet-i Fahrüddîn-i Gürgânî ve Gulâm-ı Sultân" hikayesini genişletmesiyle meydana getirmiştir.

- Sâkî-nâme türünde Riyâzî'nin, Azmî-zâde Hâletî'nin, Şeyhülislâm Yahyâ'nın,Fehîm-i Kadîm'in, Şeyhülislâm Bahâyî'nin eserleri vardır.
- Şehrengîz: Neşâtî – Edirne, Fehîm – İstanbul, Gelibolulu Vecîhî – Gelibolu.
- Kıyâfet-nâme-Niğdeli Visâlî
- Tezkire: Edirneli Güftî
- Manzum Sözlük: Gencî Pîr Mehmed – Genc-i Leâl (Farsça-Türkçe); Hâkî Mustafa Üsküdârî – Menâzimü'l-cevâhir (Arapça-Farsça-Türkçe); Hasan Rızâyî – Kân-ı Ma'ânî (Farsça-Türkçe)

17.YÜZYIL MENSÛR ESERLERİ

YAZAR	ESER	AÇIKLAMALAR
Riyâzî	Riyâzü'ş-şu'arâ	Biyografi ile antoloji tipi arasında geçiş dönemi tezkiresidir.
Kaf-zâde Fâizî	Zübdetü'l-eş'âr	Antoloji niteliğinde ilk tezkiredir.
Rızâ	Tezkire-i Rızâ	1591-1640 yılları arasında ölmüş olan şairler hakkında bilgi vardır. Tanınmış şairlerin biyografisi uzundur.
Yümnî	Yümnî Tezkiresi	Kaf-zâde Fâizî'nin tezkiresine zeyldir. Çağdaşı şairlerden 29'unun hakkında kısa bilgiler vermiştir.
Âsım	Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr	Antoloji türünde bir tezkiredir. Fâizî'nin tezkiresine zeyldir.
Sâdıkî-i Kitâbdâr	Mecma'u'l-havâs	Orta Asya Türk şairleri ve Anadolu şairleri yer alır. Muhibbî, Necâtî Bey ve Bâkî yer almaktadır.
Nev'î-zâde Atâ'î	Hadâiku'l-hakâyık fî Tekmileti'ş-şakâyık	Kanunî'den IV. Murad zamanına kadar yaşayan âlim ve şeyhlerin biyografisi yer almaktadır.
Kâtib Çelebi	Süllemü'l-vüsûl ilâ Tabakati'l-fuhûl	Arapçadır. Alfabetik olarak düzenlenmiş biyografi kitabıdır.
Kâtib Çelebi	Keşfü'z-zünûn an Esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn	İslam dünyasında Kâtib Çelebi'nin yaşadığı döneme kadar yazılmış eserler ve

Dr. Yusuf Can Turaş

		yazarları hakkında bilgi veren bir eserdir.
İbrahim Peçevî	Peçevî Tarihi	1520'den 1639'a kadar meydana gelen olaylar anlatılır. Batılı kaynaklardan yararlanılan ilk çalışmadır.
Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi	Ravzatü'l-ebrâr	Genel bir dünya tarihidir.Dört bölümden oluşan eserin dördüncü bölümünde Osmanlı devleti anlatılır.
Naîmâ	Ravzatü'l-hüseyn fî Hulâsât Ahbâr el-Hafikayn	1591'den 1659'a kadar meydana gelen olaylar yer alır. Nâimâ ilk vak'anüvistir.
Kâtib Çelebi	Türkçe Fezleke	1591'den 1654'e kadar meydana gelen olaylar yer alır. Eser yıllara göre düzenlenmiştir. O yıl içinde vefat eden önemli kişiler anlatılır.
Kâtib Çelebi	Tuhfetü'l-kibâr fî Esfâri'l-bihâr	1645'teki Girit Seferi nedeniyle yazılan bir denizcilik tarihidir.
Kâtib Çelebi	Takvîmü't-Tevârîh	Hz. Âdem'in yeryüzüne inmesinden 1648 tarihine dek olan tarihî gelişmeler yer alır.
Kâtib Çelebi	Arapça Fezleke	
Kâtib Çelebi	Târîh-i Frengi Tercümesi	
Kâtib Çelebi	Mîzânü'l-hakk	Döneminde şiddetli tartışmaların yaşandığı konular hakkında yazılan eserdir. Afyon, tütün, rüşvet gibi konular yer alır.
Kâtib Çelebi	Düstûrü'l-amel fî Islâhi'l-halel	Devlet felsefesine ait bir eserdir. Ekonomik ve siyasi bozulmanın düzeltilmesi için yapılması gerekenler anlatılır.
Koçi Bey	Risale	Devletteki bozulmaların nedenlerini gösteren bir rapordur.
Veysî	Hâb-nâme	Sultan I. Ahmed ile Büyük İskender'in rüyada karşılıklı konuşmalarını anlatır. Siyaset-nâme özelliği gösterir.

Dr. Yusuf Can Tınas

Veysî	Şahâdet-nâme Dürretü't-tâc (Siyer kitabı)	Süslü nesrin özelliklerini taşır.
Nergisî	Nihâlistân	Konularına göre beş ayrı bölümden oluşan ve 25 hikayenin yer aldığı mensur eserdir.
Nergisî	İksîr-i Sa'âdet	Gazzâlî'nin İhyâ-yı Ulûm eserinin özetlenmiş hâlidir.
Nergisî	Meşâkü'l-uşşâk	Biri Nergisî'nin başından geçen 10 aşk hikayesi yer alır.
Nergisî	Kânûnu'r-reşâd	İlhanlı hükümdarı Sultan Mehemmed Hüdâbende için yazılan "Ahlâku's-saltana" eserinin tercümesidir.
Nergisî	Gazavât-ı Mesleme	İbn-i Arabî'nin Muhâzarâtü'l-abrâr ve Musamârâtü'l-ahyâr eserinden bir bölümün tercümesidir.
Nergisî	Münşeât	
Evliyâ Çelebi	Seyahat-nâme	On ciltlik eserdir. Ortadoğu, İran, Mısır, Balkanlar, Orta Avrupa, Rusya, Anadolu'da şahit olduğu olaylar ve yerler anlatılır.
Nâbî	Tuhfetü'l-Harameyn	Hac seyahatnamesidir. Süslü nesir örneğidir.
Sarı Abdullah Efendi	Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî	Mesnevî şerhidir. Aynı zamanda bir tasavvuf ansiklopedisidir.

DÎVÂN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ : TASAVVUF TERİMLERİ

(*İskender Pala – Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü'nden yararlanılmıştır)

Abâ: Yünden dövülerek yapılan kaba bir kumaştır. Hırka olarak Mevlevîler'de kullanılır. "abayı yakmak, abaya bürünmek" gibi deyimlerde yer alır.

Abdâl: 13.yy.dan itibaren görülen baş açık yalın ayak gezen dervişlerdir. Dünyaya önem vermezler. Saç, sakal, kaş ve bıyıklarını sürekli tıraş ederler.

Abdâl-i aşk olup yalın ayak başı kabak
Sahrâya düştü âşık-ı şürîde-vâr serv (Mesihî)

Âb-ı revân: Akarsu demek olan bu sözcük tasavvufta, dervişlerin her zaman hissettikleri neşe yerine kullanılır.

Dr. Yusuf Can Tınç

Âb u dâne: Su ve habbe anlamında olan bu kalıp söz "bir lokma bir hırka" anlayışını ifade eder. Nasipte olanla yetinmektir.

Âb u gil: Su ve çamur demek olan bu iki sözcük insanın ham maddesinin su ve toprak olduğunu ifade etmektedir.

Ne âteş ü bâd u ne âb u gil idim cânâ
Sen serv-i hevâ-bahşa ben mâil idim cânâ (Hayretî)

Adem: Yokluk. Varlığın zıddıdır. Vücûd-ı mutlakın karşıtıdır.

Bir dem murâdını üstüne devr eylemek felek
Âb istesem serâb-ı ademden nişân verir (Nef'î)

Agyâr: Hakikate yabancı olanlar demektir.

Gel iste, Kaygusuz yarı, çıkar gönülden agyârı
Bugün gör yine dîdârı, bu sevda özge sevdâdır (Kaygusuz Abdâl)

Akl: Düşünme yeteneği. Tasavvufta üç bölüme ayrılır: Akl-ı ma'aş (cüz'i akıl), akl-ı ma'âd ve akl-ı küll. Akl-ı ma'aş, yalnızca görülebilenlerle yetinir. Aklı ma'âd, irfâna dayanır. Akl-ı küll, vahdet, misâl ve ruhlar âlemini görür (Peygamberler ve velîlerin aklı).

Kâş akl-ı maâd yerine kâş
Olsa akl-i ma'âş-ı nefsânî (Fehîm-i Kadîm)

Âlem: Allah'ın yaratmış olduğu her şeydir. İnsan, âlem-i sugrâ (küçük âlem), Allah ise âlem-i kübrâ (büyük âlem)dir.

Alın: Her şeyin aslı ve ilk yaratılan cevher olan Nûr-ı Muhammedî, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar peygamberlerin alnında belirmiştir. Vahdet sembolüdür.

Arakçîn: Kavuk ya da fesin altında teri toplayan takkedir.

Ârif: İrfan sahibi. Nefsini bilen. Remizleri anlayıp ona göre davranan kişi.

Ârzû-yı Kevser ile geçme meyden zâhidâ
Ârif isen geç ümîd-i bahşiş-i nâdâneden (Fehîm-i Kadîm)

Âsitâne: Eşik, dergah, büyük tekke anlamındadır. Tarikat pirinin kaldığı ya da defnedildiği büyük tekkelere de bu isim verilir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Âşinâ: Tanıdık anlamına gelen bu sözcük hakikat şarabını içerek Hakk'ı tanıyan kişi anlamında kullanılır.

Âteş-bâz: Mevlevîlerde mutfak demektir.

Avâm: İlim ve marifetten anlamayan, derece bakımından düşük olan, tasavvuf eğitiminden geçmeyen kişiler için kullanılır.

Ayân: Göz anlamına gelen "ayn" sözcüğünün çoğulu olan bu sözcük, eşyanın ilahî ilimdeki görünümüdür.

Ayân-ı Sâbite: Varlıkların, Allah'ın ilminde belirlenen gerçekleri.

Âyîne: İnsân-ı kâmilin kalbidir.

Tûtî-i mu'cîze-gûyem ne desem lâf degil
Çerh ile söyleşemem âyinesi sâf degil (Nef'î)

Ayne'l-yakîn: Göz ile görür gibi bir işi anlamaya çalışmak.

Dr. Yusuf Can Tıraş

HAFTANIN SORULARI

1- Aşağıdaki beyitlerden hangisi kasidenin farklı bir bölümünden alınmıştır?

A) Âsumân mı âfitâb ile şitâb itmekde yâ
Zîr-i rânında semend-i cüst-i çâbük-pâ mıdır

B) Husrevâ bu fende ger gırrâlanursam ger sözüm
Lâf-ı bî-ma'nâ mıdır yâ bir kuru da'vâ mıdır

C) Bunca demdir da'vî-i sâhib-kırânî eylerin
Bir mübâriz yok mı meydân-ı sühân tenhâ mıdır

D) Dürr-i nazmım çarha mengûş olsa bilmez rûzgâr
Şi'r-i Nef'î midir ol yâ kevkeb-i Şirâ mıdır

E) Nûr-ı mevvâc-ı ma'ânî mi sözümde berk uran
Yâ libâs-ı nazmımın bir âteş-i hârâ mıdır

2- Nef'î hakkında verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Bazı şiirlerinde Sebk-i Hindî etkisi görülmektedir.
B) "Sözüm" redifli kasidesi bir na't örneğidir.
C) Kasidede "fahriye" bölümünü genişletmiştir.
D) Şiirlerinin belkemiği mübalağadır
E) Nef'î mahlası kendisine Şeyhülislam Yahyâ tarafından verilmiştir.

3- Nef'î'nin dîvânından alınan;

"Edersin diye ihsânımla eller gibi şermende
Kul olmağı kabul etmedim sana bin cân ile ben de
Olup Nefî gibi âhır gam-ı hicrânla efkende
Ümmîdim kat edip bildim hakîkat yoğimiş sende
Perişân hâlin oldum sormadın hâl-i perîşânım
Gamınla derde düştüm kılmadın tedbîr-i dermânım"

Musammatı hakkında aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Bir tesdîs örneğidir.
B) Fuzûlî'nin bir beyti üzerine dört mısra eklenmiştir.
C) Nef'î Fuzûlî'yi beğenmektedir.
D) Fuzûlî, Nef'î'den etkilenmiştir.
E) İlk dört mısra Nef'î'ye, son iki mısra Fuzûlî'ye aittir.

4- Sebk-i Hindî ile ilgili seçeneklerde verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Az sözle çok şey anlatmak esastır.
B) Anlam sözden üstün tutulmuştur.
C) En önemli temsilcileri Bâkî, Yahyâ ve Hâletî'dir.
D) Hayale fazla önem verilmiştir.
E) Istırap, ruhun duyduğu acı önemli temalardandır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

5- Daha çok .... ile özdeşleşen bu üslup, şiirde hikmetin ön plana çıkmasını amaçlar. Şevket-i Buhârî ve Sâ'ib-i Tebrîzî bu üslubun İran'daki temsilcileridir. Hayata karşı felsefî görüşler geliştirmeye, hayatı anlamlandırmaya çalışır. Atasözü ve deyimlerin kullanılması bu üslubun en belirgin özelliklerinden biridir.

Parçada, boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Sâbit
B) Nâbî
C) Seyyid Vehbî
D) Koca Râgıb Paşa
E) Keçecizâde İzzet Mollâ

6- Şair, Bâkî, Nef'i ve Şeyhüslilâm Yahyâ'ya nazireler yazmıştır. Dîvânında yer alan "mi'râciye"si beğenilmiştir. II. Osman'ın yapmış olduğu İran savaşlarını ve Hotin seferini yazmış olduğu "Şeh-nâme"de anlatmıştır.

Yukarıdaki parçada hakkında bilgi verilen şair, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sâbit
B) Ganî-zâade Nâdiri
C) Nev'î-zâde Atâ'î
D) Şeyhülislâm Bahâyî
E) Nâ'ilî-i Kadîm

7- Aşağıdaki eserlerden hangisi Nev'î-zâde Atâ'î'nin hamsesini oluşturan mesnevîlerden biri değildir?

A) Sâkî-nâme
B) Nefhatü'l-ezhâr
C) Hilye-i Enbiyâ
D) Sohbetü'l-ebkâr
E) Hilyetü'l-ebkâr

8- Türk edebiyatında ilk şarkı yazan şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Neşâtî
B) Nef'î
C) Nâ'ilî-i Kadîm
D) Nedîm
E) Enderunlu Vâsıf

9- Şair, genç yaşta Örfî Dîvânı'nı istinsah etmiştir. Kısa hayatı talihsizlikler peşinde geçmiş, yirmili yaşlarında vefat etmiştir. Sebk-i Hindî'nin Türk edebiyatında en önemli temcilerinden biri olan şairin Dîvân'ı, Şehrengîz'i, Durûb-ı Emsâl-i Türkî gibi eserleri bulunmaktadır. Şiirlerinde talihsizlik, gurbet, keder gibi konular görülür.

Yukarıda anlatılan şair, aşağıdaki seçeneklerin hangisinde verilmiştir?

A) Sabrî
B) Vecdî
C) Mezâkî
D) Fehîm-i Kadîm
E) İsmetî

10- Nâbî'nin eserleri ile ilgili verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Hayr-âbâd: Oğlu Ebu'l-hayr için yazmış olduğu didaktik tarzda bir mesnevîdir.
B) Sûr-nâme: Sultan Mehmed'in şehzadelerinin sünnet düğününü anlatmaktadır.
C) Tuhfetü'l-Harameyn: Şairin hac yolculuğunu anlattığı mensur eseridir.
D) Münşeât: Nâbî'nin resmî ve özel mektuplarını içeren eseridir.
E) Fetih-nâme-i Kamaniçe: 1671'de Lehistan Seferi sırasında Kamaniçe'nin fethi üzerine yazılmıştır.

Dr. Yusuf Can Tıraş

11- Aşağıdaki beyitlerin hangisinde hikemî üslûp etkisi görülmez?

A) Gülsitân-ı dehre geldük renk yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış

B) Degüldür kâr u bâr-ı câh mâni' kurb-ı Yezdâna
Hasîri âlet-i kurb itme zâhid bu riyâdan geç

C) Bu devrânda safâ-yı hâtıra nâ'il mi kalmışdur
Felekden dâg-ber-dâg olmaduk bir dil mi kalmışdur

D) Sultân-ı gam nişîmen idelden derûnumı
Sahrâ-yı kalbe leşker-i sevdâ gelür gider

E) Bâg-ı dehrün hem hazânın hem bahârın görmüşüz
Biz neşâtın da gamında rûzgârın görmüşüz

12- Aşağıdaki eserlerden hangisi Bosnalı Sâbit'e ait değildir?

A) Zafernâme
B) Derenâme
C) Bülbülnâme
D) Amrü'l-Leys
E) Edhem ü Hümâ

13- Dîvân şairleri günlük yaşamda kullandıkları nesneleri, gezdikleri yerleri şiirlerinde bir araç olarak kullanmışlardır. Bu bilgiye göre, aşağıdaki beyitlerin hangisinde böyle bir durum söz konusu değildir?

A) Kesretinden aksâdeyle gelen cânânenün
Bir tabak âbâdîdür sahrâsı Kâgıd-hâne'nün

B) Al kâgıd mühreler mecmû'a-i germiyyete
Her habâbı mühre-i billûrdur peymânenün

C) Keştî-i sahbâ degül üstinde zevraklar yürür
Cûy-ı Kâgıdhâne-âsâ girye-i mestânenün

D) Da'vet içün berg-i gülden kâgıd uçurdı nesîm
İnkisârın hiss idüp bu bezmde bîgânenün

E) Halk bin cân ile olurdı harîdâr-ı kubûr
Mahreci Dâr-ı Selâm olsa bu girdâblarun

14- Bir dem murâdum üstüne devr eylemez ...
Âb istesem serâb-ı 'ademden nişân virür
Destümde ... görse benüm ser-nigûn ider
Nâdâna ... istese rıtl-ı girân virür

Vezin dikkate alındığında, yukarıdaki şiirde boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangileri getirilmelidir?

A) Felek – câm – sâgar
B) Tâli' – sâgar – âb
C) Çarh – gül – murâd
D) Sâkî – câm – şarâb
E) Dilber – kadeh – fitne

15- Aşağıdaki tezkirelerden hangisi mesnevî nazım şekli ile yazılmıştır?

A) Riyâzü'ş-şu'arâ
B) Zübdetü'l-eş'âr
C) Tezkire-i Rızâ
D) Teşrîfatü'ş-şu'arâ
E) Yümnî Tezkiresi

Dr. Yusuf Can Turaş

16- Ey çerâg-ı tarab-efrûz-ı emel
Hibe-i Hazret-i Hak azze ve cell

Hamdü li'llâh nesebün âlîdür
İlm ile cedd ü ebün âlîdür

Asl-ı memdûhsun ey sun'-ı Hudâ
Asl olan eylemez elbette hatâ

Yukarıda verilen beyitlerden hareketle, aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Feilâtün feilâtün feilün vezniyle yazılmıştır.
B) Pend-nâme örneğidir.
C) Hitap edilen kişi şairin çocuğudur.
D) Soy ile övünme görülmektedir.
E) Sümbülzâde Vehbî'nin bir mesnevîsinden alınmıştır.

17- Nergisî ile ilgili verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Hamsesi mensûr eserlerden oluşmaktadır.
B) 17.yüzyılın süslü nesir örneklerini vermiştir.
C) Nihâlistân'da 25 hikaye yer almaktadır.
D) Hâb-nâme eserinde Büyük İskender ile Sultan I. Ahmed'i rüyasında konuşturur.
E) İksîr-i Sa'âdet, Gazzâlî'nin İhyâ-yı Ulûm eserinin tercümesidir.

18- 17. Yüzyıl nâsirleri hakkında verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Kâtip Çelebi'nin denizcilik tarihi ile ilgili eseri bulunmaktadır.
B) Evliyâ Çelebi'nin seyahatnâmesi bulunmaktadır.
C) Bu dönemin ilk resmi vak'anüvisi Nâimâ'dır
D) Veysî ve Nergisî süslü nesrin en önemli temsilcilerindendir.
E) Antoloji niteliğindeki ilk tezkire Riyâzî'ye aittir.

19- Kahve kendüsi bâris yâbis idüginde şübhe yokdur. Dâvûd-ı Antakî'de hâr-ı yâbis didügi müsellem degildür. Nihâyet su ile kaynadub şerbeti alındıkda bürûdeti zâ'il olmaz. İçildügi takdîrde şeker ile içile!

Yukarıdaki parça aşağıdaki eserlerinden hangisinden alınmıştır?

A) Seyahatnâme
B) Tuhfetü'l-harameyn
C) Mîzanü'l-Hakk
D) Nâimâ tarihi
E) Nihâlistân

Dr. Yusuf Can Tıraş

NEDÎM

18.yüzyılın en önemli şairlerinden biri olan Nedîm, 1680'de İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Ahmed olan şair iyi bir eğitim görmüş, Arapça ve Farsça öğrenmiş ve medreseyi bitirmiştir. Dönemin sadrazamı Ali Paşa'ya kasideler sunsa da gereken ilgiyi görememiştir. Ali Paşa'nın şehit olmasından sonra İbrahim Paşa'ya şiirler sunmuş ve Paşa, Nedîm'i III. Ahmed'e tanıtmıştır. En verimli dönemi bu zaman olmuştur. Lale Devri'nin önemli bir şairi olan Nedîm'in Patrona Halil ayaklanması sırasında korkuyla evinin damından atlarken düşüp öldüğü rivayeti bulunmaktadır.

* En önemli eseri Dîvânı'dır.
* Dîvânı'nda Çağatayca bir gazel, şarkılar ve hece ölçüsüyle yazılmış bir türküsü yer alır.
* "Sahaifü'l-Ahbâr" adıyla "Câmi'ü'd-düvel" adlı eseri tercüme etmiştr.
* 24 ciltlik Aynî Tarihi adıyla bilinen İslam Tarihi'ni çeviren heyet içinde bulunmuştur.
* Şiirlerinde döneminin İstanbul'unu anlatır. İstanbul'da 18.yy.da yapılan neredeyse her mimari yapıya tarih düşürmüştür.
* Şiirlerinde neşe ve eğlence bir aradadır.
* Hayattan zevk almaya bakar.
* Sevgilinin fiziki görünümü artık değişmiş, sevgili somutlaşmıştır.
* Mahallîleşme akımının etkileri görülür. Halk dilinde kullanılan kelime, deyim ve atasözleri şiirlerinde yer alır.
* Şarkı türünün en önemli temsilcisidir.
* "Ma'lûmdur benim sühanım mahlas istemez /Fark eyler onu şehrimizin nüktedânları" beytiyle şairlik gücüne güvenir.
* İstanbul hayatından kesitleri şiirlerinde sunar. Helva sohbetleri, Sadabad eğlenceleri onun şiirlerinde yer alır.
* Kasidede Nef'î'yi, gazelde Bâkî ve Ş. Yahyâ'yı, mesnevîde Atayî'yi ve rubaide ise Haletî'yi beğenir.

GAZEL-İ NEDÎM

Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana
Mey süzülmüş şîşeden ruhsâr-ı âl olmuş sana

Bûy-ı gül taktîr olunmuş nâzın işlenmiş ucu
Biri olmuş hoy birisi dest-mâl olmuş sana

Sihr ü efsûn ile dolmuşdur derûnun ey kalem
Zülfi Hârûtun demek mümkin ki nâl olmuş sana

Şöyle gird olmuş Firengistân birikmiş bir yere
Sonra gelmiş gûşe-i ebrûda hâl olmuş sana

Ol büt-i tersâ sana mey nûş eder misin demiş
El-âmân ey dil ne müşkilter su'âl olmuş sana

Sen ne câmın mestisin bi'llâh kimin hayrânısın

Dr. Yusuf Can Tiraş

Kendin aldırdın gönül n'oldun ne hâl olmuş sana

Leblerin mecrûh olur dendân-ı sîn-i bûseden
La'lin öpdürmek bu hâletle muhâl olmuş sana

Yok bu şehr içre senin vasf etdigin dilber Nedîm
Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana

2

Murâdın anlarız ol gamzenin iz'ânımız vardır
Belî söz bilmezüz ammâ biraz irfânımız vardır

O şûhun sunduğu peymâneyi redd etmezüz elbet
Anunla böylece ahd etmişiz peymânımız vardır

Münâsibdir sana ey tıfl-ı nâzım hüccetin al gel
Beşiktaş'a yakın bir hâne-i vîrânımız vardır

Elin koy sîne-i billûra rahm et âşıka zîrâ
Beyaz üzre bizim de pençe bir fermânımız vardır

Güzel sevmekde zâhid müşkilin var ise benden sor
Bizim ol fende çok tahkîkimiz itkânımız vardır

Koçup her şeb miyânın cânına cân katmada agyâr
Behey zâlim sen insâf et bizim de cânımız vardır

Sıkılmaz bezme gel bîgâne yok da'vetlimiz ancak
Nedîmâ bendeniz var bir dahı sultânımız vardır

TÜRKÜ

Sevdiğim cemâlin çünkü göremem
Çıkmasın hayâlin dil-i şeydâdan
Hâk-i pâye çünkü yüzler süremem
Alayım peyâmın bâd-ı sabâdan

Kebûd çeşm-i bî-rahm etti nigâhın
Âşıkların göğe çıkardı âhın
Sordum gerdeninden zülf-i siyâhın
Bir cevâp vermedi aktan karadan

Sevdiğim bendene düşerse hizmet
Kapında kul olmak cânıma minnet
Göre idim sende bûy-ı muhabbet
İstediğim budur sen bî-vefâdan

Nedîmâ hüsnüne olmuştur âşık
Öyle bir âşık kim kavlinde sâdık
Kereme ne kadar değilse lâyık
Âr etmez efendim şehler gedâdan

ŞARKI (İlk bendleri alınmıştır)

Kimlerin çeşmine ol sîne aceb nûr oldu
Nereye gitdi o hercâyî o mehpâre aceb
Kimlerin yâresine merhem-i kâfur oldu
Kandedir kande o zâlim o sitem-kâre aceb

***

Dr. Yusuf Can Tıraş

İyd erişsin bâis-i şevk-i cedîd olsun da gör
Seyr-i Sa'dâbâd'ı sen bir kerre ıyd olsun da gör
Gûşe gûşe mihrler mehler bedîd olsun da gör
Seyr-i Sa'dâbâd'ı sen bir kerre ıyd olsun da gör
***
Vakt-i gül-geşt-i çemen seyr-i kenâr eyyâmıdır
Lâle faslı ıyd hengâmı bahâr eyyâmıdır
İ'tidâl ü revnak-ı leyl ü nehâr eyyâmıdır
Lâle faslı ıyd hengâmı bahâr eyyâmıdır
***
Sevdiğim cânım yolunda hâke yeksân olduğum
Iyddır çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum
Ey benim aşkında bülbül gibi nâlân olduğum
Iyddır çık nâz ile kurbân olduğum
***
Sâkıyâ meclise gel cismime gelsin cânım
Ahdler tevbeler ol sâgara kurbân olsun
Ayağın sakınarak basma amân sultânım
Dökülen mey kırılan şîşe-i rindân olsun
***
Bir safâ bahşedelim gel şu dil-i nâşâda
Gidelim serv-i revânım yürü Sa'dâbâd'a
İşte üç çifte kayık iskelede âmâde
Gidelim serv-i revânım yürü Sa'dâbâd'a

RUBÂ'Î

Zâhirde egerçi cümleden ednâyız
Erbâb-ı nazar yanında lîk a'lâyız
Saymazsa hesâba n'ola ahbâb bizi
Biz zümre-i şâ'irânda müstesnâyız

OSMANZÂDE TÂİB

- Dîvân'ı haricinde "Hadîkatü'l-vüzerâ" ve "Hadîkatü'l-Mülûk" adlı eserleri vardır.
- Hadîkatü'l-vüzera, Osmanlı devletinde vezirleri toplu olarak hayatlarının anlatıldığı ilk eserdir.
- Hadîkatü'l-Mülûk eseri de Osmanlı padişahlarından söz eder.
- Ahlak ile ilgili "Hulâsatü'l-Ahlâk" ve hadis şerhi ile ilgili "Hadis-i Erbâin" şerhi vardır.
- "Reis-i şa'irân" olarak anılır.
- Hazırcevap ve hiciv gücü yüksek bir şairdir.
- Nâbî'yi kıskansa da onu örnek almıştır.

GAZEL

Hayâl etmem lebin ol çeşme giryân olduğum yerdir
Siyeh çeşmin benim sermest ü hayrân olduğum yerdir

Zuhûr-ı hatt-ı şîrînine delîl subh-ı vuslattır
Beyâz-ı gerdeni çâk-i girîbân olduğum yerdir

Bu hüsn ü ânı seyr et sen nigâr-ı Çin'e benzer mi
Anunçün 'aşk-ı hubân ile nâlân olduğum yerdir

Dr. Yusuf Can Tıraş

Tehî sanma teveccühten garaz mihrâb-ı ebrûya
Perestişler hemân mahsûd-ı yârân olduğum yerdir

Hadeng-i gamzen ey meh-rû dil-i Tâ'ib'de mihmândır
Siyeh çeşmin benim sermest ü hayrân olduğum yerdir

SEYYİD VEHBÎ

- Asıl adı Hüseyin olan şair, Vehbî'den önce Hüsâmî mahlasını kullanmıştır.
- Sultan III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa döneminin önemli şairlerindendir.
- İbrahim Paşa'nın oluşturduğu tercüme heyetinde yer almıştır.
- Kasidede Nef'î, gazelde Nâbî'den etkilenmiştir.
- Dîvân'ı bulunan şair aynı zamanda III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet törenini anlattığı bir "Sûr-nâme" yazmıştır. Sûr-nâme, mensurdur. Dili en süslü ve estetik nesir örneğidir.
- Pasarofça Antlaşması ile ilgili Sulhiyye adlı manzum bir eseri bulunmaktadır.
- Hadis-i Erba'in Tercümesi bulunmaktadır.
- Kendisini Nâbî'nin "hayrü'l-halef"i saymaktadır.
- Kasidelerinde konuya doğrudan girer.
- İstanbul'un çeşitli mimari eserlerine tarih düşmüştür.

GAZEL

Beni bir hâle kodu hicri ki agyâr ağlar
Hâlime dost degil düşmen-i gaddâr ağlar

Ra'd feryâda gelir berk gamıyla tutuşur
Dûd-ı âhım görüp ol ebr-i güher-bâr ağlar

Çağlayan dağda ırmak değil göz yaşıdır
Yüreği taştan iken derdime kuhsâr ağlar

Katre-i eşke döner nagme-i ter nâlemden
Sâz-ı meclisteki zîr ü bâm-ı evtâr ağlar

Çeşm-i yârin o da Vehbî gibi dil-hastasıdır
Eşkdir jâle değil nergis-i bîmâr ağlar

ARPAEMİNİZÂDE SÂMÎ

- Vakanüvislik yapmıştır.
- Şiirlerinde tasavvufa yer verir.
- Lale Devri'nin özelliklerinin şiirlerine yansıtmıştır.
- Nedîm ve Nâbî etkisindedir.
- Dîvân'ı ve 1730-1733 yılları arasında meydana gelen olayları anlattığı "Tarih-i Vekâyî" eseri bulunmaktadır.

Dr. Yusuf Can Tiras

- Bazı şiirlerinde anlam hemen anlaşılmamaktadır.

GAZEL

Hat gelse lebim em der idin şimdi ne dersin
Bu va'di mukaddem der idin şimdi ne dersin

Ey şûh-ı hat-âver bakalım var mı safâsı
Âyîne-i âlem der idin şimdi ne dersin

Gel söyleşelim cümle geçen demleri cânâ
Hayrân iken ebkem der idin şimdi ne dersin

Keyf-i mey-i aşk almış işittim seni kâfir
Mestâne hep kem der idin şimdi ne dersin

Mahmûr olup ey mest-i mey-i nahvet-i devlet
Çekmem kadeh-i gam der idin şimdi ne dersin

Gördün mü nedir âkıbet-i cennet-i ikbâl
Evvel kime âdem der idin şimdi ne dersin

Ey hâce tutuldu nefesin kabre de girdin
Bu âleme sığmam der idin şimdi ne dersin

İZZET ALİ PAŞA

- Dönemin tanınmış şairlerindendir.
- Nedîm'den sonra dönemi en iyi yansıtan şairdir.
- Nedîm'e "Nigâr-nâme" adıyla mektup azmış ve Nedîm de kendisine esprili bir şekilde karşılık vermiştir.
- Dîvân'ı bulunmaktadır.

GAZEL

Rûhsun cânâ gönülde bir mekân lâzım sana
Gevher-i yek-dânesin elbetde kân lâzım sana

Nakd-i gönlüm aldın ammâ gevher-i nâ-yâbdır
Sakla sultânım olur bir gün amân lâzım sana

Câygâh ey bir ser-âmed dilberin gîsûsunu
Ey gönül âvâresin bir âşiyân lâzım sana

Sen sen ol her gördüğün nâdâna dil verme sakın
Çünkü şâirsin güzelde nüktedân lâzım sana

İzzetâ ben bildiğim dilberse cânânın eğer
Cevrine billâh çok tâb u tüvân lâzım sana

Dr. Yusuf Can Tıraş

NAHÎFÎ

- Mevlevî'dir.
- Habîbü's-Siyer'i Farsçadan tercüme etmiştir.
- Dîvân'ı vardır.
- Mesnevî'yi manzum bir şekilde tercüme etmiştir. Bu çeviri en ünlü eseridir. Bu yüzden Mesnevî şarihi olarak tanınır.
- Mevlidü'n-nebî, Nasîhatü'l-vüzerâ, Mîrâciyye ve Kasîde-i Bürde tahmisi bulunmaktadır.

MESNEVÎ TERCÜMESİ

Dinle neyden kim hikâyet etmede
Ayrılıklardan şikâyet etmede

Der kamışlıkdan kopardılar beni
Nâlişim zâr eyledi merd ü zeni

Şerha şerha eylesin sînem firâk
Eyleyem tâ şerh-i derd-i iştiyâk

Her kim aslından ola dûr u cüdâ
Rûzgâr-ı vaslı eyler muktedâ

Ben ki her cem'iyyetin nâlâniyem
Hemdem-i hoş-hâl ü bed-hâlâniyem

Her kişi zu'munca bana yâr olur
Sohbetimden tâlib-i esrâr olur

(Fâilâtün fâilâtün fâilün)

İSMAİL BELÎG

- "Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr" adlı şuarâ tezkiresinin sahibidir. Bu eser Bursalı şairleri anlattığı için "Bursa Tarihi" olarak da bilinmektedir.
- Bursa Şehrengîzi eseri bulunmaktadır.
- Dîvân ve Seb'a-i Seyyâre adlı eserleri de olmasına rağmen bu eserler elde bulunmamaktadır.
- Gül-i Sad-berg adlı eseri olduğundan da söz edilmektedir.
- Tokat'a giderken gördüklerini ve orada yaşadıklarını "Sergüzeşt-nâme-i fakîr be-azîmet-i Tokat" eserinde anlatır.

GAZEL

Ol âteş-i dil-sûz-ı gamım bir eserim yok
Ser-tâbe-kadem ahkerim ammâ şererim yok

Etsem de telef nakdimi kâlâ-yı bisâle

Dr. Yusuf Can Tıraş

Ey hâce-i bâzâr-ı melâhat zararım yok

Ser-sebz ise de tepleeyim gülşen-i dehri
Âlâyiş-i destâr edecek verd-i terim yok

Etmiş o kadar yâr ile vuslat bizi mebhût
Gavgâ-kede-i rûz-ı Haşr'den haberim yok

Gülzâra hırâm etmedigim vechi Belîgâ
Ol şûh ile gülşende ma'an cilvelerim yok

HAŞMET

- Nâbî ve Nedîm'den etkilenmiştir.
- Hicv, hezl yoluyla yazmış olduğu şiirlerle ünlenmiştir.
- Koca Ragıp Paşa ve Fitnat Hanım'a yazmış olduğu latifeler beğenilir.
- Dîvân'ı dışında "Hâb-nâme" (İntisâbü'l-mülûk adıyla da bilinir), "Şehâdet-nâme", "Senedü'ş-Şu'arâ"(Şiirin değeri, nitelikleri, şairlerin kıymeti ve yeri hakkında bilgi verilen mensur bir eserdir), "Kasîde-i Münferice Şerhi"(Arapça), "Kasîde-i Bürde Şerhi" ve "Sûr-nâme" (Mensur) eserleri bulunmaktadır.

GAZEL

Ruhsat bulunur dâmen-i cânân ele girmez
Cânân bulunur kûşe-i imkân ele girmez

Her dânesin ârâyiş-i târ-ı nazar eyler
Eşkim gibi bir subha-i mercân ele girmez

Ruhsârını âzürde-i dest-i talep etme
Efsürde olur ol gül-i handân ele girmez

Arz etme abes çâk-i girîbân-ı niyâzı
Feryâd ile ser-rişte-i ihsân ele girmez

Koynundan ayırma bil anın kadrini ey şûh
Haşmet gibi bir nüsha-i irfân ele girmez

FITNAT HANIM

- Şeyhülislam Esat Efendi'nin kızıdır.
- Râgıp Paşa'nın şiir meclislerine katılmıştır.
- Râgıp Paşa, Haşmet, Nâbî, Râşid, Nedîm gibi şairlere nazire yazmıştır.
- Âşıkâne ve hikemî tarzda yazmış olduğu şiirler beğenilmiştir.
- "Cemre" ile ilgili lugazı meşhurdur.
- Dîvân'ı vardır.

GAZEL

Gülşeni vasf eylemekten rûy-ı cânândır garaz

Dr. Yusuf Can Tıraş

Sünbülü yâd etmeden gîsû-yı cânândır garaz

Düştü dil sevdâ-yı hatta ârzû-yı la'l ile
Hızra pey-rev olmadan çün âb-ı hayvândır garaz

Ey tabîb-i nâz gûş eyle enînin âşıkın
Derdini arz etmeden tedbîr-i dermândır garaz

Gülsitânın anmadan şebbû vü serv ü nergisin
Zülf-i müşkîn kadd-i bâlâ çeşm-i fettândır garaz

Fıtnatâ bî-şübhe idrâk eyler erbâb-ı suhen
Böyle nazm-ı sâdeden tertîb-i dîvândır garaz

NEŞ'ET

- Mevlevî şairlerdendir.
- Genç şairleri yetiştirmiştir.
- Şeyh Gâlib'e "Gâlib" mahlasını vermiştir.
- Dîvân'ı, "Tûfân-ı Ma'rifet" mesnevîsi ve "Terceme-i Şerh-i Dü Beyt-i Mollâ Câmî" adlı mensur eseri bulunmaktadır.

SÜNBÜLZÂDE VEHBÎ

- Nedîm'in üslubunu devam ettirmek isteğindedir. Şiirlerinde Sâbit'in etkisi görülür.
- Asıl adı Mehmed olan şairi, Rumeli'de kadılık yapmıştır. Koca Râgıb Paşa'nın himayesini görmüştür.
- Eğlenceye ve zevke düşkün bir yapısı vardır. "Dil-ber sevip şarâb içip cünbüş etmede"dir.
- Döneminde "İHTİYAR DELİKANLI" anlamına gelen "delikanlı hayatı yaşayan pîr" olarak anılır.
- "Şol köhne nahle vasl olunan nev-fidân gibi /Bu pîre tâze şevki o nev-res fidân virür"; "Gönül hengâm-ı pîrîde yine tâze civân ister / Tayanmak ârzûsuyile asâlık fidân ister"
- Dönemin son "sultânü'ş-şu'arâ"sıdır.
- Ziya Paşa, şiirlerini "benzer kokusuz güle cebelde" diyerek lirizmden yoksun olduğunu ifade eder.
- Şairin "Dîvân"ı dışında, Nâbî'nin "Hayriyye" eserini örnek alarak yazmış olduğu "Lutfiyye" mesnevîsi, Farsça-Türkçe "Tuhfe-i Vehbî" ve Arapça-Türkçe "Nuhbe-i Vehbî" adında iki manzum sözlüğü bulumaktadır.

LUTFİYYE'den
Der-Edebiyat ü Târih ve Siyer

Edebiyyât ile târih ü siyer
Sîret-i ehl-i edebtir yek-ser

Dr. Yusuf Can Tıraş

Anlar ile nice ma'nâ bilinir
Dehrn ahvâli ne ra'nâ bilinir

Bilmeyen bunları pek gâfil olur
İlmi var ise dahi câhil olur

Bilmeyip hâl-i cihânı bî-reyb
Kıssa-hânlardan işitmektir 'ayb

İntisâb eyleyegör târîhe
Ki sezâ olmayasın tevhîbe

Okuyup tecrübetü'l-emsârı
Keşf ü tahkîk edegör esrârı

Çokdur envâ-ı hikâyât ü iber
Ki safâ ile eder def'-i keder (...)

KÂNÎ

- 1712'de Tokat'ta doğmuştur.
- Mevlevîliğe bağlanmıştır.
- Hazırcevaplığı ve şakacılığı ile tanınır. "Kırk yıllık Kânî olur mu Yani"
- Dîvân'ı, Münşeât'ı ve "Letâif"i bulunmaktadır.
- Bir kedinin ağzından yazdığı "Hırre-nâme" mektubu bulunmaktadır.

KOCA RÂGIB PAŞA

- Bilimsel çalışmaları destekleyen, kitap okumayı seveb, hattat bir insandır.
- Nâbî ekolünü devam ettirir.
- Resmi yazışmalarının yer aldığı "Münşeât"ı, "Tahkîk ve Tevfîk" isimli Osmanlı-İran ilişkilerini anlatan bir eseri, "Sefînetü'r-Râgıb" (Antoloji), "Arûz Risâlesi", Mecmua-i Râgıb" gibi eserleri vardır. Dîvân'ı vardır.

GAZEL

Muzaffer vakt-i fırsatda adûdan intikâm almaz
Mürüvvet-mend olan nâkâmî-i düşmenle kâm almaz

Sakın ey herze-tâz-ı nev-süvâr-ı eşheb-i devlet
Çıkar elden 'inânn tevsen-i nahvet licâm almaz

Çep-endâzî-i çarh-ı dûnı etdim ben de imzâ kim
Nigînin nakşı ma'kûs olmasa cevherle nâm almaz

Gören hamgeşte kadd-i mâhı mihrin imtihânından
Degil deryûze erbâb keremden zerre vâm almaz

Dr. Yusuf Can Tıraş

Dil-i pür-hûnını hem sâgar u hem mey bilip Râgıp
Hudâyî mest olan mânend-i lâle deste câm almaz

ŞEYH GÂLİB

- Mevlevî bir şairdir.
- Sebk-i Hindî temsilcisidir.
- Eğitimini ailesinden ve özel hocalardan almıştır.
- Özellikle Hoca Neş'et'in, Gâlib üzerinde etkisi fazladır. Esâd mahlası yerine "Gâlib" mahlasını bir mahlasname ile veren Hoca Neş'et'tir.
- İran şairlerinde Şevket-i Buhârî etkisindedir. Fuzûlî, Nâbî, Nef'î, Hayâlî, Nef'î, Nedîm gibi şairlerden de etkilenmiştir.
- 1001 günlük çileyi tamamlamış ve "dede" unvanını almıştır.
- 42 yaşında vefat etmiştir.
- Esrâr Dede ile samimi bir dostluğu vardır.
- Dîvân'ı haricinde en önemli eseri Hüsn ü Aşk mesnevîsidir. Hüsn ü Aşk mesnevîsinin temel kaynağı Mevlânâ'nın Mesnevîsi'dir.Bu mesnevînin yazılış sebebi Nâbî'nin "Hayr-âbâd" mesnevîsinden daha iyisinin yazılabileceğini göstermektir. Bu eseri altı aylık bir süre içerisinde yazan Gâlib, henüz 24 yaşında bu eseri meydana getirmiştir. Dîvân'ını ise 21 yaşında meydana getirmiştir.
- Gâlib, Yûsuf Sîneçâk'ın "Cezîre-i Mesnevî"sini şerh ettiği "Şerh-i Cezîre-i Mesnevî" eseri de bulunmaktadır.
- Er-Risâletü'l-Behiyye fî Tarîkatü'l-Mevleviyye eseri de Arapça bir şerhtir.

GAZEL

Aşk âteş-i tecellî-i Mansûrdur bana
Her çûb-ı dâr bir şecere-i Tûrdur bana

Ol serv-i gül-fürûş-ı tecellî-i cilveden
Her nahl-i âh bir şecere-i Tûrdur bana

Semt-i belâda bellemişim dâr-ı vahdeti
Seng-i nişân minâre-i Mansûrdur bana

Teb-lerze-zâd gevher-i galtân-ı gurbetim
Mihr-i sadef sabâh-ı Nişâbûrdur bana

Mânend-i jâle sâlik-i meczûb-ı aşkıyım
Gâlib demem ki şems-i Hudâ dûrdur bana

***

Dr. Yusuf Can Tıraş

Gönülde aşk-ı bî-pervâ mekân ister mi ister yâ
Hümâ-yı evc-i himmet âşiyân ister mi ister yâ

Lisân-ı hâldir minkâr-ı murg-ı şem'a pervâne
Suhen-sâz-ı hamûşî hem-zebân ister mi ister yâ

Eder gülgûn beyâz-ı çeşmini mestâne'lik âhır
O hûnîden dil-i hûn-geşte kan ister mi ister yâ

Suhen-gû vü suhen mebhûddur esrâr-ı vahdetde
Bu sözde rûh-ı kudsî tercemân ister mi ister yâ

Nigâh-ı kahrıdır tasvîr olan serlevha-i cânda
Gönül şehnâmesi yâ kahramân ister mi ister yâ

Hayât ümmîdin etmem gamze-i cellâddan ammâ
Fedâ olmak o la'l-i nâba cân ister mi ister yâ

Dehân-ı yârdır hep güft-gûy-ı ehl-i dil Gâlib
Aceb ankâ-yı ma'nâ nâm u şân ister mi ister yâ

Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş
Semender-tıynetân-ı aşka bestir lâlezâr âteş

Hemân ey sâkî bir sâgar tutuşdur dest-i dildâra
Gazabla bezme geldi şem'-i meclis-veş yanar âteş

Nesîm âteş çıkardı gonce-i bağ-ı ümîdimden
Bırakdı gülşen-i âmâlime berk-ı bahâr âteş

Hayâl-i hasret-i hâlinle âh etdikçe uşşâkın
Şeb-i fırkatde her dem ahterân eyler nisâr âteş

Bana dûzahdan ey meh dem urur gülzârlar sensiz
Dıraht âteş nihâl âteş gül âteş berk ü bâr âteş

Mürekkebdir vücûdı tâ ezel yek-pâre sûzişden
Anâsırdan meger uşşâka olmuşdur dûçâr âteş

Çerâğ-ı bezm-i hicri olduğum yapmış yakışdırmış
Gönül pervânesine vuslat âteş intizâr âteş

Beyân-ı sûziş eyler herkes isti'dâd-ı fıtratdan
Eder berceste âşık mısra'-ı rengîn çenâr âteş

Meğer kilk-i sebük-cevlânın olmış germ-rev Gâlib
Zemîn âteş zamân âteş bütün nakş u nigâr âteş

Dr. Yıraş

Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâre düşdü
Dayanır mı şîşedir bu reh-i sengsâre düşdü

O zamân ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm
Bize hısse-i mahabbat dil-i pâre pâre düşdü

Gehi zîr-i serde destî geh ayağı koltuğunda
Düşe kalka hasta-i gam der-i lutf-ı yâre düşdü

Erişip bahâra bülbül yenilendi sohbet-i gül
Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâre düşdü

Meh-i burc-ı ârızında gönül oldu hâle mâ'il
Bana kendi tâli'imden bu siyeh sitâre düşdü

Süzülüp o çeşm-i âhû dedi zevk-i vasla yâ Hû
Bu değildi neyleyim bu yolum intizâre düşdü

Reh-i Mevlevîde Gâlib bu sıfatla kaldı hayrân
Kimi terk-i nâm u şâne kimi i'tibâre düşdü

HÜSN Ü AŞK

Bir meclis-i ünse mahrem oldum
Ol cennet içinde Âdem oldum

Meclis velî gülşen-i mahabbet
Bülbülleri yekser ehl-i ülfet

Her birisi şâir-i sühan-senc
Gencîneler elde cümlesi genc

Ülfetleri şi'r ü fazl u irfân
Sohbetleri nazm u nesr ü elhan

Ben mest-i sabûh-ı nüktedânî
Vakt ise sabâh-ı nevcevânî

Gâhî okunurdu Hayrâbâd
Nâbî olunurdu hayr ile yâd

Hakkâ ki acîb bir eserdir
Erbâbı yanında mu'teberdir

Hengâm-ı hiremde söylemişdir
Pîr oldugu demde söylemişdir

Ol nazmın edip bir ehl-i ma'nâ

Dr. Yusuf Çamaş

Medhinde mübâlagayla itrâ

Bezm ehli ser-â-ser etti ikrâr
Bu kavli muvafakatla tekrâr

Bir gâyete erdi kim me'âli
Tanzîrinin olmaz ihtimâli

Ol rıtl bana girân göründü
Bir sûret-i imtihân göründü

Târîzâne edip hitâbı
Verdim o gürûha bu cevâbu

Kim Nâbî'ye hîç düşer mi evfâk
Şeyhin sözüne kelâm katmak

Ey kıssadan olmayan haberdâr
Nâkıs mı bıraktı şeyh Attâr

İşte o kadardır ol hikâyet
Bâkîsi dürûg-ı bî-nihâyet

Manzûme-i Fârisveş ebyât
Bi'l-cüme tetâbu'-ı izâfât (...)

18.YÜZYIL MESNEVÎLER

Bu dönem, mesnevî açısından zayıf bir dönem kabul edilmektedir. Bu dönem mesnevîlerinde mahallî unsurların yer aldığı göze çarpar. Beyit sayısı azalmıştır. Şairlerin orijinal konular hakkında mesnevî kaleme aldıkları görülmektedir.

Dönemin en ünlü mesnevîsi Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk" mesnevîsidir. Eser 2042 beyitten meydana gelmiş, "mefûlü mefâilün feûlün" vezniyle kaleme alınmıştır. Gâlib, farklı bir üslup kullandığını "Tarz-ı selefe tekaddüm ettim / Bir başka lügat tekellüm etdim" diyerek mesnevîde ifade eder. Eserde, sâlikin Allah'a ulaşmak için katlanmak zorunda kaldığı zorluklar sembol kişilerle anlatılmıştır

Hüsn : İlâhî güzellik

Aşk: İlâhî güzelliğe ulaşmak isteyen derviş

Mekteb-i Edeb: Tekke

Benî-Mahabbet: Tarikat üyeleri

İsmet: Dürüstlük

Dr. Yusuf Can Tıraş

Gayret: Dervişin çabaları

Kalp Kalesi: Gönül

Hoş-rübâ: Nefs

Mollâ-yı cünûn – Sühan: Mürşid

Kalp kalesine yapılan yolculuk Dervişin nefs mücadelesi.

Dönemin diğer mesnevîsi, Hüsn ü Aşk'a hem bir nazîre hem de Nâbî'ye yapılan olumsuz eleştiriyi giderme adına yazılan Refî-i Âmidî'nin "Cân u Cânân" mesnevîsidir. Bu eserde de temsili kişiler aracılığıyla müridin uğraşları beşeri bir aşk hikayesi ile anlatılmaktadır.

Belîg, Gül-i Sad-berg mesnevîsinde ibadetlerle ilgili seçilmiş yüz hadisten her birini birer beyitle açıklamıştır.

Nahîfî, orucun faziletlerine dair "Fazîlet-i Savm-ı Şehr-i Ramazân" mesnevîsini yazmıştır. Nahîfî'in "Hicretü'n-Nebî" isimli Peygamberimizin hicretini anlattığı mesnevîsi ve "Mevlid"i de bulunmaktadır. "Hilyetü'l-envâr" isimli mesnevîsinde Peygamberimizi anlatmıştır.

Vehbî, oğlu Lutfullah için bir haftada tamamladığı "Lutfiyye-i Vehbî" mesnevîsini yazmıştır. Bu eserinde didaktik bir üslup olan Vehbî, ayrıca "Nasîhatnâme-i Vehbî" isimli bir mesnevî daha yazmıştır.

Nâhîfî, Mesnevî'yi nazmen tercüme ettiği mesneviyi kaleme almıştır.

Esrâr Dede, "Mübârek-nâme-i Esrâr" mesnevîsinde Mevlevîlik'te özel günlerde düzenlenen ayinlerde yapılan semanın özelliklerini anlatmak tadır. Ahîlik hakkında da "Fütüvvet-nâme-i Esrâr" mesnevîsi bulunmaktadır.

Şeyhülislâm İshak Efendi, "Bi'set-nâme" mesnevîsinde Hz. Muhammed'in peygamberliğini anlatmaktadır.

Salâhî, "Risâle-i Regâibiyye" mesnevîsinde Regaip gecesini anlatmaktadır.

Zâtî Süleyman Efendi'nin "Sevânihu'n-nevâdir fî-Ma'rifeti'l-anâsır" mesnevîsinde dört unsur ve bunların insan üzerindeki etkileri anlatılmaktadır.

Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın "Kıyâfet-nâme", "Aşk-nâme" ve "Vasl-nâme" mesnevîleri bulunmaktadır.

Bosnalı Muhlis'in "Delîlü'l-menâhil ve Mürşidü'l-merâhil" ve Nâtık'ın "Tuhfetü'l-haremeyn" mesnevîleri hac yolculuğunu anlatmaktadır.

Subhî-zâde Feyzî'nin Heft-seyyâre, Mir'at-ı Âlem-nümâ, Safâ-nâme ve Aşk-nâme mesnevîleri bulunmaktadır. Hamse sahibidir. Divanı'nı da hamse içine dahil etmektedir.

Dr. Yusuf Can Tiraş

Enderunlu Fâzıl'ın "Defter-i Aşk" mesnevîsi şairin aşk maceralarını anlatır. Mahallî unsurlar açısından önemlidir Ayrıca, kadın güzelleri anlattığı "Zenân-nâme" mesnevîsi de bulunmaktadır.

Bu dönemin şehrengizleri şu şekildedir:

Belîg	Âyîne-i Hûbân: Bursa güzellerinden 20 kişi
Enderunlu Fâzıl	Hûbân-nâme: Dünyadaki güzelleri anlatır
Vâhid	Yenice Şehrengizi
Fennî	Sevâhil-nâme: Boğaziçi sahillerini anlatmaktadır.
İzzet Efendi	Sâhil-nâme
Kâmî	Tuhfetü'z-zevrâ: Bağdat'a defnedilmiş velîler anlatılır.
Hasîb	Dergeh-nâme: İstanbul'da bulunan 97 tekke
Rûhî	İstanbul-nâme

Dönemin "sergüzeşt-nâme" türünde tek mesnevîsi Belîg'in "Sergüzeştnâme-i Fakîr be-Azîmet-i Tokat"tır.

Enderunlu Hasan Yâver'in "Fenniyye-i Eş'âr" mesnevîsi, şiir ve şairden söz eden ve edebî kuralları anlatan bir mesnevîdir.

Antakyalı Şeyh Ahmed'in "Se-zebân" mesnevîsi Arapça-Farsça-Türkçe" manzum sözlüktür.

Sünbül-zâde Vehbî'nin "Tuhfe-i Vehbî" mesnevîsi Farsça-Türkçe sözlüktür. Arapça – Türkçe sözlük olarak da "Nuhbe-i Vehbî"yi yazmıştır.

18.YÜZYIL MENSÛR ESERLERİ

YAZAR	ESER	ÖZELLİK
Mustafa Mucîb	Tezkire-i Mucîb	Eser, IV. Murad biyografisi ile başlar. Riyâzî tezkiresine zeyldir.
Safâyî	Nuhbetü'l-âsâr min Fevâ'idi'l-Eşâr	Lale devri şairleri hakkında bilgi verir. Şairler alfabetik olarak sıralanmıştır. Eserin başında on sekiz takriz yer almaktadır.
Sâlim	Tezkire-i Şu'arâ	İki bölümden oluşmaktadır. İl bölümde III. Ahmed ve II. Mustafa'dan söz

Dr. Yusuf Can Tiraş

		edilmektedir. İkinci bölümde 423 şaire yer verilmiştir. Eserde hattat ve ilmiye sınıfında olan şairler övülmüştür. Bu durum tarafsızlığına engel olmuştur.
Bursalı Belîg	Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-eş'âr	Kafzâde Fâ'izî'nin tezkiresine zeyldir. Antoloji türü tezkiredir. Şairlerin ölüm tarihleri titizlikle verilmeye çalışılmıştır.
Râmiz	Âdâb-ı Zurefâ	1720'den 1784'e kadar yaşamış 375 şair yer alır. Süslü nesir örneği olan tezkirede Lale Devri sonrasında ünlenen şairler de yer alır.
Silâhdâr-zâde Mehmed Emîn	Tezkîre-i Şu'arâ	Şairler hakkında çok kısa bilgiler yer alır.
Mustafa Safvet Efendi	Nuhbetü'l-âsâr fî-fevâ'idi'l-eş'âr	Safâyî tezkiresinden seçilen şairlerin biyografilerinin özetlenmesi ve güncellenmesi ile oluşturulmuştur.
Esrâr Dede	Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye	Mevlevîleri ele alan tezkiredir.
Enderunlu Âkif Bey	Mir'ât-ı Şi'r	Sadece Enderunlu şairler yer almaktadır.
Mehmed Sirâceddîn	Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ	Hammer'ın Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi eserinin dördüncü cildindeki bilgilerin düzeltilerek tercüme edilmesiyle oluşturulmuştur.
Nûrî Osmân-ı Hanyevî	Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid	Girit'te yaşayan 20 şair anlatılmaktadır.
Şeyhî	Vakâyi'ü'l-Fuzalâ	Atâ'î'nin "Şakaiku'n-nu'mâniyye" eserine bu dönemde yapılan en önemli zeyllerden biridir.
Hâfız Hüseyn-i Ayvansarâyî	Vefeyât-ı Ayvansarâyî	Şiirle ilgilenen 291 kişinin biyografisi yer alır. Vefeyât-nâme türündedir.
Bursalı İsmail Belig	Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân	Bursa'nın kültür tarihi açısından önemli bir kaynaktır.
Yirmisekiz Çelebi Mehmed	Fransa Sefâret-nâmesi	Batı ile temasın ilk ürünüdür.
Dürrî Ahmed Efendi	İran Sefâret-nâmesi	

Dr. Yusuf Can Tras

Haşmet	Senedü'ş-şu'arâ	Şair ve şiir hakkında bilgi veren bir eserdir.
Defterdâr Sarı Mehmed Paşa	Nesâyihu'l-vüzerâ ve'l-ümerâ	Bu dönemin en ünlü siyâset-nâmesidir.
Erzurumlu İbrahim Hakkı	Ma'rifet-nâme	Ansiklopedik bir eserdir. Astronomi, matematik, coğrafya, felsefe, tasavvuf, ahlak gibi konular yer alır.

DÎVÂN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ : TASAVVUF TERİMLERİ

(Süleyman Uludağ'ın "Tasavvuf Terimleri Sözlüğü" adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

Bâde: İlâhî aşk

Bâd-ı Sabâ: Rahmanî kokular.

Bâdiye: Varlık âlemi

Yığdı benem başıma dehr gamın neylesin
Bâdiye-i aşkta benim gibi âvâre yok (Fuzûlî)

Bahr: Allah'ın sonsuz sıfat ve zat makamı. Yaratılanlar bu ummanın dalgalarıdır.

Deryâ-yı muhit cûşâ geldi / Kevn ile mekân hurûşa geldi (Nesîmî)

Bârgâh: Allah'ın yüce makamı.

Yoğiken ol bârigâh varidi ol pâdişâh
Âh bu ışk elinden âh derd oldu dermân bana (Yunus Emre)

Basiret: Mübarek bir nurla aydınlanan kalbin gücü ile nesnelerin iç yüzünü görmek.

Müstagnî-i irşâd erbâb-ı basîret
Sükkân-ı Harem neyler imiş kıble-nümâyı (Vehbî)

Bâtıl: Allah'ın dışındaki her şey, masiva.
Bâtıl hemîşe bâtıl u bî-hûdedir velî
Müşkil odur ki sûret-i Hak'dan zuhûr ede (Bâkî)

Bâtın: İç, gizli, derin anlam. Bir konunun görünmeyen kısımlarını bulmaya çalışmak, görünenle yetinmemek.

Bâzâr: Vahdetin kesret hâlinde görünmesidir.
Alan veren odur bâzâr içinde

Dr. Yusuf Can Tıraş

Kimin bay u kimin yoksul eyler (Mısrî)

Bekâ: Kalıcı olma. Kötü huyların yerini iyi huyların alması.

Bezm-i Elest: Allah'ın "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim" sorusuna ruhların "Evet, öyledir" cevabını verdikleri meclis. (A'raf Sûressi 172. Ayet).

Bîmâr: İç sıkıntısı, âşık olma.

Bî-nişân: Fenâ makamı.

Büt: Nefs.
Bütgede: İlahi bilgilere özlem duyan ârifin gönlü.
Büthâne: Maddî âlem

Dr. Yusuf Can Tıraş

HAFTANIN SORULARI

1- Bûy-ı gül taktîr olunmuş nâzun işlenmiş ucu
Biri olmış hoy birisi dest-mâl olmuş sana
Beyitte sevgilinin teri gül kokusuna, nazı da mendile benzetilmektedir.**Buna göre beyitte aşağıdaki sanatlardan hangisi bulunmaktadır?**

A) Kinaye
B) Hüsnitalil
C) Teşbihibelig
D) Leff ü neşr
E) Tevriye

2- 18. Yüzyılda hece ölçüsüyle şiir yazma divan şairleri arasında yaygınlaşmıştır. Buna göre, aşağıdaki şairlerin hangisi hece ölçüsüyle şiir yazmamıştır?

A) Nedîm
B) Şeyh Gâlib
C) Necîb
D) Vahîd Mahtumî
E) Seyyid Vehbî

3- 18. Yüzyılın önde gelen şairlerinden biri olan Nedîm, İstanbul Türkçesini şiirinde başarıyla uygulamıştır. Nedîm, mesnevîde ...., rubâîde ...., kasidede .... gibi isimleri kendine örnek almıştır.
Yukarıdaki parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangileri sırasıyla getirilmelidir?

A) Nev'î-zâde Atâyî – Hâletî – Nef'î
B) Taşlıcalı Yahyâ – Fehîm-i Kadîm – Bâkî
C) Alî Şîr Nevâyî – Ömer Hayyam – Fuzûlî
D) Hamdullah Hamdî – Hâletî – Nâbî
E) Ahmedî – Nâbî – Nef'î

4- İrişdi nev-bahâr eyyâmı açıldı gül ü gülşen
Çerâgân vakti geldi lâlezârun dîdesi rûşen
Çemenler döndi rûy-ı yâre reng-i lâle vü gülden
Çerâgân vakti geldi lâlezârun dîdesi rûşen
Yukarıda verilen şiirin nazım şekli aşağıdakilerden hangisidir?

A) Rubâî B) Şarkı C)Murabba D)Terbî E) Mesnevî

5- Nedîm'in gazellerinde İstanbul Türkçesi özelliklerinin görülmesinin yanı sıra, sevgilinin coşkunluğu, pervasızlığı, hayattan zevk alma, eğlence gibi konular işlenmektedir. **Bu bilgiye göre aşağıdaki beyitlerden hangisi Nedîm'e ait olamaz?**

A) Ben sana bâde içme güzel sevme mi dedim
Benden niçin bu gûne girîzansın ey gönül
B) O tıflı gör ne kıyâmet nigâr olur giderek
Hırâmı düşmen-i sabr u karâr olur giderek
C) Sana kimisi cânım kimi cânânım deyü söyler
Nesin sen doğru söyle cân mısın cânân mısın kâfir
D) Sâgar gibi bahâne-i nûş-ı şarâb ile
Bûs-ı dehân-ı yârı taleb meşrebimcedir
E) Ne câme geysem ider âteş-i dilüm sûzân
Cihânda şu'leden özge kabâ nedür bilmem

Dr. Yusuf Can Tıraş

6- Sihr ü efsûn ile dolmışdur derûnun ey kalem
Zülfi Hârût'un dimek mümkin ki nâl olmuş sana
Yukarıdaki beyitle ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezni ile yazılmıştır.
B) Sadece bir yerde imâle yapılması gerekmektedir.
C) Telmih sanatı bulunmaktadır.
D) İntak sanatı bulunmaktadır.
E) Tecrit sanatı bulunmaktadır.

7- Bağda zülf ü ruhun andukça bu kimdür diyü
.... ü .... biri birinden su'âl eyler beni
Yukarıdaki beyitte hem veznin uyumu hem de müretteb leff ü neşr sanatının bulunması için aşağıdaki kelimelerden hangileri sırasıyla getirilmelidir?

A) Gül – Sünbül
B) Lâle – Benefşe
C) Sünbül – Gül
D) Lâle – Sünbül
E) Gül – Benefşe

8- Önceleri Hamdî mahlasıla şiirler yazan şair, hicivlerinin kırıcı olması sebebiyle sıkıntılara düşmüştür. Ömrünün son yıllarında tarih, ahlak ve hadis alanında eserler vermiş, tercümeler yapmıştır. Başkalarına ait tanınmış eserleri de düzenlemiştir. Osmanlı padişahlarını anlatan "Hadîkatü'l-mülûk" ve sadrazamların hal tercümelerini içeren "Hadîkatü'l-vüzerâ" adlı eserleri şairin en önemli eserlerindendir.
Yukarıdaki parçada hakkında bilgi verilen şair, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Seyyid Vehbî
B) Osmanzâde Tâib
C) Sünbülzâde Vehbî
D) İsmail Belîg
E) Koca Râgıb Paşa

9- Olmasın bâg-ı rûhun pejmürde
Sakın ey gonce sakın âhımdan
Eyleme bülbülünü âzürde
Sakın ey gonce sakın âhımdan
Yukarıda 18. Yüzyılın şairlerinden Nazîm Yahyâ'nın bir şarkısının bir bendi verilmiştir. Verilen bendin vezni aşağıdakilerden hangisidir?

A) Fâilâtün fâilâtün fâilün
B) Feilâtün mefâilün feilün
C) Mefûlü mefâîlü feûlün
D) Feilâtün feilâtün feilün
E) Müstefilün müstefilün

10- Aşağıdaki bilgilerden hangisi 18. Yüzyıl divan şiirinin özelliklerinden biri değildir?

A) Nazire edebiyatı görünümündedir.
B) Gazelde Nâbî, kasidede Nef'î örnek alınmıştır.
C) Divanlarda yer alan "nev-zemîn" başlıklı şiirler, şiirde değişim isteğini yansıtmaktadır.
D) Mesnevîlerde yerli konular işlenmiştir.
E) Müşterek gazel sayısında azalma görülmüştür.

Dr. Yusuf Can Turaş

11- Aşağıdaki şairlerden hangisi 18. Yüzyılda resmî fermanla "reis-i şâirân" ilan edilmiştir?

A) Nedîm
B) Şeyh Gâlib
C) Seyyid Vehbî
D) Osmanzâde Tâib
E) Koca Râgıb Paşa

12- 18. Yüzyılda kendini şair sanan (müteşâir) şairler artmıştır. Bu durum "sühan" redifli kasidede belirtilmiştir. Bu kasideye göre, divan şiiri "Gevherî" ve "Âşık Ömer" tarzına geçmiş, ortalık ilim ve derinlikten yoksun şiirle dolmuştur. Şairlik makamını çöğür şairleri tutmuştur.

Yukarıda adı geçen kasidenin şairi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sünbülzâde Vehbî
B) Nedîm
C) Şeyh Gâlib
D) Erzurumlu Zihnî
E) Hoca Neş'et

13- Aşağıdaki mesnevîlerin hangisinin şairi yanlış verilmiştir?

A) Şeyh Gâlib- Hüsn ü Aşk
B) Refî-i Âmidî – Cân u Cânân
C) Sünbülzâde Vehbî – Hubânnâme
D) Enderunlu Fâzıl – Zenânnâme
E) İsmâil Belîg – Sergüzeştnâme-i Fakîr be-Azimet-i Tokat

14- Üslup sahibi bir şair olduğuna güvendiği için

"Ma'lûmdur benim sühanım mahlas istemez
Fark eyler anı şehrimizin nükte-dânları"

Beytini söyleyen şair, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Şeyh Gâlib
B) Osmanzâde Tâib
C) Nedîm
D) Sünbülzâde Vehbî
E) Kânî

15- Şairin 2100'e yakın tarihi vardır. 18. Yüzyılın tarih düşürme ustasıdır. Şair, divanına "Neşât-engîz" ismini vermiştir. Öte yandan, hiciv ve hezel türü şiirlerinde de "Hevâyî" mahlasını kullanmaktadır.

Yukarıdaki parçada söz edilen şair, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kânî
B) Sürûrî
C) Sünbülzâde Vehbî
D) Enderunlu Fâzıl
E) Seyyid Vehbî

16- "Muhâl add eylemişlerken gazelde şâ'irân-ı Rûm
Ben îcâd eyledim ol Şevketâne tarz-ı eş'arı"

Şair, yukarıdaki beyitte Şevket-i Buhârî'nin tarzını Anadolu'şairleri güçlük zannederken, kendisinin bu tarzı icat ettiğini ifade etmektedir. Bu şair kimdir?

A) Nâbî
B) Nef'î
C) Nedîm
D) Şeyh Gâlib
E) Osmânzâde Tâib

Dr. Yusuf Can Tıraş

17- Ammâ ne kabîle kıble-i derd
Bi'l-cümle siyâh-baht u rû-zerd

Giydikleri âfitâb-ı temmûz
İçtikleri şûle-i cihân-sûz

Ekdikleri dâne-i şerâre
Biçtikleri kalb-i pâre pâre

Yukarıdaki beyitler aşağıdaki mesnevîlerin hangisinden alınmıştır?

A) Cân u cânân
B) Tertîb-i Nefs
C) Silk-i cevâhir
D) Hüsn ü Aşk
E) Defter-i Aşk

Dr. Yusuf Can Tıraş

19.YÜZYIL ESKİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİ

Genel Özellikler:

- 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıla birlikte köklü değişimler gerçekleşmiştir.
- 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Yenileşme dönemi başlamış, devlet ve halk ilişkisi değişmiştir. Bunun yansıması ile Tanzimat Edebiyatı ortaya çıkmıştır.
- 1876'da Meşrutiyet ilan edilerek hukuk ve rejim alanında önemli değişmeler yaşanmıştır.
- Şair ve yazarlar, devleti oluşturan unsurların farkına vararak bunları canlandırma çabası içine girmiş, din, tarih ve biyografi türlerinde eserler vermeye ve halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardır.
- Devletin çöküşünün temelinde ahlakî bozulmaların olduğu belirtilmeye çalışılır. Batı'nın askerî ve teknik üstünlüğü kabul edilir ve bunlar örnek alınır.
- Fransızca, ön plana çıkmıştır. Batı ile ilişkilerde yabancı dil bilenlerden yararlanılmıştır.
- 1832'de II. Mahmud, Tercüme Odası'nı açmıştır.
- Bu dönemde Batılı araştırmacılar Türk kültürü ile ilgilenmiştir. Hammer ve Redhouse, Encümen-i Dâniş üyesi olmuştur. Redhouse "Türkçe – İngilizce Sözlük", Hammer "Türk Tarihi" ve "Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi" eserleri bu dönemde yazılmıştır.

Türk Edebiyatı'nın Durumu

- Eskilerin yolundan gidilmekle beraber, Nedîm'in örnek alındığı ve "mahallî" unsurların fazlalaştığı görülür. Şairler birbirlerini tekrarladıklarından orijinallik görülmez. Sanat değeri taşımayan şiirler ağırlıktadır. İsmail Ünver'e göre bu dönem şiiri günümüzdeki arabesk şarkılara benzemektedir (Şentürk ve Kartal 2017).
- Tasavvuf, şiirlerde ağırlığını yitirmemiştir. Sebk-i Hindî ise rağbetten düşmüş fakat "Encümen-i Şuarâ" şairleri tarafından örnekleri verilmiştir.
- "Encümen-i Şuarâ" oluşturulmuştur. Bu topluluk şiir hakkında görüşlerini birbirleriyle tartışmaktadır. Toplantılar "Hersekli Ârif Hikmet Bey"in evinde olmaktadır. Bu topluluğun üyeleri: Kadirî Şeyhi Osman Şems Efendi, Mehmed Lebîb Efendi, Koniçeli Mûsâ Kâzım Paşa, Hoca Sâlih Nâ'ilî, İbrâhîm Hâlet Bey, Recâî-zâde Mehmed Celâl, Memduh Faik Bey, Deli Hikmet, Ziya Paşa ve Namık Kemal.
- Encümen-i Dâniş'in kendisine örnek aldığı şairler: Nef'î, Nâ'ilî ve Fehîm-i Kadîm. Bu topluluk yeni edebiyat anlayışının temelini oluşturmuştur.
- Mesnevî çok fazla rağbet görmemiştir.
- Şarkı: Enderunlu Vâsı, Târih: Sürûrî ve Refî-i Kalâyî, Kıt'a: Eşref Paşa, Rubaî: Mahmud Celâleddîn Paşa, Müseddes: Şeref Hanım.
- Kasidelerde doğrudan konuya girme ve medhiye bulunmaktadır. Gazelde azalma, kasidede artış görülür.
- Hürriyet, vatan, istiklal gibi konular şiire girmiştir.
- Kasidede, geleneği devam ettirenler, içerikte değişik yapanlar ve içerikte tamamen yeni bir anlayışa yöneliş vardır.

Dr. Yusuf Can Tiraş

- Matbaa sayesinde çoğu divan basılmıştır.
- Kadın şairlerin sayısı artmıştır. En önemlileri Şeref Hanım, Leyla Hanım ve Âdile Sultan'dır. "Verne" adında Fransız bir kadın kendi kendine öğrendiği Türkçe ile 14 yaşında bir divançe hazırlamıştır.
- II. Mahmud, Adlî mahlası ile şiirler söylemiş, besteler hazırlamıştır.

DÖNEMİN ÖNEMLİ ŞAİRLERİ:

ENDERUNLU VÂSIF

- Nedîm ve Sünbülzâde Vehbî etkisindedir.
- Hattatlığı ve bestekârlığı vardır.
- Mahallî unsurlarını şiirinde kullanır.
- Divan şiirinin bütün nazım şekillerinden oluşan Dîvân'ı vardır.
- Eğlenceyi ve yaşamayı seven bir yapısı vardır.
- Şarkı türünün temsilcilerindendir

GAZEL

Senin hâl-i izârından nişân anberde kalmışdır
Benim dâg-ı derûnumdan eser micmerde kalmışdır

Ararlar nüsha-i adli gezerler câ-be-câ ammâ
O nüsha var ise sandûk-ı İskender'de kalmışdır

Denîler bozdular bikr-i nizâm-ı âlemi şimdi
Nizâm ancak efendi sûret-i defterde kalmışdır

Müheyyâ bezm-i işret bir kadehle al elim sâkî
Benimle yâr beyninde hemân bir perde kalmışdır

N'ola hayrân olursam rûz u şeb âyîneveş Vâsıf
Hayâl-i akl u fikrim sûret-i dil-berde kalmışdır

(Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün)

***

ŞARKI

Bensiz ey gülşen-i âlemde mey nûş eyleme
Andelîb-i aşkınım hasretle hâmûş eyleme
Gönlümü sahbâ-yı hicrânınla serhoş eyleme
Her ne cevr eylersen et ahdi ferâmûş eyleme

Bu ne sözdür vaz geçem ben senden ey şûh-ı şenim
Âteş-i aşkınla yanmak cânıma minnet benim
Zülfüne dil bend olaldan boynu bağlı bendenim
Her ne cevr eylersen et ahdi ferâmûş eyleme

Dr. Yusuf Can Tıraş

KEÇECİ-ZÂDE İZZET MOLLA

Çeşitli devlet görevlerinde bulunan Keçeci-zâde İzzet Molla'nın 1828'de çıkan Mora İsyanı hakkında, Ruslarla savaşa karşı çıkması ve bunun için layiha hazırlaması sebebiyle hakkında idam kararı verilir. Bu karar daha sonra sürgüne çevrilir. Bunun üzerine Sivas'a gider. Buradaki sürgününün dokuzuncu ayında 43 yaşında vefat eder. Savaşın sonucu Keçeci-zâde'nin düşündüğü gibi çıkınca, affedilir. Fakat, bu ferman Molla'nın ölümünden iki saat sonra Sivas'a ulaşmıştır.

- 17 ve 18. Yüzyıl şairleri takip eder.
- Mizahi yanı güçlüdür.
- Hece vezni ile türküler yazmıştır.
- Mahalli unsurları şiirlerine yansıtmaya çalışmıştır.
- Eserleri:
- **Gülşen-i Aşk:** Eser, yaklaşık 300 beyittir. "Hüsn ü Aşk"tan etkilenerek yazılmıştır. Olay kahramanları semboliktir. Tasavvufîdir. Şairin ölümünden sonra basılmıştır. Şairde Mevlevilik'in etkilerinin olduğu bu eserde görülmektedir.
- **Mihnet-Keşân:** İzzet Molla'nın 1823-1824 yılları arasındaki Keşan sürgünü vesilesiyle yazılmıştır. Sergüzeşt-nâme veya hasbıhâl türünde bir eserdir. Şairin Keşan'a sürgüne çıkışıyla başlar ve şairin yol boyunca uğradığı yerler anlatılır. Keşan'da başından geçen olaylara yer verilir. Eser, şairin Edirne'den İstanbul'a dönüşüyle biter. Mesnevînin modernleşmeye başladığının habercisidir.
- **Bahâr-ı Efkâr:** Şairin ilk divanıdır.
- **Hazân-ı Âsâr:** Şairin ikinci divanıdır. İlk divanına göre hacmi küçüktür.
- **Nâz u Niyâz:** Şairin sadece başlangıcını yazmış olduğu ve tamamlayamadığı bir mesnevîdir. Eserde Mevlana övgüsü yer almaktadır.
- **Lâyihalar:** İzzet Molla'nın devlet yönetimi ile ilgili düşüncelerini içeren iki önemli layihası bulunmaktadır. Biri Osmanlı eyaletlerinin gelir gider işleri konusunda diğeri Osmanlı-Rus savaşı aleyhinde olan layihasıdır.
- **Devhatü'l-Mehamid fi Tercimeti'l-Vâlid:** Babasını tanıttığı mensur bir biyografi eseridir.
- **Şerh-i Elgâz-ı Râgıb Paşa:** Ragıp Paşa'nın lügazlarını açıklayan bir eserdir. Şaire ait olup olmadığı şüphelidir.

GAZEL

Meşhûrdur ki fısk ile olmaz cihân harâb
Eyler onu müdâhene-i âlimân harâb

Bilmez ki iki kat yıkılır kendi halakdan
İster cihân yıkıldığını hânümân-harâb

A'mâl-i hayr süllemidir kasr-ı cennetin
Mümkin mi çıkma olsa eger nerdübân harâb

Dr. Yusuf Can Tıraş

Bir mevsim-i bahârına geldik ki âlemin
Bülbül hamûş havz tehî gülsitân harâb

Çıkmaz bahâra degmede bî-çâre andelîb
Pejmürde-bâl vakt-i şitâ âşiyân harâb

Elbetde bir sütûnu olurdu bu kubbenin
İzzet nihâyet olmasa kevn ü mekân harâb

Teslîm olursa Pîr'e medeng-i idâresi
Olmaz diyâr-ı Rûm'da bir hânedân harâb

Mihnet-keşân
Zuhûr-ı Emr-i Âlî-şân be-Me'mûriyyet-i Keşân
Zuhûr eyledikde bizim kîl ü kâl
Bin iki yüz otuz sekiz idi sâl

Kadeh gibi dolmuşdu mâh-ı münîr
O şeb idi nısf-ı cumâd-ı âhir

Sitânbul'a geçmiş idim salı gün
Cihân görmesin anın emsâli gün

Enişte efendide idi harem
Çocukları onda der idim görem

O şeb onda kalmağı cezm eyledim
Varıp doğru hammâma azm eyledim

Nihâd'ım yanımda berâber idi
Refîkim fakat ol hünerver idi

Pür etmişdi germâbeyi sohbeti
Bir iş mi yanında şeker şerbeti

Süleymân-ı asrın gelip Hüdhüd'ü
Başında fakat sorgucu yog idi

Dedi emr eder pâdişâh-ı cihân
Keşân'da ikâmet ile bir zamân

Bulundu iki esb-i lâger-beden
Birine çavuş bindi birine ben (...)

Dr. Yusuf Can Tıraş

LESKOFÇALI GÂLİB

- Şiirlerinde mübalağa ve fahriye yönünden Nef'î'ye benzer.
- Na'ilî-i Kadîm ve Fehîm'e nazireler yazmıştır.
- Encümen-i Şu'arâ topluluğundadır.
- Işık ve aydınlık ile ilgili kelimeler şiirinde önemli bir yer tutar.
- Şiirlerinde soyut kavramlara yer verir.
- Şiirde Namık Kemal'in hocası kabul edilir.
- Divan'ı bulunmaktadır.

GAZEL

Andelibân zâr olur ol verd-i handânım görüp
Goncalar eyler hased çâk-ı girîbânım görüp

Kûhlar derd ile inler âh u feryâdım duyup
Cûylar pür-cûş olur eşk-i firâvânım görüp

Mihr ü encümle sipihri lâlezâr etmiş kazâ
Gülşen-i sînemde yer yer dâg-ı hicrânım görüp

Câme-i ömrüm çekip çâk eylemiş sanma ecel
Etmiş istihzâr ben bîmârı dermânım görüp

Şûr-ı aşkı sanma dehr içre tehî koymuş kazâ
Fitne salmış âleme ol şûh-ı fettânım görüp

Ser-te-ser seyr eyle âlem zülfüne dil-dâdedir
Ey beni ta'yîb eden hâl-i perîşânım görüp

Arşda rûh-ı Fuzûlî âferîn-gûyâ olur
Bu gazelle Gâlibâ tab'-ı suhandânım görüp

OSMAN ŞEMS

- Kuşadalı İbrahim Efendi'ye intisap ederek daha önce kullanmış olduğu "Nûrî" mahlasını değiştirmiş ve "Şems" mahlasını kullanmıştır.
- Hersekli Ârif Hikmet'in evinde yapılan edebî toplantılarra katılmıştır.
- Molla Câmî'nin bir gazeline taştir, Fuzûlî'nin bir gazeline tahmis yazmıştır.
- Namık Kemal, Hersekli Ârif Hikmet ve Ziya Paşa gibi şairlere nazire yazmıştır.
- "Gönülden gönüle" redifli şiirine nazireler yazılmıştır.
- Divan'ı olmasına rağmen ele geçmemiştir.

GAZEL

Görünür tâbiş-i dîdâr gönülden gönüle
Berk urur pertev-i envâr gönülden gönüle

Mütekâbil ili mir'ât-ı musaffâya adîl

Dr. Yusuf Can Tıraş

Aks eder hâlet-i ahyâr gönülden gönüle

Zâkiri vâsıl eder hazret-i mezkûra tamâm
Nûr-ı bâlâ-rev-i ezkâr gönülden gönüle

Devr-i sahbâ vü sürâhî vü piyâle gibidir
Dökülür neş'e-i esrâr gönülden gönüle

Dem-i âheng-i ney-i Şâh ile Mansûr'a dönüp
Rabt olur sohbet-i ebrâr gönülden gönüle

Tarz u etvâr-ı hamûşânede bî-savt u hurûf
Vahy olur ma'ni-i güftâr gönülden gönüle

Yeter ey Şems yeter lâf keşf-i esrâr
Keşf olur kim gire esrâr gönülden gönüle

LEYLÂ HANIM

- Dönemin kadın şairlerdendir.
- Keçecizâde İzzet Molla'nın akrabasıdır.
- Şiirlerinde Mevlana'yı övmüştür.
- Daha çok beşerî aşkı şiirlerinde işlemiştir.
- Divanı'nda Bâkî gibi usta şairlere nazireleri bulunmaktadır.

GAZEL

Bir sencilein dilber-i ra'nâ bulunur mu
Bir bencileyin âşık-ı şeydâ bulunur mu

Uşşâk-ı belâ-keşlere âyîne ne hâcet
Sînen gibi mir'ât-ı mücellâ bulunur mu

Bir ben gibi tâ haşre kadar âşık-ı sâdık
Sultânıma ben söylemem ammâ bulunur mu

Bir iki üç ahbâb olup âh olmasa agyâr
Âyâ o perî bir gece tenhâ bulunur mu

Bilmezsen eger kendini Leylâ'ya su'âl et
Bir sencileyin dilber-i ra'nâ bulunur mu

ŞEREF HANIM

- Mevlevî tarikatına mensuptur.
- Divanı bulunan şairin, divanı dil ve ifade özellikleri yönünden önemlidir.
- Aruza hakimiyeti ve kusursuz ifadesi bakımından Leylâ Hanım'dan üstündür.

Dr. Yusuf Can Tıraş

GAZEL

Yâd eyleyip geçen demi kan ağlasın gönül
Âh eylesin ne çâre hemân ağlasın gönül

Su serpmek içün âteş-i kalb-i hazînime
Her vakt u her zamân amân ağlasın gönül

Bir öyle pâdişâhdan ayrıldık âh âh
Bir ben değil zemîn ü zamân ağlasın gönül

Yatdıkca zîr-i hâkde ol cism-i nâzenîn
Etsin sirişkin âb-ı revân ağlasın gönül

Oldu nihân gözden o hurşîd-i saltanat
Yansın bu derd ile dil ü cân ağlasın gönül

Etsek aceb mi haşre kadar nâle vü bükâ
Olduk veliyy-i ni'metimizden felek cüdâ

ÂDİLE SULTAN

- Sultan Abdülaziz'in kardeşidir.
- Şiirlerinde Yunus Emre etkisi bulunmaktadır.
- Tek eseri Divanı'dır.
- "Yüzün mir'at-ı kibriyâdır yâ Resûlallah" mısrasıyla başlayan ilahisi bestelenmiştir.

GAZEL

Dûr kılma mihr u 'aşk ile mahabbetten beni
Mâ-sivâdan lutfile kurtar şu mihnetten beni

Bister-i gamda yatır vaslın ile handân kıl
Eyleyip âgâh uyandır hâb-ı gafletden beni

Rü'yet-i dîdârın lütfen nasîb et ey güzel
Pâdişâhım kıl meded tard etme cennetten beni

Gonca-i hüsnün bırakdı cânıma geçdi firâk
Rahm kıl murg-ı dile kurtar bu firkatden beni

Nefs-i emmâre fesâda turmayıp da meyl eder
Nâra yak onu halâs et bu 'adâvetten beni

Cevdet Can Tiraş

‘Âdile kat’-ı ümîd etme günahım çok diye

Eyle istigfâr me’yûs etme rahmetten beni

HERSEKLİ ÂRİF HİKMET

- Encümen-i Şuarâ üyesidir.
- Şiirlerinde Nâilî-i Kadîm’i örnek almıştır.
- Fehîm-i Kadîm, Neşâtî, Güftî, Nâbî ve Nedîm’e nazireler yazmmıştır.
- Osmanlı Devleti’nin kötü gidişine çözüm bulmaya çalışmış, meşrutiyeti savunmuştur.
- Şiirleri “Âsâr-ı Hikmet” eserinde toplanmıştır.
- Felsefî, dinî, tasavvufî konular ile ilgili yazılarını “Levâyihu’l-Hikem” eserinde toplamıştır.
- Misbâhu’l-Îzâh eserinde Avrupalılara nasıl yetişilir meselesi üzerinde durmuştur.
- Edebî, sosyal ve siyasî konuları “Levâmiu’l-Efkâr” eserinde yazmıştır.
- Tanzimat Fermanı hakkındaki görüşlerini “Sevânihu’l-Beyân” eserinde belirtir.
- “Mecelle”eserinde “Mecelle”yi açıklamış ve eleştirmiştir.

GAZEL

Ey şevk-i ruhun cilve-i âyât-ı mahabbet
Aşkınladır âsâr-ı zuhûrât-ı mahabbet

Şâhid mi degil aşkıma yâ çâk-ı girîbân
Hâcet ne gönül etmeye isbât-ı mahabbet

Reh pür-hatar u dîde vü dil vâlih ü hayrân
Gitdikce füzûn olmada âfât-ı mahabbet

Râcih görünür meşreb-i rindân-ı safâda
Ma’mûre-i firdevse harâbât-ı mahabbet

Hikmet ben o rûşen-güher-i aşk-ı Hudâyım
Tab’ımdadır envâr-ı füyûzât-ı mahabbet

19.YÜZYIL MESNEVÎLERİ

ESER	ŞAİR	AÇIKLAMALAR
Gülşen-i Aşk	Keçecî-zâde İzzet Mollâ	Hüsn ü Aşk mesnevisine bir naziredir. Şairin kendisi de mesnevi kahramanlarından biridir.
Âteş-kede	Yenişehirli Avnî	Hüsn ü Aşk nazirelerinden biridir. Ateş ve ateş ile ilgili kavramlar anlatılmaktadır.
Tercemânu’l-ma’nevî fî-Tercemeti’l-mesnevî	Mehmed Şâkir	Mesnevî’nin Nahîfî’den sonra manzum ikinci

Dr. Yusuf Can Tiraş

		tercümesidir.
Hüsrev ü Şîrîn	Üsküdarlı Sâlim	Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrî mesnevisi esas alınmıştır. Şeyhî'nin mesnevisine göre daha düzenlidir.
Mihnet-keşân	Keçecî-zâde İzzet Mollâ	Sergüzeşt-nâme türünde bir mesnevidir. Şairin Keşan'a sürgün edilmesi ve çektiği sıkıntıları anlattığı eseridir.
Sergüzeşt-nâme	Bayburtlu Zihnî	İçerisinde hicviyeler de bulunan bu mesnevi, şairin hayatı hakkında bilgi vermektedir.
Gülşen-i Hurremî		Sultan II. Mahmud'un kızı Sâliha Sultan ile Halil Rıfat Paşa'nın düğünleri anlatılmaktadır.
Nusret-nâme	Aynî	Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla ilgili bir mesnevidir.
Mir'ât-ı Cünûn	Yenişehirli Avnî	Delilerin mizahî bir şekilde anlatıldığı mesnevidir.
Tuhfe-i Zîbâ	Hayret Mehmed Efendi	Manzum sözlüktür.
Nazmü'l-cevâhir	Hasan Aynî	Manzum sözlüktür. 5.000 Arapça, 5.000 Farsça sözcük Türkçe karşılığıyla birlikte verilmiştir.

19.YÜZYIL MENSUR ESERLERİ

YAZAR	ESER	AÇIKLAMA
Şefkat	Tezkiretü'ş-şu'arâ	Antolojik nitelikte bir tezkiredir. 1730-1814 yılları arasında yaşayan 125 şair yer alır.
Esad Mehmed Efendi	Bâgçe-i Safâ-endûz	1722-1835 yılları arasındaki 209 şair yer alır. Arap ve İranlı şairlere de yer verilmiştir. Şairler hakkında bilgiler azdır.
Ârif Hikmet	Ârif Hikmet Tezkiresi	1592-1836 yılları arası yaşayan 203 şair yer alır. Anadolu ve Rumeli dışında Buhara, Besni, Dağıstan, Dehlev, Harezm gibi yerlerde yetişen şairlere de yer verilmiştir.
Fâtin Efendi	Hâtimetü'l-eş'âr	1721'den 1853'e kadar

Dr. Yusuf Can Tura

		yetişen 672 şair yer alır. Mısır ve Trakya bölgesinde yaşayan şairler de yer alır.
Mehmed Tevfîk	Mecmuatü't-terâcim	1595-1860 tarihleri arasında yetişen 542 şair yer alır.
Çaylak Tevfik	Kâfile-i Şu'arâ	Osmanlı'nın kuruluşundan 1873'e kadar yetişen şairler yer alır. Eser yarım kalmıştır.
Ali Enver	Semâhâne-i Edeb	Esrar Dede tezkiresinin özetidir.
Recâizâde Mahmûd Ekrem	Kudemâdan Birkaç Şair	11 şair tanıtılır
Muallim Nâcî	Osmanlı Şairleri /Esâmî	
Mehmed Süreyyâ	Sicill-i Osmânî	
Fâik Reşad	Eslâf	
Ahmed Rif'at	Verdü'l-Hadâik	19.yy.ın ikinci yarısında sadrazam olan 24 kişi yer alır.
Ali Cevad	Mükemmel Osmanlı Tarihi	
Ahmed Vefik Paşa	Târih-i Osmânî	
Mütercim Âsım	Tıbyân-ı Nâfî der-Terceme-i Burhân-ı Katı	
Mütercim Âsım	El-Okyanusü'l-basît fî-Tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît	
Şemseddîn Sâmî	Kâmûs-ı Türkî / Kâmûsü'l-A'lâm	
Ahmed Rifat	Lugat-ı Târîhiyye ve Cografiyye	7 ciltlik tarih ve coğrafya ile ilgili terimlerin olduğu bir sözlüktür.

DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ: TASAVVUF TERİMLERİ

(Süleyman Uludağ – Tasavvuf Terimleri Sözlüğü'nden kısaltılarak alınmıştır)

Câm: Bedeni simgeler, içindeki bâde de bedenin temizlenmesine ve tasavvufa yeni giren kişinin ârif olmasına sebep olur.

Medrese içre müderris verdiği bir dersten
Yeğdurur meyhânede bir câm vermek güzel (Fuzûlî)

Câm-ı cihânnümâ/gîtî-nümâ: Mümin ve kâmil ârifin kalbi

Cân: İnsanın ruhu, ilahi nefes.
Cânı cânân dilemiş vermemek olmaz ey dil
Ne nizâ eyleyelim ol ne senindir ne benim (Fuzûlî)

Cânân: Allah.

Dr. Yusuf Can Tıraş

Yâ Râb bana cism ü cân gerekmez
Cânân yok ise cân gerekmez (Fuzûlî)

Cemiyet: Kalbin ve zihnin tamamen Allah'a yönelmesi.
Hâm açıldıkça zülfünden belâ vü mihnetim artar
Bihamdillâh ömrüm uzanır cemiyetim artar (Fuzûlî)

Cevr: Tasavvuf yoluna girenin yükselmesinin engellenmesi
Ey Fuzûlî yâr eger cevr etse ondan incinme
Yâr cevr-i âşıka her dem mahabbet tazeler (Fuzûlî)

Cilve: Allah'ın nurlarının gönülde ortaya çıkmasıdır.
Cünûn: Allah aşkından başka hiçbir şeyle ilgilenmemek, Allah aşkı ile kendinden geçmek.
Edersin gerçi her derde tabibim bir devâ ammâ
Cünûn-ı ehl-i aşk olunca mâder-zâd neylersin (Bahâî)

Çehârdeh-i masum u pâk: Hz. Ali'nin soyundan olan ve çocukken şehit edilen on dört bebek ve çocuktur.
Çehâr-yâr-ı güzîn: İlk dört halife.

Çeşme: İlahî bereketin kaynağı.

Çile: Dervişlerin tenha ve ıssız bir yerde kırk gün kırk gece nefis mücadelesi vermesidir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

HAFTANIN SORULARI

1- İstanbul'da doğan şair, 19. Yüzyılda Nedîm'in takipçilerindendir. Şiirlerinin edebî yönü olmasa da mahalli ve Türk folkloru hakkındaki unsurları içermesi bakımından şiirleri önem kazanmaktadır. Şairin divanını ölmeden önce yaktığı İzzet Molla tarafından ifade edilse de tek eseri olan divanı iki kez basılmıştır. Şair 1824'te İstanbul'da vefat etmiştir.

Yukarıda hakkında bilgi verilen şair, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yenişehirli Avnî
B) Aynî
C) Şeyhülislâm Ârif Hikmet
D) Enderunlu Vâsıf
E) Şeref Hanım

2- Aşağıdaki eserlerden hangisi, Keçeci-zâde İzzet Molla'nın gençlik döneminde yazmış olduğu şiirleri içeren divanıdır?

A) Gülşen-i Aşk
B) Mihnet-keşân
C) Bahâr-ı Efkâr
D) Hazân-ı Âsâr
E) Lâyiha

3- Keçeci-zâde İzzet Molla'nın "Hüsn ü Aşk" mesnevisinden etkilenerek yazmış olduğu ve kahramanlarından birinin şairin kendisi olduğu mesnevi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Âteş-kede
B) Gülşen-i Dâniş
C) Gülşen-i Aşk
D) Aşk-nâme
E) Vahdet-nâme

4- 19. Yüzyıl Türk edebiyatında aşağıdaki yeniliklerden hangisi şiirde etkisini göstermemiştir?

A) Medhiye tarzı kasideleri divana almamak ya da yerini değiştirmek
B) Türk aruzunda kullanılmayan vezinlerle şiir yazmak
C) Alışılmadık redifler ve redifsiz şiirler yazmak
D) Nazım şekillerinin katı biçimlerini gevşetmek
E) Hece vezninin şiirde kullanılmasını yaygınlaştırmak

5- 19. Yüzyıl şairlerinden biri olan Aynî hakkında aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Sürûrî'den sonra tarih düşürmede usta bir şairdir.
B) Mesnevî biçiminde Arapça-Farsça-Türkçe manzum bir sözlük olan "Nazmü'l-Cevâhir"i yazmıştır.
C) Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla ilgili "Nusret-nâme" adında bir mesnevîsi bulunmaktadır.
D) Şiirlerinde Şeyh Gâlib'in etkisi görülmektedir.
E) "Mir'at-ı Cünûn" eserinde davranışı normal olmayan tipleri mizahi bir şekilde anlatmıştır.

6- Aşağıdaki eserlerden hangisi, Yenişehirli Avnî'ye ait değildir?

A) Mesnevî Tercümesi
B) Âb-nâme
C) Âteş-kede
D) Nihân-ı Kazâ
E) Sâkî-nâme

7- Encümen-i Şuarâ topluluğunu oluşturan şairler, aşağıdaki şairlerin hangisinden etkilenmemişlerdir?

A) Fehîm-i Kadîm
B) Şeyhülislâm Yahyâ
C) Nâ'ilî-i Kadîm
D) Nef'î
E) Şeyh Gâlib

Dr. Yusuf Can Tıraş

8- Tenhâda bulsam ol perî-zâdı telâşdan
Lüknet gelip zebâna kelâm söylenilmiyor
Yukarıda verilen beytin diliçi çevirisi, aşağıdaki seçeneklerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

A) O perî kızını yalnız başına bulsam, telaşımdan dilim tututlur, söz söyleyemem.
B) O peri yüzlüyü tenhada bulsam, dilime telaştan tutukluk gelir, söz edemem.
C) O periye benzer sevgiliyi yalnız başına bulduğumda, sevgilinin diline telaştan tutukluk gelir ve konuşamaz.
D) O perinin diline tutukluk gelince, onu yalnız da bulsam telaşından benimle konuşamaz.
E) Sevgiliye söz söylenilmiyor, çünkü onun diline tutukluk gelmiştir. Yalnız da bulsam periyi konuşturamam.

9- Âşık-ı firkat-nişânı görmeyen görsün beni
Külhan-ı âteş-feşânı görmeyen görsün beni
Yukarıda verilen beytin vezne uygun olması için aşağıdaki aruz işlemlerinden hangisi yapılmalıdır?

A) Medd
B) Zihaf
C) İmâle
D) Vasl
E) Sekt-i melih

10- Kimin mecbûr-ı hüsn ü ânısın şûh-ı şenin kimdir
Benim sensin gülüm ey gonce-fem söyle senin kimdir
Ne gülzâr-ı cemâlin bülbülüsün gülşenin kimdir
Benim sensin gülüm ey gonce-fem söyle senin kimdir
Yukarıda verilen şiirin nazım biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Rubai
B) Şarkı
C) Türkü
D) Murabba
E) Terbi

11- 19. Yüzyılda Enderunlu şairler hakkında yazılan şair tezkiresi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bâgçe-i Safâ-endûz
B) Hâtimetü'l-Eş'âr
C) Mecmuatü't-Terâcim
D) Kâfile-i Şu'arâ
E) Mir'at-ı Şi'r

12- Aşağıdaki şairlerden hangisi "Encümen-i Şuarâ" topluluğuna dahil değildir?

A) Hersekli Ârif Hikmet
B) Abdülhamid Ziyâ Bey
C) Deli Hikmet
D) Keçeci-zâde İzzet Molla
E) Nâmık Kemâl Bey

Dr. Yusuf Can Tıraş

13- Encümen-i Şuarâ topluluğu üyelerinden olan Koniçeli Musa Kâzım Paşa bir kıt'asında

Politika koydular ad şimdi müdârâya kibâr
Ser-fürû eylemek Efrenc'e dirâyet gibidir

Hele pardon gibi, boncorno gibi halt-ı kelâm
Eylemek hâsılı ibrâz-ı belâgat gibidir

Beyitlerini söylemektedir.

Yukarıda verilen parçaya göre, aşağıdaki yorumlardan hangisi yanlıştır?

A) Kıt'a gibi türlerde dönemin güncel konuları işlenmiştir.
B) Batı dillerinden alınan kelimeler şiirde yer bulmuştur.
C) Aruz ölçüsüyle şiir yazma devam etmektedir.
D) Musa Kâzım Paşa, Batılı görüşleri savunan bir şairdir.
E) Şiirin nazım biçiminde yenilikler görülmektedir.

14- Aşağıdaki şairlerden hangisi 19. Yüzyıl kadın şairleri arasında yer almamaktadır?

A) Şeref Hanım
B) Âdile Sultan
C) Sıdkî Hatun
D) Leylâ Hanım
E) Mahşâh Hanım

15- Pür-âteşim açdırma benim agzımı zinhâr
Zâlim beni söyletme derûnumda neler var
Bilmez miyim itdiklerini eyleme inkâr
Zâlim beni söyletme derûnumda neler var

Yukarıda verilen şiirin nazım türü aşağıdakilerden hangisidir?

A) Şarkı
B) Rubai
C) Murabba
D) Türkü
E) Terbi

16- Divanında yer alan "Tahassürnâme" ve "İftirâknâme" şiirlerinde hayatı hakkında bilgi veren şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Şeref Hanım
B) Keçecizâde İzzet Molla
C) Âdile Sultan
D) Yenişehirli Avnî
E) Hersekli Ârif Hikmet

17- Aşağıdaki mesnevilerden hangisi 19. Yüzyılda kaleme alınmış temsilî mesnevîlerden biridir?

A) Yûsuf u Züleyhâ
B) Mihnet-keşân
C) Sergüzeşt-nâme
D) Sâkî-nâme
E) Gülşen-i Aşk

18- Aşağıdaki mesnevilerin hangisinin şairi yanlış olarak verilmiştir?

A) Keçecizâde İzzet Mollâ – Mihnet-keşân
B) Bayburtlu Zihni – Sergüzeşt
C) Sâkî-nâme – Aynî
D) Mehmed İzzet Paşa – Yûsuf u Züleyhâ
E) Rızayî – Zafer-nâme

Dr. Yusuf Can Tıraş

19- Ben sizin gibi mübtelâ değilim
Suhre-i bezm-i ibtilâ değilim

Mülk-i aşk içre pâdişâhım ben
Şehriyâr-ı figân-sipâhım ben

Bunı eğlence sanma ey hem-râh
Karagöz şem'ası değildür âh

Yukarıda verilen beyitler, aşağıdaki mesnevilerin hangisinden alınmıştır?

A) Mihnet-keşân
B) Âteş-kede
C) Gülşen-i Aşk
D) Mir'at-ı Cünûn
E) Âb-nâme

Dr. Yusuf Can Tıraş

DENEME SINAVI 1

1- Necâtî'nin dirisinden ölüsü Ahmed'in yegdür
Îsâ göklere ağsa yine dem urur Ahmed'den

XV. yüzyıl şairlerinden Necâtî Bey'e ait bu beytinden hareketle aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Necâtî, Ahmed Paşa'yı övmektedir.
B) Necâtî "ağsa" sözcüğüyle Türkçe kelimelerin divan şiirinde kullanılabileceğini göstermektedir.
C) Necâtî, alçakgönüllü bir kişiliğe sahiptir.
D) Necâtî, Ahmed Paşa'nın şairlik yeteneğini kıskanmaktadır.
E) İkinci mısrada yer alan Ahmed isminde telmih sanatı yapılmıştır.

2- Mihri Hatun'un kendi şiirlerine nazire yazmasına sinirlenen Necâtî, şu beyitlerle karşılık vermiştir:

"İy benüm şi'rüme nazîre diyen
Çıkma râh-ı edebden eyle hazer
Dime ki işte vezn ü kâfiyede
Şi'rüm oldı Necâtî'ye hem-ser
Harfi üç olmak ile ikisinün
Bir midür fi'l-hakîka ayb u hüner"

Buna göre aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Necâtî, bir kadın şairin kendisine nazire yazmasına karşıdır.
B) Mihri Hatun, yazmış olduğu şiirlerle Necâtî'ye rakip olma iddiasındadır.
C) Necâtî, Mihri Hatun'un şiir yazarak edebsizlik yaptığı düşüncesindedir.
D) Vezin ve kafiyenin aynı olması nazire için yeterli bir ölçüt değildir.
E) Necâtî'ye yazılan nazireler sebebiyle nazire edebiyatı başlamıştır.

3- Aşağıdaki beyitlerin hangisinde tezat sanatı yapılmıştır?

A) Ser-nâme-i muhabbeti cânânâ yazmışam
Hasret risâlesin varak-ı câna yazmışam
B) Ehl-i temkînem meni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabrı anun her lahza min feryâdı var
C) Dayanmaz tâb-ı ruhsârına nûr-ı dîde ey meh-rû
Anunçün çeşmimiz muhtâc-ı câm-ı dür-bîn olmuşdur
D) Bir zebândur şerh-i gam takrîrine her berg-i gül
Eylemez bîhûde gül gördükde efgân andelîb
E) Perîşân halk-ı âlem âh u efgân etdigimdendir
Perîşân oldugum halkı perîşân etdigimdendir

Dr. Yusuf Can Tıraş

4- Aşağıdaki beyitlerin hangisinde irsâl-i mesel sanatı yoktur?

A) Sitem ü zulmi ile adı çekan ehl-i cefâ
Sarsar-ı kahrun ile buldı fenâ oldı hebâ

B) Yüzün meh-i îd ü ser-i zülfün şeb-i İsrâ
Gamzen yed-i Mûsâ leb-i la'lün dem-i Îsâ

C) Gün getirmişdür yanağından haber câm-ı güle
Ana nakd-i jâleyi ayak teri virse n'ola

D) Boynuma aldum o zülf-i anberînün minnetin
Ey sabâ sahrâya saldum misk-i Çinün minnetin

E) Ben sana hâlüm ağladuğum zahmet olmasun
Bir hasta kim tabîbe gele derdini döker

5- Aşağıdaki beyitlerden hangisi bir kasidenin fahriye bölümünden alınmış olamaz?

A) Bâ-husûs ola benim gibi ma'ânî-perver
Ki şikest etti sözüm kadr-i gür-i galtânı

B) Eder ebkâr-ı mazmûnu ihâtâ şi'r-i rengînim
Kızıl vâlâ tutuk gibi arûs-ı dil-sitân üzre

C) Bunca demdir da'vâ-yı sâhib-kırânî eylerim
Bir mübârız yok mu meydân-ı sühen tenhâ mıdır

D) Sühen oldur ki bilâ-vâsıta-i tab'-ı selîm
Ola makbûl-i dil-i nâdire-sencân-ı fehîm

E) Enverî-i rûzgârım ki şebistân-ı sühen
Şem'-i fikrimle ziyâ-yı neyyir-i rahşân bulur

6- Gam gitse aceb mi yine ıyd-ı ramazândır
Iyd-ı ramazân revnak-ı bâzâr-ı cihândır
Klasik bir kasidede bu beyit, aşağıdaki bölümlerin hangisi içerisinde yer almalıdır?

A) Dua
B) Methiye
C) Fahriye
D) Tegazzül
E) Nesib

7- Öldürürsen nice kez Zâtî'yi Circis-sıfat
Komaz elden sanemâ ışkunı ölür dirilür
Bu beyitte "Circis"in divan şiirinde anılan özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ölüleri diriltmesi
B) Defalarca öldüğü hâlde dirilerek yolundan dönmemesi
C) Put gibi güzellerin aşkının kaynağı olması
D) Sevgili gibi ele geçirilemeyişi
E) Her durum ve zamanda görülebilmesi

Dr. Yusuf Can Tiraş

8- Derd-i ışkun zerrece kılmadılar dermânını
Âlem içre niceler **Lokmân** u **Eflâtun** olup

Yukarıdaki beyitte "Lokman" ile "Eflâtun" aşağıdaki kavramlardan hangisini simgelemektedir?

A) Aşk
B) Akıl
C) Hüner
D) Kahramanlık
E) Sevgili

9- Mest-i aşk olmagın ol çeşm-i humâr
Humrete mâil idi bir mikdâr

Sîne-çâk idi Rasul'ün her ân
Ol iki kanlu gözine kurbân

Ayn-ı a'lâsını gâh u bî-gâh
Gayre bakdırmaz idi aynu'llâh

Yukarıda bir bölümü verilen eserin türü, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Siyer
B) Gazavatnâme
C) Fütüvvetnâme
D) Hilye
E) Firâset-nâme

10- Bir kimsenin dış görünüşüne bakarak o kişinin ahlâk ve karakter yapısı hakkında bilgi veren eserlere "kıyâfet-nâme" denilmektedir. Bu türden etkilenen farklı bir tür de meydana getirilmiştir.

Yukarıdaki parçada anlatılmak istenen tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Şehrengîz
B) Sûr-nâme
C) Firâset-nâme
D) Nefehât
E) Siyâset-nâme

Dr. Yusuf Can Tıraş

11- Menem tek hîç kim zâr u perîşân olmasun yâ Rab
Esîr-i derd-i aşk u dâg-ı hicrân olmasun yâ Rab
Yukarıdaki beyitte vezin gereği "tek" hecesinde med yapılması gerekmektedir.
Aşağıdaki beyitlerin hangisinde bu beyitteki med işlemi uygulanmalıdır?

A) Ezel kâtibleri uşşâk bahtun kare yazmışlar
Bu mazmun ile hat ol safha-i ruhsâre yazmışlar

B) Makâmun Ka'be-i Zemzem hemîşe kâyim ü muhkem
Hızır ümmetüne her dem sakâdur yâ Resûlallah

C) Perîşân-hâlün oldum sormadun hâl-i perîşânum
Gamundan derde düşdüm kılmadun tedbîr-i dermânum

D) Gönülde min gamum vardur ki pinhân eylemek olmaz
Bu hem bir gam ki el ta'nından efgân eylemek olmaz

E) Sehâb-ı lutfun âbın teşne-dillerden dirîg etme
Bu deştün bagrı yanmış lâle-i Nu'mânıyuz cânâ

12- Bir kadehle bizi sâkî gamdan âzâd eyledi
Şâd olsun gönü anun gönlümi şâd eyledi
Yukarıda verilen beytin aruz veznine göre okumak için
I.İmâle
II. Vasl
III. Med
IV. Zihaf
Hangi işlemlerin yapılması gerekmektedir?

A) I –II
B) I – II – III
C) I – IV
D) I – III – IV
E) I – II – IV

13- Sünbülzâde Vehbî bir kasidesinde şu beyitleri söylemektedir:
İktidâ eylediler meslek-i Âşık Ömer'e
Aşk u şevkıyle nice kâfiye-cûyâ-yı sühan

Gevherî güftesine döndü bu günlerde meded
Gevher-i nâdire-i lü'lü-i lâlâ-yı sühan
Bu beyitlerde aşağıdakilerden hangisi anlatılmak istenmektedir?

A) Şairlerin Âşık Ömer ve Gevherî'yi örnek almaları gerektiği
B) Şairlerin söz incilerini olgunlukla dile getirdikleri
C) Halk şairlerinin divan şairlerini kötü bir şekilde etkiledikleri
D) Âşık Ömer ve Gevherî'de yeni mazmunların bulunabileceği
E) Halk şairlerinin divan şairlerini örnek almalarının olumlu olduğu

Dr. Yusuf Can Tıraş

14- Kaldırım taşları altında birer şâir var
Deyü taş vurmuş idi Sâbit-i dânâ-yı suhan
Yukarıdaki beyitten hareketle aşağıdaki yorumlardan hangisi yapılamaz?

A) Şair sayısının 17. Yüzyıldan itibaren arttığı
B) Her şairim diyenin şair olmadığı
C) Sâbit'in söz kullanımında usta olduğu
D) Şair sayısının artmasının nitelik olarak şiiri geliştirdiği
E) Her kesimden şairin olması gerektiği

15- Aşağıdaki tezkirelerden hangisi, şairler hakkında verdiği bilgi bakımından diğerlerinden farklı bir özellik göstermektedir?

A) Meşâirü'ş-Şu'arâ
B) Lâtifî Tezkiresi
C) Gülşen-i Şu'arâ
D) Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiresi
E) Zübdetü'l-Eş'âr

16- Yazmış olduğu tezkirede, çoğu şairi Kastamonulu göstermesi bakımından "Kastamonu-nâme" olarak da adlandırılan tezkirenin sahibi kimdir?

A) Âşık Çelebi
B) Kınalızâde Hasan Çelebi
C) Fa'izî
D) Latîfî
E) Ahdî

17- XVII. Yüzyıldan itibaren divan şairleri değişik akımlardan etkilenmişlerdir. Buna göre, aşağıda yer alan şairlerin hangisi diğerlerinden farklı bir tarzda şiir yazmıştır?

A) Fehîm-i Kadîm
B) Nedîm
C) Na'ilî-i Kadîm
D) Neşâtî
E) Şeyh Gâlib

18- Ne câme geysem ider âteş-i dilüm sûzân
Cihânda şu'leden özge kabâ nedür bilmem
Fehîm-i Kadîm'e ait olan bu beytin mazmunu aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ateş
B) Gül
C) Cemşîd
D) Semender
E) Gönül

Dr. Yusuf Can Tıraş

19- Kulun Bâkî şeker-hâdur lebin vasfında gûyâdur
İşi seyr ü temâşâdur ser-i kûyunda gavgâdur
Gedâ-yı bî-ser ü pâdur garîb-i deşt-peymâdur
Fuzûlî rind-i şeydâdur hemîşe halka rüsvâdur
Sorun kim bu ne sevdâdur bu sevdâdan usanmaz mı

Son bendi verilen bu musammat ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Şiirin nazım şekli müseddestir.
B) Fuzûlî, Bâkî'nin şiirini terbi etmiştir.
C) 1.,2., ve 3. mısralar Bâkî'ye, 4. Ve 5. mısralar Fuzûlî'ye aittir.
D) Fuzûlî, Bâkî'nin şiirini tahmis etmiştir.
E) Mersiye türünde yazılan bir şiirdir.

20- Aceb var mı gam-ı aşk ile hîç bir eylemiş ülfet
Be vallâhî getürmez nüh felek bâr-ı gama tâkat
Tahammül eyleyüb bâr-ı belâya gönlümüz Neş'et
Giriftâr-ı gam itmişdür bizi hîç itmeyüp şefkat
Gönüldendür şikâyet kimseden feryâdumuz yoktur

Son bendi verilen bu musammat ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Bir tahmis örneğidir.
B) Musammatın son bendidir.
C) Vezni fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilündür.
D) Bir tardiye örneğidir.
E) Tard u rekb örneğidir.

21- Dedim adın nedir tebessüm edip
Dedi bir nokta ile zâhir olur

Bu beyitte "tâhir" sözcüğünde bulunan "tı" harfinin üstüne nokta getirilince "zâhir" olduğu ifade edilmekte ve "tâhir" ismi bulunmaktadır.

Aşağıdakilerden hangisi bu tür şiirleri isimlendirmek için kullanılır?

A) Mecâz-ı Mürsel
B) Tevriye
C) İstiâre
D) Muammâ
E) Lugaz

Dr. Yusuf Can Tıraş

22- Ey şi'r miyânında satan lafz-ı garîbi
Dîvân-ı gazel nüsha-i kâmûs degildir
Bu beyitte Nâbî'nin anlatmak istediği aşağıdakilerden hangisidir?
A) Şiir okumak için sözlüklere başvurulması gerektiği
B) Şiirde kolay anlaşılmayan sözcüklerin kullanılmaması gerektiği
C) Şairlik yeteneğinin gösterilmesi için anlamı herkesçe bilinmeyen sözcüklerin kullanılması gerektiği
D) Şiirin her zaman revaçta olduğu
E) Divanın sadece gazellerden oluşması gerektiği

23- Aşağıdaki mesnevilerden hangisinin şairi yanlış olarak verilmiştir?
A) Ahmedî – İskender-nâme
B) Şeyhî – Har-nâme
C) Şeyyâd Îsâ – Ahvâl-i Kıyâmet
D) Ahmed Fakîh – Sohbetü'l-ebkâr
E) Refî-i Âmidî – Cân u Cânân

24- Bana bir gün şehinşâh-ı memâlik
Kim ol durur yidi iklime mâlik

Bizümçün düzesin bir hûb defter
Ki ola ma'nî vü lafzı şîr ü şekker

Kitâbı ki adıdur Cemşîd ü Hurşîd
Bu dilce eyidesin anı i Cemşîd
Yukarıda Ahmedî'nin Cemşîd ü Hurşîd mesnevisinden bir bölüm alınmıştır. Bu bölüm mesnevinin hangi bölümüne ait olabilir?
A) Âgâz-ı Destân
B) Hâtime
C) Sebeb-i Te'lîf
D) Medhiyye
E) Mu'cizât

25- XV. Yüzyılda yaşayan şair, Çağatay edebiyatının ilk dönemlerinde şöhret bulmuştur. Alî Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-Nefâis eserinde onun için "bu kavmin üstadı ve söz melikidir" diyerek övmüştür. Şairin divanı ve Gül ü Nevrûz adlı eseri bulunmaktadır. Dilinde yabancı kelimeler az, Oğuz-Kıpçak özellikleri ise bolca görülür.
Yukarıda hakkında bilgi verilen şair, aşağıdakilerden hangisidir?
A) Sekkâkî
B) Mevlânâ Lutfî
C) Haydar Tilbe
D) Yûsuf Emîrî
E) Seydî Ahmed Mirzâ

Dr. Yusuf Can Tıraş

DENEME SINAVI 2

1- Ey güzellik göğüne hurşîd olan yakma bizi
Yerde kalmaz çün bilirsin dûd-ı âhı kimsenin
Bu beyitte ilk mısradaki durum ikinci mısrada bir deyim ile açıklanmıştır.
Aşağıdaki beyitlerin hangisinde böyle bir durum söz konusudur?

A) Âlemi teshîr için hâtem ne lâzım tab'ıma
Ben Süleymân-ı hayâlim neyleyin engüşteri

B) Çoh yetürme göklere efgânım ey kâfir sakın
İncinir nâ-geh Mesîhâ işidip efgânımı

C) Gâhî cenâb-ı Leyli'ye mektûb uçurmaga
Urundu Kays başına mürg âşiyânesin

D) Geldimse ne var ben şuarâ bezmine âhir
Âdet budur âhirde gelir bezme ekâbir

E) Tûtî-i mu'cize-gûyem ne desem lâf degil
Çerh ile söyleşemem âyinesi sâf degil

2- Aşağıdaki beyitlerin hangisinde telmih sanatı <u>yapılmamıştır</u>?

A) Yüzünü göstermesin agyâra zülfün key sakın
Mâr olan şeytâna cennet kapusun der-hâl açar

B) Olsaydı bendeki gam Ferhâd-ı mübtelâda
Bir âh ile verirdi bin Bî-sütûn'u bâda

C) Nice şîrîn olmasın kim süd yerine anası
Sükker ile beslemiş ol tûtî-i gûyâcıgı

D) Halkın isti'dâdına vâ-bestedür âsâr-ı feyz
Ebr-i nisândan sadef dür-dâne ef'î sem kapar

E) Cevr odu yaktı beni yanımda durma ey gönül
Bir tutuşmuş âteşim kurb u civârımdan sakın

3- Sen yüzü gülsün cihân gül-zârı zindândır bana
Halk-ı âlem gül gibi her gice handândır bana
Bu beyitle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Teşbihin bütün unsurları bulunmaktadır.
B) "Halk-ı âlem" tamlamasında teşbih-i belîg bulunmaktadır.
C) "Gibi" kelimesi teşbih edatıdır.
D) "Sen yüzü gülsün" ibaresi "vech-i şebeh"tir.
E) "Her gice handândır" ibaresi "vech-i şebeh" ögesidir.

Dr. Yusuf Can Tıraş

4- Dil marîzin sor ki derdinden ruhunla zülfünün
Nârdan bister döşenmiş mârdan bâlîni var
Yukarıdaki beyitte hangi sanat bulunmaktadır?

A) Tezat
B) Leff ü neşr
C) Hüsnütalil
D) Tecâhül-i Ârif
E) Sihr-i helâl

5- XV. Yüzyılda yaşamıştır. Hamse sahibi olan şair Seb'a-i Seyyâr, Sedd-i İskenderî, Hayretü'l-Ebrâr mesnevilerinin yanı sıra Türk edebiyatının ilk tezkiresini kaleme almıştır. Şairin biri Farsça olmak üzere beş divanı bulunmaktadır.
Bu parçada sözü edilen şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ahmed-i Dai
B) Ali Şîr Nevâyî
C) Sekkâkî
D) Ahmed Paşa
E) Ahmedî

6- XVII. Yüzyılın önemli Sebk-i Hindî şairlerindendir. Mevlevî tarikatına intisap etmiştir. Divân'ı dışında Hz. Muhammed'den başka 13 peygamberin hilyesine yer verdiği "Hilye-i Enbiyâ", "Edirne Şehrengîzi" ve Sultan Veled'e ait 70 beytin Farsça manzum şerhini yapmış olduğu "Tuhfetü'l-Uşşâk" eserleri bulunmaktadır.
Bu parçada sözü edilen şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Şeyh Gâlib
B) Neşâtî
C) Nâ'ilî-i Kadîm
D) Fehîm-i Kadîm
E) Esrar Dede

7- Kaside, beyitlerle yazılan bir nazım biçimidir. Kasidenin ilk beytine ... adı verilir. Şair, kasidenin matla beytini kaside içinde herhangi bir yerde yenileyebilir, buna .... denilir. Kasidelerin giriş kısmına nesib ya da ... adı verilir. Kaside bu bölümde söz edilen konuya göre adlandırılabilir. Örneğin, bu bölümde kış mevsiminden söz edilirse .... adını alır.
Bu paragrafta boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Matla – makta – girizgâh – bahâriyye
B) Matla – redd-i matla – fahriyye – rahşiye
C) Matla – tecdîd-i matla – teşbîb – şitâiye
D) Makta – tecdîd-i makta – medhiye – ıydiyye
E) Makta – tecdîd-i matla – tegazzül – verdiye

Dr. Yusuf Can Tıraş

8- I. Tâze cân buldu cihân erdi nebâtâta hayât
Ellerinde harekât eyleseler serv ü çenâr
II. O rütbe etti bu keskin soğuk zemîne eser
Miyân-ı cûyda gömgök kesildi nîlûfer
III. Ne sabâ sâika dersem yaraşır sür'atde
Ki seğirdirken ana sâyesi olmaz hem-pâ
IV. Sühân oldur ki ola âyet-i kübrâ-yı sühân
Yazıla safha-i i'câzda âlâ-yı sühan

Yukarıda yer alan beyitler, kasidelerin nesib/teşbîb bölümünden alınmıştır. Buna göre, bu kasidelerin türleri, aşağıdakilerden hangisinde sırasıyla verilmiştir?

A) Temûziye – Şitâiye – Verdiye – Bahâriye
B) Iydiyye – Ramazaniye – Nevrûziye – Rahşiye
C) Bahâriye – Şitâiye – Rahşiye – Kelâmiye
D) Verdiye – Sümbüliye – Şemsiye – Kelâmiye
E) Nevrûziye – Şitâiye – Medhiyye – Sühaniye

9- Haddeden geçmiş .... yâl ü bâl olmuş sana
Mey süzülmüş şîşeden ruhsâr-ı âl olmuş sana

Bûy-ı gül .... olunmuş nâzın işlenmiş ucu
Biri olmuş hoy birisi ..... olmuş sana

Vezni dikkate alındığında, bu şiirde boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangileri getirilmelidir?

A) Felâket – takrîr – muhâl
B) Fikret – hiss – dilber
C) Kıyâmet – güzel – hayâl
D) Nezâket – takdîr – dest-mâl
E) Şarâb – bülbül – nâl

10- Şairler, mesnevilerinde monotonluğu kırmak için değişik türde şiirleri mesnevilerine eklerler. Bu türlerden biri de gazeldir. Örneğin, Fuzûlî'nin bir mesnevîsinde yer alan bir gazel, mesnevînin en tanınmış gazelidir. Bu gazelin makta ve matla beyitleri şu şekildedir:

Cân verme gam-ı aşka ki aşk âfet-i cândır
Aşk âfet-i cân oldugu meşhûr-ı cihândır

Ger derse Fuzûlî güzellerde vefâ var
Aldanma ki şâir sözü elbette yalandır

Yukarıdaki parçada, sözü edilen mesnevi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Beng ü Bâde
B) Hadîkatü's-süedâ
C) Rind ü Zâhid
D) Sâkî-nâme
E) Leylâ vü Mecnûn

Dr. Yusuf Can Tıraş

11- Aşağıdaki beyitlerden hangisinde kapalı istiare <u>bulunmamaktadır</u>?

A) Hevâ arâ'is-i gül-zâra oldu çehre-güşâ
Bahâr gül-şene giydirdi hulle-i hadrâ

B) Sahn-ı çemende durma salınsın sabâ ile
Âzâdedir nihâl bugün berg ü bârdan

C) Eşcâr-ı bâg hırka-i tecrîde girdiler
Bâd-ı hazan çemende el aldı çenârdan

D) Levh-i çehremde okumağa hikâyât-ı gamı
Giceler subha degin şem' tutar âh sana

E) Kadem kadem gece teşrîfi o mehin
Cihân cihân elem-i intizâra degmez mi

12- Göz yaşı encümünü reh-ber edinmezse eger
Şeb-i gamda eremez âşık-ı güm-râh sana

Bu beyit aşağıdakilerin hangisinde günümüz Türkçesine doğru olarak aktarılmıştır?

A) Ey sevgili! Eğer göz yaşı senin yıldızlarını yol kılavuzu edinmezse keder gecesinde yolunu kaybeden âşık sana ulaşamaz.

B) Ey sevgili! Yıldızlara benzer göz yaşını eğer yol kılavuzu edinmezse kederli gecelerde başı dönen âşık sana kavuşamaz.

C) Ey sevgili! Gam gecesinin yıldızları yolunu kaybeden âşıka yol göstermezse âşık sana ulaşma imkanı bulamaz.

D) Ey sevgili! Yolunu kaybeden âşığın yıldızlara benzeyen göz yaşı onun rehberi olmazsa gam gecesinde senin yolunu bulamaz.

E) Ey sevgili! Sana ulaşmak isteyen yolunu kaybetmiş âşık, göz yaşını yıldız yapar. O göz yaşları da ona kılavuzluk eder.

13- Gözüm tuş oldı eylerken seher vaktinde seyrân
Semend-i nâza binmişlerle tolmış At Meydânı

Dem-i sûrnâ sadâ salmış bu mehter-hâne-i çarha
Dögülür kûslar güm güm kurulmış taht-ı sultânî

Bu beyitler aşağıdaki türlerin hangisinden alınmış olabilir?

A) Sâkînâme
B) İşretnâme
C) Şehrengîz
D) Seyâhatnâme
E) Sûrnâme

14- Osmanlı tarihinde mutfak önemli bir kültürdür. Bu sebeple, yemek isimleri, yemek tarifleri önemli bir konudur. Bu konu hakkında da çeşitli eserler yazılagelmiştir. Bu duruma divan şairleri de kayıtsız kalamamıştır. Şiirlerinde yemek ve tatlı isimleri, helva ve çeşitleri, meyveler çeşitli vesilelerle anılagelmiştir.

Bu bilgiden hareketle, aşağıdaki beyitlerin hangisinde mutfak kültürüne ait bir unsur bulunmamaktadır?

A) Aceb mi yaksa dil-i zârı Arnavudlı Hasan
Ki zevki var o gürûhun ciger kebâbından

B) Çıkup ol Türk-reviş şehre mahallâtı gezer
Ekşi bükşi ne satar turşu alanum diyerek

C) Der-mândesüz ne lezzeti var şân u şevketün
Rûyın baklavanun ağardur nişesteler

D) Hulkûm gibi râhet-i dendân gerek gıdâ
Mefhûmı çıkdı gonca-dehân-ı güşâdenin

E) Şîrîn lebüni bûs ideli dil-berâ kabak
Bir boynı baglu bende olupdur sana kabak

Dr. Yusuf Can Tiras

15- Aşk âteş-i tecellî-yi Mansûrdur bana
Her ûb-ı dâr bir Şecer-i Tûrdur bana
Bu beytin vezni aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mef'ûlü / Fâ'ilâtü/Mefâ'îlün/Fâ'ilün
B) Mef'ûlü / Mefâ'îlün / Mef'ûlü /Mefâ'ilün
C) Mef'ûlü / Fâ'ilâtün / Mef'ûlü/ Fâ'ilâtün
D) Mef'ûlün / Mefâ'îlü / Fe'ûlün
E) Fe'ûlün /Fe'ûlün / Fe'ûlün /Fe'ûl

16- Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre su
Yukarıdaki beyitte,

I. Vasl
II. Med
III. İmâle
IV. Zihaf

İşlemlerinin hangisi ya da hangilerinin yapılması gerekmektedir?

A) I-II
B) II-III
C) III-IV
D) I-IV
E) II-IV

17- Ali Emirî tarafından yazılan ve sadece aynı şehirde doğan şairlerin yer aldığı tezkire aşağıdakilerden hangisidir?

A) Meşâirü'ş-Şu'arâ
B) Mir'at-ı Şi'r
C) Eslâf
D) Tezkire-i Şu'arâ-yı Amîf
E) Âdâb-ı Zurefâ

18- Eserinde biyografisini vermiş olduğu şairlerin şiirlerini düzeltme yoluna giden tezkireci aşağıdakilerden hangisidir?

A) Âşık Çelebi
B) Latîfî
C) Gelibolulu Âlî
D) Sehî Bey
E) Kınalızâde Hasan Çelebi

19- Bugünkü bilgilere göre, divan edebiyatında divanına dîbâce ile başlayan ilk şair, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ahmedî
B) Ahmed Paşa
C) Şeyhî
D) Necâtî Bey
E) Âşık Paşa

Dr. Yusuf Can Tıraş

20- Şairin, dinî, tasavvufî ve öğretici olması amacıyla kaleme aldığı eser, on bâba ayrılmıştır. Her bâbda on destana yer verilmektedir. Döneminin tasavvuf kültürünün bir örneği olan eser, bir tasavvuf ansiklopedisi niteliğindedir. Eserin birinci bâbında vahdet, ikincide vücut ve ruh, üçüncüde mazi, hâl ve istikbâl gibi konular yer almaktadır. Eserin birçok bölümnde temsil amaçlı hikayeler anlatılmıştır. Bu eserler gerçek hayattan alınmış görünümü verir.

Bu parçada söz edilen şair ve eseri aşağıdakilerden hangisidir?

A) Gülşehrî – Mantıku't-tayr
B) Âşık Paşa – Garibnâme
C) Ahmedî – Tervîhu'l-Ervâh
D) Hoca Mes'ûd – Ferhengnâme-i Sa'dî
E) Eflâkî – Menâkıbu'l-Ârifîn

21- XIV. Yüzyılın önemli şairlerinden olan .... hakkında Şeyhoğlu Mustafa .... eserinde ondan "üstad" diye bahseder. Asıl adı Kenzü'l-Bedâyî olan ve Yemen padişahının oğlu ile Çin fağfurunun kızı arasındaki aşkı anlattığı ..... mesnevisi ve Sa'dî-i Şîrâzî'nin "Bostân" isimli eserini tercüme ettiği "Ferheng-nâme-i Sa'dî" adlı eseri bulunmaktadır.

Bu parçada boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangileri getirilmelidir?

A) Âşık Paşa – Mirkatü'l-edeb – Yûsuf u Züleyhâ
B) Gülşehrî – Menâkıbü'l-Ârifîn – Hüsrev ü Şîrîn
C) Hoca Mes'ûd – Kenzü'l-Küberâ – Süheyl ü Nev-bahâr
D) Kırşehirli Îsâ – Tezkiretü'l-Evliyâ – Hûrşîd-nâme
E) Tutmacı – Marzuban-nâme – Gül ü Hüsrev

22- Aşağıdaki nazire mecmualarından hangisi, içeriği yönüyle diğer mecmualardan ayrı bir özellik göstermektedir?

A) Ömer b. Mezîd – Mecmûatü'n-nezâ'ir
B) Eğridirli Hacı Kemâl – Câmi'ü'n-nezâ'ir
C) Edirneli Nazmi – Mecma'ü'n-nezâ'ir
D) Pervâne Bey Mecmuası
E) Budinli Hisâlî – Matâli'u'n-nezâ'ir

23- Aşağıdaki şair ve eser eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?

A) Nâbî – Tuhfetü'l-Harameyn
B) Neşâtî – Edirne Şehrengizi
C) Sâbit – Berbernâme
D) Nev'izâde Atâyî – Hilyetü'l-Efkâr
E) Hamdullah Hamdî – Hevesnâme

24- Anadolu sahasının ilk hamse sahibi olan şair, Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn, Mevlid, Kıyâfet-nâme ve Tuhfetü'l-uşşâk mesnevilerini kaleme almıştır.

Yukarıda hakkında bilgi verilen şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Hamdullah Hamdî
B) Şeyhî
C) Sehî Beg
D) Tâcî-zâde Cafer Çelebi
E) Eşrefoğlu Rûmî

Dr. Yusuf Can Tiraş

25- Kaleme aldığı “Kırk Armağan” eserinde bir hadisin manzum şerhini yapan şairin ilahileri Anadolu sınırlarını da aşarak Kırım, Kazan, Taşkent ve Özbek Türkleri arasında yayılmıştır. Şiirde içerik bakımından Yunus Emre takipçisi olan mutasavvıf şair XV. yüzyılın önemli şairlerindendir.

Parçada hakkında bilgi verilen şair, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kadı Burhaneddîn
B) Nesîmî
C) Kemâl Ümmî
D) Eşrefoğlu Rûmî
E) Süleyman Çelebi

Dr. Yusuf Can Tıraş